Ion Maxim

UMBRA DE LA COZIA

EDITURA FACLA

Ion Maxim

Umbra de la Cozia

Ion Maxim

Umbra de la Cozia

– Roman –

Editura Facla
Timişoara, 1980

Minei

Treptele

Nu se știa în acea vară potolită a anului 1418 încotro se va înclina cumpăna vremilor. În scaunul Cetății de la Târgoviște urcase Domn nou, Mihail, fiul cel mare al Voievodului Mircea de fericită aducere aminte. Sultanul Mahomed era de cîțiva ani singur stăpînitor al împărăției turcești, după ce-l înlăturase pe Isa, iar Soliman pierise ucis de Musa, acesta aflîndu-și și el sfîrșitul după bătălia pierdută de la Samokov, pe malul Iskerului, în timp ce se îndrepta spre Țara Românească, de unde nădăjduia ajutor. Era pace, dar pacea era și ea nestatornică asemenea domniilor și stăpînirilor. În tot locul o așteptare apăsătoare și simțămîntul greu al îndoielii. La miazăzi de Dunăre atîtea neamuri și-au văzut

speranțele spulberate, iar Țara Românească încerca de-acum gustul amar al haraciului, în schimbul unei păci de care trebuia, totuși, să se bucure. Oricîte neguri îngrămădeau zările și oricît erau zilele sub semnul nestatorniciei, cei ce-au scăpat cu viață se cuvenea s-o ducă fără oprire și ca pînă acum : cu mîna pe coarnele plugului, cu sulița și arcul pregătite, la îndemînă. Sub același cer de unde ploaia cade și peste cei drepți și peste cei nedrepți, cu același soare binefăcător ce răsare, deopotrivă, celor răi, ca și celor buni, fără alegere. Legea și rosturile țării au rămas, chiar dacă prețul lor de sînge va trebui să fie plătit poate mai curînd decît se așteptau unii.

Pîrcălabul Șerban se afla pe zidurile Cetății Branului, pe care Voievodul Mircea o primise de la Regele Sigismund cînd au încheiat înțelegerea de la Brașov, cu mai bine de douăzeci de ani înainte. Era de puțină vreme acolo, dar pentru un oștean cetatea este ca o femeie iubită, de care nu te poți despărți. De aceea o privea cu dragoste, îngrijindu-i zidurile și porțile, mîngîind cu privirea turnurile ce se înălțau cu oarecare semeție, asemenea piscurilor din zare. Poarta tocmai se deschisese și călăreții trecură podul lăsat în grabă, îndreptîndu-se spre codru. După rînduiala de totdeauna a convoaielor, în față erau slujitorii care cunoșteau potecile și pădurile. Urmau apoi cei trei fii ai Pîrcălabului : Ioan, Mircea și Șerban. La sfîrșit, alți oșteni cu suliți lungi și arcurile atîrnînd la oblînc. Ioan împlinise anii de ucenicie, urmînd să fie trimis la curte ca să intre în ceata vitejilor Măriei Sale. Călărea mîndru, fără să se uite înapoi, semn că se îndrepta pe o altă cărare, luminată de steaua sa, cum se și cuvenea unui voinic asemenea lui. Era în haină ușoară de vînătoare, cu coiful din sîrmă împletită acoperită cu piele, avînd doar sulița cu care urma să ucidă bourul, în ultima încercare la care era supus. Ceilalți doi, mai mici, îl urmau tot atît de grăbiți să ajungă în codru. S-au întors însă în șa, fluturînd năframa de borangic primită de la mama lor și de care nu se vor despărți decît la intrarea în ceata feciorilor. Negrilă, omul său de credință, vrednic oștean și iscusit vînător, îi însoțea.

Convoiul ajunsese la poala pădurii și apoi se făcu nevăzut, îndreptîndu-se pe sub bolțile verzi către Piatra

Craiului. Cerul era senin, negurile risipite. Munţii se înălţau în zare ca nişte cetăţi greu de cucerit şi de care te apropiai cu sfială. Pe piscuri mai strălucea albul zăpezilor netopite. Pîrcălabul rămase cu ochii la verdele pădurii, urmărind călăreţii ce nu se mai vedeau. Dar el ştia pe ce poteci se află şi ce fac, deoarece de atîtea ori au fost acolo împreună şi vor mai fi în viitor, chiar dacă mai puţini cu unul decît astăzi. În acelaşi timp îl băteau gînduri vechi, tulburîndu-l aduceri aminte. Cîndva, aşa pornise şi el, la aceeaşi vîrstă, pe o potecă asemănătoare. Copiii nu făceau decît să repete o cale pe care au bătut-o părinţii lor, iar înaintea acestora alţii, strămoşii, urmînd o moştenire nesmintită. Se bucura de cei trei fii dăruiţi de Jupîneasa Simina şi cărora le povestise, sau le va povesti, despre treptele urcate pînă să ajungă pe zidurile Cetăţii Branului, de strajă la drumul ce lega Braşovul de Câmpulung, întiia Cetate de scaun. Poate chiar însemnase, aşa cum îl sfătuise Augustin de la Cârţa, acele trecute întîmplări, ca să fie cunoscute şi urmate şi de alţii, după aceeaşi învăţătură moştenită din vechime. Sau le povestea acum, le însemna pe hîrtie, aşa cum erau scrise demult în mintea şi inima lui : *Eu, Şerban, Pîrcălab al Cetăţii Branului, fost logofăt al doilea al Măriei Sale, Domnul Mircea, vă spun spre ţinere de minte . . .* Întîmplările copilăriei şi ale tinereţii prin care treceau şi fiii săi, asemenea lui, aproape fără nici o deosebire. Doar locul era altul, dar şi acesta se aseamănă cu cel vechi, vatra părinţilor săi. Pădurile, văile, vetrele îşi păstrează şi ele aceeaşi înfăţişare, fie că erau în Transilvania, fie în Ţara Românească sau Moldova. Oamenii fiind aceiaşi, şi lucrările lor, obiceiurile şi cîntecele erau asemănătoare.

În ei se vedea pe sine, retrăind alături de ei creşterea şi împlinirea, aşa cum părintele său le repetase împreună cu el şi se urmau din neam în neam. Erau trei cercuri peste care trecuse, trei trepte pe care păşise, trei încercări. Despre fiecare erau multe de spus, o poveste întreagă sau mai multe. În cercurile ce s-au deschis fără grabă privirilor lui, începuse să cunoască, treptat, lumea. La început lumea cea mică a văii pe care se afla aşezat satul unde se născuse, curtea Judeţului Voicu

de pe Valea Râmnicului, dincolo de Buzău, grădina, livada, pădurea, muntele. Apoi privirile au trecut peste acestea, lumea lărgindu-se mereu pînă a cuprins întreaga ţară. O privelişte ce săpase în sufletul său semnul soarelui ce nu se va şterge niciodată. Ajunsese la curtea Voievodului Mircea unde se împrietenise cu Boier Prâslea. Împreună au săvîrşit multe isprăvi, pe care, la vremea potrivită, le vor afla şi ei.

A urmat celălalt, mai cuprinzător, cînd a fost pentru întîia dată în Ţara Făgăraşului şi mai departe pînă la Tolmay, moşia Doamnei Mara, soaţa Voievodului Mircea. Apoi în Ţara Moldovei şi-n ţinuturile tătăreşti, pînă la Chilia şi mai jos, la Enisala, sporindu-şi cunoaşterea şi pătrunzînd înţelesurile ascunse ale unor întocmiri nebănuite pînă atunci. Şi ultimul, dincolo de celelalte, mai mare şi mai schimbător, cuprinzînd atîtea ţinuturi străine. Poposise la Raguza şi peste mare, la Veneţia şi Genova, pentru aceeaşi lucrare ascunsă a Măriei Sale, Voievodul Mircea. Călătorie pentru care a fost ales el din pricini de puţini ştiute. Mai tîrziu, la curtea Regelui Sigismund şi mai către miazănoapte, la alt strălucit Rege, Vladislav Iagelonul, cu amîndoi Stăpînul său Voievodul înrudindu-se. Iar cînd a străbătut şi ţinuturile de dincolo de Dunăre, pînă la Bizanţ, şi mai departe, la Castemuni, în slujba domniei, cercul s-a închis, deschizîndu-se în acelaşi timp priceperea şi ochii minţii ce vedeau şi cîntăreau obiceiuri noi, oameni deosebiţi, aşezări necunoscute. Dar pînă la toate acestea, care au venit pe rînd, rînduiala vînătorii dobîndită în pruncie şi cunoaşterea pădurii. Îndemînarea, curajul, dar mai ales înţelegerea şi învăţătura.

— Şi vom merge şi noi, departe, în ţări străine? îl întrebase mezinul cu ochii mari şi verzi ca ai mamei sale.

— Nu ştiu dacă fiecare din voi va avea acest prilej. Voi nu mai sînteţi ai voştri, ci ai Măriei Sale, Voievodul. Vă veţi duce acolo unde vă va trimite el.

— Dar la curte tot o să ajungem.

— Dacă veţi fi vrednici. Nu oricine e primit între oamenii de credinţă ai Voievodului. Trebuie să fii voinic şi viteaz, să cunoşti pădurea şi armele, să ştii îngriji calul, deprinzînd învăţăturile celor ce intră în ceata vi-

tejilor. Aşa cum le-am deprins şi eu în vremea mea de la părintele meu şi moşul vostru, acolo pe Valea Râmnicului, de unde ne este neamul. Învăţătura şi încercările. Călăritul, arcul şi săgeţile, suliţa. Mai tîrziu paloşul. Semnele vremii, ale cerului şi ale pămîntului. Semnele ascunse, de puţini ştiute, de şi mai puţini înţelese. Drumul în munte, peştera, muntele tainic, fraţii. Potecile şi fiarele. Podurile. Trecerea peste ape şi peste păduri.

— Şi dacă le vom împlini pe toate? îndrăznise mijlociul.

— Dacă veţi trece peste toate ale vîrstei voastre, aşa cum fratele vostru Ioan şi le-a încheiat pe ale lui, primite de la mine şi de la alţii, atunci cînd se va duce la curte îl veţi însoţi şi voi. Şi veţi rămîne la rudenia noastră, Preasfinţitul Ioan din Cremona, ca să învăţaţi mai multă lătinie decît v-am învăţat eu. Ştiu că nu vă place, la început nici mie nu mi-a fost dragă, pentru că nu-i ştiam rostul. Cînd am ajuns la o altă înţelegere a lucrurilor, aflîndu-mă în ultimul cerc, atunci îmi părea rău de vremea pierdută şi de lipsa mea de tragere de inimă, împlinind cu întîrziere ceea ce trebuia să fac la timpul cuvenit. Cum aş fi ajuns logofăt al Măriei Sale fără să cunosc limbile neamurilor învecinate cu care curtea noastră are legături necontenite?

— Şi o să ne ducem în ţara turcului, să ne batem cu păgînii?

— Tare mi-e teamă că nu va trebui să-i căutaţi voi. Vor veni ei să ne întrebe de sănătate şi-atunci o să vi se vadă vrednicia. Nu fiţi nerăbdători şi nu doriţi nimic peste rînd, pentru că toate-şi au ceasul lor.

easul meu venise mai devreme decît al altora şi avea să-mi deschidă drumuri pe care niciodată nu le-aş fi putut străbate, nici visa măcar, dacă în familia noastră nu s-ar fi petrecut unele întîmplări cu totul neaşteptate. Datorită acestora cercul acela mărunt,

unde-mi este leagănul şi aş dori să-mi fie şi mormîntul, s-a lărgit mereu pînă cînd a cuprins nu chiar lumea întreagă, dar multe ţări al căror nume nu-l cunoşteam pentru că nici nu ştiam că se află undeva, în locuri necunoscute şi cu oameni străini de noi şi de ale noastre. Eram abia un copilandru. Mi se părea că lumea aceea mică din jurul casei şi mai departe, prin pădure, aproape de munte, era nu numai întreaga lume, dar şi toată a mea. Abia-mi începusem ucenicia pe care fraţii mei mai mari, Nicolae şi Alexandru, o încheiaseră cu bine, iar cel de dinaintea mea, Vlaicu, mai avea doar trei ani pînă să fie înfăţişat Măriei Sale. Încercam să fiu şi eu în rînd cu ei. Pînă atunci însă trebuia să deschid ochii la cele ce mă înconjurau, şi multe mai erau, să ascult vorbele ce se rosteau şi să înţeleg toată orînduirea lucrurilor. Fiind cel mai mic şi ultimul din familia noastră, numărînd încă două surori, Sânziana, cea mai mare dintre noi, şi Voica, mijlocia, toţi se întreceau în a mă învăţa cele de cuviinţă. Pentru că, trebuie să ştiţi, sub ochii şi îndrumarea Judelui trăiam în bună înţelegere. Şi îi plăcea adesea să spună ca să auzim şi noi: „bun şi frumos lucru este să locuiască fraţii împreună". Sau cînd se lăuda cuiva cu vlăstarele lui, aşa cum am început şi eu să mă mîndresc cu voi şi, cred, n-o să-mi pară rău nicicînd: „Precum sînt săgeţile în mîna celui viteaz, aşa sînt copiii părinţilor vrednici. Fericit este omul ce are în casă o vie roditoare, iar fiii ca nişte mlădiţe împrejurul mesei. Ei sînt răsplata şi bucuria; nu se va teme de vrăjmaşi, nici nu se va ruşina la judecată". Aşa se face că încălecasem calul şi mînuiam arcul şi săgeţile mai înainte decît cei de seama mea, iar în vremea în care se petrec întîmplările ce mi-au schimbat cu totul viaţa, cunoşteam bine pădurile din preajmă şi săgetam cu iuţeală căprioara, pregătindu-mă pentru aruncarea suliţei. Căci rînduiala deprinsă acum de voi am urmat-o întocmai şi o s-o urmeze şi copiii voştri, cum se şi cuvine unor oşteni şi cărturari ce sîntem.

Nu ştiam atunci ce va să spună „oştean" şi „cărturar", pentru că nu vedeam în casa tatălui nostru decît armele cu care începusem să mă joc încă înainte de a

-ști ce se face cu ele. Îmi plăcea să-i însoțesc și pe vînători cînd puneau cursele în pădure ori pîndeau fiarele codrului, dar locul îndrăgit mai mult era moara așezată pe Râmnic, primită de Jude de la Voievodul Vlaicu, după bătălia de pe Ialomița, cînd trecuse în rîndul vitejilor Măriei Sale. O moară bătrînă ținută de un frate de-al mamei, priceput morar și bun cîntăreț. Îl urmăream cercînd roțile, căpisterele ori frecînd pietrele. Ascultam poveștile și cîntecele rostite cu mare bucurie, uneori cu ochii închiși, alteori privind peste noi, dincolo de zare, într-o împărăție unde el vedea pe Făt-Frumos călare, războindu-se cu zmeii ori cu Muma-Pădurii. Iar cînd meșterea o cupă ori un fus, ce urmau să le înlocuiască pe cele vechi, spunea încet și-un descîntec. Pentru că fiecare lucru făcut de mîna omului, avîndu-și rostul lui, trebuia însoțit de un descîntec, să meargă fără greș. De la el am învățat nu numai poveștile dar și toată întocmirea morii. Și mare-i era bucuria cînd mă auzea îngînîndu-l ori rostind, tot așa de încet și cu sfială, stihurile acelea potrivite. Și multele ziceri în legătură cu moara, ce mi-au fost de mare folos cînd mi-am început, departe de casă, cealaltă învățătură, tot atît de însemnată ca și a armelor.

Mă aflam tocmai în curtea morii cînd s-a făcut oarecare tulburare printre cei ce așteptau să le vină rîndul. Doi străini au fost zăriți în apropierea satului. Unii spuneau, la sfatul ce se ține întotdeauna la moară, unde se macină și veștile nu numai bucatele, că încă mai înainte cu o zi se știa de ei cum vin prin pădure, parcă ar fi cunoscut potecile. Aveau cai buni și erau înarmați, deși nu-și țineau armele la vedere. Stăpînul, cu cămașă de zale și coif ușor, plăcut la vedere, se ținea drept în șa, ca un bun călăreț. Slujitorul părea că este moldovean, pentru că semăna la înfățișare și straie cu ai noștri. Dar se putea să fie și numai o părere. Veneau tocmai de dincolo din Milcov, pe drumul obișnuit și nu puteau fi dușmani. Erau însă, oricum, străini și nu știa nimeni ce doresc. Păsările pădurii au dat din vreme de veste despre venirea lor și unii i-au și urmărit printre copaci, să vadă încotro se îndreaptă. La semnalele lor

slujitorul a răspuns cu aceleaşi fluierături, pentru că ştia rînduiala, cunoscînd şi pădurea. Iar stăpînul său, după căutătură, venea cu gînduri de pace, aşa cum s-a şi dovedit mai tîrziu.

S-au oprit la moară, întrebînd de Jude. Uncheaşul m-a poftit să-i însoţesc şi aşa s-a întîmplat să fiu primul care să-i cunosc. După limbă slujitorul era de pe valea noastră, iar străinul rupea şi el cîteva cuvinte învăţate poate, în călătoriile lui. Era un bărbat tînăr ca şi fratele meu Alexandru, care tocmai se aşezase la casa lui. Deşi el îmi zîmbea cu bunătate, eu îl priveam încruntat, pentru că se uita în toate părţile, cînd la învăluirea negurilor din zare, din care se ridicau, abia, munţii, cînd la pădurea ce-şi schimba mereu înfăţişarea după asfinţitul soarelui şi umbrele înserării, cînd la casele şi grădinile pe lîngă care treceam. Nu ştiam că în curînd voi face şi eu la fel, dar în clipa aceea mă gîndeam că lumea-i largă şi ei ar fi putut merge în altă parte, nu pe Valea Râmnicului, să tulbure aşezarea noastră.

Slujitorul m-a privit cu oarecare viclenie, spunîndu-mi molcom :

— Sîntem oameni buni. Şi avem şi noi socotelile noastre, pe care Judele Voicu, tatăl domniei tale, le cunoaşte.

Judele i-a primit bucuros de oaspeţi, dar şi dornic să afle pentru ce se aflau pe drumurile ţării. Străinul, neguţător la Moncastro, i s-a închinat după cuviinţă şi a scos de la piept îndreptările. Slujitorul era de dincolo de Milcov, aproape de noi, şi plecase încă în pruncie, departe de casă, să-şi încerce norocul printre străini. Se pripăşise printre negustorii care aveau nevoie de o călăuză pe drumurile ţărilor învecinate. Îl însoţise pe Signor Cristobald şi la Suceava şi la Chilia, căci negustorul era tocmai din Cetatea Genovei, peste mări şi ţări, iar acum făcuseră pentru treburile cetăţii un drum în Ţara Vrancei, oprindu-se şi la Odobeşti, unde se aflau alţi genovezi în scaunul diocezei Milcovia. Dar drumul la noi avea alt rost şi a fost de mirare şi pentru Judele Voicu, ce-şi amintea de acele întîmplări vechi, auzite de la cei bătrîni, iar aceştia de la alţii de dinaintea lor, aşa cum le apucaseră. Erau ani mulţi de cînd Petruciollo

din Cremona, străbunul străinului ce ne călcase hotarele, întîlnise la Caffa acea frumusețe cu numele Mărioara, ai cărei părinți plecaseră din așezarea noastră de sub munte să-și facă alte rosturi în lume. Tatăl ei, bun negustor, se așezase acolo, avînd și oarecare stare. Amintirea li se păstra pentru că însoțirea cu un străin nu era o întîmplare de fiecare zi, primind în ochii oamenilor o mărime neobișnuită. Petruciollo, chiar dacă era mai puțin chipeș decît se spunea și fără avuțiile și neamul sporite mereu și de care s-ar fi mirat primul, a fost un negustor priceput și-un oștean viteaz, lucru de mare preț în orice parte a lumii. Și avînd mult curaj și îndemînare și-a făcut la Caffa, și apoi la Pera, bună stare, spre fericirea frumoasei din poveste ce l-a însoțit în țara lui.

Signor Cristobald n-a aflat, în călătoria sa de care ne mirasem, decît amintirea acelei întîmplări de demult, să tot fi fost o sută de ani. Casa era dărăpănată și pustie, grădina paragină, iar prisaca se mutase mai la vale, unde alți oameni duraseră alte așezări mai cuprinse. La colțul casei bătrîne era un măr uscat.

— Mărul Mărioarei, i-am spus străinului, pe fața căruia citeam o mare bucurie, de care nu mă puteam dumiri. Ai noștri sînt verzi și-abia au început să dea rod plin, am mai zis cu oarecare mîndrie.

Dar străinul, privindu-mă cu aceiași ochi mari, frumoși și plini de mirare, nu știa, după cum nici eu nu știam chiar bine atunci și-am aflat mai tîrziu cînd înțelegerea s-a adîncit și cercul s-a lărgit, ce legături ascunse erau între cele două făpturi. Căci lemnul este, de la venire pînă la plecare, un frate bun ce-l însoțește pe om în călătoria lui. Cele două vieți se împletesc, viața lemnului intrînd în viața omului, lemnul legînd pămîntul de cer, sfătuindu-l pe cel dat lui în grijă, iar omul ducînd o statornică vorbire cu el. Lumea lui îi este aproape, are multă căldură, potrivindu-se cu ea, deși trăiește în bună înțelegere cu toate. Lemnul este ca o punte ce leagă două maluri, dar și ca o poartă pe sub care trebuie să treacă mereu, ca o umbră ce ne însoțește, chiar dacă n-o mai vedem. O prezență fără oprire, vie, a cărui mutare este tot atît de ușoară și nesimțită ca și a noastră. Ca și cum plecarea și reîntoarcerea s-ar face în același chip,

întru aceeași odihnă și neodihnă, la fel, chiar dacă prețul unuia îl întrece pe al celuilalt. Punte pentru trecere, poartă pentru venire și plecare.

Desprinderea din vatră nu înseamnă decît o prelungire a aceleiași legături de viață și ursită. Îmi amintesc de mărul din grădina noastră, sădit în ziua mea de naștere. Cuvintele murmurate atunci de mama le-am auzit mai tîrziu de mai multe ori, apoi le-am pierdut, ca să le regăsesc în altele, asemănătoare, avînd același rost. Și le-am spus împreună cu mama voastră la brazii voștri de pe Rîul Doamnei, unde v-ați născut. Pentru că în acea împărăție unde toate se desfășoară după anumite reguli, rostirea lor îmblînzește tăriile :

„Măr cu roadă bună, crengile-ți adună, fătul ocrotească, relele-l ferească ; ca și tine, crească bine ; frunză verde, nu se pierde ; frunză dulce, să se culce ; să-l descînte și să-i cînte ; să-i fii mamă, cînd te cheamă ; să-i fii tată, cînd s-arată ; și să-l crești, ca-n povești : mare și frumos, tare și sfătos, bun ca miezul tău, apără-l de rău".

Între copil și pom este o legătură neîntreruptă, soarta unuia fiind și a celuilalt. Și dacă la vîrsta priceperii se face, oarecum, o despărțire, omul avînd totuși o altă stare și altă menire, viețuind în lumina altei zări, legătura se păstrează, iar grija față de pomul de naștere nu încetează nicicînd.

Pomul meu de care eram mîndru, așa cum sînteți voi de brazii voștri, a crescut frumos ca și un brad în munte. Căci în așezările din pădurile noastre, ca și-n Țara Bârsei unde ne aflăm acum, se alege un frate din codru, căruia copilul îi este încredințat pe viață, între cei doi fiind o legătură dincolo de vremelnicie, în nevăzut, cum s-au rînduit lucrurile de la începutul lumii. Copilul crește asemenea copacului în vîrful căruia îi este însemnată soarta. Copacul ales este unul deosebit, cu puteri ascunse, gata să ocrotească pruncul de primejdii și duhuri rele. Puternic el însuși, va face tare și pe cel încredințat lui. Cît copilul e mic și neștiutor, părinții reînnoiesc legătura în fiecare an, în aceeași zi, cum n-am putut face eu, plecat adesea, dar a făcut mama voastră, și cum în casa Judelui Voicu s-a făcut mereu. Mai tîrziu

mi-am cunoscut chiar eu fratele din grădină, aşa cum i-aţi cunoscut şi voi pe cei din Poiana Ciutei, purtîndu-vă de grijă, aşa cum pomul m-a vegheat pe mine, iar brazii la rîndul lor vă stau vouă de pază. Mai ţineţi minte stihurile rostite atunci pentru chemarea aceloraşi puteri, cînd am îngenunchiat la rădăcina fiecăruia, ca în faţa unui altar, însemnîndu-vă numele pe coajă? Sînt multe şi de multe feluri, unele mai potrivite decît altele. Trebuie să ne însoţească mereu ca un freamăt de pădure, făcînd de două ori mai mare celălalt freamăt, al inimilor, din care se desprind gîndurile şi cuvintele :

„Brade, bade brade, cum frunza nu-ţi cade, ramura-n lumină, ruptă din tulpină, grijă ai să crească, mîndru să-nflorească, bogat să rodească ; nu te supăra, nu te mînia, cînd ne rugăm ţie, frate bun să-ţi fie".

Întîia treaptă pe care păşim este însemnată de alegerea acestui frate, dar altul, preschimbat, ne însoţeşte în fiecare clipă, leagănul copilăriei fiind lucrat şi el din lemn. Este lesne de făcut, ca o copaie ce se poate legăna, mişcîndu-se dintr-o parte în alta, fără să se răstoarne. Orice lemn poate fi folosit, cu deosebire unul uşor, să fie, cu puţină osteneală, mutat dintr-un loc în altul. Plopul, salcia sau teiul sînt cele mai potrivite. Cele două picioare de sprijin, jumătate rotunde la temelie, pentru a uşura legănarea, sînt lucrate cu grijă, încrustate în fel şi chip, mai ales cu linii, cercuri şi cetină. Alteori e împletit din nuiele, fie cu coaja uscată, fie strunjite, ca să poată fi colorate sau rămînînd albgălbui, ori e făcut din coajă de copac. Primele se pot legăna cu mîna sau piciorul, aşa cum se leagănă copacii la bătaia unui vînt potrivit. Celelalte se pot purta în braţe sau în spate. Uneori se atîrnă cu frînghii de grinda casei.

A doua vîrstă, al doilea mare pas, tot atît de însemnat ca şi primul : întemeierea unei noi vetre. O nouă poartă ce duce la o înţelegere mai adîncă a vieţii şi lumii, dar şi o punte între două maluri cu o legătură statornică. O poartă, de astă dată nu numai ca un semn, ci una aievea, cioplită şi dăltuită după un vechi meşteşug, pe sub care cei doi vor trece în propria lor casă. Sau dacă nu încă într-a lor, pe sub poarta familiei, urmînd

să-şi facă apoi şi ei una. O casă în întregime lucrată din lemn, acoperită cu şindrilă sau, în unele locuri, cu paie şi trestie. Pentru că aşa cum se vede, de la plug şi lingură la armele cu care ne apărăm, arcul şi suliţa, toate cele întru folosul omului sînt făcute din lemn. Piatra şi fierul aproape că lipsesc, deşi sînt folosite : piatra pentru a sprijini lemnul, iar fierul pentru a-l prelucra. Apoi nimic nu strică această împărţire a lemnului ce-şi prelungeşte viaţa lui în viaţa omului, amîndoi întorcîndu-se, la capătul firului, în acelaşi izvor, pentru o altă lungă şi necunoscută curgere.

Pentru nuntă se alege, ca şi pentru naştere, un nou copac. De fapt acelaşi, deşi altul, cu aceleaşi puteri, privind viaţa celor doi. Pentru că fiecare a avut un arbore de naştere, acum avînd doar unul de nuntă, puterile celor doi fiind trecute în acesta din urmă. Sînt şi unele nunţi, mai mult un semn arătînd nunta, ce se fac în jurul unui copac, amintind-o pe cea viitoare. Sau poate, cine ar putea pătrunde atîtea înţelesuri ascunse ? la împresurarea unui copac de nuntă, se are în vedere nu o nuntă oarecare, ci *nunta,* acea nuntă a tuturor şi a nimănui, ale cărei virtuţi vor trebui apoi să treacă, printr-o tainică legătură, în nunta fiecăruia. Iau parte, aici, credinţe străvechi şi o anume tărie, despre care nu aş putea spune decît că sînt asemenea unor vrăji.

Aţi văzut pe crestele din jur atîţia brazi însemnaţi cu numele celor înfrăţiţi cu ei. Nu aţi fost încă, dar o să vă duceţi odată, aşa cum am fost şi eu doar mai tîrziu, să vedeţi o alegere de brad de nuntă, făcută de prietenii mirelui. Se caută unul de mărimea acestuia, gîndindu-se şi la vîrsta fiecăruia, apoi după ce-i cer iertare, îl jertfesc. E o jertfă pentru viaţă, după cum viaţa nouă a nunţii, poartă în ea jertfa, într-un gînd adînc, treapta aceasta amintind cealaltă trecere, ultima. Se rosteşte cîntecul, primit de codru ca un preţ de răscumpărare în schimbul copacului jertfit :

„Bradule, brăduţule, iartă-ne, drăguţule, dară altul mai frumos, mai mîndru şi mai fălos, n-am găsit, şi mai înalt, nici în vîrful celălalt ; mai frumos, mai potrivit, gata-n clipă de nuntit ; potrivit cu-adevărat pe-ntr-al

nostru împărat. Te-am ales din mii și mii, loc de mire să ne ții ; frate bun și frate drag, să ne fii la nuntă steag".

În jurul lui am jucat, așa cum veți face și voi la vremea potrivită, și-n pădure și la casa miresei cînd este împodobit, unde se rostesc de către brădar, lungi și frumoase orații. Și stihurile acestea trec din gură în gură, se preschimbă, alăturîndu-se altele noi, mai potrivite, așa cum o femeie adaugă la cusăturile ei alte podoabe, sau cum un bărdaș taie altfel lemnul porților sau pridvoarelor. Suratele miresei joacă și ele împreună cu ortacii mirelui, în timp ce colăcarii, în hora bradului de nuntă, strecoară gînduri, împlinindu-se doar în nunta adevărată ce va avea loc. Și pe care se cuvine s-o cinstim întotdeauna.

În atîtea alte locuri bradul e înlocuit cu un pom, avînd aceeași menire, puterile copacului din pădure fiind trecute pomului din livadă, într-o lungă desfășurare de și mai strînsă apropiere între om și pomii sălbatici, îngrijiți anume de la o vreme și mutați în grădină, ca niște copaci vii și dătători de viață. Poveștile amintesc de mărul cu roadele de aur, măr fermecat, cu fructe minunate ce întineresc, învie sau luminează mințile, dînd înțelepciune. În același timp o înțelegere ascunsă, ca și arborele vieții ce se afla cîndva în grădina aceea dintre ape întru căderea și ridicarea omului. Obiceiurile acestea sînt străvechi, iar stihurile le-am învățat încă din pruncie, cum vă poftesc să le învățați și voi și să nu le uitați. Sînt potrivite pentru fiecare prilej și au un preț al lor ce nu scade nicicînd. Unele le știam chiar atunci cînd mă aflam cu Signor Cristobald la pomul acela uscat al Mărioarei, sau la ceilalți ce erau în grădina noastră. Străinul mă asculta, punîndu-mă să i le spun de două-trei ori și se părea că-mi înțelege vorbele, la unele din ele oprindu-se, cum se oprea la porțile caselor sau la semnele de hotar. Rămînea gînditor, poate potrivindu-le în mintea lui cu cele din țara sa, poate făcînd alte apropieri neștiute de mine. Și apoi iarăși mă întreba despre poarta aceea de la mijloc, pe sub care încă nu trecuse, dar se pregătea s-o facă. Iar dintre pomii arătați de mine cu mîndrie, nu s-a oprit la al meu, cum mă așteptam, ci

la acela al Voicăi. Voia să afle cînd și cum a fost sădit și ce stihuri s-au spus. Și simțeam o căldură în întrebările lui și o bucurie, înțeleasă deplin mult mai tîrziu. Poate tot așa o fi întrebat cîndva și Petruciollo, mirîndu-se de această împărăție cu alte rînduieli decît cele cunoscute de el. Căci dacă unele credințe, privind copacul vieții, se întindeau și-n alte ținuturi, după cum viața lemnului cuprindea și alte părți ale lumii, întru folosul omului, unele înțelesuri și apropieri sînt numai ale noastre și rămîn, pentru noi, vii și statornice, așa cum pentru alții sînt alte tării și prețuri, necunoscute nouă. Frățietatea dintre atîtea făpturi e adîncă și fără oprire. Tăriile trec dintr-o parte în alta, legînd cele de aici cu cele de dincolo, lucrurile între ele și pe fratele lor omul cu toate.

Signor Cristobald a stat în casa cea nouă a unchiului vostru Alexandru. Vlaicu și cu mine i-am fost călăuze la moară, în pădure, la prisăci și pe văi, la sărării. Întîrzia însă mai mult decît ar fi fost nevoie pentru a afla povestea aceea de demult sau pentru a vedea cele ale așezării noastre. De cîteva ori a tăinuit cu Judele și-am înțeles, din cele ce se vorbea în casă, că Voica va lua și ea drumul Mărioarei din vechime. Nu se știa cînd și cum anume, cine-o va însoți și dacă Signor Cristobald va trece și el prin încercările prin care orice mire, ca să-și arate vrednicia, trebuie să treacă. Nu înțelegeam încă îndemnurile ascunse ale inimii, fiind prea mic, dar eram foarte încordat să nu-mi scape nimic din cele ce se petreceau ori se spuneau în jurul meu.

— Dacă a ajuns acolo, în cetatea lui de departe, să intre în rîndul vitejilor, îi spunea Alexandru Judelui, înseamnă că e bărbat vrednic și cu nimic mai prejos decît noi. L-am văzut la vînătoarea de mistreți aruncînd sulița cu pricepere. Doboară, cu săgeata, pasărea din zbor. Mi-a cîntărit buzduganul și mi-a spus că e prea ușor ca să-l arunce, în lună, fiindu-i teamă că ajungînd acolo se va fărîma, trebuind să-mi fac altul.

— Hm ... s-a mirat Judele, a spus el asta ?

— Am aflat și de unde știe el despre toate ale noastre. Nu numai de la slujitorul lui. A petrecut o vreme și-n Cetatea Chiliei și l-a cunoscut pe fiul Boierului Bor-

cea de la Vadul Oii, cu care a fost o dată și la vînătoare de bouri. E gata să treacă peste mare, la Caffa, s-aducă de acolo vălul de mireasă.

— Să se ducă, se învoi Judele.

— Numai că la întoarcere poftește ca Voica să-l întîmpine, *nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe alături de drum, nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici cu vînat, nici fără vînat, nici cu cămașe, nici fără cămașe.*

— Mai spune o dată, nu-i venea să creadă Judelui.

— Să mai spun și altele, fiind gata, pentru Cosânzeana lui, să meargă pînă la capătul lumii.

— Ducă-se, dacă poftește, că noi n-o să-l trimitem. Dar în pădure tot o să-l lăsăm, fără slujitor și fără corn. Ieșind cu bine și de-acolo, să fie cum dorește. Numai că mai înainte trebuie să ajung la Boier Stanciul. Și dacă tot ne ducem, să le împlinim pe toate.

Moșul vostru și părintele meu, Judele Voicu, avea acest obicei să dezlege mai multe lucruri cu un drum. Pentru că nu voia să lipsească prea mult de acasă. Și nici n-a fost plecat decît cu oastea sau cînd i-a poruncit Măria Sa, pentru slujba domniei. Așa poruncea și el și toți ne supuneam, fiindcă tot ceea ce ne cerea era bine gîndit și cumpănit dinainte, așa cum face oricînd un om chibzuit.

— În cîteva zile, a spus el, le vom isprăvi pe toate. Fără grabă. Încă în ziua aceasta, i-a poruncit apoi lui Alexandru, te duci cu Signor Cristobald la Cetatea Crăciuna, la Nicolae, și-i spui ce are de făcut. Iar cînd vor isprăvi să poftească împreună în vale, să se bucure și el, dacă e să ne bucurăm cu toții. Noi doi, împreună cu Vlaicu și cu Șerban, ne grăbim să ajungem la Râul Doamnei și-acolo vom vedea ce ne mai așteaptă.

Unchiul vostru Nicolae era de strajă la Cetatea Crăciunei și Judele voia să-l vadă și el pe Signor Cristobald și să-l cîntărească. Iar noi cei mai mici trebuia să ne pregătim pentru că sosise vremea să fim duși în munte. Așa cum vă poftesc, acum, și eu pe voi să vă pregătiți, ca să vă duc să fiți văzuți și însemnați, acolo, departe, unde se află pustnicul. Noi am fost atunci numai doi. Nicolae și Alexandru au împlinit drumul cu mai mulți ani înainte. Nu m-am întors decît eu din călă-

toria aceea ce nu se uită. Voi sînteţi trei, nu am voit să vă despart şi nici nu ştiu dacă vă veţi întoarce toţi sau unul din voi va trebui să rămînă. Nu-i nici după voia mea, nici după a voastră.

Cetatea Crăciuna era aproape şi Alexandru s-a întors în aceeaşi zi, ca să fie şi el gata de plecare. Iar noi n-aveam cine ştie ce pregăti : caii erau în grajd, straiele şi armele la îndemînă. Mai departe era curtea Boierului Stanciul, pe Argeş în sus, lîngă Râul Doamnei. Am urmat drumul de sub munte, coborînd pînă la Gherghiţa, unde se întîlneşte cu cel de pe Valea Ialomiţei, drumul Brăilei, bătut din vechime de cărăuşi, negustori şi slujitori domneşti. De acolo la Târgul cel Nou, întemeiat nu de mult pentru nevoile domniei. De aici la Târgovişte şi-apoi, mai departe, pînă la Poienii Boierului Stanciul, mai jos de Cetatea de scaun a Voievodului Mircea. Un drum ce urcă dealurile şi le coboară, ca să suie altele, coborîndu-le din nou, într-o unduire plăcută urmată şi de pădure, schimbîndu-şi şi ea mereu înfăţişarea : de la sălciile pletoase, plopii înalţi şi cu frunza veşnic tremurătoare, arinii şi ulmii din vale, la fagii, jugaştrii şi carpenii, potrivindu-se acestor schimbătoare dealuri şi văi lăsate în urmă şi aşteptîndu-ne încă să le cunoaştem şerpuirea. Am mers cînd la trap întins, ocolind un bot de deal, cînd la pas, printre copacii boltiţi, peste calea urmînd clinele mai încete sau mai repezi.

Am tras la curtea Boierului Stanciul, pe vremea aceea Spătar al doilea al Măriei Sale, cu care părintele nostru luptase pe Ialomiţa, încă în timpul domniei Voievodului Vlaicu, cînd vecinii de peste munţi au încercat iar să ne cuprindă ţara. Să ştiţi că pămîntul acesta al nostru e rîvnit de mulţi vecini şi trebuie să-l apărăm fără încetare. Atunci, ca şi-n atîtea alte împrejurări intrate-n poveste, Regele Ludovic, care tocmai cucerise Vidinul, a pătruns şi-n Ţara Severinului, cuprinzînd-o. Voievodul Nicolae al Transilvaniei cu oastea sa a trecut şi el munţii, coborînd pe Ialomiţa, să-l prindă pe Domn între două focuri. Planul era bun, numai că nu s-a potrivit cu cele ce-au urmat. Pîrcălabul Dragomir, după o primă ciocnire s-a retras, lăsînd duşmanul să se afunde în păduri. Acolo, pe poteci înguste şi prin locuri

neumblate, cetele Boierului Stanciul şi ale Judelui Voicu au bătut oastea Voievodului Nicolae, care a pierit în luptă, împreună cu alţi numeroşi bărbaţi viteji, oşteni şi nobili de seamă. Era în toamna anului 1368. Acolo în luptă s-au cunoscut cei doi şi s-au legat pentru toată viaţa. Unul din ei a fost în mare primejdie, scăpînd doar datorită celuilalt. Aceasta-i dealtminteri prima învăţătură a oricărei lupte: să-i ajuţi pe cei ce sînt în strîmtorare, apărîndu-i cum te aperi pe tine însuţi.

Încercam puţină teamă. Nu atît de drumul neumblat încă, dar dorit, cît de pădurile străbătute şi mai ales de muntele acela despre care nu se vorbea decît în şoaptă şi unde nu ajungea oricine. Dar eram şi mîndri că vom fi primiţi, aşa cum se cade să fiţi şi voi, învăţînd din acele întîmplări vechi. M-aş bucura, dacă, odată le veţi şi urma nu numai cunoaşte din spusele mele. Să vă bucuraţi şi să le ţineţi minte, ca să le puteţi şi voi povesti cîndva, altora, aşa cum fac eu acum şi cum, în pruncie, mi le-a povestit Judele Voicu pe ale sale.

Nici nu l-am văzut atunci pe Boier Stanciul. Sosisem seara şi pînă să ne scuturăm de colb şi să ne spălăm s-a făcut noapte. Ne întîmpinase Jupîneasa Anca şi Costea, fiul ei cel mare. Tot atunci l-am cunoscut pe Prâslea şi pe sora lui cea mică, Simina, mama voastră, să tot fi avut vreo opt ani. N-a fost vreme să-mi rămînă în minte vorbele ce s-au schimbat, aproape nici chipurile. Peste ele, mai tîrziu, s-au aşezat altele, ale altor vîrste, încît cele vechi au fost înghiţite de cele noi. Drumul schimbător, aşteptarea încordată, muntele cu tainele lui, pădurea prin care trecusem, cele pe care le vom străbate, şi simţămîntul de sfială amestecată cu teamă puseseră stăpînire pe sufletul meu, încît nu-i de mirare că seara aceea n-a lăsat decît puţine urme şi acelea stingîndu-se treptat.

La cină am stat puţin, grăbindu-ne la culcare. Parcă venise şi Spătarul, tăinuind cu Judele. Costea şi Alexandru intraseră deodată în ceata viejilor, iar de la despărţire păşiseră şi pe sub a doua poartă. Aşa că aveau să-şi împărtăşească gîndurile şi întîmplările prin care au trecut. Auzeam cîte un crîmpei de vorbă, vedeam o pîl-

pîire de lumină pînă cînd toate au tăcut și s-au stins pentru că adormisem, oricît aș fi vrut să-mi țin ochii deschiși sau să ascult.

Ne-am trezit mai devreme decît de obicei. Boier Stanciul și Judele erau în pridvor. Am pus genunchiul la pămînt și-am sărutat mîna Spătarului. Costea și Alexandru erau la grajduri. Slujitorii scoteau caii. Abia mijea de ziuă. Am încălecat alți cai, de la curtea Spătarului. Cai mici de munte, tari și obișnuiți cu potecile strîmte și drumurile primejdioase. Am pornit îndată, înainte de răsăritul soarelui, fără să mai vedem pe nimeni din casă, ca și cum trebuia să ne despărțim de ea, dacă nu pentru totdeauna, măcar în vederea drumului nostru. Nu ne însoțea nici un slujitor.

Călăream tăcuți. Ne-am oprit la prima fîntînă din cale, să ne spălăm cu apă neîncepută. Făceam tot ceea ce făceau ceilalți, fără să înțeleg toate, dar cu simțămîntul că fiecare gest are un rost ascuns pe care cîndva o să-l pricepem și noi. Eram pe o cale ce nu se urcă oricînd și de oricine, iar pentru ea era nevoie de o pregătire, alta decît aceea de pînă acum. Alta, făcînd parte, împreună cu celelalte, din însăși viața noastră desfășurată și-n afară și înăuntru, cu o privire adîncă a întregului ce se cuvenea să se împlinească asemenea unui pom ce-și dă rodul deplin. Străbăteam pădurea proaspăt înfrunzită pe o potecă nebătută demult de picior de om sau de fiară. În frunte era Costea. Urmau părinții noștri, noi, ultimul fiind Alexandru. Așa cum o să mergeți și voi tot pe acolo, dar cu mai multă înțelegere decît am avut noi cei de atunci, poate cu mai puțină sfială, ceea ce înseamnă o pierdere nu un cîștig. Oricum, cu mai multă îndrăzneală, ceea ce iarăși scade bătaia aceea de inimă pe care o aduce în fiecare din noi o poveste sau o întîmplare neobișnuită și tainică.

Într-un tîrziu, cînd soarele ar fi trebuit să fie de o suliță pe cer, încălzind aerul răcoros al dimineții, am ajuns într-o trecătoare, printre două spinări stîncoase și sterpe. Era ca o poartă de piatră ce se putea cu ușurință închide, prăvălindu-se bolovanii pregătiți pe de lături sau copacii, așteptînd și ei s-o întărească. Primul și ultimul au rămas acolo, ca și cum cineva trebuia să pă-

zească intrarea într-o lume necunoscută de noi. Sau ca şi cum drumul lor se sfîrşise. Pe pieptul lui Alexandru am văzut pentru întîia dată un medalion de aramă, pe care parcă-l mai văzusem în casa noastră atîrnat de un perete. Pe o parte chipul unui călăreţ, zburînd în văzduh, iar pe cealaltă un stîlp de mormînt, alcătuit din două cruci de lemn, îngemănate, cu tăieturi adînci şi frumoase, aşa cum sînt mai în toate cimitirele noastre. La fel îl purta şi Boier Costea, iar feţele lor erau luminate de o bucurie mare, deşi rămîneau acolo să ne aştepte întoarcerea.

Nu înţelegeam de ce nu ne urmează şi nici n-am întrebat nimic. Dacă toţi ceilalţi tăceau, nu era potrivit să vorbim noi, cei mici, ca să nu stricăm rînduiala întocmită, care-şi avea înţelesul ei, urmînd să-l cunoaştem şi noi, după ce vom trece pe toate treptele scării. Poate cei doi trecuseră doar podul de aramă şi nici vîrsta, nici înţelegerea, nici faptele nu-i îndreptăţeau să urce mai sus. Am fi dorit şi noi o asemenea podoabă la piept, deşi parcă nu era o podoabă, ci un semn. Poate şi o răsplată. Sau şi una şi alta, aşa cum peste mulţi ani aveam să trăiesc clipa în care să-l simt şi eu pe piept, cînd am intrat în ceata vitejilor Măriei Sale. Pentru că, veţi vedea, nu oricine se bucură de această cinste ce trebuie cîştigată cu trudă, prin vrednicia şi vitejia noastră. Oare veţi fi şi voi viteji şi vrednici ca şi cei dinaintea voastră ? Căci după toate cîte le cunoaşteţi ar trebui să-i întreceţi.

Cărarea urca întins, apoi cobora ca să urce iarăşi, ocolind boturile de deal, şerpuind pe văi şi lăsînd, în dreapta şi-n stînga, păduri şi plaiuri. După cîteva ceasuri bune am intrat într-o pădure deasă de brad. Soarele ar fi trebuit s-o lumineze, dar era ascuns într-o ceaţă lăptoasă, neavînd încă puterea s-o risipească. În zare se vedeau abia două culmi împădurite, iar acolo unde cerul atingea crestele, stăpîneau zăpezile netopite, împărăţie albă şi fără prihană, cum trebuiau să fie şi cei ce urcau pînă la ea.

Brazii bătrîni erau stîlpi drepţi ce susţineau bolţile verzi. Văzduhul aromea a răşină şi a primăvară. Fără să spună nimic, a rămas şi Judele acolo la intrarea în alt

cerc, pe o nouă treaptă, unde poate numai noi, cei ce nu cunoaştem scara şi preţurile ei, puteam păşi. Sau cei ce le învăţaseră şi erau prea puţini. Ne aflam la podul de argint. Un medalion înnegrit de vreme se vedea atîrnînd peste tunica din postav vînăt a Judelui. Nu sosise încă ceasul să treacă mai departe, dar eram încă de atunci încredinţat că va împlini toate cele rînduite să poată păşi mai sus.

Eram doar cu Spătarul. Ştia drumul sau, poate, numai calul lui cunoştea cărarea, călăuzindu-ne fără greş. Mă uitam la Vlaicu şi acesta la mine, ridicam ochii să privim în jur, dar nu cutezam să scoatem o vorbă, nici să întrebăm nimic, deşi Spătarul avea o înfăţişare deschisă şi ochi luminoşi, ca şi cum încerca o mare bucurie, pe care ar fi voit să ne-o împărtăşească şi nouă şi nu avea voie. Trebuia să-i urmăm şi noi pilda şi aveam destule prilejuri : nu numai măreţia codrului şi chemarea tot mai stăruitoare a muntelui, dar mai ales atîtea lucruri tăinuite, descoperindu-ni-se încet, făcînd să ne bată mai repede inima şi să creştem, parcă în ochii noştri. Eram pătrunşi de însemnătatea drumului, deşi nu desluşisem încă semnele şi nici nu ştiam ce ne mai aşteaptă. De-acum se apropia ceasul al şaselea şi soarele începuse să biruiască negurile. Calul urca fără nici un îndemn. Îl simţeam uşor neliniştit sub mine, la un pas de celălalt ce fornăia şi el. L-am bătut încet pe gîtul subţire mîngîindu-l. Aş fi voit să-i spun ceva, un cuvînt bun, dar parcă eram legaţi cu toţii de o vrajă să nu scoatem nici o vorbă. Sau poate aceasta era rînduiala acelui drum tainic. Spătarul îl urma în aceeaşi tăcere, adîncit în el însuşi, purtat de gînduri cine ştie în ce loc doar de el cunoscut, fiind bucuros că va ajunge acolo. Muntele era şi el tot atît de tăcut. Îi vedeam piscurile înzăpezite într-o depărtare alb-albăstruie, ce se pierdea undeva în zare. Pădurea sălbatică era semeaţă în singurătatea ei tăcută. Trunchiurile dese şi înalte. Sub ele nu creştea nimic. Nu se vedea nici umbra unei poteci, doar acele ruginii ale cetinilor moarte. Ici-colo cîte o poieniţă cu stînci golaşe, la margini de prăpăstii adînci. Jos se auzea, abia desluşit, şopotul apei. Brazii fremătau uşor şi dintr-o dată soarele a risipit ultimele văluri de ceaţă,

luminînd puternic albastrul cerului și verdele smălțat cu abur al bolților.

Am trecut o culme de unde n-am mai coborît. Eram pe unul din acele plaiuri de poveste, cîntate de păstori, o deschidere pe o coamă verde de munte. La început se desfășura o poiană largă, unde, proptită de stînci, se afla o colibă. Alături curgea un izvor. Apoi, dincolo, se vedea coasta verde, înconjurată de păduri, coborînd în vale. Pe dreapta, altă deschidere, peste vale, urca către altă culme de munte. Un cîine ciobănesc, alb, a lătrat o singură dată, lăsîndu-ne să ne apropiem. Caii îl cunoșteau și-i știau rosturile. Am descălecat și am intrat în colibă. Pe vatră urmele unui foc proaspăt. Ne-am așezat lucrurile pe patul de cetină. Caii au rămas nelegați sub un brad stingher. Le-am pus traistele cu ovăz. Ora amiezii trecuse. Cîinele se uita fără dușmănie, așteptîndu-și tainul. Spătarul a scos un bruș de mămăligă de mei, iar pentru noi o turtă cu puțin ulei. Ne-am spălat la izvor și ne-am așezat la masa cu trei picioare, joasă, ce se afla lîngă vatră. Apoi ne-am întins și poate am ațipit.

Ca la ceasul vecerniei am ieșit în fața colibei. Soarele se lăsa, încet, către asfințit. Peste culmi se legănau înserările. Pe lîngă izvor a coborît spre noi un tînăr în haine ciobănești, mițoase, albe. Ni s-a închinat cuviincios și ne-a poftit să-l urmăm. Am trecut pragul stîncilor și am coborît, parcă, o scară săpată în piatră, pînă la o apă, pe malul căreia, într-un lărgămînt al pădurii, se afla schitul cioplit dintr-un singur trunchi străvechi, tatăl pădurii. În spatele lui, la oarecare distanță, o casă mică de munte, cu tindă și o singură încăpere și cu prispă de jur-împrejur. Pe lîngă ea, între copacii rari, cîteva colibe ca aceea unde ne oprisem. Înăuntru ardeau două lumînări subțiri de ceară.

Am intrat.

Pustnicul era gata să înceapă înseratul. L-am ajutat, așa cum se cuvenea. Avea vocea domoală a celor ce vorbesc rar și puțin.

Ne-am dus, apoi, în casa cu prispă. Parcă ne aflam în împărăția Salemului și aveam în fața noastră acel os domnesc din vechime, profet și slujitor al Luminii, asemenea lui Melchisedec. Stăpîn peste Muntele tainic, pă-

curarii i se închinau ca unui Rege, dîndu-i zeciuiala cuvenită. La el veneau pentru binecuvîntare şi sfat toţi cei ce porneau în călătorii lungi şi cu primejdie. Sau cei ce încercau o lucrare îndrăzneaţă, fiind anume pregătiţi pentru ea. Loc tainic, de unde porneau în cele patru vînturi tăriile şi luminile gîndului şi spre care se duc, dacă nu toate drumurile bătătorite de paşi, celelalte căi, mai iuţi, ale veştilor şi poveştilor din lumea întreagă, mai ales din ţările ce-l înconjoară.

Voievozii i se închină, venind o dată pe an, de sărbătoarea primăverii în care pădurea învie, ca nişte oameni de rînd, să se întărească din înţelepciunea şi duhul acestui preot, rege şi profet. Rege al dreptăţii şi al păcii, de la care Voievodul Mircea a primit binecuvîntarea, aşa cum mai tîrziu, n-a primit-o Vlad, vînzătorul de ţară. Care l-a întîmpinat după Rovine şi-l însoţeşte în lucrarea sa ca o umbră, recunoscîndu-i puterea şi chibzuinţa. Adîncit în sine, citind înţelesurile ascunse şi făcînd, pentru cei ce au ochi să vadă, semnele. Slujitor al luminii peste care învăţătura nouă s-a aşezat ca peste un vas de mare preţ, pregătit din timp, aşteptînd să-l umple.

Peste ani, deşi nu l-am mai văzut niciodată, chipul şi cuvintele lui m-au însoţit neîncetat şi ceea ce n-am înţeles atunci, am încercat să desluşesc mai apoi. Vorbea o limbă mlădie şi curată a oamenilor din munte. Nu-şi ţinea slujbele greceşte, latineşte sau slavoneşte, ci în limba pămîntenilor săi. Şi-am văzut, la vîrsta înţelegerii, după ce şi ultimul cerc s-a închis, în aceasta un semn şi un gînd mare şi adînc, dar care, ca oricare din aceste gînduri, rodeşte încet şi cere mulţi şi obositori ani.

Poate de la el venea glasul acela tainic, auzit în răstimpuri. El ştie rosturile ascunse şi statorniciile adînci ale lumii, avînd vederea limpede şi o înţelegere a lucrurilor de care puţini s-au învrednicit. De-acolo, din muntele său, împărtăşindu-se de lumină, trimite şi altora cuvîntul înţelept al înţelegerii sale. Păzea focul nestins şi legea, fără să cunoască aşezările noi ale răsăritului sau afinţitului. Slujea de-a dreptul luminii şi-am înţeles abia atunci de unde atîta tărie, de unde atîtea îndemnuri şi

mai ales de unde acea unire simţită uşor, iar aici în toată strălucirea ei nepieritoare. Nu închipuirile împăraţilor de la Bizanţ, nici dorinţa de supunere a Romei, nici împilările crailor, primind puterea de la unii sau alţii. Domnul îşi are rostul lui, ierarhul altele. Iar cine dorea bucuria gîndului trebuia să aleagă muntele. Pentru că, rămînînd, ori va fi al unora ori al altora, numai al lui însuşi şi al luminii nu. Erau trei puteri unite cîndva, acum pe cale de despărţire. Una, profeţia, aproape dispărută, iar celelalte două, coroana şi altarul, urmînd drumuri deosebite. O cale aici, şi numai aici, alta ducînd dincolo, dar fără să se amestece în lucrarea acesteia, după cum în lucrarea luminii nu se cuvenea să se amestece umbra.

Era vîrstnic, dar în putere, înconjurat de ucenicii în hainele albe. Poate unul îi va lua locul, poate doar, cunoscîndu-i învăţătura, o s-o răspîndească pe tot cuprinsul ţărilor peste care se afla împărăţia lui cît întinsul unui munte, împărat neîncoronat al plaiurilor, amintind marea şi întreaga ţară din vechime şi pe cea viitoare.

Am petrecut acolo o zi şi-o noapte, ca într-un colţ de rai. Ştia de unde sîntem şi ai cui. Ne privea cu bunătate, parcă şi cu îngrijorare, întrebîndu-ne de ceilalţi fraţi şi surori. Răspundeam încet şi cu sfială. Apoi a tăinuit cu Spătarul şi-am înţeles, mult mai tîrziu, din spusele acestuia, că atunci mi s-a schimbat pentru totdeauna viaţa. Vlaicu a rămas acolo în munte şi-aş fi rămas şi eu dacă Voica nu ar fi plecat în altă ţară. Dar atunci nu ştiam nimic şi nici nu mă gîndeam că sînt pregătit pentru altceva decît fratele meu Vlaicu, unchiul vostru. Am să vă duc şi la el după ce ne vom întoarce din muntele în care el şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii.

Nu mi-a fost dat să rămîn şi dacă atunci încercam o părere de rău că mă despart de Vlaicu, am înţeles, peste ani, că fiecare trebuie să fie pregătit pentru ceea ce urma să i se încredinţeze, noi fiind aleşi pentru o slujbă a Ţării şi a Voievodului, chiar dacă ne puteam bucura şi de toate cele ale noastre şi ale fiecărei zile. Dar şi sufletul şi virtutea, şi gîndurile, şi avuţiile nu aveau nici un preţ atîta vreme cît ţara era pîndită de vrăjmaşi. Iar noi trebuia s-o apărăm cu toate puterile, dăruindu-ne,

pentru ea, chiar viața, așa cum a făcut Judele Voicu și Nicolae și Costea, din cei amintiți pînă acum și mulți alții despre care va fi vorba în viitor.

Spătarul a întîrziat puțin, iar noi doi am schimbat ultimele cuvinte. Apoi ne-am îmbrățișat. Vlaicu s-a pierdut printre ceilalți ucenici iar eu m-am întors la coliba din poiană. Spătarul m-a ajuns curînd. Pe pieptul lui strălucea un medalion nou de aur.

— Ia-ți calul și coboară pe potecă, mi-a spus el. O să te ajung din urmă sau vei afla singur calea să te duci la locul unde ne așteaptă Judele. Ești mare și cunoști rînduiala pădurii. Dacă ți-e frică, sună din corn și-o să te audă cineva, venind să te apere.

Îmi spunea toate acestea cu părere de rău că trebuia să mă lase singur. Dar era ceasul în care trebuia să-mi arăt vrednicia, străbătînd singur pădurea, pregătindu-mă pentru alte drumuri, mai grele, ce mă așteptau. I-am sărutat mîna și am luat calul de căpăstru, adîncindu-mă în codru.

Pădurea

Eram încă cu gîndul la cele întîmplate, mai ales la despărțirea de Vlaicu, dar și la cei lăsați pe cale, fiecare cu încredințarea sa. Pornisem spre vale, lăsîndu-mă călăuzit de calul ce cunoștea mai bine decît mine drumul. Pășea încet, ca o făptură a muntelui, știindu-i primejdiile. Nu mă puteam lăsa însă numai în grija lui, așa cum am învățat încă din copilărie să mă bizui mai mult pe mine decît pe alții. Și nici în voia gîndurilor și a viselor, oricît erau acestea, chiar atunci, de îmbietoare. Este adevărat că atîtea din întîmplările ce au urmat nu le mai pot despărți de ceea ce mi s-a povestit sau mi s-a părut că se petrece între trezie și vis, de cele ale altora, numeroase și tot atît de însemnate ca ale mele.

Dar iarăşi stau şi mă gîndesc, cele mai multe le pot lega de oameni şi locuri, de cetăţi şi ape, încît îşi primesc, din acestea, luminile şi umbrele. Iar drumurile ce mi s-au deschis şi pe care le-am bătut, singur sau cu alţii, au avut întotdeauna un înţeles, chiar dacă acesta nu-mi era lămurit de la început. Sau dacă nu avea unul anume, gîndurile noastre găsesc neîncetat o lumină, scăldînd totul. Aşa cum mi se părea că s-a aprins şi pentru mine una, deşi nevăzută, printre brazii aceia neschimbători şi măreţi.

— Noi sîntem oameni de pădure, mi-a spus de atîtea ori Judele Voicu. Nu putem trăi în afara ei. Acolo ne este puterea, în inima vie a codrului, şi am deprins acest lucru din pruncie.

De aceea pădurile de pe Valea Râmnicului le cunoşteam încă de atunci şi cum erau acelea trebuiau să fie toate. Ştiam că va veni o zi cînd voi ajunge singur între umbrele dese, pe cărări întortocheate, pe muche de prăpăstii, în mijlocul fiarelor, gata să mă rătăcesc. Ştiam şi eram pregătit. Şi întîiul fior pe care-l încercasem s-a stins curînd aproape cu totul. Aşa cum se stinge, sub frunzişul des al codrului de munte, lumina soarelui. Şi cum pîlpîie, abia, prin celelalte din vale. Pentru că, în miez de zi, adesea, umbrele pădurii te învăluie pe nesimţite şi după cum sunt bolţile de dese şi puterea soarelui de mare, acestea se schimbă neîncetat. Atunci cînd crezi că zarea se deschide, e cuprinsă îndată de nori verzi, veniţi pe neaşteptate. Jocul frunzelor, al norilor, mersul umbrelor printre copaci, toate te încurcă încît ţi se pare că ai fost prins într-o horă ciudată, fără să mai poţi scăpa. Poate doar dacă rosteşti cuvîntul care să alunge duhurile pădurii, izmele cu o mie de nume, deşi cu nici unul, deoarece nimeni nu îndrăzneşte să le cheme vreodată. Jucînd fără să atingă pămîntul, te lovesc cu aripile, te ating abia cu părul despletit sau cu vălurile de mătasă albă. Tot mai bine este să taci ori să-ţi faci semnul crucii cu vîrful limbii, fiindcă atunci nu mai au nici o putere.

O cale de ieşire tot trebuie să afli, chiar dacă scoţi cornul şi dai de veste celor din apropiere că te afli în primejdie. Sau suni doar un semn ce aşteaptă altul, ca să ştii încotro să porneşti. Altfel te învîrteşti mereu, bă-

tînd acelaşi loc în neştire. Deşi, poate, fiind pus la încercare, nu-i potrivit să chemi în ajutor, ci se cuvine singur să ieşi din acele întunecimi, aşteptînd liniştit să treacă noaptea. Atunci aprinzi focul, avînd securea, amnarul şi cremenea la îndemînă. Lîngă fraţii noştri din codru nu ai voie să te pierzi nicicînd. Şi apoi ai alături un prieten nedespărţit, calul, şi el ştie să te poarte pe poteci strîmte şi printre stînci gata să se prăbuşească. Te duce în întreaga împărăţie a codrului şi dacă-i nevoie şi dincolo de ea, pe celălalt tărîm. Cu el poţi schimba un cuvînt să nu-ţi fie urît, te sfătuieşti sau este îndeajuns să-l simţi alături. Să nu fie năzdrăvan şi te va scoate la liman, lăsîndu-te în grija lui, avînd mîna pe suliţă şi chibzuind încotro e mai bine să apuci. Soarele, muşchii de pe tulpini, văile şi poienile erau călăuze în care mă puteam încrede.

Dacă începe ploaia şi furtuna găseşti adăpost într-o preluca unde se află o colibă. Calul o ştie sau o ghiceşte. Ori sub o stîncă peste care vîntul trece fără să te atingă. Te gîndeşti că este de trecut o vamă sau de aşteptat la un pod. Prima îţi aduce aminte de celelalte, ale văzduhului, ce vor urma cîndva şi pentru care trebuie să fii oricînd pregătit. Ultimul e un loc al încercării, unde ne este gîndul aproape de cînd ne-am născut. Un gînd statornic şi îndrăzneţ, plin de înţelesuri ce ni se dezvăluie treptat. Cîntecul neprietenos şi aspru al furtunii nu ţine şi apoi se cade să-l auzi, să-l cunoşti, aşa cum deprinzi întreaga învăţătură a codrului.

— Pădurea este închisă şi neprietenoasă doar pentru un străin. Pentru noi, cei ce ne-am născut în leagănul ei, crescînd în rînd cu copacii, este un loc deschis şi primitor. La sînul ei ne petrecem viaţa, iar vrăjmaşii nu intră cu mare bucurie sub cerul ei verde. Oricine doreşte bătălia la loc deschis, dar ele sînt puţine şi adîncite în mijlocul codrului. Pînă să ajungi acolo eşti hărţuit din toate părţile de oameni nevăzuţi cu care nu te poţi bate.

Aud şi acum cuvintele, şi nici nu ştiu, sînt ale Judelui, ale Spătarului sau ale altuia. Le-am spus şi eu în atîtea rînduri, mai tîrziu, celor din cetele mele, încît cu greu pot despărţi glasurile lor de acela al meu. Vi le-am spus şi vouă, să vă rămînă în inimă, şi le scriu, după în-

demnul primit, să nu piară. Şi dacă acum într-o clipită îmi pot trece prin fața ochilor toate pădurile străbătute cîndva, unele mai ciudate decît altele, fiecare avînd frumusețea şi vraja ce îmbie să rămîi şi să te bucuri de ele, atunci nu cunoşteam decît pădurile Râmnicului, chiar dacă auzisem şi despre celelalte.

M-am apropiat întotdeauna cu mare sfială de toate pădurile, dar simțămîntul ce m-a pătruns în acea noapte nu l-am mai trăit niciodată. Eram, sau mi se părea că sînt, într-o pădure străină care nu mă cunoaşte, privindu-mă fără tristețe dar şi fără bucurie, aşteptînd şi ea să vadă cum voi trece peste încercare. Nu călcasem nici un hotar ca să intru într-o împărăție neîngăduită muritorilor şi nici n-o supărasem cu nimic, pătrunderea mea fiind abia simțită. Muma-Pădurii n-avea de ce să-mi fie duşmănoasă că intrasem în țara stăpînită de ea. Eram şi eu un fiu al codrului, cerîndu-i adăpost, iar pentru mine nu putea fi decît o mamă cu inima deschisă. Mai ales acum cînd căzuse noaptea. O noapte mai adîncă decît altele, pentru că eram singur şi simțeam o strîngere de inimă, amintindu-mi întîia rătăcire prin pădure. Atunci cînd frații mei s-au făcut nevăzuți şi-am rămas neliniştit printre trunchiuri, cu fiecare pas parcă micşorîndu-mă alături de copacii bătrîni şi înalți ca nişte stîlpi de poartă ce ating cerul. Aşteptam să se sfîrşească împărăția verde sau să ajung în luminişurile în care Părintele nostru, Soarele, luminează şi încălzeşte. Unde mă bucuram de lărgămînt şi lumină, ca apoi să intru iarăşi sub coviltirile mohorîte. Curînd însă am trecut peste aceste stări, îndrăgind pădurea, încît mă simțeam în mijlocul ei ca alții într-o grădină sau într-o livadă. Ştiam, după cum vedeți, că pădurea are multe fețe : este aspră, dar şi blîndă, primitoare, dar şi neprietenoasă ; te cheamă sau te îndepărtează de la sînul ei, după cum îți este sufletul sau ştii să intri în ea. De aceea trebuie să păşeşti în codru ca într-un locaş sfînt unde-ți poți aduna şi adînci gîndurile, găsindu-te şi regăsindu-te, dar te poți şi pierde. Loc nepermis în care se intră numai după ce i-ai înțeles tainele.

Am scăpărat din amnar, aprinzînd focul. Calul se uita la mine cu ochi mari şi blînzi, ca şi cum mi-ar fi spus să nu am nici o teamă. Apoi luna s-a arătat undeva

peste creste, luminînd, împreună cu stelele, atît cît era nevoie să-mi fac sălașul de noapte. Ascultam viața codrului, ducîndu-se mai departe, fără să știe de mine. In apropiere curgea un izvor. Veneau acolo vietățile pădurii să-și stîmpere setea. Aș fi voit să le văd. În adîncuri, țipătul unei păsări de noapte. Calul bătu ușor din copită. Era mai bine să rămîn și să aștept, după legea codrului cînd se lasă noaptea. Curajul trebuia strunit de înțelepciune. M-am întins pe cetini sub bradul acela bătrîn, văzut încă de la intrare și prin minte-mi trecură o seamă de gînduri și de cuvinte, frînturi de cîntece și povești, glasuri auzite cîndva și recunoscute cu ușurință. Vegheam lîngă focul ce era și el, asemenea calului, alături de mine, ferindu-mă de sălbăticiuni, în timp ce cugetul își urma, mai departe, veghea lui.

Signor Cristobald era și el într-o cumpănă asemănătoare, poate singur, poate împreună cu slujitorul său din Țara Moldovei, care cunoștea tot atît de bine ca și noi tainele pădurii. Slujitorul acesta, ce nu-mi plăcuse la început pentru că voia să știe prea multe, m-a cucerit totuși cu poveștile lui. Un om ce povestește frumos și le spune pe toate din inimă nu poate fi rău. De aceea m-am apropiat de el, ca și de Cumpănă, pe care nu-l putea întrece chiar să fi voit. Iar el simțindu-mi slăbiciunea, dacă dorința mea de-a ști cît mai multe și mai felurite întîmplări se poate numi astfel, nu întîrzia niciodată să-și dezlege sacul. Una din poveștile lui mi-a rămas mai adînc întipărită în minte și ne-a spus-o după o vînătoare cînd l-am însoțit pe Signor Cristobald în munte, urmărind un bour ce ne-a scăpat, mulțumindu-ne cu vînat mai mic. Pentru că nu întotdeauna lucrurile se petrec așa cum se aude din povești.

„Numele țării noastre, a început slujitorul în timp ce ne aflam în jurul focului, poate că vine de la sfîntul brad, *molidul*, poate de la o vînătoare de bouri, ca și aceasta a noastră, făcută de alții, nu mai norocoși decît noi, dar aflîndu-se într-o slujbă aleasă și intîlnind în codru un bour menit să-i călăuzească într-o nouă împărăție. Sînt asemenea sălbăticiuni însemnate pe care dacă nu le știi alege îți vin ele înainte, deschizîndu-ți calea ...

Se află și la noi păduri întinse cu tot felul de vînat. Spre miază-noapte Țara Fagilor, bucovinele mari și mici, Codrii Crasnei, Codrii Cosminului și cîte alte dumbrăvi, locuri de apărare împotriva vecinilor, ce vor să fim sub ascultarea lor. În aceste păduri din Țara de Sus sînt începuturile țării noastre. De dincolo de munți, din pădurile maramureșene, Pădurea Neagră, Pădurea Neagră cea Mare, într-o primăvară, Dragoș Voievodul a ieșit la vînătoare să jertfească bourul cum cere rînduiala, pentru rodnicia pămîntului, iar fiul său, ce intra în rîndul vitejilor, să-și arate vrednicia.

Au ajuns în trecătorile munților și vînatul tot nu se arăta, deși în depărtare se auzeau mugete, iar pădurarii văzuseră sălbăticiunile cu o zi înainte. Abia la cumpăna vîrfului s-a zărit și bourul, coborînd fără grabă.

A început urmărirea.

Dragoș și însoțitorii au dat pinteni cailor și împreună cu cîinii au pornit în ținuturile acelea de dincolo de munte, către soare-răsare, prin pădurile și poienele pe care bourul le străbătea tot mai iute, ca o călăuză printr-o împărăție întinsă, necunoscută lor. Voievodul și fiul său se aflau în frunte, îndepărtîndu-se de ceilalți, urmărind sălbăticiunea ce alerga tot mai repede, încît nu se puteau apropia de ea s-o străpungă.

Au mers așa ceasuri întregi pînă în inima acelor ținuturi bogate. Acolo, pe malul unei ape pe care fiara ar fi putut-o trece, dar n-a trecut-o, fie fiind ostenită, fie din alte pricini, bourul s-a oprit. Poate voise să-i aducă doar acolo unde trebuiau să rămînă. Nu se știe dacă nu era un bour fermecat, ce nu se cuvine să fie jertfit, dar pentru că fiul trebuia să-și arate vrednicia, vînătoarea nu s-a oprit la jumătate. Poate și din pricină că lucrarea fiului întrecea în însemnătate pe aceea a sălbăticiunii.

Fiul s-a desprins de tatăl său care a rămas pe loc, ghicindu-i gîndul. Făcînd un ocol i-a ieșit bourului în față. Acesta s-a întors către Voievodul ce-l aștepta neclintit. Înainta încet, ca și cum s-ar fi lăsat de bunăvoie în mîinile lor. Din urmă călărețul s-a apropiat, aruncînd sulița și nimerindu-l sub greabăn. În același timp Dragoș l-a străpuns și el cu lancea, bourul căzînd în genunchi sub un brad, ca pe un altar ce-l aștepta să fie jertfit. Sîn-

gele s-a scurs în pămîntul reavăn, primindu-i tăriile, asemenea unei puteri ce trece dintr-o parte în alta și se împrăștite în toate ogoarele pregătite pentru însămînțare.

Voinicul a descălecat: se arătase vrednic să intre în ceata vitejilor, trecînd în rîndul bărbaților. Iar Voievodul, bucurîndu-se de locul desfătat din jur, s-a hotărît să rămînă acolo, întemeind stăpînire nouă, capul de bour fiindu-i semnul de pecete și de pe steagurile cetelor. Locul unde a pierit fiara s-a numit de atunci Boureni, iar apa pe malul căreia s-a sfîrșit goana, împlinindu-se jertfirea, a fost botezată Moldova, de la Molda, căpauca cea iute, care, urmărind bourul, a murit și ea, de osteneală, acolo. Și împlinind toate au făcut ospăț și loc de popas.

Întîmplarea s-a strămutat în povești și-n cîntece, pe care le poți auzi la praznice și opriri de odihnă. Cum am auzit-o, așa o spun și eu altora ca să ne cunoască, chiar dacă Dragoș n-a stăpînit decît puțină vreme, ținuturile fiind cucerite de un alt Voievod, Bogdan, descălecat și el de peste munți, pentru că n-a voit să se supună craiului unguresc. Și sprijinit și de boieri, mai marii așezărilor, a domnit peste țară, cuprinzînd acei codrii și încă alții: Codrii Tigheciului, pavăză împotriva tătarilor, Codrul cel Mare din Țara de Jos, Codrii Orheiului, Hârlăului, Iașilor, și cîte alte păduri în care ne retragem la orice încercare străină de pradă. Măria Sa Codrul știe să se apere și să-și ocrotească supușii."

Mai ales vorba din urmă, atît de plină de înțelesuri, m-a urmărit în acea noapte și nu numai atunci. Iar amintirea ei a adus după sine altele, încît nici n-am simțit cum trece noaptea și-am ajuns în miezul ei.

Cumpănă, slujitorul nostru era din Țara Făgărașului. Părintele său, prins de tătari, a fost răscumpărat de Judele Voicu și s-a statornicit în satul nostru, unde și-a adus apoi soața și copiii. Era mare zimbrar și se putea lăuda cu meseria lui în care puțini îl întreceau.

„La noi Muma-Pădurii a fost tot atît de darnică, așa cum a fost în Țara Românească și-n Țara Moldovei, spusese Bătrînul Cumpănă la același popas de vînătoare, gîndindu-se la ținuturile părăsite și după care mai suspina uneori. Căci și vînatul trebuie să-și aibă casa și masa lui. De aceea pădurile noastre, de la Pădurea Igfon

de dincolo de Munții de Aramă, pînă la Codrii Scorigetului, Pădurea de Margine sau Silvașul sînt întinse și bogate și-au văzut multe întîmplări și multe lupte. Unele se mai află în amintirea urmașilor, altele vor fi fiind însemnate de cărturari să nu se uite. Dar nu despre ele vreau să vă povestesc acum, ci despre bradul cel sfînt.

Fiecare din copacii pădurii are anumite tării și anumite rosturi, după cum ați văzut că este bradul, împăratul acestor codri, poate și pentru că este pururea verde, fiind strîns legat de viața noastră de aici și de dincolo. Și nu ar fi mirare să fi dat prin fiul său bun, molidul, numele țării vecine pe care-mi pare rău că n-o cunosc. Să știți însă că neamul acesta de copaci, cu frunzele ca acele, este tare numeros : molid, pin, tisă, zadă, zîmbru și a fost oarecînd binecuvîntat pentru fapta lui cea bună. Mie-mi plac colindele nu numai pentru că amestecă frumos în stihuri credințe vechi și mai noi, dar mai ales pentru că amintesc de obiceiurile și ocupațiile noastre, cele sfinte și cele pămîntești fiind mereu împreună, așa cum nisipul este purtat de apa cea mai limpede.

Maica Sfîntă, gata să nască, rătăcea căutînd un loc de odihnă, *pe un plai scăldat în soare, prin fînețe numai floare.*

După o vreme l-a găsit :

Și se lasă-a hodinire, sub creangă de tisă verde. Tisă verde dacă-o vede, se apleacă a umbrire ; umbră grasă pe pămîntu, să se nască soare sfîntu. Zice maica hodinită : fie-ți frunza alduită ; fie iarnă, nu mai fie, frunza ta verde să ție.

Numai ticălosul plop, lemn slab și de nimic, pripășit pe lîngă ape și pe văi, cu frunza mereu tremurătoare, de parcă n-ar avea odihnă, nu s-a purtat cuviincios, așa cum ar fi trebuit s-o facă. A fost și el, cîndva, în rînd cu ceilalți copaci, dar din pricina neomeniei sale l-a ajuns blestemul. Așa cum se cîntă binefacerea bradului, tot așa și tot la fereastră, după obicei, se spune și povestea plopului fără de inimă.

Maica cea bună rătăcește :

Pe cîmpia unui rîu, printre grîu pînă la brîu. Caută loc să odihnească și pe fiul sfînt să nască. Sub un plop cu frunză deasă, jos pe pajiște se lasă. Plopul frunza-și

clătinare, pace maica nu-şi aflare. Tulburată maica sfîntă din grai astfel îi cuvîntă : plopule, neînduratu, fii de astăzi blestematu ; şi de mine pe pămîntu, şi de soarele cel sfîntu. Frunza ta să n-aibă stare, cît e ziulica mare. Zbată-se ca de furtună şi pe vremea cea mai bună.

De-atunci, din vremea aceea, este nu este vînt, frunzele plopului se mişcă mereu, fără odihnă, pentru că, aşa cum se întîlneşte întîmplarea în alte colinde, aceeaşi poveste uşor schimbată, deşi a auzit rugăciunea celei în durere şi-a clătinat mai tare frunzele. De aceea l-a şi ajuns blestemul :

bată vîntul ori nu bată, frunza ta tot să se clată.

Sau cum se spune în altele :

bată vîntu-ncet, mai tare, frunza ta să n-aibă stare.

Şi nici nu are."

Stihurile Bătrînului Cumpănă le auzeam parcă atunci din nou, cînd, cum se întîmplă în codru, cîte-o undă de vînt trece prin cetini, şi-mi părea că mă aflu printre plopi, ceea ce nu mi-ar fi plăcut. M-am scuturat însă : cîntecul nu l-am mai auzit. Mă aflam între brazii cei buni şi m-am liniştit.

Ştiam, din cele văzute şi auzite, că şi-n Ţara Românească au fost din timpuri străvechi aruncate periile vrăjite de este acoperită de bungeturi adînci şi păduri fără margine. Şi drumurile noastre străbăteau, aşa cum aflasem de la Jude şi de la fraţii mei asemenea împărăţii nesfîrşite : Codrii Vlăsiei, începînd de la miazănoapte de Snagov şi întinzîndu-se pînă către Dunărea şi înspre părţile Brăilei, Pădurea Nebună, prin care ajungi la Cetatea Turnu ; Pădurea cea Mare din Vlaşca, dincolo de Argeş, cu drumul spre Giurgiu şi cîte altele : Brazda, Dobra, Pustnicul, toate fiind bune pentru sihăstrie. În ţinuturile stăpînite de Jupan Staicul, fratele Voievodului Mircea se află Pădurea Ciuta, de la numele sălbăticiunii ce se află acolo în mare număr, salbă verde sub poala muntelui pînă la Râmnicul nostru. Iar atunci, în noaptea aceea, mă aflam în Codrii Brădetului de care am fost apoi legat toată viaţa.

După cum le-aţi putut vedea şi voi pe Râul Doamnei, în Ţara Bârsei sau pe Valea Râmnicului nostru, pe unde v-am purtat, ca să le cunoaşteţi cărările, înfrăţin-

du-vă cu ele, pădurile sînt amestecate, copacii crescînd după înălţimea dealurilor, umezeală şi căldură, dar sînt şi unele mai curate, cum sînt pădurile de brad sau de fag, uneori de stejar şi mesteacăn, chiar de tei, în locul unde-i prieşte fiecăruia. Sînt şi pîlcuri de sălcii sau plopi, cîte o livadă de castani, cum este aceea de la Tismana, numeroase alunişuri, nuceturi şi ulmeturi. Semnele de hotar dintre moşii şi pămînturi, dintre aşezare şi aşezare, sînt mărginite de păduri şi ape, copaci singuratici, mai ales stejari, însemnaţi cu fierul sau nu, vreun ariniş sau dumbravă, un nucet sau cine ştie ce măr sau păr pădureţ.

Am avut buni dascăli care m-au învăţat legăturile dintre noi şi fiecare făptură din codru, mişcătoare sau nu, dar mai ales cu puterile fiecăreia. Ori de cîte ori auzeam vorbindu-se de ele eram cu luare aminte să nu-mi scape nimic, aşa cum vă poftesc să fiţi şi voi, dacă vreţi să pătrundeţi înţelesurile ascunse ale codrului ce nu sînt desluşite oricui.

Dintre meşterii învăţăturii mele, şi-i ţin minte pe toţi, pomenindu-i mereu, trei mi-au fost mai apropiaţi şi de mare folos: mama de la care am deprins buruienile de leac, Cumpănă cu meşteşugul vînătorii şi Uncheaşul de la moară. Nu-l uit pe Judele Voicu, nici pe fraţii mei nu-i las pe dinafară, dar cu ei am mînuit mai ales armele, urmărind învăţătura luptelor, cu deosebire aceea a apărării. Căci dacă pădurea ne este „jumătate casă", cum se spune pe la noi, adesea casă întreagă, ne este şi scut. Aşezările noastre sînt rînduite între crestele verzi, pe plaiuri şi văi, în poiene. Chiar dacă luminişurile sînt întinse, pădurea e aproape şi retragerea sub pavăza şi la adăpostul ei se face repede şi în orice primejdie. În locuri ştiute se îngroapă hrana, uneltele, toată agoniseala fiecărei familii. Cine nu cunoaşte locurile nu are viaţă. Noi care ştim fiecare palmă de pămînt ne mişcăm cu uşurinţă printre copaci şi prin preluci, avînd şi tot ce ne trebuie; ştim unde e apa şi hrana. În adîncimile codrului se află cetăţi şi mănăstiri, peşteri, trecători înguste, locuri potrivite pentru învălmăşeală şi harţ. De aceea trebuie să cunoaşteţi şi voi toate pădurile din preajmă, şi altele, de

mai departe, tăria lemnului, rodul pădureţilor, ierburile de leac şi cîte altele, ce ne sînt oricînd de folos.

Le-am cunoscut şi eu pe rînd şi cu socoteală. Virtuţile lemnului le-am deprins de la Uncheaşul de la moară care m-a purtat cu el după lemnele ce-i făceau trebuinţă, nu numai pentru meşteşugul lui, dar şi pentru al altora. Fiindcă avea mare dragoste de pădure şi de tot ceea ce mîna noastră poate face din ea.

„Să te-apropii cu sfială de pădurea de tei, spunea Uncheaşul, pentru că teiul ne este frate bun. Uite-o, înflorită, ca o beteală de borangic, înmiresmată, gata să fie strămutată în poveste, pădure de aur îndrăgită de albine. Să tăiem cîteva ramuri şi să le ducem la troiţă şi la biserică, înaintea altarului. S-apropie Duminéca Mare cînd popa citeşte molitvele teiului. Prin tei pădurea întreagă va primi binecuvîntarea pentru ca puterile ascunse ale lemnului să nu piară ci să se întărească. Priveşte la frunzele sfinţite, pe care a îngenunchiat părintele, cum sînt adunate de femei, fiind bune ca leac de tusă. Florile ne sînt de folos pentru răceală şi liniştire. Iar mierea din florile teiului are şi mai mare căutare. O linguriţă în fiecare seară, înainte de culcare, îţi face somnul lin şi visele uşoare. Din coaja lui netedă şi mlădie se fac obroace şi alte vase. Dacă se moaie şi se bate, firele se pot împleti sau se leagă via cu ele. Teiul este copac sfînt şi duhurile rele nu se pot apropia de el. De aceea din lemnul lui se fac tîmplele. Se dăltuieşte uşor, dar nu-l strică nici carii. În fiecare an jertfesc cîte unul din cei mai bătrîni şi, după ce-i fac cele rînduite, îl trimit la Snagov. Poate ajunge şi la prietenul meu Ioachim, care a plecat la Cozia de i-a făcut Voievodului mănăstire."

Uncheaşul avea dreptate şi vorbele lui blînde îmi sunau în auz ca o mîngîiere. Nu îndrăzneam să-i spun că mie-mi place mai mult alunul din crengile mlădii ale căruia mi-am făcut primul arc. L-am îndrăgit şi din pricina fructelor, prilej să mă apropii şi de veveriţă, dar mai ales pentru că vesteşte din vreme primăvara. Este cel mai îndrăzneţ din toată pădurea, trezindu-se la viaţă la primele raze calde, cînd spuma omătului din jur nici nu s-a topit cu totul. Deseori întîlneam în alunişuri femei bătrîne ce-şi alegeau cîte-o creangă, descîntînd-o. Eu

făceam arcuri și toiege încrustate, iar din coajă un corn de suna toată pădurea. Babele aveau alte gînduri. Cu o smicea de alun ce se scutură peste o ulcică pusă-n vatră făceau de dragoste. N-am văzut pe nimeni călare pe-o creangă de alun, adus pe sus și îmbătat de dragoste, de pe urma acestor farmece, dar de bună seama mulți cred că-i așa. Cine descîntă șarpele cu un băț de alun îi ia puterea, iar frunzele sau mîzga vindecă mușcătura de șarpe, și sînt destui prin pădurile noastre. Cu o vargă de alun cu care s-a descîntat o broască mușcată de șarpe se alungă norii grei și grindina. Am văzut de multe ori făcîndu-se asemenea vrăji.

Rău mi-a părut cînd uncheașul a tăiat un rînd de mesteceni de parcă odată cu ei ar fi pierit și pădurea de argint despre care mi-a povestit de atîtea ori. Mi-a arătat cum îl retează și brebul pentru zăgăzuirea apelor, fiind priceput brebenar. De atunci n-am mai suferit sălbăticiunea, deși multe ar putea învăța omul de la ea și multe foloase are de pe urma ei. Iar uncheașul avea nevoie de mesteacăn să-l ardă, din cenușa lui făcînd o fiertură de folos pentru tăbăcitul pieilor și albitul pînzei, dar și la cuptoarele de sticlă ori fiertul săpunului.

L-am văzut crestînd coaja celor în viață. De-acolo scotea o unsoare folosită ca doftorie de piele, iar din frunze și scoarță o boia galbenă pentru încristat ouăle și vopsit lîna.

„Puterea, copile, spunea Uncheașul, este mai ales a stejarului, și avea dreptate. Poate și a fagului, în pădurea lui deasă în care nu lasă loc altor frați. Stejarul e mai îngăduitor și alături de el cresc fără alegere, carpănul, arțarul, jugastrul, frasinul, ulmul și cîți alții, pe care se cuvine să-i cunoști, încît stejerișul are tot anul o schimbare fără oprire, după cum e înfățișarea celorlalți, fiecare avînd o anume culoare și înfățișare.

Cînd stejarul e singuratic și la loc larg, rătăcit de pădure, în mijloc de poiană sau pe dealuri, pare a fi un voinic mîndru și vînjos. E rămuros, aspru și cu multe noduri. Crengile sînt ca niște șerpi groși, iar coroana lui este cea mai bogată.

Din acesta, obișnuia el să-mi arate cîte un copac mîndru, s-ar putea face un schit întreg. Cei pe care-i tă-

iem îi vom preschimba-n tălpi, porți și pridvoare. De cel bătrîn de la margine, care este tatăl celorlalți, am trebuință la moară. Nu chiar acum, cînd va fi bine uscat. Răzlețul din dreapta îl retezăm de la despicătura crengilor și-l preschimbăm în furcă pentru cumpăna fîntînii. Coaja să n-o risipești : pieile o așteaptă să fie tăbăcite. S-a îngroșat din vreme și așa crăpată și aspră e ca o haină ce-l apără de ploaie și frig. Pare a fi de aramă, așa cum e învechită de vînt și umezeală. O pădure de stejar se aseamănă cu pădurea de aramă din poveste și prin trunchiuri, dar și din pricină că frunza este zdrențuită de un vierme, primind încă din vară culoarea pe care o are întreaga pădure, către toamnă, cînd frunzele sînt opărite de brumă. La început coroanele par niște nori roșietici, ca și cei de pe cer ce anunță vîntul de-a doua zi. Apoi îngălbenesc cu timpul, pînă cînd pădurea întreagă este o armură ruginită ce se scutură încet. Noi s-o lăsăm în bătaia vîntului și să ne vedem de-ale noastre. Mai am a-ți spune două vorbe și pentru astăzi am isprăvit. Nu uita în timp ce intri și ieși din cuprinsul ei să-i spui încet sau mai tare cîntecul ce-i place : *pădure, dragă pădure . . .*"

De multe ori m-am gîndit în timp ce cutreieram pădurile, și mai ales în acea noapte cînd toate cele cunoscute mi s-au părut mai limpezi decît altă dată, la lumea de taină a pădurii și ascunzișurile ei. Mai ales la unele înțelesuri aflate doar pe jumătate.

N-aș vrea să greșesc, dar mi se pare că stejarul este cel mai de jos din copacii pădurii, dacă privești înălțimile dealurilor și munții. Cum sînt deosebite prețurile metalelor, tot așa mi se par și cele ale pădurii. Ar trebui puse pe o scară ca să le cunoaștem și să le învățăm. Pe o scară pe care puțini o știu, și, și mai puțini o urcă, unde stejarul este abia prima treaptă. Mesteacănul, deși mai firav, e mult mai sus. Îi place înălțimea, făcîndu-și loc printre fagi, ba chiar printre brazi. Bradul, cu neschimbarea veșmintelor sale, amintind nestricăciunea visată de mulți, este podoaba cea mai de preț a muntelui. Ajungi acolo printre fagii înalți, neclintiți în tăcerea lor adîncă, de te și miri cîtă liniște se poate aduna sub ramurile lor.

Pădurea este nu numai casa noastră, dar şi o gură de rai. Este o poartă pe celălalt tărîm, un tărîm al celor fericiţi, ca nişte ostroave depărtate sau ca un loc despărţit de acela în care ne aflăm acum, prin neguri nepătrunse şi umbre dese. Intrările nu pot fi decît în muntele împădurit, ascunse ochiului obişnuit, aflate doar de calul năzdrăvan, de vreo pasăre măiastră sau de cine ştie ce altă vieţuitoare a pădurii, înţeleaptă şi cu grai de om. Poate se află prin vreo peşteră, deşi mai că-mi vine să cred că trebuie să treci pe sub o boltă verde, tot mergînd, pînă cînd, pe nesimţite, pădurea de aici s-a preschimbat în cea de dincolo. O ţară a frumuseţii şi a tinereţii neştirbite, ce nu cunoaşte nici întristare, nici suspinare. Cu pajişti totdeauna verzi, cu pomii pururea în floare şi-n rod, o lume cu toate preţurile şi tăriile neistovite niciodată. Aici vremea se duce, chiar dacă uneori ni se pare că stă pe loc, acolo nu se cunoaşte, de parcă nu ar fi cine s-o însemne. O clipă cît o mie de ani şi o mie de ani cît o strajă de noapte.

Cred că sînt mai multe intrări şi cele trei popasuri ar putea arăta şi trei porţi, după cum şi pădurile sînt tot ca nişte trepte. Treptele vieţuitoarelor şi copacilor, ale luminii şi umbrelor, ale înţelegerii şi cunoaşterii.

Trepte şi porţi.

Viaţa însăşi, cu toate ale ei, este alcătuită din tot atîtea spiţe şi treceri, pretutindeni în lume întîlnindu-se o pregătire treptată, aşa cum mama îşi învaţă copilul, iar părintele, mai tîrziu, îi deschide calea spre altele, ale bărbăţiei.

Aşa mi s-au deschis şi mie, începutul, pe calea ce cuprinde creşterea vitejilor Măriei Sale Voievodului, făcîndu-se în acea noapte de veghe, înconjurat de şoapte. Le auzeam, fiindu-mi bune însoţitoare, de parcă aş fi fost acasă în pridvorul de unde puteam privi tot satul. Sau la moară, ascultînd cîntecul Uncheaşului murmurat şi de mine. Apoi toate au tăcut şi mi s-a părut că se apropie dimineaţa. Dar mai era vreme pentru o poveste, după cum arăta luna şi mersul stelelor. Găinuşa nu asfinţise încă.

Şi stelele-şi aveau poveştile lor, ca şi păsările văzduhului, vieţuitoarele codrului şi ierburile ce se află în

orice loc. De fiecare din ele se leagă o întîmplare de demult. Fiecare e bună de ceva numai că nu știe oricine învățătura. Mama cunoștea toate buruienile și rădăcinile folosite ca leacuri. Și descîntecele ce trebuiau rostite ca să se vindece boala sau rana. Căci cu unele se descîntă și se afumă, din altele se fac fierturi amare. Alții cunoșteau veninurile din ciuperci sau mătrăgună pentru săgeți sau curse. Unii, puțini, umblă după iarba fiarelor, pe care furii o poartă la brîu, deschizînd cu ea toate încuietorile, ceea ce nu cred. Dacă ar fi așa, s-ar cuceri cetățile cu ierburi, fără luptă.

Cumpănă, slujitorul nostru de credință m-a purtat pînă pe culmile munților, acolo de unde vezi pînă departe, cît te țin ochii, învățîndu-mă meșteșugul vînătorii.

„Vînătorul trebuie să fie ager ca și o capră neagră" a fost prima vorbă a învățăturii sale, cînd am urcat în împărăția acestei sălbăticiuni mîndră și îndrăzneață, cățărîndu-se cu mare iuțeală pe stînci și sărind peste prăpăstii. Duce o viață aspră, rămînînd însă stăpînă pe întinderile semețe ale munților. Într-o țară pe care n-o împart decît cu zăganul, craiul vulturilor, stăpînind văzduhul. E locul cel mai apropiat de cer, mai degrabă o chemare către seninul albastru, decît unul unde să stai timp mai îndelungat. E piscul de unde cuprinzi toate, și cele de sus și cele de jos, de unde poți vedea cum descrește pămîntul în acele trepte verzi, pînă departe la frînghia aceea albastră, parcă de dincolo de zare, șerpuind către Marea.

Puțin mai jos e împărăția de nimeni tulburată a bradului, ce se întinde cu toate neamurile lui pînă departe pe dealurile de sub poala muntelui. Nu îndrăznește să urce mai sus pentru că-l zdrențuiește vîntul puternic, nici mai jos nu coboară, umezeala și căldura îl usucă. Aici e locul sihaștrilor și țara zimbrilor, vînați de viteji la loc deschis, cu sulița, sau în hățișuri, cu spada sau lancea scurtă, ca să-și arate vrednicia. Și alte sălbăticiuni săgetate în locuri anume ori prinse în curse: ursul, lupul, jderul, rîsul. Mai aveam pînă să ajung la ele și la bour. Cereau mare îndemînare și eu abia eram la vînatul cel mic, mai puțin primejdios, cu care se mîndrește însă orice

vînător. Ba să nu greşesc, începusem să urc pînă la neamul căprioarelor.

În marile întinderi de fag şi stejar împăratul codrului e cerbul, cu coarnele rămuroase, ca un voievod al pădurii. Signor Cristobald ne-a povestit o întîmplare din ţara lui ori din altă ţară, în care cerbul i s-a arătat unui viteaz, Hubert, avînd între coarne crucea. Semnul l-a pus pe gînduri şi de-atunci n-a mai vînat niciodată. Poate păcătuise prea mult desfătîndu-se nu numai cu priveliştea pădurii, ci şi cu urmărirea în hăţişuri a cerbului sau a caprei ce-şi spînzură blana neagră cînd peste o prăpastie, cînd peste o culme unde nu poţi ajunge. Pentru că muntele şi codrul te fură şi te vrăjesc. Nu mai simţi osteneala şi-ţi bate inima o mare bucurie atunci cînd ţîşneşte lupul sau mistreţul şi-l străpungi cu lancea. Mare tărie a avut Sfîntul Hubert dacă s-a putut lipsi de asemenea bucurie!

Nu m-am învrednicit să mi se arate şi mie un asemenea cerb fermecat, dar am văzut unul hăituit de lupi. Mai înainte îmi povestise Cumpănă şi mai că nu l-aş fi crezut dacă n-aş fi văzut apoi cu ochii. Căci ceea ce li s-a întîmplat altora ţi se întîmplă şi ţie, poveştile repetîndu-se mereu pînă cînd una din ele le cuprinde pe toate.

Cerbul era încolţit de lupi. Fugise cît fugise, după care s-a oprit şi-a început să se apere cu coarnele, prăpădind haita. Aş fi voit să-l ajutăm şi noi cu săgeţile, Cumpănă m-a oprit: aşa se alegeau vieţuitoarele tari de cele slabe. Poate să fie aşa cum spune. Viaţa codrului e tot atît de aspră ca a oamenilor. Poate au şi sălbăticiunile o lege a lor pe care nu trebuia s-o smintim. Ne-am îndepărtat şi n-am aflat cine a fost biruitor. Eu cred că cerbul şi mi-ar fi părut rău să fie altfel. Cumpănă nici nu s-a uitat înapoi. Şuierînd uşor din frunză, şi privind înainte, într-o zare numai de el cunoscută, a început să cînte cu vocea lui potrivită: *Şi la vară dacă-i modru, să ne pierdem umbra-n codru...*

Nu, nu adormisem şi nici nu visam toate acestea. Simţeam tăria muntelui ce voia să-mi arate cum se poate împotrivi celor nepoftiţi. Dar eu nu eram unul din aceia. Şi cum priveam mersul stelelor şi mersul gîndului, mi se părea că toate cele ce s-au petrecut, le auzisem şi le cu-

noşteam, au fost cîndva demult foarte, începînd să se piardă într-o pîclă pe care o simţeam cum se aşterne peste toate. Ca şi atunci cînd eşti gata să aţipeşti.

M-am scuturat ca de o vrajă. Cerul a început să se lumineze şi-am sărit în picioare. Mijeau zorile.

Auzeam susurul izvorului şi-am coborît să-mi spăl obrazul în apa limpede şi rece. Vremea poveştilor trecuse şi s-a crăpat de ziuă.

Mi se părea că sînt foarte aproape de locul unde trebuia să ajung şi dacă socoteam ceasurile de mers, cred că nu mă înşelam. Şi am fost atît de departe datorită întunericului.

M-am întors după soare şi-am recunoscut cărarea. Am luat calul de căpăstru, ducîndu-l la apă. Pădurea se liniştise, cum s-au potolit şi gîndurile. Lăsînd izvorul din dreapta, am trecut peste stîncile din cale. După un ceas de mers s-a deschis poiana în care Judele mă aştepta lîngă focul lui mocnit. Am fost atît de aproape de el şi totuşi atît de departe. Întîrziasem puţin, dar eram pe calea cea bună.

Cetatea de scaun

Pe o cale asemănătoare, și-n același timp, s-a aflat și Signor Cristobald. Numai că el a fost mai iscusit decît toți, așa cum am aflat îndată ce m-am întors acasă, iar mai tîrziu chiar din spusele lui. După cum i se poruncise, Nicolae i-a arătat prietenie, au fost împreună la vînătoare și cînd să pornească spre Râmnic, ca din întîmplare, s-au rătăcit în codru.

Nicolae a oprit calul, poruncind slujitorilor să caute cărarea.

Se apropia noaptea.

Signor Cristobald i s-a alăturat, descălecînd.

— Sînt gata, i-a spus acesta, să împlinesc toate dorințele Judelui, ca să-i arăt că și noi avem păduri, fiind

înfrățiți cu copacii, cu toate că aici sînt alte credințe și alte obiceiuri. Le cunosc și din călătoriile mele, dar mai ales din spusele oamenilor pe care-mi place să-i ascult. Povestesc rar și frumos și sub fiecare întîmplare încerc să deslușesc tîlcul ei ascuns. Iar slujitorul meu este și el pămîntean, cunoscînd toate rosturile lucrurilor. Știe și el ceea ce știu și eu, chiar dacă amîndoi ne prefacem a nu ști nimic.

Nicolae a zîmbit la cuvintele rostite parcă mai limpede decît s-ar fi așteptat și-l auzise în prima zi, semn că Signor Cristobald nu numai cunoștea mai multe decît arăta, dar se pricepea și să le ascundă.

— Mi-ar fi plăcut, continuă străinul, să le faceți pe toate deschis, așa cum aș vrea să fiu și eu, tot deschis, față de cei ce-mi vor fi de aici înainte frați.

— Frate Cristobald, i-a răspuns Nicolae, descălecînd și el, trebuie să mă supun poruncilor primite și pe care le bănuiești. Mă bucur că ești priceput în toate și sînt încredințat că vei ieși cu bine din aceste încercări. Știu iarăși că rămînerea în pădure este zadarnică. Slujitorul a avut grijă să desfășoare ghemul și oricînd te poți întoarce urmînd firul, cu ochii închiși.

— Dacă între gîndurile mele și ale Judelui ar fi o legătură, mi-ar fi mult mai ușor să trec peste toate.

— Și crezi că nu este ?

— Mă îndoiesc. Toate acestea sînt poruncite pentru a cîștiga timp. Judele s-a dus la curte ca să ceară dezlegarea pe care sînt încrezător că o va primi.

— Poate să fie cum spui. Și eu cred că o va primi.

— Atunci ?

— Să urmăm rînduiala pînă la capăt. La celelalte se vor gîndi și vor hotărî alții. O să plec și eu și te vom aștepta pe drumul ce duce la Râmnic. Dacă vrei, pornești încă în astă seară. Sorții s-au aruncat și cred că au căzut bine.

— Am să rămîn pînă se va face ziuă. Să lăsăm viața codrului netulburată de lucrările noastre. Am să fiu treaz tot timpul, gîndindu-mă la cele ce mi-ai spus. Poate și la Petruciollo și Mărioara lui, fără îndoială la Voica și la mine, care s-ar putea să intrăm și noi în poveste ca și cei dintîi.

Signor Cristobald a scos securea ca să-şi facă coliba.

— Casele noastre sînt mai ales de piatră, dar mie-mi plac mai mult cele de lemn. Slujitorul meu, nu numai priceput în toate şi înţelept, aşa cum îi sînt fraţii şi de aici şi de dincolo de Milcov, este un bun cunoscător al vieţii lemnului. De aceea am să-l iau cu mine la Genova. Fratele cel mare Ioan, cărturarul, ar fi bucuros să-l asculte, povestindu-i despre măiestriile de aici, despre virtuţile lemnului şi ale apei, altele decît ale pietrei. Oamenii sînt ciudaţi. Au însă înţelepciunea lor de care nu mă mai mir de cînd am început s-o cunosc. Ştiu că lemnul ascunde unele puteri, ţinîndu-se întotdeauna seama de ele, fie cînd tai un toiag sau o grindă, fie cînd faci un leagăn sau un pridvor. Pentru fiecare este de însemnătate felul lemnului. Chiar şi pentru coliba ce-o să mă adăpostească noaptea aceasta.

— Şi felul lemnului şi descîntecul.

— Şi la noi cel mai cinstit e bradul, poate pentru că e veşnic tînăr sau poate pentru că el e părintele codrului.

— Noi, cei de pe Râmnic sîntem legaţi mai mult de stejar, dar oricare ar fi lemnul, tainicele lui puteri se păstrează şi după ce s-a preschimbat în stîlp sau grindă, în suliţă sau plug.

— Dacă am înţeles bine lucrurile, fiecare trunchi ascunde o sămînţă, *„semen virtualis"* cum spune fratele meu Ioan, cărturarul, ce rămîne şi după ce s-a strămutat în altceva decît a fost în pădure. Deosebită de aceea a pietrei, *„semen diabolis"*, rămînînd în ea şi-n zidurile de cetate sub care au pierit atîţia viteji şi se varsă atîta sînge.

— Aşa este, spuse Nicolae, tăind şi el cetina de trebuinţă. Lumea lemnului este lumea luminii şi a vieţii, mi-a spus cîndva moşul nostru pe cînd punea la capătul unui mormînt stîlpul încrustat. A celor înalte şi curate. Lumea pietrei este aceea a întunericului, a celor de dedesubt şi spurcate.

Signor Cristobald era îndemînatic şi mîna îi umbla tot atît de repede ca şi vorbele rostite.

— S-a lăsat noaptea, îi spuse. Du-te și așteaptă-mă la răscruce. Voi fi acolo cînd soarele va fi de o suliță pe cer.

Nicolae nu s-a dus.

— Am să-ți țin de urît. E bine aici. Coliba e încăpătoare, deși o noapte bucuros voi sta în fața ei, lîngă focul aprins între pietre.

— Numai să nu calci poruncile.

— Am să te las mîine dimineață să mă duci pe drumul cel bun. Pînă atunci să le întocmim pe toate și să vedem mai ales de cai.

Au petrecut noaptea împreună și sfatul lor de-atunci nu l-am aflat decît tîrziu, peste ani, cînd am început să înțeleg de ce am însoțit-o pe Voica și de ce a trebuit să petrec atîția ani printre străini. Unchiul vostru Nicolae v-ar fi putut spune mai multe despre noaptea aceea petrecută în pădure, dacă n-ar fi pierit în bătălie nu peste multă vreme. Dar asta-i altă poveste.

Atîta trebuie să știți că am însoțit-o pe mătușa voastră Voica în călătoria ei fără întoarcere. Am însoțit-o la Chilia împreună cu Judele și frații cei mari. Judele a venit apoi cu noi pînă la Moncastro unde am petrecut un an, în care răstimp moșul vostru a trecut de două ori să ne vadă. Nu mi-a plăcut acolo decît apa și zidurile tari ale cetății ce se oglindesc în ea. Apoi ne-am mutat la Pera, în Bizanț cetatea cea vestită. Știam de-acum să mă înțeleg cu genovezii, pentru că Signor Cristobald dacă vorbea cu Voica în limba ei, cu mine nu se înțelegea decît în aceea a lui, învățată aproape fără să vreau de la cei de-o seamă cu mine din Moncastro și Pera. După porunca lui Signor Cristobald mai trăgeam cu urechea și la alte graiuri, căci dacă la Moncastro trăisem între tătari, în Bizanț auzeam vorbindu-se și grecește și turcește. E bine să te poți înțelege cu toate neamurile pămîntului, dar pe vecini trebuie să-i cunoști și mai bine : alături de ei ducîndu-ne și noi viața.

Doi ani am petrecut la Pera și apoi Signor Cristobald a fost chemat la Genova. L-am urmat și acolo și nu pot spune că mi-a părut rău să cunosc atîția oameni și atîtea așezări, unele mai mari decît altele. Mă uitam și eu în toate părțile ca și Signor Cristobald la moara de pe Râm-

nic. Despre ea i-am povestit și Fratelui Ioan, cărturarul, care m-a luat un timp pe lîngă sine la Fiore, unde-i era locașul. Era bucuros să-mi cunoască limba și să mă facă să o îndrăgesc pe a lui, mama noastră a tuturor, după cîte mi-a arătat. Acest bărbat învățat mi-a fost adevăratul părinte întru cele ale inimii.

— Poate ajungi secretar al Signoriei, ca și Cristobald, îmi spunea cînd trebuia să tragă de mine ca să învăț urmarea cuvintelor.

Cuvîntul acesta, *segretario,* vrea să însemne ceea ce este grămăticul sau unul din logofeții noștri, toți scriind hrisoavele și îndreptările curții.

M-am supus, pentru că începusem să înțeleg pentru ce am fost trimis acolo. Și-apoi se apropia sorocul să intru în ceata vitejilor și știam că atunci mă voi întoarce acasă.

Așa s-a și întîmplat. Eram pregătit și în așteptare. Pregătit, ca orice călăreț de aici și de la noi. Pentru că trebuie să știți că și acolo, departe de casă, nu numai la Genova, dar și la Pera și Moncastro, viața este aspră. Mîna trebuie să știe să poarte cu aceeași ușurință pana de scris, ca și paloșul și sulița. Neguțătoriile se fac cu armele la îndemînă. Chiar și hîrtiile de la vamă sau socotelile banilor sînt în seama unor oameni ce se știu și apăra la nevoie. Așa cum știam să scriu și eu scrisorile pe care Signor Cristobald sau Fratele Ioan din Cremona mă puneau să le aștern pe hîrtie. În același timp luîndu-mă la întrecere cu ei în aruncarea stiletului sau mînuirea paloșului.

N-o să vă spun cu ce am rămas în minte din toate aceste țări străine și cîte am învățat și cum cercul acela mic s-a lărgit peste măsură și înainte de vreme. Atunci toate-mi luau ochii, fără să le înțeleg prea bine. Priceperea a urmat mai tîrziu, cînd am fost a doua oară. Sau și mai tîrziu, cînd am călătorit în alte ținuturi necunoscute, pînă departe peste Marea, la Castemuni, tot în slujba domniei. Și cînd aveam o altă vedere a lucrurilor, pe care ți-o dă bărbăția. Căci întîia dată am privit mai mult în afară, furat de cele plăcute sau doar noi pentru ochiul meu obișnuit cu altele, cele ale noastre între care mă născusem și-mi păreau cele mai bune și mai frumoase

din lume. Erau însă şi acolo unde m-am dus aşezări şi cetăţi mari, cu oameni ce se mişcau şi gîndeau parcă altfel decît noi. Asupra acestei vederi lăuntrice n-am stăruit şi nici nu mi-a fost dat s-o cunosc a doua oară cînd aveam o altă judecată şi altă scară pe care se rînduiau mai ales cele ale sufletului. Un lucru pricepusem încă de atunci : că eram acolo nu pentru mine şi ale mele, ci pentru ale Ţării şi Voievodului. Şi dacă Voievodul Mircea a avut multe virtuţi, apoi una din ele, şi nu cea mai de pe urmă, a fost aceasta că i-a făcut pe cei mai mulţi dintre boierii ţării să înţeleagă mersul vremilor. Ţara era într-un ceas de cumpănă, gata să fie înghiţită şi de cei de la miazănoapte şi de cei de la miazăzi, după ce abia scăpase de pustiirea tătărească. Trebuiau să fie uniţi. Şi dacă noi ne putem mîndri cu ceva, se cade să ne mîndrim nu numai cu credinţa faţă de Domn, cît mai ales cu înţelegerea noastră faţă de toate cele ce le-a făcut pentru Ţară. Neamul Ursenilor, al mamei voastre, cu cei trei fraţi, Costea din Viştea, Radu-ban, care a fost mult timp Marele Vornic al ţării, şi Stanciul, moşul vostru, este vechi cît ţara şi pămîntul acesta. Şi cum bătrînii au fost alături de Basarabă cînd s-au rînduit aşezările noi ale pămîntului, aşa şi urmaşii lor au fost alături de ceilalţi voievozi, ca să întărească ce au făcut cei dintîi. Iar neamul nostru este tot atît de bătrîn ca al lor, deşi mai tînăr în dregătorii. N-a intrat în rîndul boierilor decît pe vremea Voievodului Vlaicu, datorită credinţei şi vitejiei Judelui Voicu. Lucruri înţelese deplin pe măsură ce veţi afla alte amănunte şi veţi urmări desfăşurarea întîmplărilor, pentru că viaţa noastră s-a dus alături de viaţa Domnului şi a ţării încă din pruncie, cînd nu ştiam, dar mai ales după întoarcerea mea cînd ochii s-au deschis, văzînd cele statornice şi temelia pusă de cei bătrîni şi pe care trebuia de-acum să clădim.

Din timp în timp primeam cîte o carte de la Boier Stanciul, şi trebuia să răspund îndată. Curtea noastră avea şi atunci, aşa cum are şi astăzi, legături cu toţi vecinii. Iar genovezii care stăpîneau Cetatea Chiliei păstrau mereu legătura cu Signoria unde unchiul vostru Cristobald îşi avea slujba lui, fie pe Marea, fie prin

Raguza şi apoi pe Dunăre în jos. Prin aceştia trimiteam cîte o carte şi la Râmnic, ca să ştie Judele ce-i cu noi.

Şi întoarcerea mea a urmat aceeaşi cale, mult mai scurtă decît cealaltă, pe mare, pe care am cunoscut-o cînd ne-am dus la Genova. Eram în pragul bărbăţiei, cum este Ioan şi aşa cum aşteaptă el aşteptam şi eu să fiu dus în Cetatea de scaun. Mă gîndeam, pe drumul lung făcut împreună cu trimişii Signoriei la Raguza şi apoi pînă la Vidin şi de-acolo pe Dunăre la vale, la cele părăsite şi de care, într-un fel, îmi părea rău, deşi aveam simţămîntul că le voi revedea curînd. Voica avea doi copii, verii voştri, şi dacă vremile se vor îndrepta s-ar cuveni să-i cunoaşteţi, mergînd voi la ei ori venind ei încoace. N-a fost bucuroasă de plecarea mea, dar era pregătită. Legată pentru totdeauna de Genova, deşi suspina uneori după Valea Râmnicului (şi poate mai suspină şi astăzi), se afla totuşi mulţumită într-o cetate mare şi puternică, pe malul blînd al mării, ducînd o viaţă îndestulată. Mai ales mă gîndeam la cele ce mă aşteptau printre cei de seama mea şi pe care nu-i cunoşteam. Nu se puteau mîndri cu vederea atîtor cetăţi străine, nici cu mînuirea altor arme, dar cunoşteau toate cele ale noastre mai bine decît mine, înstrăinat oarecum de ele. Îndată ce am ajuns acasă am lepădat haina de călătorie şi alături de Jude şi oamenii lui am fost în cîteva zile acelaşi om al pădurii de dinainte.

N-am să vă spun de întrebările mamei şi-ale Sânzienei şi de răspunsurile mele ce trebuiau să fie cît mai amănunţite, ascultate în tăcere, şi de Jude. Bărbaţii trebuie să fie mai stăpîniţi şi să nu-şi arate cele ale inimii aşa cum fac femeile. Aşa cum n-aş fi spus nici eu pentru nimic în lume cum am fost încercat acolo, departe, de aduceri aminte şi de lumina unor ochi pe care nici nu-i văzusem bine într-o seară, pe Argeş în sus, strălucind mai puternic decît atunci. Iar alături de ei alţii, din cetatea de unde plecasem, tot atît de adînci, fără a reuşi să pălească scînteierile celor dintîi. Nu ştiam ce se petrece în sufletul meu, simţeam doar unele îndemnuri noi, aşa cum m-aş fi trezit parcă la o nouă viaţă, necunoscută înainte. Era vîrsta de trecere la bărbăţie, cînd încep neastîmpărul şi fierbinţeala. Judele Voicu ştia de ea şi amintindu-mi de

felul în care trecuse şi el în cealaltă tagmă, a bărbaţilor, nu mă cruţa cu pregătirile încît, de la o vreme, rămăsesem doar cu o îndepărtată aducere aminte, aşa ca şi o umbră a unei înserări gata să piară.

Pe Nicolae l-am văzut la curtea Boierului Staicul, fratele Măriei Sale, pe Valea Buzăului unde, sus către Nehoiu, se făceau armele de trebuinţă acelei părţi de ţară, din fierul adus de la Braşov şi lucrat de meşterii fauri ce se află în fiecare aşezare. Alexandru se statornicise în Ţara Făgăraşului, la Scorei, cu rosturi de care am aflat mai tîrziu, cînd aveam nu numai să le cunosc, dar să şi iau parte de-a dreptul la ele.

Cînd s-a împlinit vremea, ca la trei-patru luni după ce m-am întors acasă, moşul vostru, Judele Voicu, m-a înfăţişat la curtea Măriei sale Voievodului Mircea. Mi-am luat calul şi armele. Aş fi voit să-mi pun la brîu şi stiletul primit în dar de la Signor Cristobald, la despărţire, dar Judele mi-a arătat în puţine cuvinte, mai apăsate decît de obicei, că nu-i bine să mă deosebesc prin nimic de ceilalţi de seama mea, pe care aveam să-i întîlnesc la curte. Ba ar fi mai înţelept să nici nu ştie că am lipsit din ţară şi cunosc atîtea, abia auzite de ei.

— Să nu ne lăudăm cu cele pe care le ştim şi să nu dezvăluim ceea ce trebuie păstrat în adîncul inimii. Poate, acum, îţi vine peste mînă să ascunzi ceea ce ţi-ar place să ştie toată lumea, dar mîine, cînd vei înţelege că-ţi este mai de folos să te afli în umbră, lăsînd pe alţii să strălucească, o să vezi că lucrarea ta este mai de preţ decît a lor.

Nu-mi erau chiar limpezi cuvintele lui. Îmi dădeam însă seama că trebuie să fiu ca toţi ceilalţi dacă voiam să mă bucur de apropierea şi prietenia lor, cum s-a şi întîmplat.

— Cumpăneşte bine tot ce faci şi mai ales deprinde învăţătura şi poruncile, m-au urmărit cuvintele Judelui. Înţelesul aş vrea să-l pătrundeţi şi voi, acum, cum l-am desluşit şi eu, atunci.

Mă însoţea Cumpănă, slujitorul ce mi-a desferecat tainele pădurii, învăţîndu-mă şi mînuirea armelor. Era un om cumpănit în toate, cum îl arăta şi numele, şi care m-a ajutat să trec peste multe primejdii. Un slujitor bun

îţi este mînă dreaptă şi se cuvinte să-l cinsteşti. Calul şi armele sînt în grija lui. Adesea şi viaţa, pentru care şi-o pune pe a sa, împreună răzbătînd prin toate greutăţile şi încercările.

Am făcut acelaşi drum, pe sub munte, pînă la Cetatea de scaun. Voi aţi văzut-o de multe ori, dar eu mergeam pentru întîia dată acolo, privind-o cu alţi ochi decît ai voştri. Poate am privit-o mai bine, văzîndu-i şi trecutul, pe care astăzi îl văd tot mai puţini, după ce noul Domn şi-a statornicit scaunul la Târgovişte. Ne aflăm la a treia Cetate de Scaun, după Cîmpulung, întîia, şi după Curtea de Argeş. Sînt apropiat de toate, dar am îndrăgit mai mult Curtea de Argeş, de care mi se leagă o parte din viaţă. Deşi, dacă stau şi mă gîndesc, viaţa mea, legîndu-se de aceea a Voievodului Mircea, s-a dus mereu pe drumuri, aşa cum s-a purtat şi curtea. Vremile fiind nesigure, Voievodul Mircea pregătind cele de astăzi, gîndindu-se la zilele ce vor urma şi n-au fost prielnice întotdeauna, curtea alcătuită din marii dregători şi sfetnicii de taină, a fost într-o mişcare fără oprire. Voievodul se afla cînd la Cozia, pentru o zi de reculegere şi odihnă, cînd la Cetatea Severinului, poarta de pătrundere în regatul unguresc, ca să vadă noile ziduri de întărire şi felul în care se cioplesc vasele de pază de pe întinsul Dunării. Căci avem şi noi, şi nu numai pe Dunăre, o întreagă oştire de apă, în năvi mai mari sau mai mici, veghind de la Severin la Nicopole Mic şi Giurgiu, de aici la Dârstor şi Târgul de Floci, pînă departe la Isaccea şi Cetatea Chiliei, unde braţul de deasupra se varsă, domol, în mare. Pînă la urmă am stăpînit noi şi Cetatea Chiliei. Dar povestea mea trebuie să cuprindă întîmplările multor ani pînă să ajungă acolo.

La fiecare aşezare pescărească sînt sute de bărci scobite într-un singur trunchi de copac, genovezii le spun *monoxile,* lungi şi strîmte, încăpătoare însă, pentru pescuit, folosite la nevoie şi pentru apărarea hotarelor. Pe lîngă alte numeroase corăbii ce duc bunuri, vase acoperite, nu prea mari, aşa cum am întîlnit mai tîrziu pe Mureş, Olt şi Prut, pentru căratul sării mai ales şi a altor bogăţii ale ţinuturilor din preajmă. Altele doar pentru

apărare, folosite de oştenii de pază la hotarul mişcător de la miazăzi. Pădurile noastre, de care nu ne putem despărţi, sperîind pe cei nepoftiţi, dau lemnele de trebuinţă meşterilor pricepuţi. Măiestria este străveche, arătînd hărnicia, iscusinţa şi virtuţile acestui neam.

Altă dată este la Giurgiu, unde se zideşte din temelie o mare cetate, cu patru turnuri de apărare şi pază; sau la Târgul cel Nou ori la Mănăstirea Snagovului, apoi, şi mai departe pe Valea Buzăului. Cînd nimeni nu se aşteaptă, curtea se duce în grabă la Cetatea Dârstorului, chiar la Enisala sau Caliacra, capitala de odinioară a Despotului Dobrotici şi a fiului său, Ivanco, după un gînd bine chibzuit. Voievodul ştie că numai avînd cetăţi puternice, de unde să se cerceteze pînă departe ţinutul stăpînit de turci, va putea face faţă acelor neîncetate pătrunderi de pradă, luînd oamenii pe neaşteptate, robindu-i şi pustiind aşezările. Nu ne aflăm la capătul lumii, aşa cum cred unii, ci la o răscruce de drumuri, unde lumina încearcă să biruiască întunericul, vînturile reci ale răsăritului întîlnesc austrul şi boarea mediteraniană, aromele Bizanţului, miresmele Romei. Unde semiluna vrea să înlocuiască crucea, iar oamenii vechi şi neamurile băştinaşe se află în primejdie. O învălmăşeală ciudată, îndemnuri venind de pretutindeni, chemări din toate aceste lumi ce se înfruntă şi din care noi alegem ce ni se potriveşte doar. Pe pămînturile noastre se dă de-o vreme o lungă şi necruţătoare bătălie între tăriile pustiitoare şi puterile noastre, aproape neştiute, dar tari ca piatra. Noi apărăm preţuri vechi şi avuţii sufleteşti, menite să se spulbere dacă nu-i cine să le susţină. Mulţi dintre cei puternici nu-şi văd decît foloasele fiecărei zile, înainte văzătorii fiind rari, trebuind să-şi cheltuiască puterea ca să-şi apere scaunul domnesc şi să-i lămurească pe ceilalţi de ceea ce-i aşteaptă. Pentru că sînt şi la noi destui orbi şi surzi.

Adesea Voievodul este însoţit de întreaga curte, mai ales la aşezările apropiate de Cetatea de Scaun, dar de cele mai multe ori Domnul pleacă însoţit doar de oştenii lui încercaţi şi de unii dregători, spre neliniştile şi tristeţile Doamnei Mara. Căci călătoriile acestea sînt lungi

și cu primejdie. Primejdie pentru cei ce pleacă, dar și pentru cei ce rămîn. Primejdii de tot felul și tristeți izvorînd din aceeași mereu prea plină inimă, la fel și aici ca și în alte părți ale lumii. Dar mi se pare că am pierdut firul furat de aduceri aminte. Aceste călătorii, ca și altele, mi-au dat prilejul să cunosc așezările și mai ales oamenii, cu bucuriile și comorile lor, cu necazurile și cîntecele, cu poveștile și obiceiurile, oameni mulți și de toate semințiile. Și mă întorceam mereu mai întărit între ai mei, unde îmi este locul. Oricîte ar avea alții, nu sînt ca și ale noastre. Pentru apărarea acestor „ale noastre" și numai „ale noastre" ne-am pregătit fără încetare și încă ne mai pregătim, poate chiar pînă la sfîrșitul veacurilor. Să mă întorc însă la întîmplările ce-au urmat îndată după sosirea noastră la Curtea de Argeș.

Boier Stanciul ne-a primit ca pe niște prieteni rari, a căror vedere te bucură. Și-am intrat cu fiul său cel mic, Prâslea, pe care abia l-am recunoscut, într-atît se schimbase, în cetele Măriei Sale. Împreună cu noi veniseră și alții din toate părțile țării. Printre ei se afla Radu, fiul Pîrcălabului Vlad din Cetatea Dâmboviței și Dan, vărul său, amîndoi nepoți ai Voievodului. Primul mîndru și neprietenos, gata oricînd de gîlceavă, al doilea mai înțelept. Cu acesta ne-am potrivit și ne-am înțeles, pînă cînd, despărțindu-ne, a rămas la Bizanț. Era cu noi și Voievodul de-acum, Mihail, toți sub ascultarea Boierului Stanciul, al doilea spătar al țării. Viața mea a fost încă de atunci legată de aceea a lui, așa cum o să vedeți. Pentru că Boier Stanciul este moșul vostru dinspre mamă, pe care nu l-ați apucat, cînd voi erați încă mici el săvîrșindu-se din această viață. În acea vreme nici nu bănuiam cele ce vor urma, iar despre Simina, ce-mi rămăsese în minte mai mult ca o icoană văzută cîndva și apoi urmărindu-te fără să-i mai poți deosebi chipul, n-am îndrăznit să întreb. Eram dealtfel prinși în fierbințeala pregătirilor și n-aș putea spune că nu mă simțeam oarecum stingher între atîția necunoscuți.

Nu după multe zile a venit și Măria Sa să ne vadă. Era însoțit doar de Marele Spătar Ghinea. Îl vedeam pentru întîia dată pe măritul nostru Domn și mi-am amin-

tit cuvintele spuse de părintele meu cînd am făcut drumul către Cetatea de Scaun:

— O să-l cunoşti pe Voievod dintr-o mie. Nu după haină, şi aceasta fiind un semn de deosebire, ci după privirile lui ce-ţi citesc sufletul. Priviri limpezi şi pătrunzătoare. Îndreptate şi-n afară, căutîndu-i pe cei din jur, mai ales pe oştenii de care are mare trebuinţă; şi-năuntru, urzind cu sfetnicii lui de taină planurile lui înţelepte. Să nu-ţi fie teamă, bucurîndu-te cînd o să-l vezi. Nu oricine ajunge, chiar pentru o clipă, în preajma lui. Poate te va întreba de unde eşti. Va fi semnul că nu ne-a uitat. Trebuie să ştii că neamul nostru a stat mereu în slujba domniei, acolo la hotarul dinspre miazănoapte şi răsărit. Poate se va uita doar la tine cîntărindu-te şi preţuindu-te dintr-o privire. Va şti după cal de unde eşti sau îi va spune Spătarul. Şi-şi va aminti că bătrînul Voievod Vlaicu, preţuindu-ne credinţa, după luptele de pe Valea Ialomiţei s-a milostivit de noi, dăruindu-ne moşia în care ai crescut. Îşi va aduce, poate, aminte şi de altele mai noi. Sau se va mulţumi doar cu încă o sabie tînără în oastea sa. Tu însă, orice s-ar întîmpla, să fii vrednic, împlinind slujba încredinţată.

Nu pot spune că n-am simţit o uşoară strîngere de inimă atunci cînd l-am văzut în toată fala sa, pe calul alb, îmbrăcat în cămaşa de zale, ţinînd cu o mînă frîul şi cu alta buzduganul. Asculta ce-i şoptea Boier Stanciul în timp ce fiecare din noi trecea prin faţa lui, oprind calul, descălecînd, înclinîndu-se şi-apoi, dintr-o săritură din nou în şa, lăsînd loc celuilalt care abia aştepta să-i vină rîndul. Unora le spunea cîte o vorbă, la alţii se uita doar, dînd din cap sau făcînd un semn Spătarului. Înaintea mea a fost Prâslea. N-a vorbit Boier Stanciul ci Marele Spătar i-a spus Domnului cine trece. Voievodul a zîmbit, întorcîndu-se parcă mulţumit către primul. Nu am auzit ce-i spune, pentru că-mi venea rîndul să pornesc, îndată ce Prâslea se va fi depărtat. Simţeam că-mi piere răsuflarea şi tot curajul mi se risipeşte. Mi se părea că Voievodul nici nu se uită la mine, cînd am ajuns în dreptul său şi am descălecat. Părea că priveşte dincolo de mine şi de noi toţi. Iar eu făceam toate mişcările ca şi cum ar fi fost bine învăţate şi acum se desfăşurau de la

sine, fără să mă gîndesc, aproape fără să mai știu ce fac. Dar teama să nu greșesc o simțeam cum mă învăluie pe măsură ce vlaga-mi pierise. M-am scuturat ca de o vrajă, am pus genunchiul la pămînt și-apoi am sărit în șa, pregătindu-mă să plec. Spătarul mi-a făcut semn să rămîn.

— Tu ești Șerban, fiul Judelui Voicu, m-a întrebat Măria Sa în limba lui Signor Cristobald.

— Da, Doamne, i-am răspuns, neștiind cum am îndrăznit să ridic privirea spre el. Slujitor credincios al Măriei Tale.

Eram altul, mă schimbasem într-o clipită, fără să știu cum, sau eram cel dinainte, așa cum trebuia să mă păstrez în orice împrejurare. Au urmat cîteva momente de tăcere. Măria Sa parcă voia să spună ceva. A socotit însă fie că nu e clipa potrivită, fie lăsînd în grija Spătarului acele treburi pe care le-am aflat mai tîrziu.

— Să nu uiți cele văzute și să nu risipești cele învățate, mi-a spus doar, încet, ca un gînd împărtășit unui prieten, în timp ce privirea lui m-a pătruns asemenea unei săbii pînă-n adîncul inimii, citind în ea cu adevărat credința mărturisită.

Spătarul mi-a făcut semn, am îndemnat calul, ajungînd într-o clipă lîngă Prâslea. Mă privea bucuros, atingîndu-mi mîna. Abia am avut timp să i-o strîng, pentru că Radu a și fost lîngă noi. Fiul Pîrcălabului Vlad urmase după mine, fiind nemulțumit că rîndul nu a început cu el, iar Măria Sa nu-i-a spus nici o vorbă. S-a găsit doar pe altul să-l oprească, cînd cinstea aceasta i se cuvenea lui. Prâslea s-a încruntat, aplecîndu-se spre mine :

— Nu vede că nici pe mine nu m-a oprit, nici pe Dan, nici pe Măria Sa Mihail. Iar acestuia nu-i pare rău că este ultimul înfățișat din rîndul nostru, așa cum a hotărît Spătarul.

— Proastă întocmire, nu s-a lăsat Radu.

N-am avut timp să-i văd pe ceilalți, urmînd rînduiala știută, grăbiți să ne ajungă. Erau de-acum lîngă noi, cînd Prâslea i-a pus lui Radu într-o clipită sulița în coastă. I-am urmat pilda fără să mă gîndesc dacă-i bine ce fac. S-a făcut alb ca varul :

— Am greșit.

— Să-i ceri iertare Spătarului, i-a spus Dan, privindu-l în silă.

— Lăsaţi-mi-l mie, s-a amestecat Mihail, să-l ducem în faţa Voievodului, ca să dea seamă de vorbele lui.

Nu ştiam atunci duşmăniile ascunse ce-au răbufnit abia peste cîţiva ani. N-aş fi voit însă, după judecata ce-o aveam la acea vîrstă, să-l supărăm pe Domn cu neînţelegerile noastre mărunte. Mai ales că şi eu eram unul din cei ce i se păreau lui Radu că-i stau în cale.

— Măria Ta, am îndrăznit să-mi fac gîndul cunoscut, să-l iertăm pentru vorbele nesocotite pe care le-a spus. Ajunge dacă-şi va cere iertare Spătarului. Are Voievodul altele, de mai mare însemnătate, decît să piardă vremea cu asemenea lucruri de nimic.

Radu asculta cu mirare cuvintele mele, nevenindu-i să creadă că tocmai eu îi luam apărarea, cînd pînă şi vărul său, Dan, era împotriva lui.

— Bine, să-l iertăm, dacă aşa crezi că-i mai înţelept, deşi n-o să-i uit niciodată purtarea de astăzi.

— Mulţumeşte-i lui Şerban, l-a scos Dan din uimire. Şi vino-ţi în fire. Nu uita unde te aflai şi supune-te poruncilor, aşa cum facem toţi.

Măria Sa şi Marele Spătar plecaseră şi-am rămas doar cu Boier Stanciul şi cu ajutoarele lui. Ne îndreptam spre pădure cînd ne-a ajuns din urmă. Împreună cu Dan de-o parte, şi eu de alta, l-am luat pe Radu ducîndu-l în faţa Spătarului. Nu se cuvenea s-o facă nici Prâslea care-i era fiu, nici Voievodul cel tînăr, ce trebuia să se afle deasupra noastră ca un viitor Domn ce era.

Spătarul ne-a ascultat, clătinînd din cap, mai puţin mirat decît credeam, ca şi cum asemenea nechibzuite fapte întîrziaseră, iar el le aştepta de mult. L-a pedepsit să rămînă două duminici la rînd, la curte, să înveţe schimbarea străjilor. Şi nu l-a umilit, punîndu-l să-şi ceară iertare, arătîndu-se mai înţelept decît noi cei ce, tare am fi fost bucuroşi, să-l vedem în genunchi. Spătarul avea o altă vedere a lucrurilor. Am încercat încă de atunci s-o pătrund şi, poate, pînă la un loc, am şi reuşit. Din ziua aceea Radu m-a privit cu mai puţină semeţie, iar cînd l-am rugat pe Boier Stanciul să-l ierte de cea de-a doua duminică, ca să nu fie pricină de gîlceavă

între noi, m-a socotit chiar prieten. Prâslea s-a încruntat, cînd a aflat, așa cum îi era obiceiul : era încă pornit împotriva lui și pedeapsa i se păruse de la început prea mică, necum să-i mai fie și iertată. I-am spus că era o greșeală din partea noastră să ni-l facem dușman. Dimpotrivă, aveam prilejul să ni-l apropiem, cîștigîndu-i încrederea și schimbîndu-l.

— Lupul nu-și schimbă năravul, mi-a răspuns, dar dacă vrei să faci din el un miel încearcă răbdător și blînd, iar cînd vei reuși să-mi spui și mie ca să mă bucur.

Numai Spătarul mi-a dat dreptate, sfătuindu-mă să mă apropii de el :

— Trebuie să știi, dacă n-ai aflat pînă acum, mi-a spus el, că Pîrcălabul Vlad este fiul răposatului Voievod Dan, fratele Măriei Sale, cel ce a pierit în luptă cu Șișman, Țarul de la Târnova. Crede că domnia i se cuvine lui. Sfatul boierilor l-a ales pe Măria Sa Mircea încă de pe vremea cînd Voievodul Dan trăia. Lucrarea s-a făcut cu știrea și voia acestuia, pentru semeția celui dintîi și înțelepciunea celui din urmă. Așchia sare și ea lîngă trunchi, de unde mîndria și îndărătnicia vlăstarului. Nu știu dacă-ți bate gîndul mai departe decît al celorlalți, dar, oricum ar fi, te văd mai chibzuit decît ei, ce se lasă furați de mînie, cînd ar trebui să se lepede de-un sfetnic atît de rău. Nu numai că-l iert, dar dacă te cheamă să mergeți împreună la Cetatea Dâmboviței, să te duci. Drumul e cu oarecare primejdie. Am însă încredere în tine. Și ești cel mai potrivit să pătrunzi acolo, pentru că ești de dincolo de Valea Buzăului, din cealaltă parte de țară.

Începeam să înțeleg și-n mintea mea gîndurile urzeau cele cunoscute cu cele aflate abia atunci într-o pînză în care fiecare fir își avea rostul lui.

— Vitejia și iscusința sînt de mare preț, s-a uitat pentru o clipă Spătarul la mine și-apoi și-a urmat gîndul ca și cum ar fi vorbit pentru sine și eu aș fi fost lipsă, dar împreunate cu chibzuință nu pot fi îndeajuns prețuite. Și tare-aș vrea ca Prâslea al meu să fie tot atît de iute în a cumpăni lucrurile pe cît este la mînuirea sabiei și a suliței.

— Dar este, am îndrăznit să spun.

Spătarul nu m-a auzit ori s-a făcut că nu mă aude, îndreptat tot spre sine, ca și cum ar fi văzut în sufletul său ceva ce nu trebuia cunoscut de altcineva.

— Înțelepciunea vine împreună cu nisipul ce se scurge din clepsidră, dar se află în anumite inimi de la naștere, sporind împreună cu anii. Ai moștenit firea Judelui Voicu cu care m-am potrivit, așa cum cred că o să vă potriviți și voi, cei ce-o să ne duceți numele mai departe. Față de Jude am o datorie și tare mi-e teamă că n-am să i-o pot plăti cum aș dori. Pentru că vremile acestea tulburi au fost mai tari decît noi și voia noastră.

Cuvintele-mi erau cu totul de neînțeles, pentru că părintele meu nu mi-a vorbit decît de luptele ce le-au purtat împreună pe Valea Ialomiței.

— Lucruri vechi și trecute, s-a trezit parcă Spătarul dintr-o amintire ce-l tulburase. Nu-ți mai spun că despre toate acestea nu trebuie să afle nimeni, nici Prâslea. Să te obișnuiești, ca să nu știe nicicînd stînga ce face dreapta. Măria Sa Voievodul așteaptă de la noi nu numai credință și curaj, dar și înțelegere și înțelepciune. Ai fost ales pentru o slujbă deosebită de a altora, despre care și eu și alții o să-ți vorbim la vremea sa. Pînă atunci poartă-te așa cum n-ai ști nimic și nici nu te așteaptă altceva. Și fii cumpănit ca pînă acum, ca Judele să se bucure cînd va afla. Așa cum o să ne bucurăm cu toții dacă planurile Măriei Sale vor fi împlinite.

Am îngenuncheat și-am sărutat mîna Spătarului care, deși-mi vorbise cu blîndețe în glas și se uita la mine cu aceeași privire limpede de altă dată, avea totuși chipul întunecat, cum i-l găsisem la întoarcere și n-a fost înainte. Nu mă puteam dumiri de unde cumpănirea în toate, dragostea față de noi toți, mai cu seamă îngăduința ce nu se potrivea cu înfățișarea lui mohorîtă. Oare ce suferinți adînci ascundea în inima lui, care, trecînd peste ele, se deschidea atît de larg spre noi? Abia pășisem în lume, dar pentru că-mi plăcea să privesc mai cu băgare de seamă oamenii și purtările lor, cuvintele și înfățișarea, începusem să-i cunosc mai bine. Nu să le citesc sufletul dintr-o căutătură sau dintr-un cuvînt spus pe negîndite, așa cum am învățat mai tîrziu, ci să desprind nepotrivi-

rile dintre firea lor și cele ce durerea sau întîmplarea au adus peste acestea, nu schimbîndu-le, dar dîndu-le altă înfățișare, ca o haină cernită purtată de un om vesel, mohorîndu-l asemenea ei.

Aș fi voit să-l întreb pe Prâslea ce s-a întîmplat. Deși, știind amîndoi de prietenia părinților, eram destul de apropiați, mă sfiam. Îmi era teamă mai ales să nu deschid o rană care oricum prinsese puțină coajă. Eram și atunci, cum am fost apoi toată viața, cu grijă față de toți cei din jur, cumpănindu-mi cuvintele ca să nu spun mai mult decît trebuia sau să rostesc unul nelalocul lui. Oamenii sînt simțitori și o vorbă fără rost, potrivindu-se din întîmplare, aduce după sine dacă nu neapărat o supărare, retragerea și adîncirea în sine. Așteptam să aflu altfel, printr-o împrejurare sau pornind de la un cuvînt spus de el sau de cineva din apropierea lui. Deși locuiam în casa lor, unde voi ați petrecut de atîtea ori, nimeni n-a rostit nici o vorbă despre întîmplări vechi, din care să pot afla ce doream. Și totuși, îndată după sărbătoarea de la curte am aflat.

Sărbătoarea aceasta era așteptată și de curte și de noi cei ce eram în mijlocul ei. Primisem armurile și se cuvenea, întru desfătarea curții, să ne întrecem în aruncarea suliței și mînuirea paloșului și a arcului. Ba, după felul curților învecinate, în lupta din goana cailor. Drept să vă spun nu mi-au plăcut niciodată întrecerile în văzul lumii. Eram mai bucuros să mă aflu în pădure, vînînd mistrețul sau bourul, chiar capra neagră. Iar cine e vrednic să răpună sălbăticiunile se va ști apăra și de dușmanii ce ne atacă țara. Nu era însă după cum voiam eu, care mi-am păstrat gîndurile pentru mine (le spun acum pentru întîia dată, deși învățătura veche am păstrat-o față de toți oamenii pe care i-am avut sub ascultare), supunîndu-mă celor statornicite de Măria Sa. În viață nu faci întotdeauna ce voiești, iar cînd ești sub poruncă trebuie să te supui chiar dacă ceea ce ți se spune să faci ți se pare ție că nu-i cum trebuie sau tu ai face altfel, mai bine. Mă învățasem de mic să-l ascult pe Judele Voicu în toate. Uneori îmi mușcam buzele ca să nu-i răspund : n-am îndrăznit niciodată să-i fiu împotrivă. Dacă fiecare

ar face după cum crede el, atunci s-ar sminti toată ordinea fără de care nu poate fi oaste închegată și nici duce o bătălie.

A sosit și ziua Sânzienelor, atunci cînd soarele parcă stă mai mult pe cer și nu se mai îndură să plece. Ziua cea mai lungă a anului în care biruința luminii se arată deplină, aducîndu-ne aminte că de-acum înainte va începe să scadă, fiind după aceea întrecută de noapte într-o cumpănire înțeleaptă. Firea se odihnește și ea, ca în zorii primăverii, să-și înceapă cu mai multă putere lucrarea ei din veac. Și să-și poată împlini rosturile în fiecare an, noi oamenii urmînd-o fără sminteală, ajutînd-o cînd e nevoie sau supunîndu-ne stihiilor. Cunoașteți și voi sărbătoarea cum o cunoșteam și eu de mic. Căci mama voastră, asemenea mamei mele, și tuturor femeilor noastre, se duce împreună cu copiii să culeagă tot felul de buruieni de leac, mai ales sânziene albe sau drăgaice, cum li se spune pe la noi. Din ele împleteam cununi, puse la porți, la ferestre ca să ne apere de rele și de drăgaicele cele nemilostive. Noi, copiii, ne întreceam să le aruncăm pe acoperișul casei, fiind mare jale cînd una din ele cădea, aceasta însemnînd viață scurtă.

Toate se știau pe dinafară și se urmau fără greș. Și ar fi fost de mirare să nu fie așa cînd obiceiul era de mult statornicit, de cînd oamenii trăiau împreună și se întreceau în iscusință și înțelepciune. Cu atît mai mult de cînd se adunaseră în așezări, ținuturi și țări, cum eram și noi. Iar la Curtea de Argeș se urmau așa cum au fost la Câmpulung și vor fi de aici înainte la Târgoviște, noua Cetate de Scaun. Și dacă vă povestesc mai amănunțit despre Curtea de Argeș este pentru că voi veți face întrecerile, dacă veți ajunge la ele, dincolo, iar așezarea cea veche cu curțile ei domnești se va uita, ca și cum n-ar fi fost, dacă nu ar fi cei ce-au îndrăgit-o și, vorbind despre ea, nu i-ar duce amintirea mai departe. Și cum este soarta așezărilor așa e și a oamenilor.

În zorii zilei eram în poiană, unde ne-am împărțit în două cete. O parte a rămas în așteptare, alta s-a îndreptat spre curte ca să însoțească Voievodul și curtea. Și aceasta s-a despicat în două : întîia cu Prâslea în cap,

oprindu-se la întîia casă domnească, iar a doua, în care mă aflam eu, la cealaltă, unde aştepta Doamna şi jupînesele.

Casele domneşti, aşa cum le vedeam de departe pe tăpşanul de la marginea Argeşului, m-au atras întotdeauna şi prin înfăţişarea lor, dar mai ales pentru cele ce cuprindeau. Acolo era Voievodul şi sfetnicii lui, la care mă uitam cu mirare şi mîndrie. Simţeam în aceeaşi vreme o îndoială şi o ascunsă dorinţă, nu numai să privesc, ci să fiu şi eu acolo. Să fiu oarecînd chemat acolo. Era un gînd îndrăzneţ şi o dorinţă puternică, făcîndu-mă să mă întorc şi mai mult la mine şi cele lăuntrice, pregătindu-mă fără preget, ca să fiu gata la orice chemare.

Cele vechi, din lemn, arse într-o împrejurare pe care o veţi afla cîndva, au fost reclădite de către Voievodul Nicolae Alexandru, din piatră, înconjurate de un zid de apărare, despărţindu-le şi de Biserica domnească ce se află alături. Intrarea se face pe o poartă întărită în latura dinspre răsărit. Sînt două clădiri din piatră căptuşită cu cărămidă: Una spre miazănoapte, alta în lungul zidului dinspre miazăzi. În prima locuieşte Voievodul cu toţi ai casei sale. Are cîteva încăperi deasupra unei pivniţe încăpătoare. Casa întreagă este înconjurată cu o prispă, mai largă către miazăzi, îngustîndu-se apoi în spate. A doua casă este ceva mai mare, fiind menită domniei. Aşezată şi înălţată altfel decît întîia, are înaintea feţei de căpetenie o prispă largă, din care, la mijloc, iese în afară foişorul, dîndu-i o înfăţişare plăcută şi primitoare. Sub acesta se află gîrliciul pivniţei ce se întinde sub întreaga clădire. O scară dreaptă, în afară, duce pe lîngă zidul prispei în foişor, de unde se intră în încăperile de sus. Acolo este cămara de primire, cea a sfatului domnesc, cancelaria curţii şi alte încăperi de taină, neştiute atunci, mai apoi fiindu-mi a doua casă. Clădirile sînt din piatră de rîu, ca şi temeliile caselor noastre. Doar la uşi şi la ferestre e altă piatră cioplită, podoabe fiind puţine şi abia însemnate. Meşterii s-au gîndit în primul rînd la trăinicia lor, cele vechi, din lemn şi piatră, nerezistînd unui atac sau focului. Acestea de acum pot fi mai uşor apărate. Aşezarea lor este în aşa chip făcută, încît să fie cît mai luminoase, ţinîndu-se seama şi de

mersul soarelui. Foişorul şi prispele largi îmbie în zilele însorite să se stea acolo, aerul fiind tare, iar priveliştea, pînă departe pe Valea Argeşului, amintind livezile şi luminile văilor noastre.

Pînă atunci am intrat doar de cîteva ori, totdeauna în grabă şi cu grijă să duc la bun sfîrşit porunca ce mi-a fost dată. Înconjurasem de multe ori zidurile, încercasem porţile şi mă urcasem în turn, împreună cu străjile. Văzusem grajdurile domneşti şi încăperile slujitorilor, livezile şi grădina, întinse pînă departe pe malul apei. Trebuia să schimbăm şi noi, din vreme-n vreme paza, altfel făcută de oşteni de meserie, în slujba domniei. Sînt aproape nevăzuţi, dar prezenţi pe toate căile de pătrundere. Oricînd caii sînt la îndemînă şi o ceată puternică şi bine înarmată poate sta în calea primejdiei. Numai că pînă aici, la Argeş, drumul este lung şi anevoios şi din orice parte ar încerca cineva să se apropie este întîmpinat din timp, luîndu-se şi măsurile de apărare. Este greu de făcut un atac pe neaşteptate, drumurile fiind puţine, strîmte şi trecînd prin atîtea păduri unde nu ştii niciodată de cine şi din ce parte eşti atacat. Iar toaca ori clopotul în dungă adună într-o clipă pe toţi cei ce pot ţine o armă în mînă.

Prâslea era mai încruntat decît oricînd şi tare aş fi voit să fie el în locul meu, deşi dacă ar fi fost şi-ar fi pierdut firea şi poate ar fi încurcat lucrurile. Aşa, deşi gîndul îi era dincolo, unde mă aflam eu, o să aflaţi o dată de ce, prezenţa Voievodului şi a sfetnicilor îl va trezi din visare, ţinîndu-l încordat la cele ce trebuia să facă. A bătut în poarta cea mare, vestind sosirea cetei. Poarta s-a deschis şi căpitanul pazei l-a poftit să aştepte venirea Măriei Sale. Voievodul era înconjurat de toţi dregătorii săi mai mari sau mai mici. În dreapta sa era Marele Vornic Vlad, în stînga Marele Spătar Ghinea. Urmau apoi Radul Ban şi Stănilă, bătrînul Logofăt Aldea, logofeţii Filos, Baldovin şi Badea, Protovistiernicul Popşor şi vistiernicii Şerban, Drăgan, Micul, Stolnicul Bratei, Paharnicul Costea, Comisul Cristian şi cîţi alţi boieri. Unii mai sînt şi azi, cei mai mulţi au pierit şi fiii lor le-au luat locul, aşa cum voi o să-l luaţi pe al meu, iar eu l-am

luat pe al Judelui Voicu, moşul vostru. Iar alţii au rămas fără urmaşi, ceea ce nu-i semn bun. E bine să-i ştiţi pe toţi şi să le ţineţi minte numele. Şi mai bine ar fi dacă arătîndu-vă vrednici veţi fi chemaţi şi voi în preajma Voievodului care are trebuinţă doar de asemenea oameni. Oameni tari şi chibzuiţi. Aşa ca şi Marele Vornic, cel mai de seamă dregător, judecînd împricinaţii, fiind în acelaşi timp şi căpetenia curţii : *judex et palatinus curiae nostrae*, cum se scrie în hrisoavele latineşti. Cinste mare i se cuvine Spătarului ce veghează şi adună oastea, dar şi Banului de Severin, pîrcălab al cetăţii, ca toţi ceilalţi pîrcălabi din alte cetăţi, oşteni încercaţi, apărînd hotarele. Cancelaria domnească e în mîinile logofeţilor, cei mai învăţaţi oameni ai curţii. Întocmesc hrisoavele, dau sfaturi grămăticilor, scriu scrisorile către alţi crai şi alte curţi, păstrează pecetea ce se pune pe orice îndreptare. Vistiernicul se îngrijeşte de veniturile şi cheltuielile domniei. Venituri mari, şi cine vrea să fie chemat să le strîngă trebuie mai întîi să le cunoască. Stolnicul e dregătorul meselor domneşti, Paharnicul aduce Domnului vinul, după ce i-a luat credinţa. Comisul se îngrijeşte de caii domneşti şi moşul vostru Boier Stanciul a fost şi el către sfîrşitul vieţii Marele Comis al curţii. Fiecare din aceşti dregători au în jurul lor alţii, mai mici în rang, îndeplinind aceleaşi rosturi şi înlocuindu-se la nevoie.

O curte cu nimic deosebită de a altor crai şi voievozi. E drept că Voievodului Mircea i-a plăcut o viaţă fără multe ceremonii. Dar la primirea unor solii însemnate de la curţile vecine, de la Bizanţ ori Raguza, de la tătari ori polonezi şi curtea noastră se desfăşoară după tot ceremonialul spre bucuria mai ales a doamnelor. Şi-am să vă spun cum arată curtea în acele zile de sărbătoare şi la întreceri, pentru că lucrurile, mai ales acum de cînd turcii sînt la Dunăre, se schimbă. Nu va trece multă vreme şi alte rînduieli, alte haine, alte arme vor străluci pe lîngă cele vechi. O vreme se vor amesteca, apoi cine ştie care se va alege să fie în mare cinste. În vremea unde gîndul meu stăruie să vă poarte, Domnul şi marii boieri purtau straie după obiceiul vitejilor francezi, cu unele tăieturi şi podoabe de-ale noastre. Ran-

gul se deosebește doar prin țesăturile folosite și prin mărunțișuri. Ele au o înfățișare mai mult ostășească, de înțeles altfel, chiar și atunci cînd e vorba de sărbătorile curții. Un viteaz, ce nu este altul decît cavalerul de la alte curți, trebuie să fie gata oricînd în caz de nevoie să sară pe cal sau să se apere. De aceea tunica este strînsă pe trup, îmbrăcată peste cămașa de zale. Croită din stofă viu colorată, din catifea sau mătase brodată cu motive alese din țesătură, întărește trupul zvelt și mlădiu. Scurtă, pînă peste șold, rar deasupra genunchilor, deschisă la gît, lăsînd să se vadă gulerul cămășii, dantelat, este parcă una cu trunchiul bine legat, ca și o coajă crescută odată cu tulpina. Unele sînt cusute fără podoabe, cu ușoare tivuri, altele sînt împodobite cu linii și cruciulițe, tivite cu perle sau brodate cu fir, cu roze de mărgăritare la colțurile pulpanelor, așa cum este aceea a Voievodului. Mînecile sînt lungi și strînse pînă la cot, încheiate apoi cu nasturi de aur sau doar auriți, mai mici decît cei din față. Pantalonul strîns pe picior este, fie din piele, fie din postav colorat în roșu sau în două culori, postav scump de Ipria sau adus din Luvia, postav de Colonia sau Flandra, în prelungirea încălțămintei lucrată în fir sau pietre prețioase. Voievodul are brodați, în față, vulturii cu două capete, semnul său domnesc. Tunica este strînsă de curele cu catarame metalice, aduse din diferite părți ale lumii, de cele mai ciudate înfățișări sau de o cingătoare din fire împletite, cu pafta de aur sau argint aurit, lucrată cu podoabe mărunte sau mai bogate, cu pietre sau smalțuri. Încinsă la brîu susține sabia sau altă armă ușoară, după rangul și puterea fiecăruia. Mantia voievodală este din mătase grea, căptușită cu alta, de culoare deosebită. Împodobită și înăuntru și în afară cu o broderie de perle sau fir și cu vulturii bizantini. Este prinsă de o agrafă prețioasă pe umărul stîng sau în față, dînd Voievodului o înfățișare sărbătorească. Mantiile boierești sînt fără podoabe, lungi pînă sub genunchi, cu mîneci largi și blană. Pe cap coifuri ușoare din piele cu împletitură de metal, pălării frîncești sau căciuli cu blană de jder, căptușite cu mătasă. Doar Voievodul poartă de-a dreptul pe pletele lungi coroana de aur cu crini.

Aşa arăta curtea în toată strălucirea ei la sărbătoarea întrecerilor. Numai Spătarul Stanciul şi ajutoarele erau fără podoabe, în straie asemănătoare de fiecare zi, din postav de Boemia sau chiar de la Sibiu. Iar noi eram gata de luptă, cu coifuri grele cu vizieră, cisme şi genunchere din plăci, cămăşi lungi de zale sub tunici strînse în curele şi cu armele pregătite. Fiecare boier era însoţit de cîte un slujitor sau mai mulţi, după rangul fiecăruia, aşa cum ne aveam şi noi slujitorii noştri. Prâslea a sunat din corn şi ceata lui s-a desfăcut în două, luînd curtea la mijloc. Era o forfotă de cai şi slujitori, dar fiecare îşi ştia locul.

În aceeaşi vreme mă aflam la poarta cea mică dinspre miazăzi, care nu se deschide decît rareori. Căpitanul mă aştepta şi am mers împreună pînă la prispă, unde am vestit Doamnei începerea sărbătorii. Zeci de ochi erau îndreptaţi către mine, întrebîndu-se cine e viteazul căruia i-a fost încredinţată cinstea de a le duce în poiană. Unii aşteptau pe Mihail, moştenitorul, alţii pe Prâslea, poate alţii pe Dan sau chiar pe Radu. Şi iată că venea un necunoscut. Nu aveam ochi pentru nimeni, pentru că într-un chip pe care nu l-am desluşit decît tîrziu în locul tuturor acelor ochi, în privirile mele erau alţii, nu ai acelei înserări petrecute cîndva pe Argeş în sus şi care pieriseră odată cu ea, ci ai mei, ai inimii şi sufletului meu ce şi-i închipuise şi-i legase de acele trecute întîmplări. Aceasta nu însemna că nu erau şi acolo ochi mîndri şi galeşi, verzi şi vicleni, negri şi adînci. Doamnele şi Domniţele noastre sînt tot atît de trupeşe şi atrăgătoare ca şi altele de la alte curţi. Doamna Mara îşi păstrează încă frumuseţea dintîi, iar Domniţa Bălaşa e abia o copilă, alături de alte jupîniţe mai mari sau mai mici ce-i ţin tovărăşie. Jupîneasa Anca şi-a adus poate aminte de mine şi deşi faţa-i era cernită mi-a zîmbit, fluturînd batista, iar celelalte s-au aplecat îndată spre ea, să afle cine sînt. Erau acolo Jupîneasa Mîndra a Marelui Vornic, plăcută muiere, deşi trecută, Tudora a Marelui Spătar, Mădălina Logofătului Baldovin, poate cea mai frumoasă dintre ele, Mălina Jupanului Aldea, tînără şi mlădie şi cu ochi mari, să fi zis că-i este fiică nu nevastă, şi altele pe care nu le-am ştiut atunci, aflîndu-le numele

mai tîrziu cînd am ajuns şi eu la curte: Jupîneasa Olena a Stolnicului, Savina a Paharnicului, Călina a Comisului şi cele două fete ale ei, Crenguţa şi Codruţa, apropiindu-se de mine să-mi vadă coiful şi cămaşa de zale. S-au urcat în căruţele ce le aşteptau şi, conduse de ceata despărţită în două, ne-am îndreptat spre poiană.

Doamna şi Jupînesele, îngrijite şi împodobite ca pretutindeni în lume, pe placul soţilor sau după plăcerea lor. Poartă ii de in sau de mătase, cu mîneci strîmte sau largi, terminate cu broderii sau horbote, cu tivituri scumpe puse deasupra. Rochiile largi din serasir sau din alte mătăsuri, din catifea veneţiană sau ţesături de la Lucca, neîmpodobite uneori, de cele mai adesea brodate cu fir, cu vreji ce se împletesc în cercuri, stele, cruciuliţe, cu pietre sau mărunţişuri de metal, puse din loc în loc. Mînecile strîmte şi brodate. În jurul gîtului şi pe umeri fie o blăniţă de samur, fie o fîşie de mătase tivită cu mărgăritare. Doamna Mara are deasupra o mantie lungă, albă, cu mîneci largi, împodobită cu fire de aur şi alte podoabe bătute în pietre. Alte jupîniţe îşi au rochiile tăiate drept, strînse cu brîu şi cu şorţ. Pe cap un văl de mătase, de borangic, in sau bumbac, de culoare mai ales albă, încheiate la ceafă şi căzînd, lungi, pînă la mijlocul spatelui. Ele acoperă, la femeile măritate, părul despărţit la mijloc cu cărare, aproape fără să se vadă.

Podoabele sînt numeroase şi poate adaugă un farmec nou acestor veşminte scumpe şi grele. Inele de aur, bătute cu pietre, dintr-o singură verigă sau împletite, pentru împodobirea degetelor sau pecetluirea scrisorilor; brăţări din argint aurit, argint sau aur, împodobite cu frunze şi flori sau capete de cine ştie ce pasăre, cu linii drepte şi frînte, dintr-o singură bucată, din mai multe, închise prin plăcuţe nemişcate sau care se pot îndoi ca o uşă; cercei mici, gingaşi, cu perle şi peruzele, rotunzi, stelaţi sau cine mai ştie cum, stropiţi cu smalţ; diademe împletite ori nu, cu lănţişoare pe de lături, prinse de văl sau libere, cu nestemate în dreptul frunţii; ace de păr lucrate în cele mai felurite chipuri, terminate într-o măciulie cu tăieturi în cercuri, într-o pasăre cu aripile strînse, după cum a fost închipuirea meşterului;

şiraguri de mărgele din sticlă, scoici, pietre, mici bucăţi metalice în formă de inimă, rotunde ori doar lănţişoare cu cruciuliţe sau cu tăieturi asemănătoare lunii cînd e pe jumătate; broşe bătute în rubine, cu safire sau alte pietre în cercuri ori linii şerpuitoare, cu înfăţişări omeneşti, stele sau lujeri de crin, avînd florile şi frunzele bătute-n diamante. Şi cîte altele născocite de meşteri sau născute din dorinţa femeii de a fi mai gătită decît altele. Meşteri pricepuţi, cu simţul măsurii şi al potrivirii lucrează asemenea podoabe la Braşov sau Sibiu. Unele sînt aduse din Italia, altele de peste Dunăre. Ba unele sînt încercările faurilor noştri. La curte pot fi lucrate de-a dreptul de argintarii şi aurarii străini chemaţi anume. Doamna Mara primeşte daruri de la solii ce vin la curte sau de la negustorii ce-şi desfac mărfurile în răstimpuri la Argeş sau la Târgovişte. Ele arată frumuseţea şi bogăţia, puterea şi măreţia curţii noastre, fiind semnul nu numai al unei străluciri ce se vede ci mai ales al unei vieţi trăită din plin.

Deşi eram în frunte, deschizînd drumul, prin faţa ochilor mei se perindau toate aceste mîndreţi ale curţii, simţind mai puternice acele îndemnuri, pierind în singurătate sau la întreceri, revenind de fiecare dată cînd în preajmă alte inimi zvîcneau aceleaşi nepotolite bătăi în căutarea altora să le aline.

Ajunşi în poiană am sunat din corn semnul că sosisem. A răspuns altul, apoi altul. Cetele s-au aşezat pe două rînduri, de la locul curţii pînă la întîia carîtă a Doamnei. Măria Sa Voievodul s-a apropiat. Am pus genunchiul la pămînt, ajutînd Doamnei şi Domniţei să coboare. Măria Sa li s-a închinat după ceremonialul curţii şi le-a dus la locul lor, alături de el. Apoi fiecare dintre dregători şi-a luat Jupîneasa şi Jupîniţele.

Am sunat din nou din corn şi la răspunsul primit m-am înfăţişat Spătarului nostru ca să ştie că toate s-au împlinit după poruncă. Apoi ne-am luat fiecare locul, aşteptînd semnalul începerii sărbătorii pe care trebuia să-l dea moşul vostru.

Întîia vîrstă

Eram în drum spre Cetatea Dâmboviței, însoțindu-l pe Radu, fiul Pîrcălabului Vlad. Dan nu se afla cu noi, fusese oprit la curte, lăsîndu-și vărul să plece supărat, pe el și pe toată lumea. Acesta nu știa că și eu și Prâslea, și încă cîțiva, eram opriți pentru convoaiele domnești, unde nu rămîneau decît cei mai viteji și mai de credință. Multe nu știa Radu și cum ar fi voit să le cunoască pe toate, să se afle întotdeauna întîiul la praznice și primul la întreceri! Nu că ar fi fost vrednic, ci pentru că socotea că toate acestea i se cuveneau, fiind și el os domnesc.

La început n-a avut astîmpăr. Erau de vină calul, slujitorul, pădurea. Îi ascultam cuvintele grele, urmîn-

du-mi drumul fără să-i spun nimic, aşteptînd să se potolească. Gîndul îi era departe la unchiul său Ioan, pripăşit la Raguza, unde dorea să fie şi el. Călărea cînd în galop, cînd la trap, fiind cu mult înaintea noastră, întorcîndu-se, ca apoi să se avînte din nou, pierzîndu-se în zare. Le-am făcut semn slujitorilor să-l lase singur. Radu era asemenea multor cavaleri pe care i-am cunoscut mai tîrziu, dorind nu numai să fie ei mereu în frunte, dar şi să săvîrşească singuri isprăvile ce nu se puteau duce la bun sfîrşit decît împreună cu alţii. N-a înţeles nimic din poveţele Voievodului şi ale Spătarului Stanciul, din rînduiala Ţării întregi ce-şi ridica oastea-cea mare în faţa primejdiei.

Într-un tîrziu s-a domolit, urmîndu-ne calea tăcuţi. Nu-i tulburam gîndurile, pentru că le aveam şi eu pe ale mele, multe şi frumoase, neştirbite de nici o dorinţă nesăbuită şi de nici o speranţă deşartă.

Întrecerile au fost aşa cum le-a dorit Măria Sa Voievodul Mircea, aspre şi grele. Nu un joc întru desfătarea curţii cum le credeau unii, printre care Radu, mai bucuroşi să fie pe placul doamnelor decît al vitejilor. Dar noi ştiam că toate le facem ca să fim pregătiţi de luptă, purtîndu-ne ca şi cum am fi fost în faţa vrăjmaşilor. Iar acolo te afli la cumpăna dintre viaţă şi moarte şi alte gînduri decît cele ale primejdiei nu-ţi folosesc ci-ţi strică. Chipul plăcut ce te-a privit cu bucurie cînd ai aruncat cel mai departe suliţa sau ai nimerit ţinta din mijlocul inelului se poate schimba dintr-o dată în Doamna ce se-apropie cu coasa, nu cu năframa de borangic.

Eram patru cei mai vrednici dintre toţi şi dacă ar fi fost după mine i-aş fi pus pe aceeaşi treaptă, fără deosebire : Prâslea, Dan, Mihail şi cu mine. Dintre toţi cel mai cu rîvnă era Prâslea, urmat de Mihail. Nu aş putea spune că noi ceilalţi nu aveam aceeaşi dorinţă de-a ne afla în frunte, dar Dan ca să nu se creadă că vrea să fie înaintea vărului său, iar eu ca să nu mă arăt mai iscusit decît ei, după sfatul Judelui, ne lăsam în urma lor, chiar dacă Prâslea, cînd eram doar cu el, era nemulţumit că nu ne punem toată puterea şi îndemînarea. Noi rîdeam, el se încrunta, pînă cînd venea Voievodul cel tînăr, ostenind în rînd cu noi ca să ne întreacă. La sărbătoare

însă socotelile noastre s-au încurcat. Rămăsesem, ca de obicei, doar noi pentru ultima întrecere și sorții au hotărît să încep eu. Eram liniștit și la toate încercările nu m-am arătat mai vrednic decît altă dată. Mihail și Prâslea, fiind mai iuți din fire și siguri pe mișcările lor, s-au grăbit, iar graba nu-i nicicînd un sfetnic bun. Dan, ce știa de-acum cum stă fiecare, n-a avut decît să-și potrivească puterile încît să rămînă ultimul dintre noi. Urmau apoi ceilalți, Radu aflîndu-se printre codași.

L-am văzut pe Spătarul Stanciul șoptindu-i ceva Domnului și cred că-i spunea ceea ce gîndeam și eu, poate și alții: că cei patru erau totdeauna în frunte. Dar Voievodul, după cum a clătinat din cap, era împotrivă. Nu am voit să fiu primul și nici Prâslea, mai bucuros acum, să fie după mine. L-aș fi dorit în față pe Mihail, ce urmă al treilea. Voievodul Mircea era mulțumit că fiul său, în întrecere dreaptă, era pe acel loc, chiar dacă el, la vremea sa, din cîte povesteau părinții noștri, a fost întotdeauna și-n toate, primul. Și mai era încă, după cum aveam să văd în atîtea împrejurări.

Primii trei primeau cîte o cingătoare, întîiul de la Doamna Țării, al doilea de la Domnița Bălașa, al treilea de la Jupîneasa Mândra a Marelui Vornic. Cel mai bucuros dintre noi a fost Prâslea. Apoi toți ceilalți, așa cum urmau, pînă la ultimul s-au învrednicit din partea Jupîneselor și Jupînițelor de cîte un semn, un brad, o năframă, un guler împletit sau cine știe ce altceva lucrat din vreme pentru acea zi. După care, urmînd aceeași orînduială, am însoțit curtea la masa de la casele domnești.

Așa cum nu mi-au plăcut întrecerile la vedere nu mă atrăgeau nici mesele îmbelșugate, deși am avut de multe parte din pricina slujbelor domnești. Fratele Ioan mă obișnuise cu alt fel de ospețe în care, pe lîngă mîncare și băutură, ce nu lipseau, se puneau în cuvinte alese gîndurile adînci ale cărturarilor de mult sau ale celor ai vremii. Aș fi dorit și la noi asemenea mese și, mai tîrziu, nu numai după venirea acestuia la Argeș, la Cârța, cu Augustin, sau la Cozia cu bătrînul Filos și Ioachim de prin părțile Snagovului, chiar și-n Țara Hațegului, și, și mai tîrziu, la Cetatea Chiliei și a Dârstorului, am avut

parte de asemenea plăcute întîlniri. Acesta mi-a deschis însă ochii sufletului, ca să văd frumuseţile nepieritoare ale acelor gînduri ce-au străbătut vremile, ale celor ce-şi făceau abia acum loc, alături de celelalte. El m-a făcut să văd ce sînt şi cine sînt, să fiu treaz adică la preţul nostru, faţă de al altora, la preţurile ce nouă ni se păreau atît de în firea lucrurilor încît abia le luam în seamă. Să mă privesc, să mă cunosc, recunoscînd dintr-o ochire pe toţi cei asemenea mie. Să văd alcătuirile ascunse ce ne deosebeau de alţii, zidirile lăuntrice doar în noi înălţate. Şi cîte alte bogăţii pe care m-a învăţat să le scot dintre cele ce le înăbuşeau, făcîndu-le să le păleascā strălucirea. Gîndurile noastre, rosturile, cîntecele şi poveştile ce-l încîntau atît de mult încît mă punea să i le spun mereu, încă o dată şi de cîte ori încă.

Cu toată stinghereala mă bucuram însă, ca toţi ceilalţi, aflîndu-mă în preajma Domnului şi a curţii lui. Adevărata bucurie a venit a doua zi cînd am fost poftiţi şi noi cei trei din frunte la vînătoarea domnească. Nu era o vînătoare ca toate celelalte, deşi semăna cu ele. Ea acoperea alte lucrări şi alte înţelesuri. Fără ele cu greu aş fi putut pricepe desfăşurarea lucrurilor şi unele din rosturile noastre. Era o lucrare veche, moştenită de cine ştie cînd şi care se urma nesmintită, supunîndu-se ei, fără deosebire, oricine era ales să facă parte din ea. In care nu ştiai pe cine ai alături şi preţurile se cîntăreau după alte cumpene, nu după dregătorie sau moşii. O cumpănire ascunsă, numai pentru folosul Ţării şi apărarea pămîntului. Voievodul era şi el doar unul din ei, necunoscut între atîţia alţi necunoscuţi.

Plecarea s-a făcut dis-de-dimineaţă ca pentru orice vînătoare. Era doar o grabă mai mare şi îndată ce-am ajuns în Poiana Zimbrului am descălecat lăsînd caii în grija slujitorilor. Ne aşteptau însă alţi cai şi alţi oameni ai pădurii, cu care am urcat, risipindu-ne pe o vale. Un bour singuratic cobora neliniştit către străinii ce-i tulburau împărăţia. La sunetul unui corn de departe s-a oprit o clipă, parcă ar fi înţeles semnalul şi s-a întors în munte. Intrasem într-un ocol unde porunceau alte tării, iar noi trebuia să ne supunem. Şi nici nu ştiu cum ne-am supus şi cum am continuat călătoria noastră, parcă aducerile

aminte se pierd într-o pîclă de unde se desprind doar niște umbre. Ne aflam de-acum în codru, iar pe poteca aceea eram doar noi cei trei, de parcă ne pierdusem de ceilalți, ce urmau și ei urcușul pe alte căi. Apoi și noi ne-am răzlețit încît nu mai vedeam decît călăuza de dinaintea mea. Uneori se întorcea în șa să mă vadă, făcîndu-mi semn să-l urmez cît mai aproape. Fața mi se părea cunoscută, iar zîmbetul său avea în el și o bucurie, dar și o tristețe. Sau poate nu era decît frîngerea în afară a unor gînduri ce-l munceau necunoscute mie.

Popasul amiezii l-am făcut undeva departe într-un luminiș. Eram numai noi doi și asemenea nouă poate erau și ceilalți. Nu-i auzeam,simțindu-i doar în preajmă, ca niște ființe cu care eram mereu în legătură. Nu se auzeau decît freamătul pădurii și clipocitul apelor oricît îmi încordam auzul.

— Prietene și frate, i-am auzit glasul molcom și dintr-o dată am simțit că sînt undeva aproape de muntele urcat în copilărie. Mă pierdeam în codru și nu numai în el, mă regăseam în cuvinte și-n semne: cuvinte vechi, ca un ecou tîrziu, semne văzute cîndva, demult, fără să le înțeleg, fiind ca o aducere aminte a ceea ce a fost și pierise demult. Dar acum era vorba de ceva mai mult decît atunci, de cu totul altceva. Ascultam vorbele rare așa cum le auzisem de la Judele Voicu, asemănătoare celor spuse de Boier Stanciul, dar mai apropiate parcă de cele pe care Fratele Ioan mi le dezvăluise la Fiore. Nu se asemănau doar în rostirea aproape aceeași, ci în înțelesurile lor, încercînd aceeași pregătire, căreia trebuia să mă supun. Venise vremea și o recunoșteam.

— Prietene și frate, i-am auzit glasul îndepărtat parcă deși atît de aproape de mine. Vîrstele timpului sînt dincolo de noi, adesea împotriva noastră. S-au întins ca niște pînze, pe fiecare scriind semnele vieții și ale morții, cele pieritoare și cele nepieritoare. A fost un timp al începuturilor cînd ochii cugetului abia se deschideau. Apoi s-au deschis privind în afară. E vremea să se adîncească, privind și înăuntru și în afară, încît lumina să fie deplină. Să nu le mai vedem pe toate ca într-o oglindă, în ghicitură. Zorile s-au limpezit, chiar dacă cele ale depărtărilor rămîn cețoase. Vedem, simțim,

cunoaştem. Ne bucurăm de înţelegerea acestei vederi lăuntrice ce-şi revarsă luminile şi-n afară, ca să nu rătăcim căile. Un simţămînt al statorniciei, peste încercări şi risipiri, dincolo de toate frămîntările puterii, fără putere, care este tăria omului. Cunoaşterea legăturii şi a căilor. Una cu ele. Apoi fapta. Deschiderile sînt ale minţii. După chipul limpede şi desăvîrşit de acolo urmează făptuirea, cerînd putere şi îndemînare. Cu mici nepotriviri împlinirea nu va fi departe de cele ale cugetului. Iar pentru a face din gînd faptă e nevoie de bărbaţi vrednici, să le cuprindă pe amîndouă.

Înţelegeam cuvintele pentru că, rostite rar, îmi lăsau vreme să le statornicesc şi să le pătrund.

— Vîrstele noastre sînt în noi, a continuat vocea tot atît de lină, de parcă era o mîngîiere. Pentru ele se cuvine să stăruim. Înţelesurile sînt ascunse. Semnele le dezvăluie atît cît să le cunoaştem şi să le recunoaştem la nevoie. Trebuie să rămînem mereu de veghe. Să aprindem în noi acele lumini care să ne facă să pricepem că am atins abia întîia treaptă. Am făcut doar întîiul pas. Abia am intrat în acea împărăţie necunoscută ce ne aşteaptă. E pregătită pentru noi. Sîntem vrednici să păşim cu încredere. O s-auzim cuvintele, vom vedea semnele. Toate se vor deschide încet şi cu chibzuinţă.

Poiana era liniştită îmbiind la odihnă. Dar noi nu am stat decît puţină vreme, cît caii au prins puteri noi. Cugetul îşi urma lucrarea lui, stăruind asupra vorbelor ce mă însoţeau asemenea unor păsări zburînd fără odihnă în văzduhul inimii mele. Erau asemenea unui cîntec pentru care eram pregătit, ştiam că va veni cîndva şi acum venise. Îl primisem cu toată inima şi am început să-l spun încet, să nu mă audă nimeni, uşor, întărindu-mi bucuria ce mă cuprindea odată cu el.

Poteca urca mereu şi caii păreau că o cunosc după felul cum călcau pietrele. Trecuse o zi, trecuseră două, nu ştiam, pentru că aşa cum eram în afară de orice loc cunoscut, mi se părea că şi timpul, dacă nu se oprise, bătea atît de încet încît nu-l auzeam. În cercul în care ne aflam toate-şi primeau alte înţelesuri, alte înfăţişări, după preţurile şi rînduiala lui tainice. Se apropia înserarea cînd munţii sînt învăluiţi de o pîclă străvezie. Prin

ea verdele brazilor se schimbă pe rînd cu albul zăpezilor din piscuri sau cu cenuşiul stîncilor golaşe. Înaintam în aceeaşi tăcere, adîncindu-se cu fiecare pas făcut în codru. Eram furat de gînduri, dar şi de priveliştea sălbatică. Culmile împădurite chemau privirile, gîndurile mă purtau departe într-o împărăţie de poveste, unde de atîtea ori intrasem, pierzîndu-mă. În care de atîtea ori voi merge de acum înainte, rătăcind uneori, găsind întotdeauna cărarea cea bună. Eram şi acum departe la podul de puţin preţ. Trecusem demult întîia poartă şi o vedeam în faţă pe cea de-a doua. Căci trecerea la bărbăţie se face şi pe sub ea, nu numai peste punte. Trecusem dincolo de pod cu prilejul sărbătorii luminii. Mă arătasem vrednic asemenea celorlalţi doi, încercînd, fără îndoială, aceleaşi simţăminte şi aceleaşi gînduri. Era o clipă însemnată pentru noi cei ce, asemenea tuturor, trebuia să ne pregătim să înălţăm poarta casei noastre, dar, despărţindu-ne de ei, trebuia în aceeaşi vreme să pătrundem şi alte înţelesuri, pentru că ne făcusem vrednici de ele.

Am auzit într-un tîrziu cuvîntul de oprire. Cred că am descălecat şi am lăsat calul ce-şi ştia şi el rosturile lui. Apoi, mi se pare — chipurile şi cele ce le-au statornicit învăluindu-se într-un simţămînt neobişnuit, încît îmi este foarte greu să le desfac din nedesluşirea uşor luminată, dintr-o trezie abia ştiută sau dintr-o veghe doar pe jumătate — am pornit la pas pe poteca din ce în ce mai îngustă şi pe care înaintam încet.

— Într-un ceas vom fi la locul de popas, am auzit o voce sunînd ciudat peste stîncile presărate, printre copaci pipernicIţi sau buruieni ce-mi aminteau munţii noştri.

Poteca urca pe o vale îngustă. Stîncile erau gata să se prăvălească, iar umbrele înserării ne învăluiseră deplin. Nici nu ştiu cînd şi cum am ajuns. Nu era vis, mintea-mi era trează, înţelegînd ceea ce mi se spunea, deşi parcă pluteam, strămutat într-un tărîm necunoscut unde trebuia să ajung, iar cineva, nu ştiu bine cine anume, poate tînărul acela de-o vîrstă cu mine, în haină albă, poate altcineva asemenea lui, îmi era bună călăuză. Nu-l mai vedem, îl simţeam doar şi-l urmam într-o lume

neştiută, în care intrasem fără să fiu întrebat. Aş fi vrut să vorbesc, dar nu mai aveam grai. Eram oarecum departe de toate, nepăsător la tot ce se întîmpla în jurul meu, ca şi cum vrerile mele mi-ar fi fost acum îndreptate de altcineva, deşi luam parte totuşi, avînd o înţelegere, alta decît pînă atunci, a lucrurilor, încît toate primeau o rînduială, fără îndoială ascunsă, descoperită mie într-un fel anume, de care nu-mi puteam da, cu uşurinţă seama.

Se făcuse noapte şi nu mai ştiam, înaintam încă sau ne oprisem. Auzeam cuvinte înţelese cu oarecare greutate. Nu un grai necunoscut. Era cel al nostru, ceva mai aspru, mai vechi şi mai ciudat în răsunetul lui neobişnuit urechii. Cuvinte rare, rostite domol, încît desluşeam înţelesurile.

— Vom sosi ultimii la locul adunării noastre. Să ne tragem glugile peste faţă şi să ne lăsăm în voia celor ce ne vor conduce. Nu sîntem închinători ai Cavalerului trac, deşi amintirea lui ne este scumpă. La noi întotdeauna s-a ţinut seama de cei ce au plecat. Legătura dintre cele două tărîmuri este statornică. Sîntem vii, dar ştim că moartea e în noi, după cum ceea ce piere are în sine viaţa. Viaţa ce ne înconjoară, dar mai ales viaţa acelui suflet pe care Cavalerul, în zborul calului înaripat, îl poartă cu sine, sufletul care se duce, asemeni unei păsări în împărăţia lui. A rămas doar semnul de recunoaştere, semnul ce ne uneşte. Sîntem cu toţii slujitori ai Luminii, mărturisită într-un fel al nostru, aşa cum şi ucenicii, văzînd-o fiecare în felul său, au mărturisit-o după ştiinţă. Să ascultăm într-o tăcere de aur. Nici întrebări, nici răspunsuri. Să nu întrebăm ca să nu fim întrebaţi, privind doar semnele pentru a le înţelege. După semne vom fi recunoscuţi, după ele vom recunoaşte pe alţii. În tăcerea noastră să le auzim înţelesurile ca nişte bătăi de inimă. Fără iscodiri, supuşi învăţăturii. Noi trăim încă în vechime, prelungind o credinţă ce-şi are rădăcinile departe în timpuri uitate. Aparţinem unui neam străvechi cu care ne mîndrim. Unor neamuri ce-au pierit ca să ne putem naşte noi. Trăim între semne numai de noi cunoscute. Ca şi destinul nostru deosebit de al altora.

Ascultăm și înțelegem. Înțelegînd, păstrăm. Păstrînd, învățăm. Învățătură bună pentru noi și pentru alții. Învățătura cea veche, dusă de noi mai departe, copiilor și fraților noștri. Învățătură ascunsă descoperită doar inimilor vrednice de ea. Dar mai înainte alegem, așa cum am fost aleși. Vorbele sînt de puțin folos. Semnul le înlocuiește, spunînd mai multe și mai temeinic decît o sută de cuvinte.

Sunetele-mi stăruiau în urechi ca o chemare venită de undeva de departe, de foarte departe, de la un glas necunoscut, o cîntare de laudă pentru cele ce deschideau, încet, veșnicia. Pentru cele ce, mai înainte, deschideau, înțelegerea, aducînd plinătatea. Eram încordat, mai treaz decît altădată, ca să mi le statornicesc, să le pătrund măcar în parte, stăruind mai tîrziu asupra lor, dar cuvintele se ștergeau ușor, dispărîndu-le înțelesurile. Rămîneau doar umbrele unor semne, încercînd să se închege, iar ochii mei nu reușeau încă să le deslușească .Era o înlocuire de stări sufletești, într-un fel străine. Cugetul meu le însemna cu mirare, neavînd destul timp, nici să le cuprindă, nici să le adîncească. Căci peste cele auzite se așezau cele văzute într-o urmare fără oprire, de gînd și de simțire.

Stîncile se apropiau brusc, făcînd o trecătoare pe unde abia se putea intra. Era un fel de cale îngustă ce nu se mai isprăvea. Apoi, dintr-o dată, în lumina lăptoasă a lunii, s-a deschis un platou înconjurat de stînci prăpăstioase, cu neputință de trecut decît prin trecătoarea aceea îngustă, ce putea fi închisă cu ușurință. In față, drept înainte, la intrarea celuilalt tărîm, un foc mic, mai mult un semn pentru cei ce nu vedeau calea.

O umbră s-a apropiat de mine, luîndu-mă de braț și îndreptîndu-mă spre intrarea peșterii. „Să pășim încet pe cărarea luminii", mi-a șoptit. „Lumină lină, lumină vie, lumina noastră nestinsă-n veac", cîntam parcă împreună cu alții sau i-am răspuns doar eu, lăsîndu-mă condus.

Am înaintat cu ușurință prin mai multe coridoare întunecate și întortocheate, prin care umbra aceea se mișca ușor, ca la sfeșnicul aprins al zilei, ajungînd

într-o peşteră mare şi înaltă, cît un templu. În faţă, altarul. Pe peretele din stînga, mare, uriaş, săpat în stîncă, chipul Cavalerului zburînd cu calul lui cu tot în împărăţia umbrelor. În dreapta, pe celălalt perete de piatră, dăltuite cu grijă, două lănci încrucişate, deasupra unei cruci îngemănate, aidoma celor cunoscute. Înaintea altarului un singur sfeşnic aprins. În jurul meu mulţime nenumărată de fraţi cu glugile trase. Pe pieptul fiecăruia scînteia, fie de aur, fie de argint, fie de aramă, medalionul pe care-l simţeam şi eu la gît, apăsîndu-l cu mîna pe piept. „Aici ne este locul, şi leagăn şi mormînt", mi-a şoptit călăuza, lăsîndu-mi mîna. „Leagăn şi mormînt", i-am răspuns, ocupîndu-mi locul, iar ecoul răspunse şi el, „leagăn şi mormînt". Mă simţeam, parcă, undeva într-un locaş necunoscut, între fraţi urmînd o rînduială ascunsă, pe care nu-i ştiam, dar îi simţeam apropiaţi, atît de apropiaţi încît se părea că sîntem dintotdeauna împreună.

Nimeni nu scotea nici un cuvînt, nu se auzea nici măcar răsuflarea cuiva, nici o mişcare, fiecare păstrîndu-şi locul şi privind altarul. Aşteptînd convoiul, cuvîntul sau jertfa. Nu recunoşteam decît umbra celor ce erau acolo în veşminte brumate, cu muşchi verde pe umerii gîrboviţi de ani, ca nişte pietrificări de veacuri. O aşteptare molcomă ce nu s-a prelungit prea mult. Dintr-un intrînd ce era undeva în braţul scurt al crucii din dreapta, alaiul condus de tineri îmbrăcaţi în alb şi negru s-a desfăşurat în tăcere, ca un semn al unor întîmplări deosebite ce trebuiau veşnic reamintite. Un brad de statura unui om, o cruce-ngemănată, lucrată în lemn, avînd însemnat pe ea numele celor doi soţi la căpătîiul cărora a fost: Ioan şi Ioana. Alt brad. Fîntîna, aşa cum văzusem atîtea, în toate părţile, pentru îndestularea trecătorilor însetaţi. Un scut pe care se afla arcul cu săgeţile; între alte două, cu cercul luminii înconjurînd cele două suliţi încrucişate, asemenea semnului celui ce a predicat prin părţile Dunării, după cum spune tradiţia: Andrei ucenicul. Şi-n timp ce şirul dispărea în deschizătura din faţă, ducînd fără îndoială într-o altă încăpere din spatele altarului, voci tinere cîntau încet, imnul luminii. Acel cîntec pe care-l auzisem şi la Fiore, în ţara lui Cristobald,

lăudînd lumina necreată, lumina taborică, Lumina. Nici n-am băgat de seamă cînd s-a încheiat, gîndul meu legîndu-l de întîmplări trecute, de alţi oameni care în alte locuri urmează o rînduială asemănătoare. Închisesem ochii, aproape în afară de toate cele întîmplate, cînd visul mi-a fost întrerupt de glasul celui ce vorbea. În faţa altarului, lîngă sfeşnicul aprins, se afla un frate în aceeaşi haină lungă din lînă neagră, pălită de toamne şi ierni, cu semnele vremilor pe gluga trasă. Mă miram cum de nu-l văzusem pînă atunci, dacă nu pe el, măcar medalionul de aur, bătut în pietre scumpe, de la gît. Poate era unul din acei preoţi vechi, vieţuind în munte, păstrînd neştirbite credinţele şi învăţătura. Poate era unul din acei voievozi ai pămîntului, cunoscut doar de puţini, dăruindu-şi viaţa pentru apărarea fiinţei neamului, ameninţată de cotropitorii străini. Poate şi unul şi altul în aceeaşi persoană. După medalion şi după locul de la altar se vedea că este căpetenia recunoscută de toţi, deşi de foarte puţini cunoscută. Ca în orice frăţie ce nu-şi dădea lucrările pe faţă trebuiau să existe cîţiva, cu un *primus inter pares,* care să ia hotărîrile. Poate, bărbatul acela înalt şi zvelt, cu vocea plăcută şi joasă, nu era decît un purtător de cuvînt. Şi-n timp ce vorbea, în aceeaşi limbă străveche, abia auzită şi abia înţeleasă, atît de apropiată de graiul nostru de fiecare zi, parcă ar fi fost mama bătrînă şi moartă demult a aceleia, mă gîndeam că tot ceea ce spune se potrivea cu învăţăturile Fratelui Ioan, deprinse de acesta de la alţii mai vechi, dar tot atît de înţelepţi. Nu au ajuns la noi pe căi nevăzute şi necunoscute. Cele de aici, asemănătoare celor din ţara lui, au dus la aceleaşi gînduri pentru statornicirea preţurilor, pentru apărarea şi întreţinerea unor lumini tăinuite oriunde s-ar afla acestea. Toate erau cu putinţă şi chiar dacă fiecare îşi avea numai pe ale lui, desprinse din acelaşi trunchi, se întîlneau în aceeaşi căutare şi cunoaştere. Pe aceeaşi scară, cu treptele ei, pe acelaşi drum cu podurile lui, urmate cu sîrguinţă ca într-o poveste.

Nici nu ştiam dacă mă aflam în poveste sau în afara ei, toate fiind desprinse din vechi întîmplări, între semne cunoscute de puţini, necunoscuţi, dar aşteptaţi ca şi-n

vechime să lege și să dezlege, cîrmuind printre primejdii, apărînd neamul de încercările fiecărei vremi. Iar aceștia, ca și mai vechii Feți-Frumoși, vegheau o învățătură anume, fiind aleși sau poate alegîndu-i chibzuința și vitejia lor. O pregătire era de trebuință și-am recunoscut în acei tineri din procesiune copiii ce rămîneau în munte, ajunși bărbații de azi, pregătiți din timp să ia locul celor ce se vor muta de aici, dincolo.

Eram și dincolo și dincoace, în aceeași vreme. Lumina și întunericul se schimbau neîncetat, pînă cînd se aprinse o lumină strălucitoare, nestinsă. Ochii nu puteau să o privească, trebuind să fie închiși, închizîndu-se chiar, fără voie. O lumină lăuntrică mai de preț decît orice flacără. Lumina gîndului veșnic treaz, ca un sfeșnic de veghe în templul sufletului. Noi eram cei chemați să înfăptuim. Străjile de veghe, mînuind armele, apărînd astfel prețurile. Ei vegheau cele ascunse, noi cele ce se arătau. Unii fără alții nu însemnau nimic. Numai împreună puteau dura temelia pe care să se sprijine Țara. Începeam să înțeleg și să mă simt acolo ca într-un munte al cărui glas îl auzeam, chemîndu-i pe toți, fără deosebire, dar unde nu ajungeau decît cei vrednici. Și mă bucuram că eram unul din ei, gîndindu-mă la tot ceea ce trebuia să fac nu numai ca să rămîn, ci și să ajung, oarecînd, mai sus.

Am deschis ochii. În jurul meu nu era nimeni și nu mai auzeam nimic, nici măcar răsunetul pierdut al unor cuvinte ce-au pierit și ele demult, poate de veacuri. Nici umbrele, nici semnele, ca și cum călătorisem în trecutul pe care trebuia să-l cunosc, pentru a înțelege cele prezente și a vedea, oarecum, prefigurate, căile viitorului. Mă aflam cu Voievodul cel tînăr, Mihail, și cu Boier Prâslea sub un brad, în lumina răsăritului. Ne-am spălat în izvorul rece, ne-am închinat către răsărit, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Soarele lumina stîncăria sălbatică. Pădurea se liniștise după neliniștile nopții. În cugetul meu ca și-n cugetul lor toate cele tăinuite, învăluite într-un aer înmiresmat, se așezau cu temei pentru o lucrare îndelungată și tare. Stărniam în acea ascunsă și parcă uitată demult vrajă, undeva departe, dar și-n noi înșine. Printr-un abur, rărindu-se, se zăreau umbrele

șterse ușor, culorile aproape stinse și glasurile abia deslușite, toate răspunzînd unor nevoi adînci ale sufletului nostru și ale altor suflete.

Am ieșit încet, tăcuți, pe nesimțite, din acel templu al pădurii bătrîne de brad, coborînd către vale, fără să ne mai oprim decît la curtea Boierului Stanciul din Poieni. Voievodul și ceilalți boieri sosiseră cu puțin timp înainte. M-am închinat Jupînesei Anca și îndemnat parcă de-un gînd tainic am întrebat-o de Simina.

S-a uitat lung la mine, lăcrimînd :

— Nu ți-a spus nimeni, n-ai aflat minic ?

O nemulțumire se vădea parcă în glasul ei înecat, iar privirea-i era mustrătoare, ca și cum aveam și eu o vină că nu cunoșteam acele întîmplări și nu făcusem nimic ca ele să nu se petreacă. Apoi chipul i s-a mai luminat.

— Iartă-mă, uitasem că ai lipsit atîta vreme și nu aveai de unde să afli. Iar noi, după căutări zadarnice, tăcem, înghițindu-ne lacrimile, așteptînd o minune ce nu mai vine.

O priveam cum se zbuciumă, gîndindu-mă la atîtea brațe viteze ce erau acolo, la atîția voinici ce-ar fi trebuit să-și arate vrednicia.

— De cînd au luat-o răii nu mai am liniște. Au căutat-o în toate locurile fără să-i dea de urmă. Dar inima mea îmi spune că trăiește, iar întîmplările din urmă mi-au dat speranțe noi. Aștept izbăvirea de la Prâslea sau de la un Făt-Frumos care s-o caute și s-o aducă acasă.

Am îngenunchiat la picioarele ei, legîndu-mă pe viață și pe moarte s-o caut oriunde ar fi ascunsă și de către oricine, scăpînd-o. Și scoțîndu-mi medalionul abia primit i l-am încredințat, spunîndu-i :

— N-am să-l port decît atunci cînd îmi voi împlini legămîntul.

N-am apucat să-l cert pe Boier Prâslea că mi-a ascuns atîta vreme adevărul, că n-a citit nimic în sufletul meu, așa cum eu îi cunoșteam toate bătăile inimii, nici chiar să mă gîndesc prea mult la cele promise, pentru că am grăbit către Poiana Zimbrului unde s-a ținut sfatul domnesc.

Cei mai mulţi, în frunte cu Domnul Mircea, trecuseră şi podul de aur, ajungînd la capătul acelei scări nevăzute, recunoscută de toţi fără deosebire. O parte erau abia la puntea de argint, avînd încă de mers cale lungă şi drum plin de încercări pînă să se învrednicească a poposi la culme. Iar începători, asemenea nouă, erau mulţi, noi trei fiind ultimii. Bucuria noastră era însă mai mare decît a celorlalţi: abia începeam o cale încă necunoscută şi tocmai de aceea mai atrăgătoare. Am fost aleşi şi pentru vrednicia noastră, dar poate şi din alte pricini pe care urma să le cunoaştem cîndva. Nu aş fi voit să fiu printre cei ce băteau pasul pe loc. Mai tîrziu aveam să-mi dau seama cît de uşor era să rămîi în urmă şi cît de greu să urci, deşi toate păreau că sînt o joacă. Dar nu erau. Cineva veghea, însemnînd faptele noastre, trecerea făcîndu-se după cuviinţă.

Sfatul era mai mare decît cel cunoscut la Argeş. Printre dregătorii de la curte se aflau şi alte feţe pe care le vedeam acum întîia dată. Uitîndu-mă mai bine am recunoscut şi chipul Judelui Voicu, încît abia m-am stăpînit să nu mă duc la el. Nu numai privirea lui încruntată m-a făcut să nu-i fac nici măcar semnul că l-am recunoscut, ci şi locul pe care-l aveam fiecare. Pe pieptul lui strălucea un medalion nou de aur.

Măria Sa era în picioare, aproape cu nimic deosebindu-se de ceilalţi. Doar prin semnele domniei şi prin înfăţişarea liniştită a celui împăcat în cugetul său, care-şi cunoaşte drumul mergînd neabătut pe el. Privea peste noi toţi, undeva în zare. Apoi vorbi domol:

— Veştile de dincolo de Dunăre arată că puterea păgînului a crescut şi oştirea lui Baiazid se mişcă, încet, către ţara noastră. După toate socotelile în toamnă va trece apele, îndreptîndu-se spre noi. Sînt mulţi, faţă de noi, voind să ne cuprindă. Dar, aşa cum părinţii noştri s-au apărat, se cuvine să nu fim nici noi mai prejos. Pîrcălabul Vlad, care nu-i aici, ne-a trimis vorbă că ar fi mai bine să cădem la învoială, închinînd ţara turcului.

— Măria Ta, spuse Boier Borcea, de prin părţile Brăilei, ar trebui să ascultăm şi vorbele Pîrcălabului, ca să cumpănim mai bine sfatul.

— L-am chemat, se amestecă logofătul Baldovin. De ce n-a venit? Ori aşteaptă să ne ducem noi la el?

— Ori cu el, ori fără el, spuse Domnul Mircea, noi ştim ce avem de făcut. Iar cine pune înaintea Ţării socotelile lui mărunte nu este vrednic să fie cu noi. Şi ar fi bine, acum şi aici, să se aleagă grîul de neghină.

— Poate ar trebui să ne mai gîndim, îndrăzni un boier mai vrîstnic, din acea parte a ţării unde se afla Cetatea Dîmboviţei.

— Să ne gîndim, îngădui Măria Sa, numai că nu ne-a rămas prea multă vreme de chibzuit. Pînă în toamnă trebuie să fim gata, împlinind toate cele cuvenite.

— Vitejii aşteaptă doar semnul, l-am auzit pe Boier Stanciul.

— Îndată după strîngerea roadelor, adăugă Marele Spătar Ghinea, se va aduna oastea cea mare.

— E cineva împotrivă? se auzi glasul puternic şi aspru al Marelui Vornic.

S-a făcut tăcere.

— Noi cei ce n-avem nevoie să ne mai gîndim, a frînt-o Domnitorul, potolit, nici îngîndurat, nici trist, ci uşor mîhnit de atîta lipsă de înţelegere, vom fi gata. Celor ce vor să mai cumpănească le va ajunge toată vara. Numai în toamnă să fie hotărîţi şi să le cunoaştem şi noi gîndul, oricare ar fi acela. Pîrcălabului Vlad îi vom da de ştire că sîntem gata de luptă, nu gata să plecăm Ţara păgînului.

Orice avuţie se apără. Nimeni n-o lasă furilor de bună voie. Să fim doar noi aceia, poftindu-i să ne ia ce avem mai de preţ, pămîntul şi legea?

Ne-am născut odată cu pădurile ce ne adăpostesc. Sîntem una cu munţii unde ne-am retras în atîtea rînduri. Munţii şi pădurile noastre... Sîntem aici la noi acasă, fără să rîvnim ceea ce nu-i al nostru. Mulţi au trecut, de la miazănoapte şi de la răsărit, încercînd să prindă rădăcini pe ogoarele noastre. Cum au venit, aşa s-au şi dus. Nu a rămas decît amintirea Ioaniţilor în zidurile Cetăţii Severinului. Şi a teutonilor în Ţara Bârsei. Iar din cei de la răsărit, doar vorba de spaimă la auzul căreia satele se ascund în codru.

Noi sîntem tot aici, neclintiţi, împuţinaţi poate, dar aceiaşi. Cînd s-a putut ne-am apărat, cînd nu, ne-am adîncit în codru, aşteptînd vremi mai prielnice. Aşa vom face şi acum.

Cine vrea să-şi lase moşia? Dar Ţara întreagă, cine? Pîrcălabul Vlad care n-o are?

Noi care o avem, vrem s-o apărăm. Şi dacă, dacă nu vom putea răzbi, dar vom răzbi, dacă vom fi risipiţi, dar nu vom fi, dacă va fi să cădem la învoială, dar acum nu vom cădea, o vom face cu fruntea sus, atunci cînd va bate ceasul care este încă departe. Acum, trebuie să ne apărăm, plătind preţul de sînge. Să vadă şi Baiazid că aici sînt oameni viteji ce i se pot pune împotrivă. Să vadă şi să audă şi alţii şi să se trezească din somnul lor şi să ştie că ceea ce s-a întîmplat în Ţara Zagorei se va petrece şi aici dacă vom fi dezbinaţi şi nehotărîţi.

Vom fi singuri? Dar în atîtea rînduri am fost numai noi în faţa primejdiei şi am răzbit.

Să ne îndoim că va fi aşa şi să nu avem încredere în noi înşine? Nu, cinstiţi boieri. Se cuvine să ne preţuim şi noi şi luptîndu-ne să ne preţuiască şi alţii. Cei de la miazănoapte ne cunosc, să ne cunoască şi cei de la miazăzi. Şi să ştie că păşesc pe pămîntul Ţării Româneşti unde totul le este împotrivă. Pămînt în care nici ei, asemenea altora, nu vor prinde rădăcini.

Iarăşi s-a făcut tăcere, deşi aşa cum stăruiau în mintea mea, cuvintele Voievodului băteau şi lîngă acele tîmple cărunte ce se prefăceau că nu le ascultă. Mihail şi Prâslea fremătau lîngă mine, gata să-şi mărturisească credinţa. I-aş fi urmat şi eu, cu toate că mă gîndeam că era mai bine în acel ceas să nu afle nimeni, nici de ele, nici că am fost acolo, la sfatul domnesc. Pîrcălabul Vlad nu venise, pentru că ştia că cei mai mulţi dintre boieri erau împotriva lui. Dar o parte, chiar şi din cei ce urcaseră cu noi în munte, stăteau la tocmeală. Şi cugetam cîtă cale este între gîndurile bune şi frumoase şi făptuirea lor, cît drum lung şi greu între o datorie sfîntă şi nişte socoteli atît de mici, încît îţi era şi silă de ele, care îndepărtează de ea pînă cînd, cu vremea, o lasă la o parte ca pe-un lucru nefolositor. Acolo sus, în

muntele tainic, au cunoscut drumul cel drept și bun și îndată ce-au coborît la vale l-au uitat. Mai erau ei vrednici să rămînă printre cei chemați? Măcar Pîrcălabul singur a ieșit dintre ei, pășind poteca ce duce la pierzanie. Și care din cei de față vor fi mîine la Cetatea Dâmboviței ca să-i ducă veștile despre sfatul ținut? Și abia acum înțelegeam deplin cuvintele spuse mie de Spătarul Stanciul.

— Poftim ca Logofătul Baldovin să-i înfățișeze Pîrcălabului hotărîrile noastre.

— Mîine voi pleca, Măria Ta, răspunse acesta plecînd genunchiul.

— Și mai poftim ca și cei ce se vor duce la el să-și amintească de jurămîntul de credință înainte de a-i spune cele pe care le-au auzit aici. Cele ce s-au rostit cu adevărat.

Se făcu iarăși tăcere, în timp ce Marele Spătar îi șoptea ceva Voievodului.

— Cetele să fie gata din vreme, își continuă domnul gîndul, și fiecare căpetenie să se îngrijească de cele poruncite. Chiar și cei ce doresc să se mai gîndească e bine să fie pregătiți, pentru că păgînii n-o să-i cruțe și, pînă să se dumirească de prietenia lor, o să-i treacă prin sabie, cum le este năravul. Iar noi să urmăm înțelepciunea din veac, așa cum am moștenit-o din părinți, și se cuvinte s-o ducem, nesmintită, mai departe.

Răsunetul cuvintelor stărui multă vreme, deși glasul încetase. Sfatul s-a risipit. Voievodul era scump la vorbă. Fiecare știa ce are de făcut și adesea era deajuns un semn ca să se făptuiască ceea ce el gîndea. Am învățat și eu aceste semne nu după multă vreme. Iar cei ce l-au ascultat frămîntau, fără îndoială, în gîndurile lor, cele auzite, cu toate urmările lor. Mă urmăreau și pe mine acele cuvinte, tulburîndu-mi sufletul pe calea pe care eram, fără să știu prea bine unde și cum o să sfîrșească. Un noian de gînduri, căci alături de acestea erau multe altele, bulucindu-se să-și găsească dezlegarea. Unele se limpezeau încet, altele abia ieșeau din ceață, puține strălucind ca lumina zilei.

Muntele stăruia în mintea gata să însemne tot ceea ce întîlnea, așa cum stăruise și-n pruncie, cînd a fost

cît pe-aci să rămîn acolo, aşa cum s-a întîmplat cu fratele meu Vlaicu. Şi dintr-o dată ochii, privindu-mă parcă, ori mi se părea doar mie, cu oarecare tristeţe, şi chipul cunoscut din poiană s-au aşezat peste privirile şi faţa păstrate în amintire, recunoscîndu-l. Am fost împreună cu Vlaicu şi n-am ştiut. Nu l-am recunoscut. Nu i-am spus nici o vorbă. Şi cum îi păruse lui rău, îmi părea şi mie, deşi era prea tîrziu.

Şi dacă-aş fi rămas?

Nu îndrăzneam să răspund la această întrebare, deşi-mi aminteam cuvintele Fratelui Ioan, pe care mi le-a spus la Fiore, într-un ceas de taină:

— Te-ai născut pentru o altă cale şi mă mir că nu ai mers pe ea. Nu ţi-a spus nimeni sau ai părăsit-o din poruncă, venind aici, să ne întîlnim? Şi drumul de-acum este unul pe care-l poţi sfinţi, aşa cum o să vezi mai tîrziu cînd toate cele ce-ţi sînt necunoscute, ţi se vor descoperi.

Nu ştiam, cînd l-am auzit cu mirare, la ce anume trebuia să mă gîndesc şi nici ce voi făptui ca să fiu vrednic de încrederea ce mi se arăta. Se părea însă că sosise acum vremea să mi se vadă şi vitejia şi înţelepciunea. Căci legămîntul făcut şi asupra căruia n-a fost chip să stărui, răsări deodată în cugetul meu treaz, primindu-şi înfăţişarea lui adevărată.

Ştiam atît de puţine despre răpirea Siminei. O fi fost vreun zmeu sau vreo făptură de pe celălalt tărîm. Trebuia să caut poarta ce duce acolo. Să aflu urmele care s-au şters de mult. Să cercetez grădina cu mărul acela fermecat. Şi cele ce se întîmplau acolo, atît de ciudate şi neînţelese, din ele prinzînd un fir pe care, desfăşurîndu-l, să ajung acolo unde se afla.

Nici nu ştiam cum arată şi chipul cel aveam în mintea mea, îndrăznind abia acum, după încheierea pregătirilor de luptă, să se arate — ca şi cum ar fi stat tot timpul în umbră, pîndind clipa să-mi poată din nou lumina calea —, nu semăna deloc cu acela, ce-l avea Simina, acolo, departe, unde se afla. N-aş fi recunoscut-o, deşi, ajungînd în preajma ei, inima mi-ar fi spus cine este. Şi-n loc să fiu cu Boier Prâslea, să ne sfătuim, cumpănind cele cunoscute şi cele necunoscute, punînd la cale

călătoria noastră, mă aflam pe alt drum, lîngă Radu, ce se visa la Raguza, alături de unchiul său, asemenea lui, pribeag și vînzător de țară. Îngrozindu-mă la gîndul că prin cine știe ce împrejurare, el, sau unul asemenea lui, ar fi încăput la domnie.

Mi se părea totuși că mă aflu pe calea cea bună, cu toate primejdiile ei. Era de făcut o alegere între cele ce se îngrămădeau în sufletul meu, dorind să iasă toate deodată la lumină, cerînd împlinire. O așezare la rînd, aș cum le era prețul și le va veni și vremea. Acum ne așteptau alte încercări ce erau ale țării. Se cuveneau să fie pe întîiul loc, înaintea celor ale noastre, urmînd doar după ce cele dintîi vor trece. Abia atunci ne puteam gîndi la căutare. O cunoaștere și o căutare, cerînd și ele o pregătire pe măsura lor. Primind nu numai dezlegarea Voievodului, dar și a cugetelor noastre. Cale lungă, cercetată temeinic. Căci nu se cădea ca doi viteji ai Măriei Sale să vînture lumea și să se întoarcă fără prețul după care osteneau. Și apoi, în ultimul rînd, după întoarcere, puteam îndrăzni să urc în munte să-l întîlnesc pe Vlaicu, cerîndu-i iertare.

Nu trebuia să mă grăbesc. Fiecare lucru, așa cum mi-a spus de atîtea ori Judele, cum l-am auzit și pe Domnul Mircea spunîndu-le sfetnicilor săi, își avea ceasul lui, cu sau fără voia noastră. Un ceas potrivit, fără să fie grăbit să sune mai devreme decît îi era scris. O desfășurare cuprinzîndu-ne pe toți, cu toate ale noastre, cuprinzînd și firea întreagă.

Peste munți și mai departe

Ziua deplinei întîlniri cu Augustin de la Cârța am crestat-o adînc pe răbojul vieții mele. Nu era singura, dar una din cele mai mari. În viața noastră, desfășurată mai încet sau mai repede după cum urcăm treptele, străbatem cercurile sau trecem punțile, întîlnirile cu anumiți oameni sînt hotărîtoare. Așa cum au fost ale mele cu Signor Cristobald și apoi cu fratele domniei sale, Cărturarul de la Fiore, Ioan din Cremona; cu Spătarul Stanciul cel ce m-a dus în munte, deschizîndu-mi apoi

calea ca să intru în rîndurile vitejilor şi-n casa căruia am rămas asemenea unui fiu; mai ales cu Domnul Ţării, mintea cu gîndurile cele mai îndrăzneţe din cîte am cunoscut, cu o cuprindere a lucrurilor şi o vedere înainte întîlnite doar la puţini. Despre acest cărturar, cu nimic mai prejos decît întîiul, cel de la Fiore, va fi de multe ori vorba, pentru că deşi se afla în Ţara Făgăraşului, prin învăţătura şi rosturile sale acolo, prin cunoaşterea amănunţită a stărilor din Regatul maghiar şi Voievodatul Transilvaniei, din Ţara Moldovei şi prin deosebita înţelegere a celor ce vor să urmeze, era unul din sfetnicii cei mai de seamă ai domniei.

Întîlnirea n-a fost întîmplătoare: trebuia să petrec şi cu el o vreme, ca să înţeleg atîtea lucruri neînţelese şi să-mi desăvîrşesc nu numai învăţătura, dar mai ales cunoaşterea legăturilor dintre noi şi vecinii noştri. Prin glasul sau prin pana lui o să aflaţi şi unele din întîmplările petrecute fără mine, pe care însă trebuie să le cunoaştem pentru a avea în faţă întreaga desfăşurare a lucrărilor.

Înainte de-a ne risipi în toate părţile, de-a ajunge la Braşov şi-n Ţara Făgăraşului, ca să facem împreună lunga călătorie pînă la Raguza şi mai departe, s-au petrecut atîtea încît nici nu-ţi vine să crezi cum se pot îngrămădi toate deodată într-un răstimp atît de scurt. Lucrul e cu putinţă pentru că noi ne aflăm la o răscruce de drumuri ce vin din miazănoapte, răsărit şi apus, către Bizanţ şi de dincolo de Dunăre, înapoi, toate trecînd peste ţara noastră. Din toate părţile puteri şi neamuri cărora le stăm în cale.

Pătrunderea în Cetatea Dâmboviţei a fost uşoară. Mai grea a fost ieşirea din ea, dar la mijlocul lui Răpciune a sunat cornul pentru oastea cea mare şi-am plecat să-mi iau cetele de pe Râmnic. Păgînii se aflau la Dunăre.

Văzusem destule, întăririle de pe văi şi la locurile de trecere, la mare depărtare de ziduri, fîntînile, turnurile şi porţile păzite cu străşnicie, de parcă cetatea ar fi fost pîndită de o mare primejdie. I-am văzut tăria, dar şi slăbiciunile. Cumpănă s-a apropiat mai uşor decît mine

de cei ce o păzeau. Şi amîndoi am aflat numeroase amănunte, folosite mai tîrziu de alţii cînd i-a venit rîndul să cadă.

L-am cunoscut pe Pîrcălabul Vlad, care m-a primit cu prietenie. Era un bărbat mîndru şi încercat în lupte. A fost de faţă şi la Vidin cînd Voievodul Dan a pierit în luptă şi-a scăpat numai datorită unei iuţi retrageri poruncită celor ce au rămas, trecînd Dunărea învolburată. Se purta ca un voievod, iar cei din jurul lui socoteau că şi este. Nu vedea însă mai departe de zidurile cetăţii, deslegînd doar lucrurile apropiate, fără să privească peste ani, aşa cum făceau alţii. Nu ne este dat să trăim doar ziua de azi şi de mîine. După noi vin alţii, cărora trebuie să le netezim de pe-acum calea. Iar el o dorea largă şi dreaptă doar pe a domniei sale, cale sfîrşind la scaunul domniei de la Argeş. O cale piezişă şi o lucrare a nopţii, căci şi el şi toţi ai lui ieşiseră din cercul luminii, făcîndu-se fraţi ai întunericului. Nesocotind poruncile şi învăţătura veche, legăturile cu vecinii şi înţelegerile trecute de care orice domnie nouă trebuie să ţină seama. După cele ştiricite, cel ce veghea asupra acestor legături, cumpănind şi puterile ce se înfruntau, era fratele domniei sale, Ioan, statornicit la Raguza. Veneau acolo veşti din toate părţile lumii şi planurile viitoare erau de către el întocmite. Pîrcălabul urma doar sfaturile primite, momind pe unii boieri cu marile dregătorii şi cu o viaţă de curte.

S-a supus şi el celor rînduite, adunîndu-şi cetele şi fiind la locul unde se poruncise. Dar s-a supus cu gînduri viclene. Trimişii lui s-au dus în Ţara Moldovei şi de-acolo mai departe, în Polonia. Ioan din Raguza aflase de înţelegerea lui Baiazid cu Vladislav. Alţii, cu îndreptări de la acesta, s-au apropiat de Stracimir, ţarul Vidinului şi de Ştefan al sîrbilor, supuşi turcilor şi prin care nădăjduia o împăcare. Şişman de la Târnova s-a închinat şi el păgînilor, dar încercînd o înţelegere şi cu Sigismund al Ungariei a fost prins şi dus în robie, iar ţara lui făcută paşalîc.

Pînă la Dunăre calea era de-acum fără stavili. Sultanul Baiazid cu oştile de sub porunca lui Ali-paşa şi Evrenos-bei au poposit o vreme la Nicopole, pe unde au

trecut apoi Dunărea. Cetatea Turnu a fost înconjurată. Zadarnic cetele noastre iuţi veneau să amăgească oştirea dintr-o parte sau alta, căci în afară de puţinii călăreţi ce le urmăreau, cealaltă parte stăruia sub ziduri. N-a trecut o săptămînă şi porţile au căzut, iar cei ce le apărau, în frunte cu Pîrcălabul Anghel, au pierit pînă la unul. Dar de cînd Firuz-bei pustiise în vară satele de lîngă Dunăre, după obiceiul nostru de totdeauna, ne-am pregătit pentru a sta împotriva celor ce voiau să ne supună. Cetăţile au fost întărite, iar pădurile cercetate cu grijă. Femeile şi copiii însoţiţi de cei mai bătrîni, împreună cu turmele, s-au afundat în păduri. Ţara era pustie şi neprietenoasă faţă de orice străin. Solii s-au repezit zadarnic şi la Sigismund şi la Vladislav. Am rămas singuri, aşa cum ne spusese Măria Sa. Cei mai mulţi boieri au înţeles că nu-i de stat la tocmeală dacă nu voiau să pătimească asemenea celor din Ţara Zagorei, ucişi şi cu moşiile luate.

Eram în codrii cei mari de stejar. Către Argeş altă cale nu era decît drumul de pe marginea văii. Trecerea era anevoioasă, pădurea înşelătoare. Cetele ce se despărţeau de oastea cea mare erau nimicite. Apăream din desişuri fără de veste, ca nişte năluci, şi-apoi pe poteci numai de noi cunoscute îi aşteptam în alte locuri. Cei ce îndrăzneau să iasă prin poiene sau prin satele pustii după fîn pentru cai şi cămile, sau să caute hrană pentru oameni, cădeau şi ei în cursă. Pădurea şi toamna erau cu noi. Domnul pregătise în tăcere, aşa cum îi este obiceiul, locul unde voia să dea bătălia cea mare, pe Argeş în sus. Drumul înconjura un dîmb, trecînd pe malul apei printr-o poieniţă, urcînd către munte. Se săpaseră şanţuri, bătîndu-se pari ascuţiţi printre copacii rari de pe margine. Nu era o aşezare deşi, poate, mai tîrziu se va socoti astfel, scriindu-se cu literă mare, Rovine, după limba cancelariei noastre. Frunza codrului începuse să se scuture, căci primele brume căzuseră peste ţară, opărind toată verdeaţa. Toamna venise mai devreme ca altă dată, ca să ne ajute. Se făcuse frig, hrană nu era, iar cetele ce o căutau nu se mai întorceau. Ploaia începuse şi ea, măruntă şi rece. Stihiile erau de partea noastră.

Măria Sa cunoştea bine felul de luptă al turcilor. Doar vitejii din jurul său şi-au păstrat armurile. Noi,

ceilalți căpitani de cete, în veșminte ușoare, numai cu coiful și cămașa de zale, ne puteam mișca cu mai multă ușurință pe caii noștri iuți, ce ne purtau la locurile de luptă. Fiecare ceată își avea, acolo la Șanțuri, locul ei și se mișca după semnalul cornului. Oștenii descălecaseră, așteptînd la scutul copacilor.

Atacul a fost dat pe neașteptate, cînd păgînii au intrat în poiană, bucuroși că se pot desfășura în voie ca să se apere. Locul era însă foarte greu și plin de curse. Călăreții s-au bulucit către locul cel larg, căzînd în șanțuri și-n țepușe. Cetele se clătinau lovite de săgeți din toate părțile, altele venind în loc dintr-un puhoi nesecat. Cornul nu contenea porunca de-a săgeta fără oprire. Și a fost o cumplită încleștare pe care n-o vom uita nici noi, nici păgînii. Pîrcălabul Vlad, după înțelegerea avută și pe care o aflasem de la Radu, urma să se retragă fără luptă, cetele sîrbești din dreptul lui pătrunzînd adînc și apoi, răsfirate, să înconjoare oastea. Dar din părți, în timp ce Pîrcălabul începuse să părăsească locul, cetele fratelui meu Nicolae și ale Boierului Călin, fiul cel mare al Spătarului Stanciul, le-au înlocuit pe nesimțite. Și cînd Marco, fiul Craiului Vukașin din Prilep, Constantin al lui Dejan, cneaz de Velbujd și Ștefan Lazarevici au încercat să-și facă drum, fiind liniștiți că aveau calea slobodă, s-au pomenit cu o ploaie de săgeți.

Au crezut că au greșit locul, dar nu-l greșiseră. Au crezut că-i trădare, dar nu era. Nu au știut că adevărata trădare se descoperise din vreme și urmau de-acum să-și apere viețile.

Erau viteji și iuți în mișcări, dar fiind luați pe neașteptate au rămas descumpăniți. Cele două cete, la semnalul cornului, i-au strîns ca într-un clește. Judele Voicu venea din față cu oșteni proaspeți și odihniți. Săgețile și sulițele iuți, mînuite cu iscusință, nu i-au crutat. Atunci a pierit Marco Cralievici, bărbat viteaz ce a luptat de nevoie împotriva fraților săi creștini alături de păgîni. Și a fost jale mare, iar în celelalte părți unde luptau turcii nu au putut trece peste stavilele ce s-au pus. S-au frînt atunci suliți nenumărate și mulțimea săgeților a fost așa de mare, încît văzduhul nu se vedea de desimea lor.

Baiazid s-a înspăimîntat şi s-a întors din cale, iar Argeşul curgea roşu de sînge.

S-a întors în grabă, înfricoşat de pustiirea din pădure şi nu s-ar fi oprit pînă dincolo de Dunăre, dacă Evrenos-bei nu ar fi stăvilit retragerea în prima poiană cu loc larg, făcîndu-şi acolo, în grabă, întărituri. Oastea era mare şi, deşi învinsă la Şanţuri putea să se apere, în timp ce cetele noastre se împuţinaseră. Căci au căzut acolo mulţi oşteni de rînd şi viteji, printre care Boier Călin şi fratele nostru după trup, Nicolae şi cîţi alţii însemnaţi în pomelnice.

Ne-am retras şi mai adînc în păduri, hărţuindu-i pe turcii conduşi de-acum de oamenii Pîrcălabului Vlad către Argeş. Ţara se despărţise în două. Iar turcii mulţumiţi că au pus Domn nou la Argeş, pe Vlad vînzătorul de ţară, s-au întors dincolo de Dunăre, nu numai de frica iernii ci şi din pricina răscoalelor emiratelor abia cucerite de dincolo de Bosfor.

— Şi unde şi-a aşezat curtea Domnul Mircea, m-a întrebat Augustin de la Cârţa după ce i-am povestit toate.

— Doamna Mara şi Domniţa Bălaşa au plecat la Tolmay.

— Le-am însoţit şi eu o parte de drum, întîmpinîndu-le la Cetatea Amlaşului. Dar de ce zîmbeşti?

Am roşit:

— Mă poartă gîndul la despărţirea de Boier Prâslea.

— Prietenul dumitale nu cred că are vreme să se gîndească la alţi ochi decît la cei pe care-i vede.

— Nici eu nu am, am răspuns mai aspru decît voiam.

— Căutătura lui nu-mi place. Nu-i deschisă ca a dumitale, semn că ascunde ceva. Şi cînd ştim doi ce ascunde, vor şti şi alţii. Dar celălalt prieten?

— Voievodul cel tînăr e la Cetatea Snagovului. Măria Sa Voievodul Mircea la curţile fratelui domniei sale, Jupan Staicul, pe Valea Buzăului.

— Judele Voicu?

— După îngroparea fratelui nostru Nicolae a însoţit solia trimisă de Măria Sa Regelui Vladislav. Solia pentru Regele Sigismund o s-o ducă domnia ta împreună cu Boier Costea. Şi am scos de la sîn îndreptările.

— O s-o ducem toţi trei. Numai să-l găsim pe strălucitul nostru Rege. Acum se află la Turda şi de-acolo nimeni nu ştie încotro se va îndrepta.

— Oastea cea mare s-a întors la pămîntul ce-o aşteaptă să schimbe suliţa cu plugul şi arcul cu secera. Numai cetele de viteji sînt pe lîngă domnie s-o apere. Boierii s-au dus şi ei, fiecare la curţile sale, în afară de dregătorii Măriei Sale care-l însoţesc. Pe Dunăre locurile de trecere sînt păzite de turci.

— N-o să ne fie chiar uşor să ieşim din această furtună, dar va trebui să încercăm.

Aşa a şi fost, numai că încercarea a durat şi mulţi oşteni au pierit pînă cînd Pîrcălabul Vlad a fost scos din Cetatea Dâmboviţei cu întreaga familie şi dus la Buda unde a şi pierit. L-a prins fratele nostru Alexandru însoţind cu ostaşi făgărăşeni pe Voievodul Ştibor al Transilvaniei.

— Lucrurile noastre cer vreme îndelungată, şi-a dus Augustin de la Cârţa gîndurile mai departe, şi chiar dacă noi nu am fi grăbiţi, sîntem siliţi să le facem mai repede din pricina celor ce nu au astîmpăr. Nu-i timp să cumpănim prea mult şi hotărîrile trebuie luate pe loc, aşa cum o să facem şi noi îndată ce ne vom înfăţişa strălucitului nostru Rege. Trebuie să ştii, dacă încă nu ţi-a dezvăluit nimeni dedesubturile politiceşti, că nu numai în Ţara noastră lucrurile sînt schimbătoare, iar puterea împărţită, cu greutate adunată, chiar în faţa primejdiei. Păcatul acesta îl au şi vecinii noştri, care, deşi foarte puternici pentru că stăpînesc ţinuturi întinse şi cetăţi multe, sînt tot atît de slabi din pricina fărîmiţării puterii, lucru folositor cîndva, pe vremea pustiirilor tătăreşti, fiind acum însă un rău ce nu se poate atît de uşor îndrepta. Iar nestatornicia puterii este la fel ca în orice parte a lumii. Veşnic se găsesc nemulţumiţi gata să adune în jurul lor alţii, sperînd un loc mai înalt, o dregătorie mai bună sau măcar o prezenţă la noua curte.

La moartea Regelui Ludovic în anul 1382, care stăpînea şi Polonia şi Ungaria, au rămas două fiice: Maria, făgăduită împreună cu regatul Ungariei prin înţelegerea încheiată încă în timpul vieţii lui cu Carol, Împăratul Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană şi Rege al

Boemiei, fiului său Sigismund ; şi Hedwiga, moştenitoarea celui de-al doilea regat, logodită cu Wilhelm de Austria. Sigismund însă s-a proclamat rege peste amîndouă regatele, numai că nobilii polonezi nu au voit să-l recunoască, nici pe el, nici pe Wilhelm. Şi-au ales propriul Rege, pe Vladislav, stăpînitorul Litvaniei, silind-o pe Hedwiga să se mărite cu el.

Sigismund nici în primul regat nu a reuşit să-şi ocupe tronul fără împotrivire. Regina-Mamă Elisabeta nu l-a primit. Căsătoria cu Maria nu a avut loc, mama voind regatul pentru ea şi favoritul ei Nicolae de Gara. Sprijiniţi şi de alte familii puternice, maghiare sau străine, statornicite în Ungaria încă de pe timpul lui Carol Robert sau chiar mai înainte, şi-au închipuit că vor putea ţine puterea în mîinile lor. O nălucă nu chiar de mirare la o femeie dornică şi de dragoste şi de mărire, cît la nobilii ce o sprijineau, uitînd dorinţa de despărţire si neatîrnare a nobilimii de provincie. Familia Horvathy, în frunte cu Pavel, Episcopul de Zagreb şi fiul său Ioan. a strîns în jurul ei toţi nemulţumiţii, răsculîndu-se şi aducînd pe tronul Ungariei pe Carol, fiul lui Ludovic de Anjou, văr cu Carol Robert, sperînd să ajungă ei la conducerea **ţării.**

Visurile Reginei se risipesc şi în faţa primejdiei îşi aminteşte de Sigismund, de al cărui ajutor avea acum nevoie. Se încheie în grabă căsătoria cu bolnăvicioasa Maria, dar pentru că venirea lui nu este sprijinită de toţi nobilii se înapoiază în propria-i ţară, aşteptînd un moment mai prielnic înscăunării. Ţinuturile ce alcătuiesc regatul, Voievodatul Transilvaniei, cu Maramureşul şi Banatul, Bosnia, Dalmaţia, Croaţia, Boemia şi Galiţia sînt toate cucerite cu sabia. Un amestec de neamuri, fiecare cu socotelile lui, greu de potrivit şi împăcat. Regele este şi el un străin, adus în speranţa că va putea statornici o unire între atîtea îndemnuri diferite, strîngînd în jurul lui, prin dregătorii sau privilegii, pe toţi cei ce destramă întregul. Nobilimea de ţară l-a adus pe Carol de Anjou, proclamîndu-l, la Buda, împotriva celorlalte partide, Rege al Ungariei. Nu a domnit decît două luni, pentru că sprijinitorii Reginei Elisabeta l-au ucis la 24 februarie 1386. Nicolae de Gara încearcă să pedepsească pe răzvrătiţi,

dar este înfrînt de aceştia. Reginele sînt prinse, favoritul ucis, neorînduiala deplină, iar vecinii, ca şi corbii deasupra muribunzilor. Vladislav Iagello, căsătorit cu Hedwiga, ca un bun cumnat ocupă pentru totdeauna Galiţia, rotunjindu-şi regatul. Era de-acum mai aproape de Buda, a cărei coroană o rîvnea şi el. Sîrbii încearcă să recîştige Belgradul, iar Tvartko al Bosniei ocupă o parte din Dalmaţia. În această nebunie răsculaţii ucid pe Elisabeta, care-şi încheie astfel scurta şi neglorioasa ei domnie.

La un an a reuşit şi Sigismund să-şi adune oastea, pornind la cucerirea tronului şi eliberarea soţiei. Ocupă fără greutate Buda şi fiind un priceput cîrmuitor, cum se va dovedi şi mai tîrziu, încheie o înţelegere cu Veneţienii ce rîvneau şi ei Dalmaţia. Răsculaţii din Croaţia sînt prinşi între două focuri, siliţi s-o elibereze, în iulie 1387, pe Regina Maria, sîrbii alungaţi de tînărul Nicolae de Gara, iar Tvartko oprit în înaintarea lui. Ioan Horvathy, după obicei, fuge în Serbia. Dar cu toată biruinţa sa, Sigismund era departe de a-şi fi întărit scaunul. Alţi pretendenţi se ridică, alte răzvrătiri în ţinuturile de margine, încît Regele se vede nevoit să ducă o astfel de politică care să-i asigure măcar într-o parte de hotar liniştea. De aceea Sigismund se mişcă atît de încet şi-şi strînge cu atîta greutate oastea, deşi este destul de iute în hotărîri. Iar acum gîndurile lui sînt în altă parte decît la primejdia turcească.

Crăciunul, în aşteptarea veştilor de la Turda, l-am petrecut la curtea Boierului Costea din Viştea, fratele mai mare al Spătarului Stanciul. Acolo omul nostru de credinţă ne-a adus ştirea că Regele Sigismund coboară încet către Criţ, pe Târnave, unde i se pregăteşte popasul.

L-am întîlnit îndată după Anul Nou, înconjurat de oşteni pregătiţi pentru luptă şi călătorie lungă. Nu voi uita niciodată ziua, fiind întîia solie la care luam parte. Am scos cartea cu pecetea cea mică şi am dat-o Boierului Costea. Acesta, închinîndu-se, a încredinţat-o Regelui. Augustin de la Cârţa, după ce Craiul a citit-o, i-a amintit de bătălia de la Şanţuri şi de ajutoarele aşteptate de Voievod. Regele asculta gînditor şi povestindu-i cum s-a purtat lupta îl vedem cum se nelinişteşte, de parcă

ar fi luat atunci parte la ea. Era o înflăcărare în ochii lui și o părăre de rău că nu a fost acolo, nefiind el biruitorul lui Baiazid. Întrebîndu-mă apoi de legăturile lui Vlad cu Polonia și Țara Moldovei, privirile i s-au întunecat. Cancelarul i-a șoptit ceva și Regele și-a potolit dintr-o dată mînia. Era clipa cea mai potrivită să ne retragem și încă în aceea zi Regele și oastea lui s-au îndreptat către munții din răsărit.

Nu ne-am urmat drumul ce ni se poruncise. Ne-am întors în mare grabă la Viștea și de acolo la Scorei. Fratele nostru Alexandru ne-a călăuzit pînă la Cetatea Brașovului, unde am trecut munții să-l întîlnim pe Măria sa. Domnul a aflat de la Augustin de la Cârța că strălucitul nostru Rege în loc să-i trimită ajutoarele cerute, s-a îndreptat spre Țara Moldovei ca să-l pedepsească pe Ștefan, cel ce închinase Țara, Poloniei.

— În miez de iarnă ? a întrebat Voievodul.

— Regele-și închipuie că va fi o pradă ușoară, dar tare-mi este teamă că se va întoarce cu lancea frîntă. Își va da abia atunci seama că trebuie să se îndrepte către miazăzi, de unde vine adevărata primejdie. Cu Vladislav oricînd va putea ajunge la o înțelegere.

— Și cu noi va ajunge, numai să nu fie prea tîrziu. Țara Bârsei e aproape și poate fi oricînd pustiită de turcii ce se află la Argeș să-l sprijine pe Vlad.

— Cînd țara nu te vrea, în zadar te sprijină străinii, am îndrăznit să spun.

— Așa-i, a spus Domnul. Și mă mir că Ioan de la Raguza nu știe atîta lucru.

— Mai este o primejdie, spuse încet Augustin de la Cârța.

— O bănuiesc, răspunse Măria Sa. Dar socotelile lui Sigismund sînt cu totul greșite. Vlad a și închinat țara Poloniei și sprijinit de turci îl va înfrunta pe față. Mai ales că Regina Maria fiind bolnăvicioasă, zestrea acesteia, în caz că va pieri, i se cuvine Hedwigăi.

— Nici ea nu cred că are mai mulți ani de trăit decît întîia, încît acolo lucrurile vor rămîne tot încurcate. Aici, la noi însă, primejdia e a zilei de azi, nu a celei de mîine. Și dacă gîndurile Regelui pentru o cruciadă au rămas —

și din toate cele aflate am înțeles că da — atunci va trebui să se bizuie pe noi și nu pe un om al păgînilor.

— Vom fi gata pentru orice cale. Vremile sînt tulburi, dar nici limpezirile nu vor întîrzia prea mult. Fericiți cei ce nu vor pieri în întunericul de acum.

Ne-am urmat drumul nostru numai în primăvară, după întîlnirea cu Regele Sigismund în Cetatea Brașovului. Era plin de semeție, dar știam că Cetatea Sucevei n-a putut-o cuprinde și la întoarcere oastea i-a fost risipită de moldoveni la Hintău. O înfrîngere despre care se vorbea doar cînd erau amintiți cei ce căzuseră acolo pe pămînt străin.

Măria Sa Voievodul Mircea venise cu întreaga curte și înțelegerea încheiată cu Regele Sigismund am scris-o eu, după cuvintele Logofătului Baldovin, cumpănite și de Augustin de la Cârța, să fie cît mai deslușite. O înțelegere de prietenie între un Rege cu multe și mari planuri, încă destul de tulburi, visînd la o mărire ce întîrzia și un Voievod cu gînduri mai puțin semețe, dar limpezi, încercînd să se strecoare printre atîtea primejdii, fără a pierde nimic din pămîntul țării, voind să trăiască în bună pace cu toți vecinii, apărîndu-se însă la nevoie. Înțelegerea privea cele două țări și primejdia turcească în fața căreia nu puteau rămîne dezbinate. În semn de prietenie și prețuire Regele Sigismund i-a dăruit Voievodului Mircea Cetatea Branului, poarta de intrare către Țara Bârsei și Cetatea Bologa, loc de bejenie. Apoi Regele s-a întors la Buda, urmînd să trimită de-acolo ajutoarele de-atîtea ori promise și așteptate, iar Măria Sa Voievodul a trecut munții, la curțile de la Buzău, de unde să urmărească luptele lăuntrice și din împărăția turcească și din alte împărății mai apropiate. Și pregătirile creștinilor de-a mai încerca o dată zăgăzuirea cuceririi otomane. Se gîndea poate că legăturile pe care le avea cu tătarii puteau și ele schimba cumpăna, slăbindu-i pe turci și întîrziind pătrunderea lor peste Dunăre.

— Îndată ce te întorci de la Raguza va trebui să te pregătești de plecare, departe către soare-răsare, mi-a spus Măria Sa la despărțire.

— Mă voi duce unde-i porunca Măriei Tale, am răspuns plecînd genunchiul. Vremea petrecută la Moncas-

tro își va da roadele, căci le cunosc bine graiul. Dar mai înainte aş cere îngăduința să fac un drum scurt pînă peste Dunăre. Mă gîndesc că-i timpul să înalț și poarta a doua.

Măria Sa a stat o clipă pe gînduri.

— **Ai s-o găseşti?** m-a întrebat, apoi, încet, să nu-l aud decît eu.

— Sînt unele semne și am bună nădejde că împreună cu Boier Prâslea nu vom bate drumurile în zadar.

— Mai ales dacă-i vei domoli graba, cumpănind de două ori pînă să faci o dată, a binevoit să adauge Domnul cu o uşoară nemulțumire în glas. Sau mi s-a părut doar mie.

Cuvintele noastre nu au fost auzite de mulți. Unii din ei se mirau de îndrăzneala mea și de îngăduința Domnului. Dar eu socoteam că aveam o datorie de împlinit, iar Voievodul dacă mi-a dat dezlegarea însemna că mi-a dat și dreptate. Nu putem porni la un drum atît de lung fără a fi cu inima și cugetul împăcate. Și apoi se cuvenea ca Măria Sa să știe, să ne cunoască și să ne judece nu numai faptele ci și gîndurile. Nu aveam nimic de ascuns și vedeam că judecata pe care am așteptat-o a fost dreaptă. Nu numai în privința mea, dar și în aceea a Boierului Prâslea. Iar ultima începea să mă îngrijoreze, amintindu-mi și de vorbele lui Augustin de la Cârța.

Drumul făcut cu acesta a fost lung, frumos, și pentru mine mai ales, folositor. Primul popas l-am făcut la Cetatea Branului, unde vestea ajunsese înaintea noastră. Era cu noi Boier Stănilă-banul, întîiul ei pîrcălab, împreună cu fratele nostru Alexandru și oștenii lui care trebuiau s-o păzească. Ne însoțeau și Ștefan de Lozoncz, fost ban de Macva cu Francisc Bebek, cîndva castelanul ei.

Vedeam atunci întîia dată cetatea și povestea i-am aflat-o de la Augustin de la Cârța. A fost zidită cu mai bine de un veac înainte de către Cavalerii teutoni, chemați de Regele Andrei pentru apărarea hotarelor, *ad custodiendum confinium,* cum spune Diploma din 1211, cu toate foloasele și veniturile aduse de Țara Bârsei și cu dreptul de a ridica cetăți de lemn și a întemeia așezări. Ei nu s-au mulțumit cu cele primite și și-au întins stăpînirea peste ținuturi pe care înțelegerea nu le amin-

tea, durîndu-şi şi cetăţi puternice din piatră: Cetatea Crucii, a Feldioarei, Branului şi Rucărului, Cetatea Braşovului. Pentru nesocotirea Diplomei, dar mai ales de teamă că se vor întări prea mult, fiind o primejdie pentru coroană, Regele Andrei a venit împotriva lor cu oaste şi i-a alungat.

Cetatea n-a fost părăsită, pentru că închidea trecătoarea cu drumul ce duce de la Câmpulung la Braşov. A fost însă întărită şi lărgită de către Regele Ludovic cu sprijinul braşovenilor. S-au înălţat două ziduri puternice de apărare în faţa ei, către Ţara Românească. Între ele se afla vama. Cetatea este clădită pe un colţ de stîncă, străjuită de măguri împădurite, de unde se vede toată trecătoarea şi o parte a Ţării Bârsei. Nu ştiam atunci că peste ani voi veni aici să-i cunosc tăria, să-i preţuiesc zidurile groase de piatră şi turnurile de pază, fiind pentru mine, ca şi pentru alţii, un semn nu numai al stăpînirii, în atîtea rînduri dovedindu-se trecătoare, ci al prezenţei noastre în acea Ţară moştenită de la strămoşii noştrii, de la care-i venea şi numele.

Augustin de la Cârţa mi-a vorbit tot timpul drumului despre aceea prezenţă a noastră nu numai în ţinuturile stăpînite de Voievodul Mircea, Ţara Făgăraşului şi Amlaşul, dar în întreg Voievodatul Transilvaniei, adăugînd şi alte ţinuturi, Maramureşul, Ţara Crişurilor şi Banatul, care deşi nu făceau parte din Voievodat s-au dezvoltat împreună şi asemănător cu acesta, avînd aceeaşi prezenţă românească amintită mereu, nu pentru că i-ar fi fost teamă că o voi uita, ci ca s-o împărtăşesc şi eu, nu numai copiilor mei, şi aceştia mai departe, ci mai ales străinilor cu care ştia că sînt sau voi fi în legătură.

Al doilea popas l-am făcut la Cârţa, satul de origine al familiei sale. Tatăl domniei sale Iancu de Cârţa a fost unul din mai marii ţinutului. A sprijinit zidirea Mănăstirii cistercine, iar celălalt fiu al său, Antoniu, era, cu învoirea Voievodului Mircea, stareţul ei, căci locaşul se află în Ţara Făgăraşului, de sub ascultarea Măriei Sale. Augustin a fost şi el în Italia şi la Raguza şi prezenţa fratelui domniei sale la Cârţa şi a altora în alte locaşuri ale regatului avea un anumit rost, pe care începeam să-l pricep. Chiar dacă vorbele cărturarului erau puţine,

ochii vedeau, iar mintea căuta înțelesurile ascunse, ce mi se dezvăluiau încet și pe rînd, pînă la o cunoaștere deplină.

Locașul de-acum, închinat *ad beatae Mariae Virginis de Candelis* este măreț și zidit din piatră. El a luat locul celui vechi, distrus în timpul pustiirii tătărești ce s-a abătut asupra ținuturilor cu mai bine de un veac înainte. Cu ajutoarele primite de la Rege, cu meșteri italieni și cu brațele pămîntenilor s-a ridicat o nouă și falnică bazilică, dar și clădirile alăturate, într-un fel de a construi trainic, fără prea multe podoabe, pe care l-am văzut apoi răspîndit și în alte așezări apropiate. Este una din acele cetăți-biserică, atît de folositoare pentru apărarea în fața cotropitorilor. Și sînt multe de acest fel, dar nu-i nici una s-o întreacă. O clădire cu ziduri puternice și pline, greu de străpuns, pe temelii groase de piatră. Frumusețea stă alături de nevoile zilei. Bazilica închide cetatea către miazănoapte. E fără turnuri, aspră oarecum, avînd puține podoabe, dar ușor de apărat. Altarul din față cu cinci laturi, avînd la fiecare din ele contraforți puternici. Alte două în brațele mici ale crucii. Cerimea se înalță semeață, avînd deasupra arcele frînte, iar ferestrele rotunde, la mare înălțime, cu cerceveaua de piatră lucrată ca o floare cu șase petale. Cheile de boltă din cor sînt împodobite cu rozete, cea din mijloc de forma unui disc, avînd cioplit capul Sfintei Fecioare. Portalul dinspre asfințit, dăltuit frumos în piatră și el, și întregul arătînd nu numai înțelegerea și cumpănirea deplină a meșterilor de piatră, dar și migala lucrării.

Latura dinspre răsărit și miazăzi, aceasta din urmă în aceeași linie cu biserica, sînt închise de celelalte clădiri alăturate, așezate pe două caturi, spre asfințit ocolul fiind închis de un zid puternic ce unește fața locașului cu ultima latură a curții dinspre miazăzi. În afara chiliilor și încăperilor pentru studiu și vedere lăuntrică, școala deschisă a avut bune roade pentru cei ce o urmau. La fel cămările mari pentru cioplitul pietrei, șlefuitul marmorei sau dăltuirea lemnului. O cetate puternică, cea mai mare din întregul ținut, condusă cu pricepere.

Pe pieptul Fratelui Antoniu, alături de semnele treptei pe care urcase pe scara comunității strălucea și meda-

lionul nostru de aur. Nu am stat la domnia sa decît timpul să schimbăm veştile dintr-o parte în alta şi apoi ne-am îndreptat spre Alba transilvană de unde, pe Mureş în Jos, am ajuns la Igriş. Apoi, tot fără grabă, am luat drumul Raguzei. Nu eram legaţi de o anumită zi, ca să ajungem acolo, dar nu voiam nici să întîrziem pe cale decît atît cît ne era folositor pentru a cunoaşte un cneaz sau o casă unde aş fi putut trage la nevoie. Iar acolo pe malul mării, urma să-l aşteptăm sau să ne aştepte Boier Prâslea, care o dusese pe Doamna Mara la Tolmay.

Călătoria n-a fost grea pentru doi călăreţi ca noi cu îndreptările crăieşti la sîn, scoase doar la mare nevoie. Nu ne însoţeau decît Cumpănă, slujitorul ce era alături de mine în tot locul şi Firez, omul de credinţă al lui Augustin, un muntean vorbind puţin şi tot atît de cumpătat în toate ca şi stăpînul său. Mai făcuse drumul de cîteva ori şi el ne-a fost călăuza cea bună. De la Cetatea Timişorii ne-am alăturat unui convoi de negustori, avînd acelaşi drum cu noi. De la ei am aflat alte ştiri aduse de la Praga şi Buda. Erau bucuroşi mai ales de braţele noastre care i-ar fi putut ajuta la nevoie cum s-a şi întîmplat dincolo de Macva, cînd convoiul a fost atacat de o ceată de hoţi.

Am intrat în Raguza împreună pe-nserat şi am tras la Baltă-hangiul, omul nostru de credinţă, bun cunoscut al lui Augustin de la Cârţa. Nu am aşteptat decît cîteva zile şi, împreună cu alţi negustori, a venit şi Boier Prâslea. Iar după sfatul purtat în trei, Augustin de la Cârţa s-a îmbarcat pe o corabie, trecînd marea, la Veneţia şi de-acolo şi mai departe, pentru treburile domniei, urmînd să ne întîlnim cînd îşi va fi împlinit solia.

Nu am ieşit din han cîteva săptămîni decît pe-nserat. Lucrarea noastră era cu primejdie şi trebuia pregătită cu mare grijă. Prâslea era grăbit ca întotdeauna, dar aici se cuvenea multă cumpănire dacă voiam să împlinim poruncile ce ne-au fost date. I-am amintit cuvintele Voievodului de la despărţire şi nu aş putea spune că i-au plăcut. Iar cînd i-am împărtăşit şi cele rostite de Augustin de la Cârţa s-a mohorît de-a dreptul. Nu spunea nimic, deşi aş fi fost bucuros să se răzvrătească, să fie nemulţumit de amestecul nedorit în treburile lui, să se

certe chiar cu mine, știind că astfel supărarea îi va trece sau se va micșora. Așa le va purta pe toate în inima lui ca un venin, otrăvindu-i viața. S-a înseninat doar cînd i-am vorbit despre dezlegarea pe care mi-a dat-o Domnul Mircea, la plecare. Îndată ce ne vom întoarce în țară, înainte de a pleca în altă parte a lumii, îmi puteam împlini legămîntul făcut față de Jupîneasa Anca. Vom pleca împreună și apoi, poate, iarăși vom fi alături, sau el va rămîne la curte pentru convoaiele domnești. Se cuvenea în orice loc să ne arătăm vrednicia și înțelepciunea. Numai că virtutea aceasta din urmă nu se împăca deloc cu patima mistuitoare, ,citită, oare numai de noi, în ochii privindu-ne fără să ne vadă ?. Dar pînă atunci se cădea să împlinim lucrarea pentru care venisem.

Casa unde se afla Ioan, fiul Voievodului Dan, nu era departe. Baltă știa tot ce se petrece acolo prin cei doi slujitori ai acestuia. Cunoșteam și noi de-acum intrările și ieșirile. Deși aștepta soli din Țara Românească, se afla în acea clipă singur.

Ieșise din rînduială. Nu s-a mai supus nici legii, nici poruncilor primite. Ba a lucrat și împotriva lor. Scos din cerc se afla fără apărare, trebuind să plătească îndrăzneala.

Nu ne-a fost greu să pătrundem la el. Eram doi boieri din Țara Românească, dorind să-i vorbim și ne-a primit fără întîrziere : veneau la el mulți soli, fie de la fratele domniei sale, Pîrcălabul Vlad, fie de la alți boieri. În afara oamenilor lui de credință trimiși în alte părți, să-i aducă veștile așteptate. Slujitorul meu Cumpănă și Hulpe, al Boierului Prâslea, ne însoțeau, știind la o adică ce trebuiau să facă. Pentru că lucrarea întreagă urma să fie împlinită fără să știe alții de ea. Și fără zarvă. Cum s-a și împlinit.

Ne-am închinat celui ce voia să fie Voievodul Ioan-Dan, fratele lui Vlad, care și vînduse, în înțelegere cu el, o parte din țară păgînului. După felul în care ne-am plecat capetele, fără să îngenunchem, a înțeles că sîntem altfel de soli decît cei așteptați. Și a pus mîna pe mînerul jungherului.

— Frate Ioan, am făcut un pas către el, solia noastră este una de pace, poruncită de către Părintele nostru

căruia nu ai mai voit să-i asculţi nici glasul, nici poruncile. A sosit ceasul să facem socotelile împreună, fără zarvă, ca nişte fraţi ce am fost.

Se aştepta la o asemenea solie, fiind pregătit pentru ea, aşa cum am văzut din vorbele lui. Dar cum întîrziase atîta vreme, nu se mai gîndise la ea. Mai ales că Pîrcălabul Vlad se afla la Argeş, în scaunul domnesc.

— Credeam că ieşirea mea de bunăvoie va fi înţeleasă aşa cum trebuie : nu ca o nesupunere, ci ca un nou drum pe care cred că se cuvine să apucăm.

Vorbea rar şi pe faţa lui încă tînără se citea o mare încordare. I-am răspuns tot aşa de domol, privindu-i senin şi fără duşmănie :

— Ţara-l doreşte pe cel vechi.

A tresărit, strîngînd mai tare mînerul.

— Ţara... Ţara sîntem noi, a spus ceva mai repede şi mai apăsat.

— Sîntem şi noi, alături de alţii, i-am răspuns tot atît de molcom ca mai înainte.

— Ţara sînt cei puternici.

— Uneori şi cei slabi, s-a amestecat Boier Prâslea pe acelaşi ton cu el. Ceea ce m-a făcut să-mi încreţesc fruntea, ca să vadă că noi vestind o altă învăţătură, a luminii, nu trebuia să folosim mijloacele celeilalte ce slujea întunericul.

— Fie cum spui, a urmat rar şi liniştit, deşi rămîn la ale mele. Ţara e a celor puternici, a mai marilor pămîntului, singurii în măsură să-i hotărască soarta.

Am mai făcut un pas, încet, ca şi vorbele pe care i le spuneam.

— Cei puternici ai ţării au hotărît.

Răspunsul nu i-a fost pe plac, după cum şi-a încruntat privirile, cuprinzîndu-ne în tăişul lor.

— Au fost puternici. Acum e fratele meu, Voievodul Vlad. El hotărăşte şi, şi el, asemenea mie, a ieşit de bună voie din rînduiala cea veche, încercînd noua cale pe care o socotim mai potrivită nouă şi ţării.

— Va plăti şi el, răspunse aspru Boier Prâslea.

Asprimea vorbelor nu l-a clintit din liniştea lăuntrică statornicită cu oarecare greutate.

— Poate va plăti mai greu decît trebuie s-o fac eu. Are şi oaste şi ajutor străin.

— Cît le va mai avea, am răspuns deodată, fiind într-un gînd.

— Mă mir că nu v-aţi dus mai întîi la el.

Era o oarecare batjocură în glasul lui. M-am făcut că nu o bag în seamă, urmîndu-mi gîndul tot atît de potolit ca mai înainte.

— Ne vom duce şi acolo, dacă alţii înaintea noastră nu au săvîrşit încă cele de cuviinţă.

Ştia că este aşa şi iarăşi am citit pe faţa lui frămîntarea sufletului în căutarea unui cuvînt de apărare.

— Sînt sigur de asta, chiar dacă lucrarea va mai întîrzia. Ceea ce vreau să vă spun este că tot ceea ce am gîndit şi voim să facem, vor face alţii în viitor. Chiar aceia ce cred că acum apără ţara, dar de fapt n-o fac decît să sîngereze. Nu te poţi pune împotriva unei puteri care e sub zidurile Bizanţului, luîndu-i în curînd locul. Sînt de mulţi ani aici, urmărind desfăşurarea puterilor, iar înaintarea turcească pînă dincolo de Argeş în Ţara Bârsei, mă face să cred că nu vor întîrzia prea mult pînă să supuie Ungaria, aşa cum au făcut cu tot Balcanul. Ce este Ţara Românească s-o cruţe?

Avea o putere în glas, încît nu mă miram că-şi făcuse atîţia sprijinitori. Dar noi nu se cădea să-i urmăm calea deschisă, mai bună şi mai uşoară la o vedere repede.

— Nu ştiu dacă e aşa; dacă este asta se va întîmpla după mulţi ani. După ce Baiazid va face ordine în împărăţia lui după ce-şi va încerca puterile şi cu Timur, cu genovezii şi veneţienii. Chiar şi cu noi cei ce ştim să ne apărăm, cum am făcut-o şi altă dată cînd ne-au ameninţat puterile de la miazănoapte. Şi cînd alţii, atunci, asemenea domniei tale, acum, ne-au sfătuit să ne plecăm acestora. Să ne plecăm mereu, ca şi cum nu ne-ar fi bătut destul vînturile. Să plecăm ţara, ca să le fie lor bine şi uşor.

— Ce folos de atîta sînge, a răspuns încet, schimbîndu-şi parcă gîndul într-o altă încercare de-a ne face să credem în cinstea lui.

— Dacă ar fi numai dorinţa de pace.

— Şi nu e?

Încerca acum să ne arate că voia doar pace pentru țară, o pace plătită prea greu și cu prea mult sînge.

— E mai ales dorința de putere. Tot ceea ce vreți să înfăptuiți nu-i pentru țară, ci pentru a ajunge la scaunul domnesc.

Obosise, nu de cuvintele pe care ni le-a spus, ci de încordarea lăuntrică ce i se vedea pe fața chinuită, în aflarea unei ieșiri din această stare fără ieșire.

— Poate să fie și aceasta, dar e și cealaltă.

I-am răspuns tot domol și fără nici o ridicare de glas :

— Să credem, deși din cîte-l cunosc pe Pîrcălabul Vlad, în cetatea căruia am petrecut un timp, cel puțin el vede altfel lucrurile. Dar o țară, cunoscîndu-și rosturile și răspunderea trebuie să se împotrivească celor ce vor s-o cucerească. Chiar dacă sîntem mai slabi și ne vor învinge pînă în cele din urmă, altfel ne vor privi păgînii, și nu numai ei, decît dacă de la bun început ne supunem, cum vă este sfatul. Supunere și arginți. Stracimir s-a supus fără luptă. Șișman a umblat și el după înțelegere și întreaga Țara Zagorei este acum pașa turcească. Craiul Ștefan al sîrbilor s-a supus și el, împreună cu alți crai. Oștile lor au însoțit azapii și akingiii lui Baiazid în Țara Românească, luptînd împotriva fraților lor creștini. Și ce au cîștigat ? Judele Voicu, tatăl meu, slujitor de credință al Voievodului Mircea, l-a ucis pe Marco Cralievici, fiul lui Vukașin din Prilep. Mai tîrziu a pierit și Constantin, cneazul din Velbujd, apărînd scaunul Pîrcălabului Vlad. Să ajungem și noi asemenea lor, să ne blesteme creștinii că ne-am pus în sluja păgînilor, așa cum i-am blestemat noi pe aceștia ?

M-a ascultat cu ochii pe jumătate închiși de parcă-și pierduse liniștea, deși nu voia s-o arate.

— Noi așa am socotit că-i mai bine. Să ne plecăm ca să treacă furtuna peste noi.

I-am răspuns, și mai liniștit decît înainte, ca și cel ce este stăpîn nu numai pe el și gîndurile lui, dar și pe situație.

— Iar noi socotim că trebuie să ținem piept furtunii și apoi să stăm la tocmeală. Tîrgul se va face altfel decît dacă îngenunchiem de la început fără împotrivire.

Nu vedea nici o ieşire, oricît îşi muncise mintea.

— Poate să fie aşa cum spui, dar pentru noi e prea tîrziu. Sîntem pe drumuri deosebite ce nu se pot întîlni. Chiar dacă gîndim uneori la fel, făptuim întotdeauna diferit. Cine are dreptate, se va vedea mai tîrziu. Ne vor judeca alţii.

Amînarea judecăţii nu era însă cu putinţă. Judecata se făcuse şi osînda a fost dată. Iar noi eram acolo tocmai pentru a o duce la îndeplinire.

— Vă vor osîndi, aşa cum aţi primit osînda încă de acum.

Se împăca cu greu cu gîndul că nu-i el cel ce are dreptate şi hotăreşte. Ca unul care, fiind os domnesc, se credea îndreptăţit să deschidă el drumul pe care trebuia să mergem.

— Osînda-i nedreaptă. Tot ceea ce am făcut, am făcut la vedere şi fără duşmănie, încercă să se dezvinovăţească.

Să nu fi ştiut cum s-a purtat bătălia de la Şanţuri ? Să nu fi fost şi gîndul lui acela ? Greu de crezut.

— Ştie domnia ta că Pîrcălabul Vlad şi-a retras cetele şi puteam cădea cu toţii în cursă ? Ştie domnia ta că Pîrcălabul Vlad, fără să spună Voievodului, a trimis soli lui Baiazid încă din vreme ? Şi-a călcat jurămîntul de credinţă.

— Eu n-am jurat nimănui. Nu eram în ţară.

— Dar atunci, la început, în munte, ai jurat să urmezi calea.

Nu putea să nu-şi recunoască vinovăţia, chiar dacă-i găsea o uşurare.

— Da, am jurat şi apoi am cerut dezlegarea ce nu mi s-a dat.

— Cine se leagă de bună voie, ce dezlegare mai vrea ? Nesupunerea trebuie plătită. A sosit ceasul şi nu este nici o scăpare.

— Văd, răspunse, făcînd un pas îndărăt.

Noi nu ne-am mişcat şi nici nu am pus mîna pe mînere.

— Slujitorii noştri sînt dincolo. Şi pentru că nu vrem zarvă, iată, trec peste cele încredinţate nouă. Cu care din noi vrei să te baţi ?

Îi dădeam putinţa să lupte, să se apere, dar el ştia că au fost trimişi la el oşteni cu care nu se putea lua la întrecere. Lucrarea lui era mai mult politicească decît a armelor.

— Cu nici unul, spuse apăsat.

Suspină adînc şi apoi, închizînd ochii, rosti cu glas schimbat :

— Voiam să trăiesc, să văd cum mi se împlinesc gîndurile, chiar dacă aş fi rămas încă aici. Ori poate m-aş fi dus la Argeş. Mulţi boieri gîndesc asemenea nouă. Voiam să ajung la Bizanţ, să văd şi putreziciunea de acolo. Multe voiam să mai fac, dar dacă nu-i cu putinţă, trebuie să ne mulţumim cu ceea ce am făcut. De azi înainte să facă alţii, mai bine decît noi. Chiar voi care sînteţi tineri şi cu judecata pripită. Să fie cum s-a hotărît.

Şi fără a mai apuca să-i răspundem şi-a scos jungherul şi s-a străpuns.

Povestea poveștilor

L-am așteptat pe Augustin de la Cârța la Tolmay, unde am avut o întîlnire cu totul neașteptată. Căci de Crăciunul anului 1396 pe cine mi-a fost dat să-l văd? Pe bunul și blîndul cărturar de la Fiore, noul duhovnic al Doamnei Mara. Veneau de la Buda, unde-l însoțiseră pe Regele Sigismund, întors înfrînt de la Nicopole. Era un freamăt în toată țara, așa cum a fost și la plecarea noastră de la Raguza cînd drumurile erau înțesate de cavaleri veniți din toate țările asfințitului, în-

dreptîndu-se spre Alba Regală, coborînd apoi spre Cetatea Timişorii. Am fi voit şi noi să ne alăturăm convoaielor. Boier Prâslea, întîlnindu-se cu Nicolae Cânde şi Ştefan Cândreş, din Ţara Haţegului, era chiar să rămînă. Amintindu-i că Domniţa Bălaşa e la Tolmay s-a mohorît, privindu-mă cu ochi tulburi, ca şi cum ar fi văzut în mine un duşman. Atunci am avut prima înfruntare care m-a făcut să înţeleg cît de pustiitoare poate fi pentru om patima ce-i surpă sufletul. Şi dacă nu ar fi trebuit să împlinesc poruncile primite, mai că l-aş fi lăsat. Mă gîndeam la înlocuirea unei patimi prin alta, vindecîndu-l de întîia. Deşi, din cîte-l cunoaştem, trebuia mai degrabă să văd în dorinţa de-a doua prilejul de-a uita neîmplinirile celei dintîi.

Ne-am urmat călătoria fără grabă, ieşind din drumul cel mare. Iar despre bătălia de la Nicopole, unde creştinii au fost din nou înfrînţi de turci, n-am aflat decît mai tîrziu din cele spuse de Augustin de la Cârţa, ce-l întîlnise pe Regele Sigismund la Raguza, unde acesta sosise după multe peripeţii. Apoi, şi mai tîrziu, din cele povestite de Judele Voicu, care a fost şi el acolo la Nicopole, însoţindu-l cu cetele sale pe Voievodul Mircea.

— Lucrurile nu s-au desfăşurat cum au fost plănuite, mi-a spus Augustin de la Cârţa, din multe pricini, prilej de gîndire şi pentru oşteni, dar şi pentru cei ce se îndeletnicesc cu lucrările politiceşti. Trimişii Regelui Sigismund la curţile de la asfinţit au reuşit să-i înduplece mai ales pe cavalerii dornici de fapte îndrăzneţe, fără să se gîndească la primejdiile ce-i aşteaptă, să pornească într-o cruciadă împotriva turcilor. Au plecat mii şi mii de cavaleri burgunzi, germani, italieni şi englezi, mai puţini boemi şi poloni, întîlnindu-se cu Regele Sigismund, ce era însoţit de toţi marii săi dregători. Dar pe drumul urmat era o lipsă de rînduială şi supunere, pentru că nu-i lega nimic altceva decît dorul de a petrece şi de-a birui printr-o luptă uşoară oştile păgîne pe care nu le cunoşteau. Convoaiele erau numeroase, slujitorii aducînd cele de cuviinţă în căruţe, prădînd satele şi făcîndu-se urîţi de băştinaşi. Zadarnic a încercat Regele să-i potolească. Erau certăreţi, mîndri, neascultători, încît nu-i mirare că au fost înfrînţi de păgîni.

Au trecut Dunărea în dreptul Cetăţii Vidinului. Ţarul Stracimir, prieten al turcilor, crezînd că a sosit ceasul izbăvirii, a deschis porţile şi i-a primit frăţeşte. A avut însă şi el multe necazuri din partea lor. Apoi au încercat să cucerească Rahova. Aşezarea era întărită şi abia cu ajutorul corăbiilor de pe Dunăre au reuşit s-o supună. S-au îndreptat spre Nicopole, unde s-au întîlnit cu Voievodul Mircea. În aşteptarea luptei cavalerii petreceau, risipind proviziile de pe corăbii, ca şi cum nu i-ar fi aşteptat o luptă lungă şi grea.

Cetatea, bine întărită, este aşezată pe un platou, străjuind valea în care se aflau creştinii. O parte din ienicerii veniţi de la Târnova au urcat pe platou, alta se afla ascunsă sub o margine, fără să fie văzută de creştini. Venirea turcilor i-a surprins pe cavaleri la masă, deşi iscoadele i-au vestit din vreme că Sultanul Baiazid se afla la Târnova, hotărît să apere Cetatea în faţa căreia se aflau cruciaţii. Domnul Mircea i-a sfătuit să înceapă lupta cu pedestraşii şi oastea de ţară şi abia apoi să intre şi cavalerii într-un atac asupra înălţimilor, dat de către toţi deodată şi sub o singură poruncă. Regele ar fi voit să-i urmeze sfatul, dar cavalerii nu l-au ascultat. A pornit totuşi în recunoaştere cu o mie de călăreţi, arătîndu-le la întoarcere că bătălia trebuia începută de oastea lui, care cunoştea felul de luptă al turcilor, de vreme ce-i bătuse la Şanţuri cu numai doi ani înainte. Regele a primit bucuros, dar cavalerii ridicaţi în grabă de la masă, socoteau că cinstea de a începe lupta li se cuvine lor. Au pornit atunci în frunte cu Filip de Artois la atacuri răzleţe, fără un plan, dornici să-şi arate vitejia, mîndri, nesăbuiţi, închipuindu-şi că întîlnirea cu turcii se aseamănă cu un turnir de la curte, dat în cinstea Doamnelor.

Turcii pregătiseră lupta cu grijă şi bătuseră ţepuşi în faţa liniilor, ca să se apere de cavaleria duşmană. Burgunzii înaintau în galop departe de ceilalţi. Caii au nimerit în parii ascuţiţi, prăbuşindu-se. De după deal, azapii şi akingiii i-au înconjurat din toate părţile, ucigîndu-i sau luîndu-i în prinsoare. Atunci au pornit la atac şi Regele Sigismund şi Voievodul Mircea. Ienicerii au încercat să le risipească oastea. Nu au reuşit, dar nici

creştinii n-au putut pătrunde pînă la cei înconjuraţi. Lupta ţinu aşa, nehotărîtă, multă vreme şi ai noştri ar fi biruit dacă nu ar fi sosit cetele proaspete ale lui Ştefan Lazarevici, care au schimbat mersul bătăliei. Creştinii, cărora nu li s-a tăiat retragerea, s-au bulucit către Dunăre, să urce în corăbii. O parte au reuşit, dar multe vase s-au scufundat, fiind prea încărcate, iar altele au fost lovite de turci. Şi au pierit acolo mulţime mare de ostaşi de toate neamurile. Cei ce-au rămas s-au învinuit unii pe alţii de nereuşită. Ungurii şi germanii pe francezi, pentru îngîmfarea şi lipsa lor de ascultare şi ordine. Aceştia pe unguri, făcîndu-i urîcioşi şi laşi, pentru că i-au lăsat să moară, fără să-i ajute, fugind, spre ruşinea lor. Tot ai noştri au păstrat cumpăna reuşind să-l treacă, dincolo, pe ţărmul românesc, pe Rege, împreună cu Ştibor Voievodul, cu Hermann de Cilly, Ştefan Canişa şi alţi dregători de la care am aflat amănuntele. Dar Regele auzind că Vlad, împreună cu ajutoarele turceşti, a tăiat drumurile spre munţi,. aşteptă o galeră veneţiană care l-a dus pe Dunăre la vale şi apoi pe mare pînă la Raguza, unde a ajuns după cîteva luni. O parte din cei ce au scăpat au străbătut Ţara Românească, ajungînd în Ungaria, unde nimeni nu le-a dat nici hrană, nici adăpost.

Augustin de la Cârţa auzise doar de bătălie, iar eu voiam să aflu cum s-a desfăşurat de la cineva care a fost de faţă.

— Am trecut Dunărea, mi-a povestit tîrziu, cînd l-am întîlnit, Judele Voicu, mai sus de Nicopole, ca să ne întîlnim cu oastea creştină. Viteji mulţi şi armuri grele. Săbii tari şi suliţi ascuţite să baţi cu ele nu numai Nicopole, ci şi Bizanţul. Dar ce folos de ele că erau împrăştiate şi nimeni nu le putea aduna. Am stat, cu voia Voievodului Mircea, pe lîngă marele senior de Coucy, care ne preţuia şi cumpătarea şi felul de luptă. Şi noi puteam face faţă unei mese îmbelşugate şi vinului, şi noi am fi putut risipi, dar nu ne lăsa inima, ştiind că puteau urma zile lungi de aşteptare sau ceasuri grele de luptă. Apoi trebuia să ne pregătim, să veghem pentru a nu fi luaţi pe neaşteptate, nu să ospătăm, ca şi cum am fi venit la nuntă nu la bătaie. Cînd am aflat că Sultanul era la Târnova, am întărit străjile şi-am trimis iscoade.

O parte din oastea turcească ne aştepta în faţa cetăţii. Măria Sa Voievodul Mircea a fost în recunoaştere, arătîndu-i Regelui cum sînt, şi unde, cetele turceşti, fără a-şi ascunde teama că alte cete aşteptau atacul nostru, ieşind doar atunci de unde se aflau ascunse. Şi Regele şi Seniorul de Coucy ar fi voit să începem noi lupta, nu pentru mărirea noastră, ci pentru a-i momi pe turci şi a vedea cum s-au aşezat şi ce tărie au. Eram călăreţi pricepuţi, fără armuri grele, putîndu-ne retrage cu uşurinţă dacă era nevoie, amăgindu-i pe păgîni. Ar fi fost însă nevoie, înainte de toate, de o singură poruncă, aceea a Regelui măcar; a Domnului Mircea ar fi dus, fără îndoială, la biruinţă. Cînd Seniorul pe lîngă care mă aflam a încercat să-i înduplece pe ceilalţi mari nobili să ne lase pe noi să începem, unul din ei i-a strigat că-i fricos. Şi aşa, în loc să chibzuiască, au ajuns să se certe. Au pornit atunci în neorînduială la atac, galopînd ca la o petrecere şi întrecere de curte, cu steagurile în mînă. Caii au căzut în genunchi la primele linii de ţepuşe şi călăreţii s-au prăvălit la pămînt. Peste ei au venit alţii şi pe urmă alţii, o parte din turci i-au întîmpinat, alţii i-au înconjurat cu repeziciune.

Cînd cavalerii Seniorului pe lîngă care mă aflam cu cetele mele au ajuns acolo, le-am poruncit celor ai mei să oprească, încercînd să-l înduplec şi pe el să se întoarcă. N-a fost chip. Am pornit atunci împreună, ferindu-ne să ne adîncim prea mult, ştiind că vom fi înconjuraţi, aşa cum s-a şi întîmplat. Cînd am văzut nenorocirea, ne-am întors fulgerător, urmaţi de cîteva cete de turci. Dar caii noştri erau mai iuţi şi aşa am ajuns în tabără unde Regele şi Voievodul, nevrednici să înceapă ei lupta, aşteptau urmările primului atac. Am pornit cu toţii, în rînduială, avîndu-l pe Rege în dreapta, iar oştile noastre cu Domnul Mircea pe malul Dunării. Bătălia s-a oprit pentru o clipă. Ienicerii s-au grăbit să ne întîmpine, fără să reuşească a ne clinti. Auzeam neîncetat strigătele de ajutor ale celor înconjuraţi. Încercam mereu să străpungem oastea turcească. Şi poate am fi reuşit dacă fraţii noştri creştini, prietenii turcilor, sub porunca Despotului Ştefan, cel cu care ne-am luptat şi la Şanţuri şi nu m-am învrednicit să-l străpung ca pe Marco, nu ar fi venit cu cetele sîr-

beşti, odihnite. Ne-am retras atunci către Dunăre, reuşind să trecem dincolo. Din cei aproape zece mii de cavaleri au scăpat poate o mie, ceilalţi au fost ucişi sau duşi în prinsoare, aşa cum s-a întîmplat şi cu Seniorul de Coucy, răscumpărat mai apoi împreună cu alţii. În zadar l-au învinovăţit pe Rege că nu i-a scăpat, pentru că pieirea le-a venit de la nesăbuinţa lor fără margini şi de la mîndria de a fi întotdeauna primii, fără să ştie felul de luptă al turcilor, fără să cunoască locurile, pornind înainte fără a se gîndi la ceea ce-i aşteaptă. Lupta cu turcii nu-i o joacă şi pentru ea e nevoie, ca pentru orice se face temeinic, de o pregătire pe care ei n-au voit s-o urmeze, deşi în atîtea zile în care am stat împreună ar fi putut-o face. Vor fi fiind ei viteji şi iscusiţi în mînuirea suliţei şi-a săbiei, dar acestea nu au preţ fără ascultare şi chibzuinţă. Săgeţile şi lăncile noastre sînt mai slabe, dar am mai mare încredere în ele, pentru că sînt purtate de oameni ce nu-şi ies din cuvînt, te urmează oriunde şi te poţi bizui nu numai pe tăria, dar şi pe înţelepciunea lor. Măcar dacă cei ce au scăpat cu fuga, sau au fost răscumpăraţi, ar înţelege că felul de luptă al turcilor cere schimbări adînci în pregătirea şi desfăşurarea bătăliilor viitoare, şi încă ar fi un cîştig. Noi cei ce am priceput acest lucru demult, pentru că-i felul de luptă al Voievodului Mircea, i-am fi izbăvit, dar n-au voit să ne asculte. Tot noi i-am trecut pe cei mai mulţi peste Dunăre şi dacă Regele a voit să plece cu galera, pe Voievodul Ştibor l-am dus chiar eu cu cetele mele pînă peste munţi, de unde ne-am întors cu Alexandru şi oamenii lui să-i cerem socoteală şi Pîrcălabului Vlad pentru nelegiuirile făcute. Zadarnic s-a închis în Cetatea Dâmboviţei că i-am tăiat apa, aşa cum ne-ai spus să facem, şi a trebuit să se predea cu toţi ai lui.

Mi-a plăcut mărturia Judelui, mai ales pentru gîndul acesta din urmă, care era al Voievodului Mircea, şi bătea departe. Şi ar fi adus roadă multă dacă ar fi fost cineva să-l adîncească, deşi tare-mi era teamă că tot numai noi vom ţine seama de el.

Moşia Doamnei Mara se află tocmai la Tolmay, pe malul lacului Balaton. Voievodul Mircea a cunoscut-o pe vremea cînd mai trăia Domnul Vlaicu şi s-a dus la

nunta Elisabetei cu Iodocus al Moraviei, văr bun cu Regele Sigismund. Această Elisabetă era fiica celeilalte Elisabete, a Domnului nostru Nicolae Alexandru Voievod și a Clarei, soața lui de-a doua. Această Elisabetă a fost căsătorită cu Palatinul Ladislau de Opelln.

— Bune sînt și folositoare, asemenea încuscriri. Voievodul Mircea era tînăr, să tot fi avut douăzeci de ani. Cînd l-a văzut mătușa Doamnei Mara la popasul pe care l-am făcut în Țara Hațegului, i s-a părut că este un Făt-Frumos plecat în lume să facă cine știe ce isprăvi. I-am spus că ne ducem să-i căutăm Cosânzeană. Și-mi pare că m-a crezut, de vreme ce în ziua plecării mi-a dat un răvaș către soața Palatinului. Ne purtam și atunci ca și acum. Țara era bogată și negustori din toate părțile aduceau postavuri, mătăsuri și podoabe. Aveam legături strînse cu Sibiul și Brașovul, cu curtea de la Buda, unde se aflau numeroși cavaleri francezi, însoțindu-l pe Rege. Voievodul Mircea nu era mai prejos decît aceștia. Și așa cum era îmbrăcat, pe calul său murg, fără coif, cu pletele pînă la umăr, mîndru, fără semeție și plăcut, nu m-am mirat deloc cînd Palatinul a fost întrebat de mai multe mame cine și de unde este. Și mai ales dacă-i singur. Strălucea curtea lui Ludovic de domnițe, care de care mai frumoasă. Dintre ele a fost aleasă Doamna Mara. Poate greșesc, Doamna Mara să-l fi ales, cînd l-a văzut luptîndu-se cu cei de-o seamă cu el la turnirul dat în cinstea mirilor. Poate să fi fost la mijloc și cele scrise de Cneaghina Cânde. Și, deși au trecut de atunci mulți ani, eu tot așa îl văd, de parcă vremea, dacă nu s-a oprit, nu vrea să-l însemne, așa cum a făcut-o cu mine. Nu-i vorbă, mai are pînă la anii mei, dar eu cred că oricît ar trăi n-o să îmbătrînească niciodată.

Cuvintele erau ale Boierului Stanciul spătarul, care-l însoțise pe Voievod în acele vremuri. Cuvinte calde și bune, izvorînd dintr-un gînd și dintr-o inimă tot atît de bune și blînde. Mai de mirare era cum de le cunoștea atît de amănunțit și Augustin, cărturarul de la Cârța. Dar pe măsură ce-l ascultam, mirările piereau. Cunoașterea acestor întîmplări și a tuturor celor legate de „țările noastre", cum îi plăcea să spună, era ca și patima ce-l

mistuia pe Boier Prâslea și pe care nici el, nici alții, n-o priveau decît ca pe o slăbiciune nevrednică de un oștean al Măriei Sale.

— Acest tînăr boier este tot o văpaie, l-am auzit pe Ioan din Cremona spunîndu-i. O flacără neîntreruptă și de aceeași putere, cel puțin așa mi se pare, din tot ce spune și face. Ochii îi ard și poate că jăratecul ce-i întreține să nu fie străin de alții, prea frumoși, mari și adînci ca o apă, în care, tare-mi este teamă, nu va ajunge nimeni din preajmă să se înece. Iar cei ce vor încerca, totuși, vor pieri înainte de a ajunge la ei. Chiar dacă chemarea s-ar citi în ei tulburătoare, hotărîrea, după cîte știu, este a altora. E ceea ce-mi pare că înflăcărarea fără oprelişti a acestei tinereți nu știe, sau uită.

Dar asta-i altă poveste, ce mă mîhnește ori de cîte ori aud sau îmi amintesc de ea și o dată, nu știu cînd și cum și de către cine va trebui să se încheie. Augustin de la Cârța a dat din cap. Știa și el, și nici gîndul lui nu adormise. Nu le cunoștea numai pe toate, așa cum am văzut. Le și povestea în așa fel încît să dea ascultătorilor și cheia înțelegerii și rostul adînc și adesea ascuns al celor ce au fost și nu trebuiau uitate. Știa întotdeauna să se oprească la ceea ce era mai însemnat. Alegea și ceasul și locul, cele mai potrivite, încît toate păreau că se urmează după firea lucrurilor, nu după o știință a lui sau după o potrivire la care lucrează gîndul și cuvîntul cu tot dinadinsul. Gîndurile îi erau îndrăznețe, așa cum a fost și acela în legătură cu Ioan din Cremona. Știa dorința de a cunoaște a acestuia și-ar fi voit prin el o apropiere de Genova și mai ales de Roma, de unde se nădăjduiau sprijin și ajutoare. De aceea, toate cele întîlnite în cale le aducea astfel din vorbă, ca prin ele să ne cunoască pe noi și ale noastre. Pentru că dacă Doamna Mara a stat acolo la Tolmay toată iarna, noi am încercat cîteva drumuri, cîteva ieșiri, cum le spunea el, spre inima Transilvaniei, și chiar mai sus, către Maramureș. Într-unul din acele popasuri l-am auzit spunîndu-i Fratelui Ioan povestea poveștilor. O țin minte și mi-o amintesc mereu, pentru că grăiește adînc și frumos despre obîrșiile noastre, pe care nu trebuie să le uităm.

Eram odată pe cale, urmînd să facem un popas la Cetatea Bologa. Dar Augustin a amînat popasul la cetate, oprindu-ne la un cneaz dintr-unul din satele din jur.

— Sîntem în Țara Românească? a întrebat Ioan din Cremona, auzindu-ne cum vorbim cu acesta.

— Încă nu ne aflăm acolo și sîntem foarte departe de ea. Vă miră vorbele?

— Mă și întreb cum de au ajuns aici, atît de departe de Țară.

— Nu-i o taină la mijloc, așa cum vi se pare. Dacă am urca, și o să urcăm nu peste mult timp, mai sus în Maramureș, dacă am trece munții în Țara Moldovei sau am coborî către gurile Dunării și mai jos, dacă pașii ne-ar purta în Țara Crișurilor și-apoi în Banat, acolo unde-i Cenadul în care a păstorit Gerhardt, auzind același grai mi-ați pune aceleași întrebări.

— Și nu ar fi pentru mine un lucru de mirare?

— Ba da, pînă cînd ați afla că ramurile acestea s-au desprins dintr-un singur trunchi.

— Cuvintele sînt prea frumoase...

— Sînt, dar cuvintele nu fac decît să închidă înțelesurile cunoscute nouă și poate și altora. Este clipa potrivită să fie dezlegate. Noi trăim într-un tărîm de poveste. Ținutul acesta îl stăpînim de sute și sute de ani. Se întinde de la Cîmpia Tisei, peste Țara pădurilor, pînă la Dunăre și Marea cea Mare, de la Curțile Cuhei și Țara Fagilor, de la Codrii Hotinului și Orheiului, pînă spre părțile Tigheciului, Buceagului și Cetatea Chiliei. Un pămînt binecuvîntat și sfînt, pe care l-am străbătut încet și cu ochii larg deschiși, să nu le scape nimic din frumusețe și măreție. Mă descopăr ori de cîte ori pășesc pe el. Ca și atunci cînd intri într-o împărăție plină de tainice semne. O țară ce te cuprinde cu frumusețea munților, te îmbată cu mireasma grădinilor sau te ascunde în pădurile ei veșnic înnoptate. Păduri ce cîntă mereu, îngînînd alte cîntece, ale oamenilor. Împărăție dezmărginită, în care schimbarea pe rînd a luminii și nopții, cele de sus cu cele de jos, aduc un spor de frumusețe, dar și de vrajă. Îmbie nu numai la recunoaștere, dar și la o privire stăruitoare, nu numai la joacă, dar și la adîncire. Cele nepieritoare țîșnesc ca niște păsări într-un văzduh necuprins,

atingînd şi cele ce se schimbă mereu, pînă la dispariţie, poate. Iar simţămîntul că nu eşti singur, nici în zbaterile tale lăuntrice, nici în cele multe, ale tuturor, desfăşurate larg şi la vedere, aduce după sine şi încrederea, dar şi răspunderea ce se cer a fi treze în toate clipele, făcînd adunate, un strop din veşnicia ce ne cheamă şi spre care ne şi îndreptăm. Pătrunşi şi de grija pentru noi înşine, dar şi de datoria faţă de pămîntul cu toate ale lui, mai ales faţă de cei simţiţi alături, chiar dacă nu-i vedem întotdeauna.

Îţi voi desfăşura, iubite prietene şi frate, ca firul de pe un ghem, povestea poveştilor, cea mai plină de tîlc şi de adevăr, pentru că de la ea încep toate celelalte, începe şi viaţa de aici şi istoria potrivită după noi şi zestrea noastră sufletească. Căci, ca în orice poveste de aici sau din altă parte a lumii, întîmplările de demult, petrecute aievea şi păstrate în amintirea celor ce au luat parte la ele, în drumul lor de la unul la altul, din neam în neam, primesc un veşmînt deosebit pentru a nu se uita niciodată. Sînt prinse într-o ţesătură colorată, în care unele linii şi chipuri, abia desluşite, se pierd, altele, vii, se află la vedere, astfel alcătuite şi potrivite încît să te facă să tresari, privindu-le, întîrziind la ele ca să le afli rînduiala şi înţelesurile. Se desfăşoară după o mişcare lăuntrică, într-o unduire de plaiuri, într-o limbă ce cîntă, asemenea altora, surori, cîntec fără oprire. Cuvintele se leagă fermecate parcă, scăldate toate într-o apă ce le preschimbă-n semne şi legendă. Orice cuvînt se rosteşte în legătură cu cele ce sînt, dar mai ales au fost, devine cîntec, ca şi cum toate ar fi pătrunse de un duh bun, veşnic prezent deşi nevăzut, însufleţind gîndurile şi vorbele. Dînd aceeaşi viaţă firelor ierbii, frunzelor copacilor, florilor, apelor. Înfrăţind oamenii cu cîmpia şi luncile, cu codrii nesfîrşiţi şi livezile, cu sălbăticiunile hăţişurilor, păsările văzduhului şi vieţuitoarele apelor. Aici toate vietăţile cuvîntează, orice frunză tremură o şoaptă, orice apă murmură o vorbă şi eşti pierdut dacă nu le cunoşti graiul. L-am deprins din copilărie. Altfel aş fi rătăcit în această petrecere fără oprire, pe atîtea căi ce îndrumă la atîtea minuni. Drumuri deschise deopotrivă minţii şi inimii ce sînt la noi una. O cale ce leagă

pămîntul de cer, coboară stelele pe ogoare, urcă valea la munte sau rostogolesc vîrfurile la Marea cea Mare, în aceeaşi cunoscută bătaie potrivită şi în măsurile aceluiaşi cîntec fără sfîrşit. Ca într-o toarcere şi întoarcere a timpului, ca într-o trecere şi petrecere fără sfîrşit, întrezărită cîndva de bătrînii înţelepţi elini, ce nu s-ar ruşina deloc stînd la ospăţ cu cei ai noştri. Răcoarea pădurii potoleşte arşiţa cîmpiilor deschise larg către zările necuprinse, purtată de vuietul verde al brazilor şi clipocitul albastru al izvoarelor, pînă la foşnetul de mătase al grînelor, pierzîndu-se toate în zbuciumul apelor mării ca într-o magmă din care se desprind apoi, întorcîndu-se după mii şi mii de ani, să se odihnească acolo de unde au pornit. Şi prinzînd noi puteri s-o ia de la capăt ca într-o veşnică poveste. Aici fiecare semn este o trimitere, de cele mai adesea ascunsă, toate se petrec parcă într-o apocalipsă, priveliştea însăşi amintind vremile uitate ale zilei dintîi. Iar sufletele oamenilor acestui pămînt binecuvîntat de Dumnezeu s-au desprins, se poate spune, nu de mult din grădina aceea tainică în care puritatea şi simplitatea făceau casă bună cu înţelepciunea şi o ascunsă ştiinţă împuţinată mereu, păstrată doar icicolo în lumea aceasta dezmărginită. Ţinute în inimi curate ca şi acestea. Inimi calde şi largi, cuprinzînd în ele tot cerul şi pămîntul.

A fost cîndva, anume cînd, şi nu mai este, ci doar poveştile mai desfăşoară rostul lor ascuns, nici învăţaţii şi înţelepţii lumii acesteia nu ar putea spune, cu toate îndelungatele şi obositoarele lor căutări, necum noi muritorii de rînd, fără înţelegere şi har. Poate doar domnul luminii ce stă veşnic de veghe deasupra pe cer, văzînd toate pînă departe la marginea pămîntului şi la marginile timpului, să ştie. Şi cele ce au fost şi cele ce sînt şi cele ce vor fi, după rînduiala unui mare gînd, într-o urmare nebănuită, deşi uneori mai aruncăm şi noi privirea în trecut, în viitor, încercînd să dezlegăm din cele ce au fost şi sînt, cele ce vor să fie şi au venit. Nu ne amăgim întotdeauna, deşi ni se par toate ca într-un vis, şi poate viaţa aceasta vis şi umbră este, un vis cînd mai limpede, cînd mai înceţoşat, spre care privim cu un ochi treaz ce vede şi-n noi şi în sufletele altora, dar mai ales

dincolo de cele ascunse ale lucrurilor. Dincolo, dar și dincoace, între cele ce ne mișcăm și sîntem, străduindu-ne să le înțelegem cu puțina noastră pricepere. Ne ajută și mintea și inima într-o presimțire sau într-o ghicitură mai adesea decît într-un gînd limpede și lămurit. Poveștile sînt înțelepte, însă și-au adunat mereu minunile lumii, tainicile întîmplări și temeiurile. Țesătura lor, în diverse fire, cu diferite culori și desene, le arată pe toate, chiar dacă învăluite uneori într-un fum ușor, din care se desprind, ca și în aducerile aminte, din altă ceață, stăruind peste sufletele tinere.

Nu numai legendele și cîntecele vorbesc. Au mai fost mulți martori cu viață mai lungă decît a noastră și dacă știi să-i întrebi nu vei rămîne niciodată fără răspuns. Fără un răspuns, fiind poate o altă întrebare, neliniștîndu-te mai degrabă decît dăruindu-ți limanul. Îmbiind la aceeași neobosită căutare, încercînd cuprinderea celor necunoscute, descoperindu-și încet, tainele. Munții ce au rămas să străjuiască tăcuți pămîntul acesta ce a cunoscut atîta bucurie, dar tot atîta durere, bătut de atîtea copite străine, dar și de pașii celor pe care i-a născut și au rămas, iubindu-l, făcîndu-se una cu el, vorbesc un grai tot atîta de înțeles ca și al oamenilor. Pădurile ce i-au adăpostit foșnesc mărturia lor asemenea apelor, și trebuie să fii prieten cu toate ca să le înțelegi șoaptele. Cu stîncile bătrîne și peșterile păstrînd oasele înălbite de vremuri. Cu glasurile vechi ce ne cheamă la ele, cu cele amintite de bătrîni la sărbători și la ospețe, șoptite de bunici nepoților să nu se uite, povestite încet pe drumurile lungi la popasurile nopții, încît nici nu mai știi de la cine, unde și cum ai auzit despre atîtea fapte și oameni. Toate stăruind în auz ca o poveste străveche, mereu prezentă însă în sufletele tuturor celor ce o primesc, cu sfială, ca pe un lucru sfînt.

Graiul deapănă ușor, țesînd într-o pînză trainică și nepieritoare. Potrivește așa cum au fost, poate ușor luminate uneori, pierdute în umbră alteori, după împlinirea dată de fiecare meșter de cuvinte, pentru a fi mai atrăgătoare și mai de preț, mai pline de frumusețe și înduplecare. Ele rămîn un îndemn pentru cei ce vin, îndemnul celor ce au fost și nu mai sînt, dar trăiesc

totuşi prin ele. Sînt asemenea unei călăuze ce ştie bine drumul, îmbiind să-l urmezi ca să nu rătăceşti. Ca şi un semn ce se pune din loc în loc, cunoscut doar de cei de aici şi-am învăţat şi eu să-l ştiu. Şi pe care toţi se cuvine să-l cunoaştem. Peste care străinii trec, rătăcindu-se, pierind în prăpăstiile şi codrii înnoptaţi sau ajungînd în locuri pustii şi fără apă, de unde nu este întoarcere.

A fost cîndva demult, poate la naşterea timpului ori îndată ce lumea s-a ivit, cine-ar putea şti şi cine-ar putea spune? A fost aşa cum nu va mai fi niciodată o asemenea neasemuită şi neîncepută clipă. Într-o vreme de poveste, vreme rară, plină de taine şi neştiute puteri, simţindu-le cum te înconjoară şi te pătrund, de umbre, minuni şi năluciri, văzîndu-le uneori cu ochii ascunşi ai cugetului. Poate chiar cu ceilalţi. A fost, se spune, în anotimpul prim al anului, cînd toate îşi preschimbă înfăţişarea, începînd o viaţă nouă, după rînduieli vechi, o clipă în care de pe ţărmul blîndei Ausonii a pornit, încet, uşor, ca un cîntec abia şoptit, către răsărit, un vînt ager şi viu, cu suflarea lui fierbinte, înfiorată de dorinţi. Şi acum, parcă, frunzele neschimbătoarelor tulpini ce-şi poartă veşmintele totdeauna verzi mai păstrează susurul lui, cîntecul şi măreţia nepieritoare. Cercurile urmau unul după altul, iuţi, strînse în răstimpuri, risipite şi adunate apoi din nou, pînze întinse pînă în depărtările necuprinse, şerpuiri înşelătoare pe lîngă văi, întărite, din vreme-n vreme, cu altele primite din ţărmul îndepărtat. Învăluia în velinţele lui prăfuite, ca după o rînduială repetată fără greş, tot ceea ce întîlnea în calea aleasă cu grijă, pe potecile nevăzute ale văzduhului, mai aproape de pămînt, pe firul apelor ori pe cărările ascunse prin pasurile munţilor. Cîmpiile rodnice şi întinse le îmbrăţişa, cercetîndu-le împlinirea din holde. Cobora pe nesimţite peste pădurile neclintite, făcîndu-le să vuiască şi să cînte, un cîntec de dragoste şi de biruinţă.

Şi aşa, mereu, zi de zi şi noapte de noapte, înainta atent, urcînd într-un zbor neîntrerupt, uneori blînd, alteori oprindu-şi cîntecul, adesea poruncitor şi iute, strecurîndu-şi, uşor şi unduios, apoi adierea molcomă şi înmi-

resmată, pînă cînd atinse cu cercul lui cel mai de sus o creastă carpatină, undeva la mare înălţime, acolo poate, unde Negoiul îşi dă întîlnire cu norii şi se apropie de cer. Şi în pacea calmă a înălţimilor, unde un brad argintiu sporeşte frumuseţea şi farmecul, descoperi într-un tîrziu, făcînd către vîrf ultimul şi cel mai greu salt, printre ferigi şi muşchi, o stîncă asemenea unei făpturi cu chip de femeie, cum nu mai întîlnise nicicînd în peregrinările lui. O împresură cu mare grijă, încet, cu cele mai alese unde, cu cercuri tot mai dese şi mai strînse. Atras de chipul ei dăltuit cu migală aştepta ascuns de faldul întunecat al nopţii, ce-şi lăsa pleoapele, să bată ora împlinirilor. Încerca fiori necunoscuţi şi chemări neştiute. În setea lui de cucerire mijise un alt mugur, neaşteptat, sporind dorul nepotolit ce-l adusese acolo unde nu ştia că va rămîne pentru totdeauna. Apoi, tulburat, după vorbe scurte şi fără şir, neînţelese de fecioară, dar simţite ca mîngîierea unei blînde adieri, crezînd şi-n ea fiorii, asemenea cu ai lui, se apropie cu îndrăzneală, strîngînd inel după inel, stăruind s-o cuprindă.

Şi cît nu stărui, dar în zadar ! Căci stînca, feciorelnică şi ruşinoasă, simţind pentru prima dată împletirile rotunde, mîngîioase şi amăgitoare, nedumerită şi îngrijorată, fu cuprinsă de teamă, parcă şi de dorinţi şi aşteptare. Catifelările străine, moliciunea fierbinte şi, deşi le aştepta parcă, simţea cum se înalţă-n ea împotrivirile alături de dorinţi. Crescuse singură în vîrful muntelui, dreaptă către zarea luminoasă, curată în stropii de rouă ai dimineţii, scăldată în apele lunii. Nu-şi plecă tulpina şi-l îndepărtă de la piept.

Iar vîntul cu înfăţişare de voinic se retrase din piscul înceţoşat. Înţelese că era întîiul care-i tulburase liniştea şi pacea înălţimilor. O lăsă în tăcerile muntelui, mai adînci sub învelişul de nea, pînă cînd se stinse şi umbra îndoielii din cugetul ei nevinovat, pierind şi amăgirile şi visele. Dar bucuria fericitei nu avea nici un temei. Gîndurile voinicului erau mereu la pradă. Din ţărmul lui italic, fără zăpadă, se pregăti de drum, asemenea păsărilor călătoare. Abia începuse noul an, cînd florile desfă-

cute jertfesc cerului miresmele dintîi, își strînse cu putere undele și desfășurîndu-le în mare grabă, nesimțit ca un duh, porni la atac, de voie dacă nu, de silă, să încheie cu acele împotriviri feciorelnice. Și cînd în munții Daciei dădu colțul ierbii, zăpezile începîndu-și drumul la vale, pe căi neștiute, bătute în grabă, atinse fără veste culmea Negoiului. Se strecură pe sub brazii muți și o văzu de departe, mai îmbietoare în amurgul ce se lăsase.

Cerul era limpede. Crepusculul îngîna luminile și umbrele, tăcerile și foșnetul. Iar el descălecă înfrigurat calul său murg, apropiindu-se de ea, în credința celui ce și-a pregătit din vreme biruința. Și cînd perdelele nopții se lăsară o prinse lacom în vîrtej, ca să nu mai crească semeață și stearpă către zările largi și să nu-i mai spargă undele, împotrivindu-i-se. O îmbrățișă viforos, deschizîndu-i giuvaerul viu. Iar stînca se lăsă învinsă, cu lacrimi în ochi, dar și pătrunsă de-o ascunsă și neștiută bucurie.

Dragostea lor, cu aceleași arderi mistuitoare, cu bucurii și apropieri potrivite, a fost la fel ca-n toate poveștile, stăruind asupra atîtor amănunte, deși sînt aceleași în toate părțile lumii, chiar dacă prelungirea și răsunetele din suflet pot fi ușor schimbate. A durat timp îndelungat și poate, socotindu-se anii, s-ar putea afla și cît anume. Numai că timpul este, ca în toate poveștile, nu numai de aici, o măsură aproape necunoscută, și din faptele fiecărei zile, putem bănui, dacă nu știm cu siguranță cum a fost: cînd cu apropieri blînde și gingașe, cînd cu altele furtunoase, cînd cu rețineri sau cu dăruire deplină. Poate chiar cu unele împotriviri, dat fiind firea acelei singuratice fecioare, suspinînd după libertatea pierdută, văzîndu-se dintr-o dată supusă de un bărbat străin, ce-i schimbase fără voie viața, deschizîndu-i alte drumuri, pe care nici nu le dorise, nici nu le visase. Oricît îi cinstea acesta credințele și obiceiurile, rînduindu-și viața după chemările acestor munți, mai aspri, tot atît de fermecați însă ca și aceia din țara lui, după cum cele de acolo s-au potrivit cu măreția și graiul său învățat cu ușurință, cu datini și înțelesuri aduse din împărăția de unde venise, totuși mai stăruia,

uneori, între ei o umbră, subţiindu-se cu timpul pînă la dispariţie.

După o gestaţie lungă şi grea, în care inima stîncii a cunoscut îndemnuri noi şi simţăminte neştiute, aşteptarea unindu-se cu dorinţa, dar şi cu dragostea, alta liniştitoare, deşi mai plină de griji decît cealaltă, femeia a născut un copil, pe urmă altul, pînă la zece. Număr ce arată întregul, unitatea, şi poate are şi alte înţelesuri, pe care nu m-am învrednicit să le lămuresc. Zece Feţi-Frumoşi, crescînd într-o zi cîţi alţii într-un an, frumoşi ca într-o poveste şi înţelepţi asemenea unor oameni mari. Curajoşi şi puternici, mîndria părinţilor, veghindu-i de departe şi lăsîndu-i să crească alături de toate făpturile ce vieţuiau în munte.

Erau meşteri în aruncarea suliţei şi arcaşi neîntrecuţi. Pe lîngă bucuriile pădurii cunoşteau şi pe acelea ale cîmpului, apelor şi cerului înstelat. Ba se duceau şi la pustnicul din peşteră ca să-i înveţe înţelesurile lumii şi ale vieţii. Şi-au făcut ei multe vitejii, spre mirarea muntelui, căutînd pînă şi tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte, găsind tărie în mana pămîntului, bogăţiile piscurilor şi vietăţile codrului cu care se înfrăţiseră şi le cunoşteau graiul. Au cutreierat moşia întinsă de la un capăt la altul, preţuind turmele de oi, prisăcile şi livezile, caii, vitele, viţa de vie şi holdele, însemnînd locurile cele mai uşor de apărat şi durînd adăposturi.

Într-o bună zi, cînd erau de-acum bărbaţi în toată legea şi ştiau întregul brîu de munţi ce le străjuia împărăţia, cu toate prelungirile acestora pînă în zarea desmărginită, s-au adunat acolo sus, ceva mai sus de locul unde le erau curţile, înţelegîndu-se să-şi statornicească fiecare rostul, întemeind familie. Părinţii le erau de-acum trecuţi şi moşia se cuvenea împărţită frăţeşte spre o mai bună chiverniseală. Se aflau aproape de intrarea pe celălalt tărîm. În faţa peşterii, preotul, cîndva închinător al lui Zamolxe, iar acum slujitor al noii credinţe, ieşise de ziua întîi a anului să le facă cunoscută urmarea sărbătorilor de peste an. Se prăznuia cu acest prilej şi Naşterea Luminii. Cîntaseră de cu seară corinda :

A sositu şi-aicea Crăciunu, să dămu la boii fînu . . . Zicîndu, acum, dimpreună, cîntare aleasă şi bună . . . Că

astăzi coboară lumina, făcînd să rodească tulpina... În lume-aducîndu vestire, cu cele de sus potrivire... Lumină, nădejdi, bucurie, de-a pururi în inimi să fie.. Să bemu paharul cu vinu și anu să-ncepem, Aminu...

Apoi, după rînduiala cunoscută, fiecare și-a luat cele ale sale, îndreptîndu-se către ținuturile hărăzite, spre țara sa, de-acum o nouă vatră și-un alt leagăn. Cei mari, mai cuprinși, cu mai multă chibzuință și putere, s-au dus către locurile cele mai îndepărtate de casa părintească unde a rămas mezinul. Dar au pornit cu toții, ca pentru o călătorie de nuntă. Cel mai vîrstnic s-a așezat la poalele Pietrosului unde zidiseră din vreme cetate bine adăpostită pe valea Izei — Ținutul nu-i era prea întins, dar bine apărat de pădurile dese și de munții greu de pătruns. Iar ceea ce nu era deasupra, prisosea dedesubt.

De aici, din această vatră, următorii au trecut muntele prin Pasul Prislopului, ajungînd dincolo de munți. Se întindeau acolo trei țări, așteptîndu-și fiecare stăpînul. Colo sus și mai sus, țara-ntinsă-a fagilor, dulce țara fagilor, picioare de plai, zariște de rai. Abia întrezărită prin văluri de aburi, lunecînd domoală din crestele albe către blînde opcini, pînă hăt departe pe podul Sucevii. Împărăție a bourilor cu cap bun de stemă și a atîtor alte vietăți mișunînd slobode prin hățișuri nestrăbătute de picior străin, prin albiile numeroase cu beteală albastră, desfășurîndu-se iute la vale, mirate și ele de alaiul care cerceta văile să afle locul cel mai bun pentru așezare.

De-acolo, din Țara de Sus, doi dintre frați au coborît pe firul apelor cunoscute din vechime, recunoscînd acum urmele și semnele și pietrele de hotar puse din vreme. Unul a cuprins Țara de Jos, de-a lungul munților și dealurilor, din Dorna pînă-n ținutul Vrancei. Altul, codrii nesfîrșiți, începînd sub Hotin, coborînd ca niște nopți necuprinse și veșnice ale Tigheciului și Buceagului, pînă la țărmul mării dintre Dunăre și Tyras, zidind de-a lungul acestuia cetăți, toate cu fața către Sfîntul Soare, fratele nostru.

Mijlociii s-au lăsat încet, cu carele și slujitorii lor, în părțile apusene unde-și duraseră de mult sălașele. Primul, oprindu-se la Muntele Mic și-a desfășurat puterea pe apele celor trei Crișuri, în Țara Silvaniei, la Por-

ţile Meseşului şi Ţara Zarandului, departe către Tisa, peste Pădurea Igfon. Cetatea de judecată şi-o avea în Biharia, cetate de piatră, ţara lui cuprinzînd munţii şi pădurile dintre apele Someşului şi Mureşului. Al doilea a coborît mai jos, pînă la Dunăre şi dincolo de ea. Stăpînitor al cetăţii Morissena, pe malul de miazăzi al apei de la care şi-a luat numele. Ţara se întindea pînă dincolo de Orşova, către Severin, cuprinzînd cîmpiile, cît vezi cu ochii.

Cei mai mici s-au îndreptat către miazăzi, luîndu-şi ţinuturile cunoscute în stăpînire deplină. Neamul lor domnise peste ele din totdeauna, dar acum fiecare din ei aduna în jurul lui, pentru ascultare şi supunere, aşezările din munte, satele din cîmpie, trecerile de vamă, într-o nouă rînduială. Primul în Ţara Severinului şi a Lupului, din munţi şi chiar de peste munţi, pînă la Dunăre şi malul din dreapta Oltului. Al doilea Ţara Loviştei cu tot ţinutul de sub munte, oprindu-se la Întorsătura Buzăului şi întregul şes al Dunării, pînă dincolo de Vadul Oii. Ultimul s-a statornicit în ţara dintre Dunăre şi Marea, poartă deschisă din vechime corăbiilor. Acolo au poposit, în drumul lor, cei ce găsiseră după multe peripeţii Lîna de Aur. Cu cetăţi tari, străjuite de ape, cu lacuri întinse şi ostroave, cu soare mult, îndulcind asprimile iernii, amintind malurile şi mai însorite ale Mediteranei cu care legăturile au fost statornice. Dar mai ales cu acel ţinut de paradis, la vărsarea bătrînului Danubiu, în care vietăţile de tot felul, din cer, din apă şi de pe pămînt îşi duceau veacul.

Mezinul a rămas în leagănul părintesc, coborînd şi el ceva mai la vale şi roind într-o seamă de ţări : a Haţegului, Făgăraşului şi Bârsei, întinzîndu-se şi domnind pînă departe către miazănoapte, peste întreagă ţara pădurilor. Stăpînitor mare şi puternic, peste o ţară foarte întinsă şi foarte bogată, cu numeroase cetăţi durate pe locurile unde din vechime se înălţaseră castre, întărituri, şanţuri şi palisade. Bogăţiile de deasupra, rîvnite de străini : păduri cu vînat să ajungă pentru toţi şi să mai şi rămînă, ape numeroase cu şteampuri, mori de măcinat şi mori de tăiat lemnul, preluci largi, cu ogoare roditoare, turme fără număr. Cele ascunse ale pămîntului,

tot atît de atrăgătoare pentru cei ce auziseră de ele: fier îndestulător scos cu uşurinţă din gropi, pentru brăzdare şi seceri, pentru săbii şi suliţi, încă nefiind timpul ca cele din urmă să se preschimbe-n cele dintîi; filoane bogate de aur, argint şi aramă, pentru bani şi podoabe lucrate de meşteri zlătari; sare multă să ajungă întregului pămînt.

Legenda se opreşte aici şi nici nu era nevoie să povestească mai departe. Cine străbate toate aceste ţări care alcătuiesc o mare şi bogată Ţară, aude cu bucurie aceeaşi limbă şi-n inima pădurii ca şi-n vîrful muntelui, în îndepărtatul miază-noapte, ca pe ţărmul mării sau în podişul Ţării Pădurilor; viaţa se duce neschimbată, cu aceleaşi obiceiuri, ocupaţiile fiind aceleaşi, îmbrăcămintea asemănătoare. Firea oamenilor se deosebeşte prea puţin de la ţară la ţară, veselia şi durerea fiind aidoma înfrăţite, cîntecele şi poveştile la fel. Cîntecele din frunză, din fluier şi din caval, sunetele buciumului, vetrele în jurul cărora se adună, gîndurile despre viaţă şi moarte. Ceea ce vă povestesc acum, vă vor povesti şi alţii, aşa cum şi alte întîmplări, la care mulţi au luat parte, se vor auzi aici şi-n alte locuri, fiind purtate de puterea cuvîntului, stîrnind acelaşi ecou în inima celor ce le cuprind. Fiind pentru noi o comoară de mare preţ, aceeaşi în toate ţările celor zece, despărţite de vremi neprielnice. Păstrată în suflete, unindu-ne, dînd o speranţă fără de care nu am putea trece peste atîtea încercări. Cuvintele şi preţurile, fără carte de liberă trecere, se duc cu uşurinţă dintr-o parte în alta, aşa cum apoi, după ele ne purtăm şi noi pe jos sau pe cai. Trecem pasuri, cutreierăm păduri şi cîmpuri, ajungînd departe, chiar dincolo de apele Dunării, în Ţara Zagorei, către Bizanţ, sau ale Tyrsului, pînă la Crâm. Ne ducem şi ne întoarcem, ca să ne pregătim iarăşi de drum într-o neîncetată mişcare. Astăzi sîntem aici, la Cetatea Bologa de sub stăpînirea Măriei Sale Voievodului Mircea, ieri am fost la Tolmay, mîine vom fi în Maramureş, de unde vom trece munţii în Ţara Moldovei. Apoi, întorcîndu-ne, vom poposi la Cârţa, în Ţara Făgăraşului, de unde, peste alţi munţi vom ajunge la Curtea de Argeş, statornicindu-ne pentru o vreme acolo. Căci ne aşteaptă alte dru-

muri, la Cetatea Giurgiului, Dârstorului şi Chilia. Mereu pe cai, mereu printre ai noştri, pregătiţi pentru primejdia turcească de la miazăzi, dar mereu întăriţi de aceste comori fără moarte. Semnele vremii le cunoaştem în acelaşi chip, povestea poveştilor cu adevărul şi frumuseţea ei, desfăşurîndu-se mereu, încîntînd privirile şi mintea, potrivind cele ce sînt cu cele ce au fost şi ai dori să mai fie, fiinţînd mereu şi pentru totdeauna.

Popas la Cozia

Oricît aş fi fost de grăbit să ajung acasă şi apoi să pornesc în căutarea Cosânzenei, trebuia să urmez calea convoiului domnesc. Împreună cu cei doi cărturari, asemenea unor izvoare de la care nu plecam nicicînd însetat, vremea parcă se oprise. Nu aveam ochi nici pentru Boier Prâslea, mereu în preajma Domniţei, căreia drumul nu-i prea prieşte, ca să-i afle poruncile, nici pentru cetăţile de piatră întîlnite pe cale. Doar pădurile străbătute, apele şerpuind odată cu drumurile, şi aceleaşi semne pe care le învăţasem demult, îmi furau privirile în timp ce ascultam schimbul de gînduri al celor doi.

Ioan din Cremona era mai puţin mirat de cele auzite şi văzute. Avusese, cum spunea, buni învăţători. Mă

număram și eu printre ei, dar cel mai de preț a fost Augustin de la Cârța. Acesta l-a dus și la Doamna Mara, deși din cele ce se plănuiau am înțeles că lucrarea lui va fi mult mai cuprinzătoare decît aceea de la curte. Doamna noastră este o femeie între două vîrste, ce-și păstrează încă frumusețea dintîi. Vine adesea la Tolmay nu numai din pricina primejdiei turcești, dar și pentru a veghea asupra bunului mers al moșiei sale. I-a adresat puține cuvinte, mulțumind pentru grija ce i se purta. Mai multe a întrebat Domnița Bălașa, dorind să știe cînd și de ce ne-a învățat limba, cînd va merge la Buda, dar mai ales acasă. Doamna, îngrijorată parcă și obosită, cu gîndurile risipite sau împărțite doar între grijile de aici și cele de la Argeș, se amesteca rar, potolind întrebările Domniței. Doar aceasta voia să știe tot ce se petrece în lume, simțindu-se stingheră și străină în acea parte a regatului, atît de departe de țara ei.

Cărturarul din Fiore răspundea rar și cumpănit, așa cum încercam toți, fiecare după meșteșugul său. Căci ca la orice curte, și la noi, cuvintele trebuie alese și rostite cu grijă. Folosesc rar acea veghe a minții, pe care o bănuiesc adesea în vorbele altora, pentru că nu-mi ascund gîndurile și nici pe acestea după cuvinte. Jocul între ceea ce nu vrei să spui, nici să se ghicească și între vorbele rostite totuși, joc viclean întîlnit la Moncastro și Pera și-n alte locuri, îl avem și noi, curtea noastră nedeosebindu-se de altele în strălucirea sau ceremoniile ei. Limbi ascuțite și înșelătoare, boieri ce nu știu cum să tragă mai multe foloase, dregători gata să ascundă, cît se poate, veștile rele, primiri sărbătorești cu viteji în armuri și jupînese atrăgătoare, cînd în țară e pace și vin soli de la alte curți și nu se cade să ne afle mai prejos decît sînt ei, avem și noi, să mai împrumutăm și altora. Sînt mai bucuros să nu aștept ceasul primejdiei pentru a-mi schimba haina de sărbătoare cu cămașa de zale și coiful de luptă, purtîndu-mă ostășește, așa cum fac cei mai mulți dintre vitejii Măriei Sale. Și dacă strălucirea este însoțită și de jocul politicesc, tot atît de pătrunzător, ascuns și tăios, după felul bizantin, nu ne îndepărtăm cu nimic de cele mai cunoscute curți învecinate. Despărțirile sînt altele și țin de o dreaptă cumpănă și

ageră privire înainte, tot mai puternice de cînd Măria Sa Voievodul Mircea e la domnie.

Ceea ce-l punea pe gînduri pe Ioan din Cremona nu erau atît alcătuirile ce se vedeau, ci celelalte pentru care trebuia și o minte pătrunzătoare, dar mai ales o înțelegere amestecînd bătăile inimii, credințele și apropierile, mai ales mirarea izvorîtă dintr-un simțămînt al unei cunoașteri nu tocmai limpezi. Credința boierilor față de Domnul lor, lucrările ascunse ale noastre, mîhnirile Doamnei, seninătatea și surîsul Domniței la un gînd ascuns sau numai la o vorbă, privirile cețoase sau pline de arșiță ale Boierului Prâslea, sfiala tuturor la rostirea numelui Voievodului, ca și cum ar fi fost de față, alegerea slujitorilor, încrederea tuturor într-o stea și-un drum numai al nostru, deși împrejurările nu erau chiar potrivite, îi dădeau tot atîtea prilejuri de gîndire. Întreba rar, prevăzător, anumite amănunte din care să înțeleagă și scara prețurilor și desfășurarea unor lucrări ce păreau la întîia privire destul de încîlcite, mirîndu-se adesea de răspunsurile primite, de cele mai multe ori fiind la fel ca și gîndurile lui. Se apropiase de Augustin de la Cârța încă din timpul învățăturii deprinsă împreună, apropiere schimbată apoi în prietenie, mai tîrziu într-o frățietate simțită și de mine. Îi plăceau vederile lui largi, mai ales privirile înainte, freamătul lăuntric, sufletul lui mare, reținerile picurate cu grijă, mintea ageră, gîndurile îndrăznețe, pătrunderea și stăruința, oprindu-se întotdeauna la ceea ce era mai însemnat în toate. Adică tocmai cele folositoare din faptele cunoscute astăzi și care vor înrîuri cele de mîine, încă necunoscute. I se părea născut să poarte acest joc, nu numai între cele ce sînt și vor fi, dar mai ales între cele potrivnice, între atîtea îndemnuri ale unor vecini puternici pentru a găsi calea potrivită viețuirii împreună.

Îi dădeam dreptate, gîndindu-mă la deschiderile cugetului și la însușirile trebuincioase în acele vremuri tulburi. Nu numai Domnul Mircea, dar mai cu seamă el, cumpănea toate țăriile ce se întîlneau în împărăția lui, venind din toate părțile lumii. Și printre care trebuia păstrată a noastră, cea mai de preț. Și cînd îl auzeam pe Augustin vorbindu-i despre încercările de-a atinge mereu

limanul, toate celelalte mi se păreau de prea mică însemnătate ca să merite zbaterile noastre. Nu cred că Boier Prâslea era într-un gînd cu mine, deşi asculta şi el gînditor, amestecîndu-se rar, fără a îndrăzni să privească în ochii pătrunzători ai celor doi cărturari. Iar unele cuvinte ale lui Augustin, amintindu-ne de treptele vieţii noastre, fiecare cu răsplata ei, de aramă, argint sau aur, de drumurile ce urma să le străbatem, ştia prea bine că sînt pentru el. Cuvîntul începea blînd, apoi se schimba asemenea privirii, primind o asprime ce izvora parcă din medalionul de aur ce-i atîrna la piept. Tăcerea se lăsa apăsătoare, dar tot el o rupea cu aceleaşi bune îndemnuri. Boier Prâslea le cunoştea fără să le urmeze însă. Socotind poate că nu i se potrivesc, încercînd o cale fără ieşire, din care spera totuşi să iasă, nu ştia nimeni cum şi cînd. O fundătură, o amăgire, încredere prea mare în puterile lui sau în cele ce vor veni, poate, uitînd sau făcîndu-se a uita rînduiala căreia trebuia, fără sminteală, să i se supună.

Spre bucuria Domniţei, înainte de a ne începe călătoria, am făcut un drum la Buda, unde Cărturarul de la Fiore s-a închinat Regelui, arătîndu-i îndreptările de la Roma. Abia cu acest prilej am aflat că rudenia noastră va fi înscăunat, cu încuviinţarea Voievodului, mărturisită de Augustin de la Cârţa, în dioceza Argeşului. Spre bucuria Canonicului de Pec care nu ne iubea, plîngîndu-se mereu că se află undeva la capătul lumii între neprieteni. Privirea fiindu-i strîmbă era încredinţat că toate lucrurile sînt aşa cum le vede el.

Zăpezile se topiseră şi primele vînturi ale primăverii au zbicit drumurile. Ne puteam îndrepta încet spre ţară. Am urmat drumul pe marginea apelor, făcînd popasurile de totdeauna la cnejii ce ne aşteptau, însoţindu-ne apoi cît îi ţinea hotarul. Cel mai lung a fost în Ţara Haţegului, locul de obîrşie al familiei Doamnei Mara. O ramură a ajuns prin căsătorie tocmai pe malul Balatonului în Comitatul Zala, alta a rămas în Râu de Mori. Augustin de la Cârţa cunoştea bine întîmplările şi legăturile de rudenie.

— Din călătoria aceasta şi din celelalte ieşiri făcute împreună este uşor de înţeles că ne aflăm în tot locul.

urmărind aceeaşi cunoaştere a lucrurilor şi aceeaşi pătrundere a întîmplărilor care să ajute fiinţarea noastră. Lucruri nu întotdeauna din cele mai uşoare. Dacă stihiile sînt cu noi, se cuvine să ne ştim păstra şi între atîtea puteri ce vor să ne înghită. Unele familii de nobili români s-au încuscrit cu familii maghiare sau de alt neam. Ladislau de Opelln Palatinul, şi apoi Guvernator al Galiţiei, s-a căsătorit cu fiica Voievodului Alexandru. O parte a familiei Cânde a ajuns, tot prin căsătorie, departe în inima Ungariei. Mama Doamnei Mara s-a însoţit cu Henric de Cilly, fratele lui Wilhelm şi văr cu Hermann, acel bărbat viteaz care a luptat la Nicopole, fiind alături de Voievodul Mircea. Şi alte familii sînt în aceeaşi stare. Asemenea Fratelui meu care se află la Cârţa sînt şi alţi fraţi risipiţi în toate părţile. Fiind de faţă în tot locul, la sfaturi şi ospeţe, la popasuri şi lupte, aflăm anumite lucruri cu un ceas mai devreme ca să putem lua măsurile cuvenite. Jocul nu este uşor, dar trebuie dus de către oameni pricepuţi şi ageri.

Noi am tras la curtea cneazului Cânde, dar Doamna şi Domniţa s-au dus la casa părintească, unde mai trăia o mătuşă a Doamnei. Ţara Haţegului, asemeni celei a Făgăraşului, este o veche vatră românească, ce-şi păstra rînduielile ei vechi. O vatră puternică ce a roit şi roieşte mereu şi de unde alte şi alte familii urcă spre munte, coboară în pădurile negre sau trec munţii. Vatră ferită de munţi şi păduri, cu cneji înţelepţi şi ostaşi viteji, cu bogăţii mari adunate cu grijă şi cu o adîncă viaţă lăuntrică. Cunoştea toate curţile cneziale. Cu unele era înrudit, pe altele şi le apropiase în lucrarea sa urmată şi de aceştia cu aceeaşi statornicie. Am călărit toţi trei pe acele văi adăpostind aşezări din vechime. Urmele strămoşilor se vedeau nu numai în ruinele altor vremi, dar şi-n noile locaşuri ridicate cu ajutorul pietrei scoasă de acolo. Popasurile au fost dese: la Densuş, Sântămaria Orlea şi Sălaşul de Sus. Apoi, mai departe, la Silvaş, Leşnic, Gurasada, pe Râu Bărbat, pe Râul Alb şi-n munte, pe Prislop. Eram cu luare aminte la fiecare curte cnezială, unde erau mulţi viteji de seama mea pe care nu i-am uitat, cu unii întîlnindu-mă mai tîrziu. Ioan din Cremora a stăruit la locaşurile de piatră, ciudate şi

puternice, parcă turnuri de apărare, ca nişte prelungiri ale muntelui. Iar Augustin a întîrziat la Streisângeorgiu, în casa cneazului Laţcu Cândreş, soţia acestuia, Nistora, rugîndu-l să-i trimită un meşter din ţară să vadă stricăciunile locaşului vechi, dinainte de Cneazul Bălea care l-a îngrijit, pentru că voia să-l repare şi să-l zugrăvească. Din toate se vedeau, şi ochiului pătrunzător al lui Ioan din Cremona nu puteau să-i scape, încercările de potrivire ale unor îndemnuri venite dinspre asfinţit, unde piatra îşi arată tăria, cu cele ale locului, unde lemnul cu virtuţile lui stăpîneşte întreaga viaţă. Trecerea dintr-o parte în alta şi din amîndouă într-una nouă era înceată. Lucrările ţineau seama şi de vremuri, de felul apărării şi de arme. Ţara Haţegului a fost stăpînită cîndva de Voievodul Litovoi, de dincolo de munţi, iar legăturile cu Ţara Românească s-au păstrat mereu şi după ce a trecut sub ascultarea Voievodului Transilvaniei. Acum, doar Ţara Amlaşului şi a Făgăraşului se aflau sub stăpînirea Voievodului Mircea. Meşteri zidari şi zugravi dinspre miazăzi sau din Dalmaţia, meşteri locali ce au deprins şi ei meşteşugul, alţii veniţi din Boemia sau şi mai de departe din Ţara frâncilor, fiecare cu felul lui de a lucra, şi-au lăsat urmele în cetăţi şi turnuri, în toate locaşurile şi curţile, arătînd nu numai grija pentru viaţa şi bucuriile ei, dar şi pentru suflet. Cimitirele din jurul fiecărei biserici cu semnele lor de lemn încrustat, adesea cu semnul ce se afla pe medalioanele noastre, cu pomii dintre morminte, cu trunchiurile retezate pentru şezut, cu liniştea şi pacea din ele păreau că sînt locul de întîlnire a celor de dincolo cu cei de dincoace.

Pentru ca Ioan din Cremona să vadă şi umbrele nu numai luminile acestei ultime lucrări, am urcat poteca pînă la Prislop unde, într-un locaş de piatră şi lemn, se afla Nicodim de la Tismana, venit aici nu de multă vreme în urma unor neînţelegeri cu Voievodul Mircea. Ceea ce acest bărbat cu o adîncă viaţă lăuntrică n-a înţeles, asemenea tuturor străinilor ce vin să ne vadă, privind lucrurile doar pe dinafară, este rînduiala lumii noastre, întocmită altfel decît în alte părţi. Rînduiala vieţii noastre sufleteşti, a inimii, cum spune mereu Augustin şi-am

început să-l înțeleg de ce, urmărește o anume desfășurare pe care un străin o înțelege cu greutate sau n-o înțelege deloc. E un fel al nostru de a privi viața și moartea, așa cum pămîntul și cerul se află într-o legătură strînsă. Față de toate o purtare ciudată pentru alții, moștenită de noi de la moșii și strămoșii noștri ce se credeau nemuritori. O veșnică împletire cu trecutul, cu cei ce-au fost și-au poposit în alt tărîm, dar care se păstrează mereu printre cei vii. O potrivire fără oprire cu cele ale văzduhului în care intră, poate, multe eresuri și credințe deșarte. Ele își au însă rostul lor, mai ales că în socotelile mai însemnate ne aflăm pe calea adevărului și a luminii. Legătura cu pămîntul e tot atît de tare ca și aceea cu înălțimile. O putere le susține pe toate, chemată în toate împrejurările. Un fel neobișnuit în lumina căruia trebuie privite cele ale legii lăuntrice, de cine vrea să ne cunoască inima. Încît Aristotel ar fi adunat de la noi multe amănunte pentru scrierile lui despre bine și rău.

Neînțelegerea cu Nicodim este urmarea unei mai vechi dezbinări pe care voievozii Țării Românești o au cu Patriarhia de la Constantinopol. Voievozii doresc ierarhi pămînteni, Patriarhia socotind că este *„lucru necuviincios sau chiar primejdios să se numească în vrednicia de mitropoliți din locurile unde să păstorească poporul, păstrînd această cinste numai pentru clerul ridicat și binecuvîntat de Dumnezeu din slăvita cetate a Constantinopolului"*, după cum grăiesc hotărîrile sinodale. La început a fost un mitropolit grec, Kir Iachint, venit de la Vicina. Neînțelegerile nu au întîrziat din pricina prea deselor călătorii ale acestuia la Bizanț, durînd uneori ani, pentru lucrările Sinodului, lipsind țara de ierarhul său de care avea oricînd nevoie. Voievodul Vlaicu l-a împiedicat să plece. În timpul domniei aceluiași Voievod, care a făcut însemnate danii la Muntele Athos, continuînd zidirea Mănăstirii Cutlumuz, a cărei temelie a fost pusă de tatăl domniei sale, s-a încercat și o primenire a numeroșilor călugări străini din locașurile țării, fiind trimiși și dintre pămînteni la Athos pentru deprinderea rînduielii.

N-au fost primiţi cu mare bucurie, grecii speriindu-se de mulţimea lor. S-au temut că le vor lua locul şi avuţiile, plîngîndu-se Domnului. Apoi, ai noştri au răbdat cu greutate viaţa laolaltă, ce se păstra doar aici, în alte locuri ducîndu-se una mai potrivită, singuratică, fără legături cu alţii. Noi răbdăm greu amestecul altora în viaţa noastră. De aceea dorim singurătatea, potrivită muntelui şi pădurilor. Un fel de viaţă mai apropiată sufletului dornic de libertate şi neatîrnare, de retragere şi adîncire, un trai mai apropiat de codrul, apele şi poienile unde se pot ridica, cu mare uşurinţă, schituri şi chilii, adesea dintr-un singur lemn, legînd, vechi credinţe ale pomului vieţii şi arborelui ceresc, cu cele noi, vraja şi povestea cu alte lumini venite dintr-o altă lume.

Nici Cuviosul Nicodim nu înţelege asemenea jocuri politice. Acest bărbat învăţat şi plin de evlavie n-a pătruns nici sufletul neamului nostru, nici interesele schimbătoare ale ţării şi voievozilor ei. Venirea lui a fost cîndva pricinuită şi de încercarea de desprindere a Voievodului Vlaicu de coroana maghiară şi de pătrunderea unor credinţe deşarte venite de dincolo de Dunăre, iscate de către Bogomil. Un amestec de eresuri, privindu-l pe Satanael, umbra lui Dumnezeu, Nefîrtate, cum i se spune la noi, fiind frate bun al lui Fîrtate. Împletiri de credinţe, descîntece şi vrăji, cu poveşti naive, potrivite unui creştinism plin de superstiţii ce mai fiinţează în atîtea părţi ale lumii, parcă mai întărit la noi, datorită unor obiceiuri moştenite din vechime. Între timp situaţia s-a schimbat. Alta este acum curtea de la Buda şi altele legăturile noastre cu ea. Apropierea de Sigismund e folositoare pentru ţară, datorită primejdiei turceşti. Iar dorinţa Domnului de a avea ierarhi de neam românesc este tot mai puternică. De aceea sfaturile lui de a se supune Patriarhiei nu puteau fi primite. E un amestec în treburile ţării, pe care doar Domnul şi dregătorii săi sînt în măsură să le conducă.

Ultimul popas l-am făcut la Cetatea Amlaşului, nu departe de Sibiu, unde am fost primiţi de către Judele Brata cu toată cinstea cuvenită Doamnei sale. Ne aştepta şi Boier Stanciul venit în întîmpinarea convoiului, prilej de bucurie pentru noi. Nu aş putea spune că şi pentru

Boier Prâslea, deşi cred că era doar o părere a mea. Convoiul condus de el se mişcase fără sminteală, fiind mereu de veghe ca Doamnelor să nu le lipsească nimic. În zilele petrecute acolo, înainte de a trece munţii, am făcut un scurt drum pînă la Cârţa, pentru ca Ioan din Cremona să vadă locaşul şi mai ales, aşa cum voia Augustin, să înţeleagă legăturile ce se statorniciseră din veac şi se urmau fără întrerupere între cei din aceste ţări şi celelalte, mai ales Ţara Românească, spre care se îndreptau toate privirile ca spre un loc de unde veneau îndemnurile şi puterea, pentru că avea în scaunul ei un Voievod luminat şi înţelept.

Am pornit apoi către munţi. Este drumul cel mai scurt, dar e un drum greu, prin păduri şi peste prăpăstii, ce se străbate mai ales cu piciorul sau de călăreţi pe cai încercaţi şi cunoscători ai locurilor. Un drum bătrîn ce vine dinspre Sibiu, pe malul Oltului, trecînd pe partea de miazăzi a munţilor, pe şaua zisă a Clocoticiului, apoi pe sub Cozia, nume şi al muntelui, dar şi al mănăstirii, spre Argeş, unde se află curtea voievozilor.

Convoiul era strîns, înaintînd cu grijă. În frunte călăuzele, cînd pe jos, cînd călare. Apoi Spătarul cu cei doi cărturari şi slujitorii lor. Urmau Doamnele într-o căruţă uşoară, trasă de doi cai mărunţi. Boier Prâslea şi cu mine, însoţiţi de ceilalţi oşteni, încheiam convoiul. O alcătuire care să facă faţă oricărei întîmplări neprevăzute prin locurile acelea grele. Armele erau la îndemînă. Dar îndată ce am început să coborîm, convoiul s-a răsfirat. Eram de-acum în Ţara Românească şi drumul era fără primejdie, doar cu teama alunecărilor sau prăvălirea unor stînci cercetate din timp de călăuze. Ne apropiam de trecătoarea Perişanilor, aflată în altă ţară, a Loviştei, şi priveam cu mirare alcătuirile sălbatice ale muntelui.

M-am alăturat celor doi cărturari. Drumul se îngustase, trecînd printre stînci mari, înclinate, de credeai că se vor prăbuşi din clipă în clipă. Ele stăteau aşa din vremi străvechi, păzind intrarea în această ţară ce nu putea fi locuită decît de cei ce o cunosc. De-o parte şi de alta erau păduri tăcute şi noptoase. Parcă se apropiau de noi ca nişte făpturi vii, gata să-i cuprindă pe cei ce

nu rosteau cuvîntul care să dezlege vraja. Ioan din Cremona le privea cu oarecare sfială. Avea simțămîntul că dincolo de stîncile peste care nu puteam trece, în umbrele pădurii, era o prezență ce ne însemna venirea, însoțindu-ne. Privea cu oarecare îngrijorare stîncile aplecate, încercînd să străpungă pîclele pădurii, iar auzul și-l încorda să surprindă printre pașii cailor, acea nevăzută și primejdioasă prezență a celor ascunși printre copacii deși, ca peria aruncată cîndva de Muma Pădurii.

— Nu-i nici o pricină de neliniște, i-a spus Boier Stanciul, ghicindu-i starea inimii. Sîntem la noi acasă. Și dacă vi se pare că pădurea-i vie, ea este alături de noi. Ne apără și ne hrănește. Ne dă adăpost. Este ca un leagăn la care ne întoarcem mereu, pînă la cea din urmă întoarcere. Și dacă vi se pare că freamătă nu numai de adierea vîntului, ci și de pașii oamenilor, aceștia ne sînt prieteni, nu dușmani. Ne veghează pentru că știu cine sîntem.

— Și dacă n-ar ști? a întrebat Cărturarul, aproape fără voie.

— Atunci ne-ar însoți ca să vadă ce gînduri avem și-apoi, cînd le-ar veni bine, într-o clipită ar fi deasupra noastră.

— *Via Mala*, păcătos drum, nu și-a putut stăpîni simțămintele.

— Cred că vă înșelați. E un drum minunat. Dealtfel, v-am văzut privind, nu numai cu mirare, desfășurarea lui printre păduri și stînci, peste prăpăstiile unde poate nici n-a călcat încă picior omenesc. Semn că prețuiți dacă nu farmecul lui, măcar însemnătatea ce-o are pentru apărarea țării noastre. Sîntem în trecătoarea Perișanilor. Să ne descoperim, pentru că pămîntul pe care-l călcăm este sfințit cu sînge.

Și Spătarul și-a scos coiful ușor, din piele și împletitură de fier. L-au urmat, privind cu mirare, oștenii ce făcuseră la fel, scoțîndu-și căciulile.

— N-o să uităm curînd, cred că niciodată, încleștarea de atunci, și-a urmat Boier Stanciul gîndurile. Nu sînt nici măcar o sută de ani și prin sate mai sînt martori să povestescă cele trăite. Tata, de la care am aflat amănuntele, era o cruce de voinic, să tot fi avut douăzeci

de ani cînd Bătrînul nostru și-a adunat cetele din porunca Măriei Sale Voievodului Basarabă. Trebuie să știți că noi cei de aici dacă nu ne-am născut pe cal, ca alții, am crescut pe el. După obiceiul celor ce se apără mereu învățăm din pruncie să tragem cu arcul și să aruncăm sulița. Așa că și părintele meu se afla pregătit și, cu alții de seama lui, a alcătuit o ceată în care se punea oarecare nădejde, fiind folosită în luptele ce le purtăm cu ajutorul muntelui și pădurii. S-a sculat întreaga țară și-au prins viață cărările și trecătorile, poienele, stîncile, prăpăstiile.

Voievodul a fost încunoștințat de către oamenii săi de încredere că Regele Carol Robert, îmbătat de fumurile mîndriei sale, sfătuit și de unii dintre cei apropiați, care doreau să stăpînească Țara Severinului, dar și de unii boieri fugari ce voiau să apuce ei domnia, și-a adunat încă de la sfîrșitul verii oastea. Încerca să redobîndească unele ținuturi de graniță, mai ales Severinul, ocupate de Voievod spre marea pagubă a coroanei. A unei coroane ce le luase mai înainte cu preț de sînge de la cei ce le stăpîneau din vechime. Oștile au pornit către sfîrșitul lui Răpciune, lucru de mirare și nu prea pentru cei ce știau că în vară Țarul Zagorei, Mihail, cu tot ajutorul trimis de Voievodul Basarabă, a fost înfrînt și ucis de către sîrbi. Regele și-a zis că Voievodul nu mai are prieteni și sprijinitori, iar oastea-i este slăbită. Uitase că prietenii și frații noștri se aflau aici, neclintiți și fără să te înșele niciodată.

Încă de la Mehadia unele cete nevăzute străbăteau pădurea alături de oștirea ungurească. Era o oaste mare și puternică. Venind pe Valea Cernei a cuprins Cetatea Severinului, punîndu-l Ban pe Dionisie, fiul lui Nicolae, Comite de Bihor, nepotul lui Ivanca, unul din cei ce-l îndemnaseră să înceapă lupta. De-acolo au pornit pe sub poalele dealurilor, tăind în două țara, către Curtea de Argeș. Voievodul, după sfatul boierilor, a hotărît să ceară pace, ca să cruțe țara de pîrjol. A trimis la Rege o solie vrednică de toată cinstea, în frunte cu Marele Vornic, bătrînul nostru. Voievodul se învoia să lase Cetatea Severinului, să fie de credință coroanei, să-și trimită fiul la curtea regală, plătind și cheltuiala făcută

cu strîngerea oastei. Sfetnicii Regelui erau foarte bucuroşi, sfătuindu-l să primească pacea. Numai boierii fugari ar fi dorit să ducă lupta mai departe, iar Regele gîndea ca şi ei, batjocurind solia şi pe Voievodul nostru. L-a făcut păstor al oilor sale, speriindu-l că-l va scoate de barbă din bîrlog. În zadar Boier Danciul, Comitele, a încercat să-l potolească, arătîndu-i cinstea pe care i-o arăta solia Voievodului. Atunci Bătrînul nostru, pregătit şi pentru această întorsătură, i-a spus : *dacă veniţi şi mai mult înăuntrul ţării, primejdia nicidecum n-o s-o puteţi înconjura.*

Solia s-a întors, mistuindu-se în adîncul pădurii şi oştile s-au pus în mişcare. Ale noastre prin păduri, începînd hărţuiala, după obiceiul pe care-l avem. Era de-acum toamnă deplină. Codru-şi schimbase faţa şi începuse o ploaie măruntă şi rece. Totul era pregătit din timp, iar drumul nu putea fi părăsit fără primejdie. Craiul şi oastea lui l-au urmat cu greutate, trecînd pe sub munte şi ajungînd la curtea noastră. Pămîntul în asemenea vremuri de cumpănă este pustiit şi neprietenos. Merindea se terminase şi satele erau goale. Oamenii cu vitele în întunericul pădurilor. Au cuprins cu uşurinţă curţile domneşti de la Argeş şi le-au dat foc, pentru că n-au găsit nimic în ele. Voievodul cu oşteni de credinţă se afla, sus, în Cetatea Argeşului, pe care franţuzul n-o putea nicidecum cuceri. Caii şi oastea începuseră să sufere de foame. Pe creste zidurile tari ale cetăţii. De jur-împrejur muntele şi codrul unde nu îndrăzneau să intre. Ai mei erau prin pădurile de care v-aţi speriat, pregătind primirea alaiului regesc. Se lăsase frigul lui Brumar şi altă scăpare nu era decît întoarcerea. Regele, flămînd şi el ca toţi ceilalţi, a poruncit retragerea.

Drumul cel mai scurt ca să treacă munţii este tocmai acesta urmat şi de noi. Ne apropiem chiar de locul unde s-a dat bătălia cea mare. Vedeţi stîncile acelea ce se apropie, parcă să se îmbrăţişeze? Am venit să văd de mai multe ori locul în care Bătrînul nostru şi-a găsit odihna de veci. Acolo au prăvălit copaci groşi şi-au astupat trecătoarea. Dar pînă aici, asemenea stavili au fost mai multe, iar între ele s-au săpat şanţuri adînci. Mulţi dintre oşteni erau din partea locului, cunoscînd pădurea

şi pe întuneric. Şi-au ales locurile cele mai bune de unde să fie prăvălite stîncile, să tragă cu arcul ori să dea drumul copacilor. Şi cînd oastea craiului a intrat în strîmtoare, a început din toate părţile pieirea. A fost o bătălie cumplită, durînd mai multe zile. Călăreţii încercau să sară peste trunchiuri şi rămîneau atîrnaţi în parii ascuţiţi din şanţuri. Alţii le ocoleau, urcînd pieptiş, de unde se prăbuşeau. Căci pădurea şi stîncile s-au pornit de sus într-un vuit şi-un freamăt, de parcă Muma Pădurii se burzuluia, supărată, că-i strică liniştea. Oastea se zvîrcolea ca peştele prins într-o plasă, fără să aibă scăpare de nicăieri. În faţă cetele Bătrînului, în spate însuşi Voievodul Basarabă cu alte cete. Iar din părţi, de pe rîpe ploua cu pietre şi săgeţi. De întors nu se mai puteau întoarce, înainte nici gînd să meargă, coastele stîncoase nu le puteau urca, urmînd să piară cu toţii în strîmtoarea în care s-au risipit toate fumurile mîndriei regeşti şi alte fumuri ale celor ce voiau să ne ia ţara şi moşia. A căzut mulţime mare de oşteni şi ne aflăm tocmai în acel loc sfînt.

Augustin de la Cârţa a început să spună, încet, cum îi era obiceiul, ca pe o rugăciune rostită în fiecare zi :

— *In ripis undique Vlachorum multitudo innumerabilis superius discurrendo iacula iacentes super regis exercitum, qui erant in fundo depresse vie, que nec via dici potest, sed quasi navis stricta, ubi propter pressuram cadebant dextrarii fortissimi cum militibus circumquaque.*'

Aşa se scrie în cronica Canonicului Marcus din Kalt, întocmită pe cînd trăia Regele Ludovic, pe care-am găsit-o la Estergom, fiind bucuros s-o citesc, ca să nu uităm, nici noi, nici cei ce vor urma, această întîmplare : *Sus pe rîpe, mulţimea nenumărată a Vlahilor a alergat din toate părţile şi a aruncat săgeţi asupra oastei regelui, care se găsea în fundul unei căi adînci, ce nici nu se putea numi cale, ci mai curînd un fel de corabie strîmtă, unde, din pricina înghesuielii, cei mai sprinteni cai şi ostaşi cădeau din toate părţile în luptă.*

Noi sîntem Vlahii ce ne-am împotrivit, făcînd să cadă tineri şi bătrîni, principi şi nobili, fără deosebire. O luptă ce a ţinut multe zile, începînd cu veghea Ferici-

tului Martin, şi-n care au căzut ostaşi al căror număr nu-l ştie nimeni. A pierit acolo al doilea cancelar al Maiestăţii Sale, avînd sigiliul regal asupra sa. Şi multe feţe bisericeşti au primit paharul morţii crîncene : prepoziţi, plebani, călugări. Magistrul Andrei, prepozitul Bisericii din Alba, Mihail, prepozitul de Pozsega, Nicolae, prepozitul din Alba transilvană, Andrei, plebanul din Sarus şi Petru, călugăr din Ordinul predicatorilor. Şi alţi mulţi capelani, aşteptînd vremea de apoi a învierii celei de obşte.

Cei ce au scăpat nu au avut timp să-şi îngroape morţii. Au trebuit să fugă, dacă nu voiau să fie prinşi, ca atîţia alţii, răniţi sau nevătămaţi. Iar Regele, ca să scape, şi-a schimbat hainele cu Deser, fiul lui Dionisie, pe care, crezîndu-l ai noştri a fi însuşi Regele, l-au ucis. Iar Carol s-a strecurat prin păduri, apărat de Magistrul Danciul şi de fiul său Ladislau, de Magistrul Martin, fiul lui Berend şi de alţi ostaşi din garda sa. Iar cei prinşi, împreună cu multe arme şi lucruri de preţ, au fost duşi în faţa Voievodului Basarabă. Valea aceasta e un mare cimitir, iar vecinii noştri nu vor mai călca niciodată pe aici.

Frunzele pădurii foşneau încet, ca o litanie. Nimeni n-a mai scos un cuvînt, pentru a nu tulbura odihna de veci a celor căzuţi acolo. Am descălecat cu toţii lîngă o fîntînă şi-un loc de popas pentru călători. Fîntîna era pentru pomenirea celor ce-au pierit în acea mare cumpănă. Popasul pentru călătorii osteniţi şi înseataţi, dar numai pentru cei ce veneau cu gînduri de pace.

Noi eram din aceia şi-am coborît încet drumul Perişanilor, tăcuţi, fără să ne mai gîndim la oboseala Doamnelor, încercînd să pătrundem atîtea înţelesuri şi învăţăminte închise în cuvintele auzite. Întîmplări trecute, dar pentru noi mereu prezente dacă voiam să cunoaştem gîndurile Voievodului şi-atîtea lucrări ascunse împreunate cu veghea noastră a tuturor şi-n tot locul.

Spătarul ne-a chemat iarăşi la drumul ce se apropia de sfîrşit :

— De-aici se deschide întreaga vale, ne spuse şi-am schimbat gîndurile cu priveliştea.

Trecătoarea se lărgise puțin, văzduhul era limpede și de pe stînca unde ne aflam se vedea pînă departe. Valea Oltului era prinsă între doi munți acoperiți de păduri. Verdele brazilor, împreună cu albastrul cerului făceau o nouă culoare, purtată și de apele Oltului. Ape puternice și răbdătoare, ce-și deschiseseră întîia poartă de intrare prin Munții Lotrului și ai Făgărașului, iar acum, a doua, tot atît de semeață și de întărită, printre masivul Coziei și-al Căpățînei, după forma pe care o luase muntele aici. În vale, pe mal, turnurile de pază și turla mănăstirii străluceau în soarele stins al amiezii. Deslușeam abia zidurile cetății și cămările domnești de pe malul înalt din dreapta Oltului. Iar biserica, în lumina aceea blîndă, părea un giuvaer lucrat de un mare meșter. I se vedeau marginile și turnul abia desprins din nava clădirii. În liniștea adîncă a văii murmurul apelor și bătăile domoale de toacă se pierdeau parcă împreună cu răsunetele pădurii. Apoi dintr-o dată tăcerile s-au spart. Un corn sună din turnul cetății. Îi răspunse altul, apoi altul, semn că străjerul a văzut convoiul.

Cetatea Coziei este cea mai de seamă ctitorie a Măriei Sale Voievodului Mircea. N-o vedeam pentru întîia dată atunci, cum n-o vedea nici Augustin de la Cârța, prieten cu Zugravul Ioachim. De la acesta aflase povestea și se grăbea s-o împărtășească Cărturarului din Fiore. Era una din acele mănăstiri-cetate, cum se află mai multe în țară, durată într-un loc ales cu grijă, potrivit nu numai privirii lăuntrice, dar oricărei alte îndeletniciri. Augustin povestea cu bucuria celui ce-a petrecut acolo multe zile frumoase, fiind un locaș plăcut, așa cum îi era și Voievodului ce venea adesea pentru cîteva zile. L-am însoțit și eu, simțind aceeași bucurie ce-o încercau atîția din cei ce o păzeau, cunoscîndu-l bine și pe Bătrînul Ioachim, cu care am tăinuit multe ceasuri. El a fost de față, de la piatra de temelie pusă pe locul unei livezi de nuci Nucetul, numele Cozia însemnînd același lucru în turcește, pînă la semnul de pe turlă. În vechime se afla acolo pe malul Oltului între nuci un schit de lemn. Unul din acele multe locașuri risipite pe văi și prin poiene, cu viață scurtă, dar care se înlocuiește des-

tul de repede, materialul fiind la îndemînă, iar meşterii harnici şi pricepuţi.

Zugravul povesteşte rar şi domol, fiind un bărbat ales, cu inimă deschisă, încît Ioan din Cremona s-a apropiat îndată de el. Întîlnirea lui cu Domnul, spusă şi atunci şi altă dată, cu mai multe amănunte, i s-a părut o întîmplare trecînd peste înţelegerea noastră, aşa cum întreaga sa viaţă a cunoscut o cale păzită de tării nevăzute, călăuzindu-l către o lumină a cunoaşterii şi bucuriei de care puţini se învrednicesc. Recunoscînd-o şi-n privirile şi-n sufletul celui ce venea dintr-o ţară îndepărtată, cunoscută lui însă. Pe adevăratul său nume, Ionaş din Argeş, dintr-un sat de pe Râul Doamnei, a petrecut din pruncie pe lîngă unul din acei sihaştri din munte cum mai erau încă pe văile stinghere şi greu de cercetat. După îndemnul acestuia, la trecerea sa pe celălalt tărîm, s-a dus la Athos, unde n-a putut sta prea mult din pricina neînţelegerii celor de acolo. I-a plăcut drumeţia şi a călătorit mult nu numai pentru zidirea inimii sale, dar şi pentru a deprinde cele trebuincioase meşteşugului său, zugrăvitul. A fost la Raguza şi Genova, dar a întîrziat mai ales la Ravena. Acolo la San Vitale, la atîtea zidiri din vechime, la Mausoleul Gallei Placida sau la cele două biserici ale Sfîntului Apollinarie a învăţat cum diferite îndemnuri se pot uni şi potrivi, deschizînd o nouă cale, folosită, şi nu numai de el, în zidărie şi zugrăvit. S-a dus şi la Bizanţ, a urcat apoi la Cafa şi de acolo, mai departe în Caucaz şi Armenia, într-o lungă călătorie, întîlnind alţi meşteri zidari şi zugravi. Apoi s-a întors la ai săi, găsindu-şi limanul la un schit de pe Snagov, zugrăvind icoane pe lemn.

Voievodul Mircea a aflat despre el de la Fratele Domniei Sale, Jupan Staicul de pe Valea Buzăului. Şi cum Voievodul se gîndea la o ctitorie încă înainte de urcarea sa pe tron, cînd era doar părtaş la domnie, l-a chemat la Argeş, poruncindu-i să se îngrijească de toate cele cuvenite. Cuviosul, care întîlnise în multele lui călătorii meşteri pricepuţi, a coborît în josul Dunării pentru a căuta un meşter de piatră. Aşa l-a aflat pe meşterul Neagu, ce lucra pe Valea Moravei şi ucenicise la zidirea Voditei, plecînd apoi cu întreaga ceată dincolo de Du-

nare. Mai tîrziu și-a alcătuit ceata lui și cu ea s-a întors în țară. Era cunoscător al pietrei, al locurilor și oamenilor. Mănăstirea și cetatea au fost zidite în același timp, dar de către meșteri deosebiți. Pe malul apei, la înălțime, sînt cămările domnești din ziduri groase de piatră. Pentru apărare s-au ridicat patru turnuri puternice de colț, ieșind din linia zidului ce împrejmuiește curtea. Locașul nu este numai loc de închinare și odihnă pentru Domn și familia sa, dar și loc de refugiu în caz de primejdie. Pe laturile patratului, sub ziduri, se află chiliile și alte clădiri, ctitoria fiind dăruită cu sate și păduri, mori și iazuri după cum stă scris în hrisoave.

Biserica mănăstirii este în față, aproape de intrare, și are o înfățișare deosebită de cele văzute în călătoriile noastre. Închinată Sfintei Treimi, a fost înălțată ca să fie loc domnesc de veșnică odihnă. Nu-i prea mare, tocmai potrivită, alcătuită din tindă, navă și trei abside jumătate rotunde. În dreapta și-n stînga intrării spre navă se află două adîncituri pentru parastase. Acoperișul abia rotunjit al tindei, nava cu stîlpii arcurilor mărginașe, capetele fiind boltite ușor, ca și absidele, arată măsură și potrivire. Împodobirea de dinafară amintește desene cunoscute din Italia și Transilvania, alături de altele cu totul necunoscute, parcă văzute totuși la Moncastro și Pera. Ceea ce întărește credința că cele ale noastre s-au îmbrățișat cu alte îndemnuri, arătînd cum un ochi de veghe le-a adîncit, îmbinîndu-le, și cum o minte luminată a făcut din atîtea frînturi ce par răzlețe, printr-o legătură nevăzută ce le unește, o nouă față. Primind podoabele venite și din asfințit și de la răsărit, cu abia simțite cioplituri italiene ori bizantine, se poate ajunge la o nouă deschidere, o potrivire a pietrei cu priveliștea, dar mai ales cu unele suflete ce cunosc alte chemări decît ale vecinilor. Gînd împărtășit cu mai multe prilejuri, mai ales la un lung ospăț cînd cugetul și inima lui s-au oprit deopotrivă la pădurea ce adăpostește pe fratele nostru bun, lemnul.

Intrările sînt pe jumătate rotunde, fețele dinafară cu arcuri oarbe bogate, într-o alcătuire neîncărcată, plăcută. Zidăria schimbă un strat de piatră cu trei rînduri de cărămidă, atrăgînd încă de departe privirile prin jocul co-

lorat dintre fîşia cenuşie a pietrei şi brîiele roşii ale cărămizilor netencuite. Marginile tăiate şi-n piatră şi-n cărămidă, pilaştrii susţinători, arcurile de boltă, brîiele de piatră de deasupra, chenarele ferestrelor, colonetele subţiri, răsucite, deosebite la pronaos, absidă şi navă, toate într-o creştere treptată a podoabelor, sfîrşesc într-o bogată dăltuire de linii şi cercuri, linii şerpuite, frînte şi drepte, urmîndu-se mereu. Cruciuliţele din pămînt ars, arcurile ce le înconjoară, rozetele şi împletiturile, cu amănunte luate de la flori şi făpturi, poate şi unele semne de scuturi, peceţi şi steaguri, se topesc într-un amestec închegînd întregul. Turla, faţă de cele vechi, arată o uşoară întărire a suliţei ce se îndreaptă, dar nu cu îndrăzneală, spre cer.

Zugrăveala ţine de meşteşugul povestirii : pildele evangelice, sinoadele, din care să se desprindă dreapta învăţătură, dar şi un şir de chipuri din Acatist. Întîmplările sînt înconjurate de brîie cărămizii, prinse între dungi albe. Înţelegerea rînduielii, mişcările, coloritul sînt necăutate, chipurile uşor înţepenite, feţele aspre, mai puţin însufleţite decît se aştepta Ioan din Cremona, ce-şi amintea de vederile mai vii şi mai blînde ale lui Giotto. Obîrşia lor era însă monahală, bîntuită de spaime apocaliptice. Amestecul de culori e însă cumpătat şi cumpănit, peste un cîmp albastru închis, acelaşi peste tot, de parcă zugravul a voit să aducă întregul cer pe pereţii bisericii.

Augustin de la Cârţa nu se înşela cînd arătînd-o, strălucind în soare şi respirînd aerul tare al munţilor şi-a amintit de unele din locaşurile văzute în Ultrasilvania sau chiar în întregul regat ori în Italia, urmînd aceleaşi năzuinţe, dar altfel înfăţişate şi pe alte căi, ca şi de cele mărunte din Moldova, ce i se păreau abia nişte începuturi, arătînd şi ele, prin unirea aproape deplină cu priveliştea, ceva din sufletul nostru şi din căutările lui, găsindu-şi pentru o vreme împlinirea aici la Cozia. Pentru că numai locaşul de pe malul Oltului avea această neaşteptată cumpănire a formelor, o îmbinare potrivită şi plăcută a liniilor şi o atît de fericită împodobire a uşilor şi ferestrelor. Amănuntele, jocul dintre gol şi plin, potrivirea dintre cele dinăuntru şi cele dinafară, arătau nu numai o cunoaştere adîncă a zidirii în piatră, o ştiinţă chiar,

ci mai ales o înțelegere mai presus de orice a așezărilor, a celor asemănătoare, aceleași în orice loc, o pricepere a împlinirii celor ce se deosebesc, toate pe calea deschisă de o vedere lăuntrică, aparținînd unui suflet cumpănit și senin, ce a atins limanul după multe căutări și zbucium.

Augustin de la Cârța ne-a arătat toate amănuntele, vorbind cu mai multă căldură decît altă dată. A stăruit însă cu un anumit rost asupra pomelnicului dăltuit de Ioachim după altul mai vechi. Numele celor răposați era săpat, așa cum se obișnuiește pe o tablă de lemn de tei, în primul rînd fiind amintiți domnitorii cu soațele și coconii lor. După acesta, adăugîndu-se și cei ce s-au săvîrșit între timp, se face altul și pe urmă altul, așa cum se află în orice ctitorie.

În stînga, cum stai cu fața spre el erau trecuți Voievozii :

Seneslau † 1290 și Ilina
Tihomir † 1310 și Ivanca
Marele Basarab Voievod † 1352 și Marghita
cu fiii Vlad și Mădălina,
Radu și Savina
și fiica Teofana
Nicolae Alexandru † 1364 și Maria și Clara
cu fiicele Ana și Stracimir țar,
Anca și Ștefan Uroș țar,
Elisabeta și Ladislau Palatinul
Vlaicu † 1377 și Cherana
Radu † 1383 și Ana și Calinichia
Dan † 1386 și Maria.

În dreapta se puteau citi alte nume, despre care nu știam nici eu decît din auzite :

Litovoi † 1277 și Iovana
Bărbat † 1290 și Mîndra

Neagotă și Mușa
Coman și soața
Șerban și Marina
Baldovin și Mădălina

Ioan și Voica
Farcaș și Mălina
Borcea și soața
Pașca și Sînziana
cu toți copii lor și toate neamurile.

Limpezirile le aduce Ioachim cu glasul lui potolit. De fiecare din aceștia se leagă întîmplări însemnate pentru țară și nu-i mirare că unii au și intrat în legendă. Ascultăm toți cu luare aminte. Chiar și Augustin, deși pentru el faptele sînt demult și foarte bine cunoscute. Intră în vorbă doar din cînd în cînd, fie pentru a întări un amănunt, fie pentru a limpezi o legătură de rudenie.

Nu se știe cine a avut gîndul acela îndrăzneț de a-i aduna pe cei risipiți pentru a fi mai puternici. Poveștile sînt multe, vorbind de supunere ori zestre cînd e o fată de măritat. Și-n această țară, ca și-n celelalte, pămîntul este în stăpînirea unor cnezi sau juzi și voievozi de ținuturi, pînă cînd, strînși laolaltă, au alcătuit Țara Românească cu un singur domn și stăpînitor, așa cum este acum. Acești *majores terrae, mai marii pămîntului,* pe care Augustin i-a găsit pomeniți în diplome, mai ales în Diploma Ioaniților dată de Regele Bela Ordinului cavaleresc al Ospitalierilor, pentru ca aceștia, stăpînind Cetatea Severinului, să apere regatul de pătrunderile tătărăști, sînt cnezii și voievozii de țară. Primul, care se mai cheamă și jude, este cîrmuitorul unui ținut, valea unui rîu cu mai multe sate. Și la noi, ca în tot locul în lume, așezările s-au statornicit pe firul apei. Sarcinile lor sînt numeroase, de la rînduiala așezărilor pînă la cele ale judecății și oastei. Strîng dările pentru stăpînirea cu care țin o legătură neîntreruptă, împart muncile, judecă pricinile și cheamă oastea în caz de nevoie. Mai multe cnezate alcătuiesc un voievodat. Asemenea voievodate au fost, la început, mai multe, după cum arată numele din dreapta pomelnicului. În dreapta Oltului ar fi fost patru asemenea cnezate și voievodate : Țara Severinului, ținut cucerit cînd de către unguri, cînd de alții, pentru însemnătatea lui. Acum se află în stăpînirea Voievodului Mircea. Voievodatul lui Litovoi, *Terra Litua,* se întindea de dincolo de munți, din Țara Hațegului, pe Valea Jiului,

pînă la Dunăre, cu cetate de refugiu în munte şi cu scaun de judecată în Cetatea Jiului. Farcaş stăpînea cnezatul de sub munte, cu scaun în Vâlcea, iar fratele lui, Ioan, malul Oltului, pînă la Dunăre, avînd scaunul la Caracal, ceea ce înseamnă tocmai cetate.

De numele Voievodului Litovoi şi al fratelui său Bărbat se leagă întîia încercare de desprindere de coroana maghiară. Primul a plătit cu viaţa această îndrăzneală, fratele fiindu-i prins şi răscumpărat apoi cu bani de la Regele Ladislau. Fiica lui, Ivanca, i-a adus lui Tihomir zestre întregul voievodat. Pentru că dincolo de Olt erau alte voievodate, dintre care acela al lui Seneslau, tatăl lui Tihomir, cu scaunul la Câmpulung, amintit şi el în diplomă, era cel mai puternic. Şi cum pentru a ajunge la zestrea Ivancăi trebuia să treacă peste cnezatul lui Farcaş, l-a cucerit, iar fratele acestuia Ioan, i s-a supus de bunăvoie. Mai înţelepţi au fost voievozii Neagotă şi Coman de la Buzău, avîndu-şi moşiile pe văile din jur, Râmnic, Teleajen, Buzău, Borcea şi Paşca cu scaunul la Floci, Şerban şi Baldovin din Codrul Vlăsiei, de-a lungul Argeşului, Dâmboviţei şi Motiştei. Mădălina cea mică, fiica lui Baldovin şi a Mădălinei, vestită prin frumuseţea ei, dacă şi acum se vorbeşte de ea, a fost soţia lui Vlad, fiul lui Basarabă, căzut în bătălia de la Perişani. M-am mîndrit să aud că m-am născut într-unul din aceste voievodate cunoscute şi bogate, care au ocolit vărsarea de sînge şi-au pus temeliile ţării. Şi nu mă miram că Ioan din Cremona începuse s-o îndrăgească.

Au fost şi cîteva împotriviri dintre acei mai mari ai pămîntului, dar pentru că Voievodul de la Câmpulung era mai puternic au trebuit, fie să i se supună, fie să plece. Nemulţumiţii s-au dus dincolo, la unguri, iar nepotul Ivancăi a fost unul din cei ce l-au îndemnat pe Carol Robert să înceapă nesăbuita lui pătrundere, sfîrşită atît de dureros pentru el, atît de victorios pentru Voievodul Ţării Româneşti. Iar Domnul Mircea stăpîneşte acum întreaga ţară, trăind în bună pace cu toţi vecinii.

Ioan din Cremona ascultase încordat, punînd uneori cîte o întrebare. Faţa i se luminase de o mare şi nestăvilită bucurie. Nu trebuia să-mi spună la ce i se oprise gîndul, pentru că-i ştiam visul încă de cînd am fost la Fiore,

unde învățătura îndrăzneață a lui Gioachino se păstra vie, rodind însă prea încet decît ar fi dorit cei grăbiți să vadă mai devreme unitatea Italiei. Părțile erau prea dezbinate ca să se întrezărească măcar întregul care la noi prinsese viață. Se afla într-o țară unde mai toate glasurile ascultau de o singură poruncă, chiar dacă Augustin nu era mulțumit. Pentru că și el, cunoscător al aceleiași învățături, se gîndea la vremea cînd toate micile țări vor face una singură. Era o lucrare a cugetului, încă nu îndeajuns de limpede, departe însă de atîtea inimi ce voiau să bată singure, supusă unor împrejurări neprielnice, un vis ce-l amăgea prin frumusețea lui, încercînd să-l împărtășească și altora deși știa că vremea lui nu sosise. Un gînd îndrăzneț, un vis întrezărit abia și bucuria celui ce le păstrează în inima lui ca pe un mărgăritar de mare preț.

Pe Argeș în sus

Îndată ce-am ajuns la Argeș, m-am gîndit la legămîntul făcut și la dezlegarea primită. Urcînd cu Boier Prâslea pe Râul Doamnei, la Poienii Spătarului Stanciul, l-am lăsat pe acesta să pregătească cele trebuincioase pentru călătoria noastră iar eu am povestit cu Jupîneasa Anca, cu slujitorii și-apoi cu Boier Stanciul. Am străbătut pădurea pînă la prisaca lui Moș Urs, dar drumul nu mi-a fost de mare folos. În livada din spatele casei se afla mărul acela cu poame puține și aurii, din care în fiecare toamnă de Sâmedru mînca întreaga familie. Era un pom dătător de viață. Poate și de tinerețe și înțelepciune. Pomul vieții. Dar de la o vreme, cînd merele erau coapte

dispăreau fără veste, cu toată paza. Iar Jupîneasa punea acest amănunt în legătură cu fiica ei dispărută. Nu știa nici ea bine cum și ce anume, dar nu se îndoia nici o clipă că trăia, undeva departe, așteptînd să fie scăpată. Cel ce-o răpise era un zmeu puternic, ce venea acum să-i ducă și poamele vieții.

Cuvintele ei nu erau chiar fără noimă. Numai Simina știa de mărul fermecat din grădină și bolnavă, poate, sau în primejdie, poftise acele mere în speranța că hoțul va fi prins sau i se va lua urma, încît să fie și ea scăpată. Nu știa că furul era mai viclean decît păzitorii grădinii. Și dacă presupusele lor erau întemeiate, atunci însemna că va veni și-n această toamnă să le culeagă și cu mai multă înțelepciune decît putere i-ar putea veni de hac. Se cuvenea ca cel ce purtase acel chip de copilă în inima lui, care-l urmărea de-o vreme și-n vis și-n trezie, să-și arate vrednicia, intrînd în rîndul bărbaților. Am fost întîiul cînd am pășit în ceata vitejilor Măriei Sale, se cuvenea să nu fiu nici acum mai prejos.

Boier Stanciul m-a îmbrățișat, aflînd de drumul pe care-l pregăteam :

— Nu m-am învrednicit s-o găsesc, mi-a spus el, deși n-aș putea spune că n-am căutat-o. Am trimis slujitori în cele patru vînturi, poate-i vor da de urmă. Nu i-au dat. Am cercetat pădurea, întrebînd oamenii, nimeni nu știa nimic decît din auzite. A venit un zmeu și-a luat-o. Poate... Și o las pe Jupîneasa Anca să creadă că-i așa. Poveștile sînt și ele bune, uneori. Dar eu cred că o ceată de turci răzleți au dat peste ea în prisacă. Stau și mă gîndesc însă, dacă ar fi așa, văzînd că-i copilă de neam și știind sau aflînd a cui este, ar fi încercat să primească o răscumpărare mai mare decît prețul unei roabe. Trebuie să fie vorba de altceva. Poate cineva a avut nevoie de ea, de o copilă ca ea. Și nu știu dacă a fost o întîmplare că au găsit-o în prisacă sau au căutat-o cu tot dinadinsul. Și Călin și Costea au străbătut țara pînă departe în Dobrogea. Au ajuns în Cetatea Silistrei, la Târnova și mai jos către Bizanț, fără să afle nimic. Dacă-i așa cum cred, și cineva a avut nevoie de un copil de suflet sau de o

mîngîiere pentru o pierdere, atunci are înţeles şi dispariţia ei fără urmă.

— O fi fiind pe celălalt tărîm, cum spune Jupîneasa Anca.

— Oriunde ar fi vei afla-o, dacă-ţi este scrisă. Bucuria noastră ar fi mare, tot atît de mare ca şi a ta. Numai să fii vrednic şi înţelept, cum te-ai arătat pînă acum. Măria Sa nu trebuie să piardă un voinic. Şi dacă n-aş fi încredinţat că drumul nu-i fără rost, nici nu te-aş lăsa să pleci.

— Vremea nu-i tîrzie încă şi se cuvine să încercăm. Am bune nădejdi că vom izbîndi.

— Poate să fiţi voi doi mai vrednici. Şi-mi pare bine că te însoţeşte Prâslea, deşi, pe cît era de iute în altele, pe atît de încet se arată acum cînd ar trebui să-şi întemeieze vatră nouă.

Am fost poate mai iscusiţi : nu puteam pune la îndoială vrednicia celorlalţi. Cît despre Prâslea nu-i puteam spune nimic, aceeaşi nemulţumire avînd-o şi eu şi alţii. Fiecare însă îşi cunoaşte ale sale şi dacă nici vorbele nici cele pe care le vedea în jurul lui nu-i schimbau gîndul, cine ar fi putut-o face ? Doar o furtună sau un cutremur simţite în inima lui, nu aflate din poveşti.

Am aşteptat pîrguirea merelor ca să prindem furul. Nu l-am prins dar i-am dat de urmă, începînd îndată căutările care nu au fost zadarnice. Lucrurile se petrecuseră după presupusa Spătarului. Lui Iacşi-bei îi pierise singura fiică a alesei sale, rămasă nemîngîiată, chiar dacă-i mai dăruise un copil. Şi, pentru că o îndrăgea foarte, i-a făgăduit că-i va aduce alta în schimb. Cu acest gînd au plecat peste Dunăre cîţiva slujitori să caute o copilă de neam şi apropiată ca vîrstă. Au fost norocoşi căci, ferind drumurile, au rătăcit prin pădure, nimerind la prisacă. Au luat copila care le-a fost şi pavăză pe drumul întoarcerii. Scăpînd teferi, au dus-o stăpînului lor care a dăruit-o alesei sale. Aceasta i-a spus Sultana, ca fetiţei pierdute, şi-a îndrăgit-o căci era plăcută la vedere şi isteaţă. Dar fie de urîtul străinilor, fie de dorul de casă nu i-a priit acolo. Ar fi voit să le dea fraţilor de veste, dar repede şi-a dat seama că aflîndu-se între străini, numai printr-un vicle-

şug va putea face semnul că trăieşte şi-i aşteaptă. N-a mai plîns, poate doar pe furiş, a învăţat repede să vorbească turceşte, ferindu-se să-şi facă cunoscute gîndurile. Iar cînd fiul cel mare al beiului a îndrăgit-o, ştia că va putea face semnul pentru cei de acasă. N-a mîncat şi începînd să se ofilească i-a spus zmeului, care nu ştia ce să-i facă ca să-i fie pe plac, că dacă nu mănîncă trei ani la rînd din poamele vieţii se va stinge. Şi i-a povestit că în grădina lor se află un măr fermecat, adus de departe şi crescut cu mare grijă. Tînărul i-a făgăduit că-i va aduce merele de aur, numai s-o vadă ca înainte şi şi-a ţinut făgăduiala. Voia să-i arate iscusinţa şi dragostea şi s-a arătat vrednic dacă a venit pînă la curtea Boierului Stanciul, ducîndu-i Sultanei poamele dătătoare de viaţă. Semn că şi păgînii au o rînduială a lor şi trebuie să-şi arate vrednicia trecînd prin unele încercări înainte de a intra în rîndul bărbaţilor.

Încercarea n-a fost uşoară, dar nu se cuvine s-o povestesc eu. O pun alături de întrecerea aceea cînd am primit medalionul de aramă. Numai că aceasta din urmă ţinea de a doua treaptă pe scara vieţii, pe care voiam s-o trec, ca să-mi împlinesc făgăduiala şi să arăt că sînt şi vrednic de ea. Aşa cum fiecare bărbat este dator s-o facă pentru ca să nu i se stingă neamul. Şi cum o să faceţi şi voi, cînd vă va veni vremea.

S-ar cuveni s-o spună Boier Prâslea şi cred că a şi făcut-o la vreun prilej, ca şi cum nu ar fi fost vorba de noi. Iar dacă nu el, atunci slujitorii noştri Hulpe şi Cumpănă, cărora le place să asculte, dar să şi povestească. Încît nu-i mirare că fratele nostru Alexandru a auzit povestea la un popas şi mi-a spus-o şi mie ca să mă minunez de ea. Şi dacă numele meu nici nu era pomenit măcar, nu însemna că eram mai puţin vrednic să trec pe sub a doua poartă sau că încercarea n-a avut loc. Augustin de la Cârţa care o auzise şi el, şi cunoştea şi faptele, mi-a arătat cum se fac schimbările şi de ce s-a ajuns la o altă faţă. Povestitorul a rămas doar la miezul întîmplării, înlăturînd toate amănuntele ce i se păreau de prisos. S-au oprit doar la cele mai însemnate, la un singur loc şi la puţini oameni, aşa cum se petrec lucrurile în toate poveş-

tile. Şi cu cît se va spune mai mult, va fi tot mai mult schimbată, pînă la o formă care să mulţumească pe toţi şi să fie şi uşor de ţinut minte. Cît mai puţină coajă şi cît mai mult miez. Şi apoi fiind vorba de însoţire şi de încercările legate de ea, povestitorul, a ales ceea ce ştie că va ţine cugetele şi inima treze la ceea ce-l aşteaptă pe fiecare cînd intră în rîndul bărbaţilor. Apoi, deşi numele meu nu era pomenit, nu era amintit nici al altuia, chiar dacă părea altfel. Prâslea este mezinul oricărei familii, aşa cum eram şi eu în casa Judelui Voicu. Puteam într-un fel să mă regăsesc în acel nume care nu-l avea, oricît părea de necrezut, în vedere nici pe Boier Prâslea. Prâslea e cel mai mic dintre fii, care se cuvine să se arate şi cel mai iscusit, deoarece nu numai părinţii, dar şi fraţii mai mari îi poartă de grijă, învăţîndu-l toate semnele şi arătîndu-i din vreme cum se străbate pădurea şi cum se mînuiesc armele. Ar fi putut să-i spună Făt-Frumos, dar nu numele avea vreo însemnătate, ci faptele şi rostul lor. Numele se pot uita, încercările nu, pentru că orice viteaz al Măriei Sale trebuie să treacă prin ele.

Fără îndoială aşa este cum spune el. E mai de preţ o faptă îndrăzneaţă neştiută de nimeni, decît una pe care o cunoaşte toată lumea. Şi trebuie s-o ştiţi şi voi, ca să nu uitaţi ce vă poate aştepta în viaţă şi cum trebuie să vă pregătiţi pentru orice încercare. V-aş lăsa s-o ascultaţi printr-o întîmplare, chiar în forma ultimă ascultată de mine, întărind doar căutarea furului, fără să mai amintească de sora răpită. Iar în împărăţia zmeului de pe celălalt tărîm, Prâslea găseşte o fată de împărat cu care se şi însoţeşte. Măcar dacă ar fi fost aşa spre bucuria tuturor. Socotesc însă că-i mai potrivit pentru învăţătura voastră, fiii mei iubiţi, să aflaţi întîmplarea, nu cum s-a petrecut atunci cînd am adus-o pe mama voastră de peste Dunăre, din casa beiului, ci aşa cum s-a povestit întîia dată la un popas în drum spre Cetatea Branului. Fără să mă mir de schimbările ei, bucuros că cei ce o ascultau ţineau minte ce le era de folos pentru a intra în rîndul bărbaţilor. Aşa cum, nădăjduiesc, sînteţi şi voi cu luare aminte.

A fost odată ca niciodată... nu prea demult însă... ba am putea spune că toate întîmplările povestite acum sînt foarte proaspete în amintirea celor ce le-au trăit sau a celor ce au aflat cîte ceva despre ele.

A fost odată ca niciodată, pentru că dacă nu ar fi fost nici nu s-ar povesti, nici nu s-ar spune pe de rost, a fost, nu departe de noi, și este încă, *pe Argeș în sus, dusu-m-am tot dus,* dincolo de unde Râul Târgului se unește cu Argeșelul, curtea unui boier al Măriei Sale, boier de viță veche. Strămoșul i-a fost de mare credință Voievodului Basarabă, și a și pierit, apărîndu-l în bătălia de la Posada.

Boier Stanciul, despre care este vorba, avea trei fii. Avusese și o fată, Simina, dar nu se mai știa nimic despre ea. Cînd năvăliseră zmeii în țară, nu se știe cum un pîlc de turci, rătăcind prin pădure, să nu fie prinși, au dat de sălașul unde se afla, la o prisacă, Simina, copilă de nici zece ani și au luat-o cu ei. Cum s-au întîmplat lucrurile și cine au fost, nimeni nu știe cu adevărat. Povești sînt multe. Unii spun una, alții alta. Ba că nu au fost turci, ci niște dușmani ai boierului, ba niște lotri păcătoși ce-au coborît dinspre părțile Branului, ba cine știe ce zmei, venind aici de pe celălalt tărîm, unde au și dus-o.

Și dusă a fost...

A încercat Boier Stanciul să afle. A trimis oameni în toate părțile, ba și peste Dunăre, pînă hăt departe la Marea, cu gînd s-o răscumpere din prinsoare. Totul a fost însă zadarnic... nu i-a dat nimeni de urmă.

După ce-i pierise jupîneasa, la nașterea Siminei, boierul era singur, mîngîierea fiindu-i cei trei fii. Aceștia nu-i ieșeau din vorbă și se înțeleseseră, în taină, să pornească în lumea largă și să-și caute sora. Dar cum erau în slujba Măriei Sale nu puteau pleca fără știrea și voia lui. Și nu că nu le-ar fi dat dezlegare, dar au urmat războaie după războaie, pîrjoluri și bejenii, iar cînd a dat bunul și înduratul Dumnezeu și un răstimp de liniște și pace, trebuiau pregătite oștile, trimise iscoade în toate părțile, cărți pe la craii din jur, și așa vremea a trecut,

dar cei trei nu și-au uitat planurile, numai că așteptau un timp mai potrivit.

Și avea Boier Stanciul o grădină ca-n povești. Dealurile toate erau pline de livezi, dar în jurul casei, grădina cu pomi le întrecea pe toate. Și-n mijlocul ei, în partea cea mai însorită, adusese un măr tocmai din țara talienilor, dintr-un soi ce nu se afla decît acolo și pe care-l văzuse cînd, trimis de Măria Sa, s-a dus la Cetatea Veneției pentru treburile domniei. Un pom fermecat, cum nu sînt prea mulți în lume, căci nu crește oriunde și are nevoie de mare grijă și mult soare. Cei ce-au auzit de el se și mirau cum de-a ajuns la rod, aici unde asprimea iernii pustiește livezile. Dar locul unde se afla grădina era ferit de vînturi, ca într-o căldare, și iarna, îl mai ajutau cu o haină de fîn să nu-i fie frig.

A crescut pomul frumos și înalt. A dat mai tîrziu decît în țara sa de baștină, florile, dar a dat niște flori mari, albe, cu firișoare roșii, cum nu s-au mai văzut. Și Boier Stanciul își desfăta privirea așteptînd să vadă primele mere. Dar pomul își scutura florile și rămînea sterp. S-a mîniat stăpînul și a voit să-l taie. Signor Francesco, de la Argeș, auzind de pățania lui, i-a trimis vorbă să mai aștepte trei ani la rînd, pentru că abia atunci va prinde rod. Se mai întîmplă uneori asemenea poveste și acolo unde îi priește locul și vremea și vremurile.

A venit toamna și i-au pus veșmîntul din trestii, și otavă. Iarna a fost mai blîndă decît altădată, dar mai lungă. Și în primăvara întîrziată a dat în muguri. N-a făcut prea multe flori, dar parcă mai frumoase decît în trecuții ani. Boier Stanciul a fost tare mulțumit, cînd a văzut că mătasea lor nu se scutură fără folos și pomul adus de peste mări și țări va prinde rod. Mergea în fiecare zi să-l vadă, bucurîndu-se în soarele verii fierbinți de minunea care creștea văzînd cu ochii. Și au venit zilele potolite ale lui septembrie, numită la noi răpciune; pomul avea trei mere mari, aurii, păstrînd în coaja lor o parte din culoarea razelor de soare. Erau de-acum în pîrg și boierul de abia aștepta să vină ziua să le poată culege. Pare-se că erau mere fermecate, dătătoare de viață și tinerețe. Hotărîse chiar s-o facă, dar ce s-a întîmplat nimeni nu știe și merele au dispărut de pe pom,

cu toată paza curţii şi cu toţi cîinii care nu au dat nici un semn să fi trecut vreun pămîntean pe acolo.

S-a supărat boierul şi nici n-a vrut să ştie de acel măr care i-a adus atîtea necazuri pe lîngă cele, destule, pe care le avea. Dar feciorul cel mare, fără să-i spună, i-a purtat de grijă şi cînd merele au dat în pîrg şi-a făcut un pat sub pom, veghindu-l noapte de noapte. Zadarnic însă. În noaptea dinainte de ziua hotărîtă culesului merele au dispărut, către dimineaţă cînd Călin, aşa-l chema pe fiul cel mare, aţipise. Cînd a aflat boierul, a poruncit să-l stîrpească degrab: cine ştie ce lucruri necurate erau la mijloc şi nu avea trebuinţă de un asemenea pom în grădina lui. Dar mijlociul, Costea, şi-a mîngîiat fratele şi amîndoi l-au rugat pe tatăl lor să-l mai cruţe un an, dîndu-l în grija şi-n paza lor. Şi acesta s-a învoit, de dragul şi voinicia lor, să-l mai lase un an, doar-doar vor fi vrednici.

Erau de-acum doi şi nădăjduiau împreună să dezlege taina acelui măr fermecat ce făcea doar trei mere, dispărînd şi acestea, fără să ştie nimeni cum, tocmai cînd trebuiau culese. Au cercetat ei jur-împrejur, au căutat urme dar n-au găsit. Unii ziceau că o pasăre măiastră se hrăneşte cu asemenea mere venind să le fure fără ca nimeni să simtă. Poveşti, şi-au spus cei doi, e vreun lotru şi şi-au ascuţit suliţele, pregătind săgeţile şi arcul. Şi cînd a venit sorocul, după o lungă şi fierbinte vară, în care poamele se scăldau în aurul luminii, furîndu-i galbenul, s-au rînduit noapte de noapte, cu schimbul, ca să nu le scape hoţul. Truda le-a fost şi lor zadarnică, iar dimineaţa, ruşinaţi, au trebuit să-şi recunoască neputinţa. Merele dispăruseră tocmai în zori cînd ei aţipiseră, iar cîinii nici n-au mîrîit, necum să latre cum le este datoria. S-au dus ruşinaţi la tatăl lor, povestindu-i cele întîmplate şi i-au cerut voie să-l taie. Dar Boier Stanciul nu s-a învoit. Nu credea nici el în vreo taină ce se cerea dezlegată, ci voia să prindă îndrăzneţul fur ce-l lipsea de bucuria de a gusta din acele mere minunate, cum nu sînt multe în această lume. Iar dacă feciorii lui nu au fost în stare să le păzească, trebuie să încerce el, să le spele ruşinea şi nevrednicia. Călin şi Costea s-au întristat şi mai tare. Şi cum cutreierau în

neştire grădinile, amărîţi de slăbiciunea lor, s-a apropiat de ei Prâslea, ultimul fiu, care tocmai trecuse în rîndul tinerilor de nădejde ai Măriei Sale. Şi-l chema Mircea, ca pe naşul său, Voievodul. Au stat ei de taină şi ce au pus la cale nimeni nu ştie şi nici cum Prâslea şi-a înveselit fraţii. Atîta cunoaştem şi spunem, că s-au dus toţi trei la Boier Stanciul, căzîndu-i în genunchi şi rugîndu-l să-i lase pe ei să mai încerce o dată. Dar boierul nici n-a voit să audă :

— Doi ani aţi încercat şi nu v-aţi dovedit vrednici, s-a încruntat el.

— Aşa este, tată, i-a răspuns cuviincios mezinul. Dar acum sîntem trei. Împreună vom dezlega vrăjile, dacă l-a fermecat cineva. Ne-om gîndi cum să-l păzim mai bine şi unde-s mai mulţi şi puterea e mai mare, dar şi chibzuinţa. Dacă-i pasăre, cum se spune, măiastră să fie, şi n-o să scape de săgeţile noastre. Împreună ne-om sfătui cum şi în ce loc să rînduim străjile, şi toţi trei vom prinde hoţul, dacă este hoţ. Iar dacă nu vom fi în stare să-l prindem sau să culegem merele nevătămate, o să ne recunoaştem nevrednicia şi-om pleca în lume, să ni se piardă urmele.

— Să mai văd, a răspuns parcă mai puţin încruntat boierul, mirîndu-se de cuvintele fiului său.

Prâslea a simţit că tatălui i s-a îndulcit vorba, luminîndu-i-se privirea :

— Dacă cel ce ne pradă grădina e om ca şi noi, chiar dacă soseşte de pe celălalt tărîm, o să-l străpungem. Numai dacă-i duh n-o să avem ce-i face. Dar stau şi mă gîndesc, duhul poate să le scuture, să le facă să cadă, cum să le ia cu el însă ?

— Bine, a zis Boier Stanciul, vă mai dau răgaz şi acest an. Faceţi ce ştiţi ca să nu mai am scîrba pe care mi-a pricinuit-o ticălosul acela. Viu, mort, să mi-l aduceţi. Ba dacă stau să mă gîndesc, ori îl prindeţi ori nu, aş fi mulţumit să am merele coapte pe tipsia din faţa mea.

Feciorii i s-au închinat, după cuviinţă, şi s-au dus :

Dusu-s-au şi s-au tot dus şi vorbe cîte şi-au spus, le-a purtat prin cetini vîntul şi le-a înghiţit pămîntul . . .

Vîntul le-a purtat departe către miazăzi, acolo unde cineva le aştepta să le dezlege înţelesul. Iar pămîntul le-a dat apelor, ducîndu-le la Dunăre şi de acolo la Marea cea Mare, să afle şi peştii şi să se minuneze de toate cîte se întîmplă, aici, în Ţara Românească.

A venit iarna şi cei trei au străbătut munţii, străpungînd lupi, săgetînd urşi, punînd curse jderilor şi rîşilor, căutînd pînă în cele mai ascunse coclauri lemnul potrivit pentru săgeţile de care aveau nevoie mai tîrziu, lemn tare şi, poate, fermecat, drept şi mlădiu. Iarna a fost mai aspră ca altă dată şi cu mai multă zăpadă. Pomul avea acum două rînduri de straie ce-i ţineau căldură. Şi se simţea ca în ţara lui de baştină, ba poate chiar mai bine.

Primăvara a venit tîrziu şi dintr-o dată, tocmai cînd se săturaseră pînă şi copiii de atîta omăt şi gheaţă. Zăpezile s-au topit şi puhoaiele le-au dus la vale în albiile pline, mai să se reverse. Ziceau bătrînii că va fi un an îmbelşugat. Cînd vîntul a zbicit pămîntul cei trei s-au apropiat de casa părintească. Au intrat în livezile de pe dealuri, tăind crengile uscate şi săpînd pomii la rădăcină, şi în ziua potrivită au dezbrăcat şi mărul minunat să-şi scalde tulpina în apele luminii de primăvară. Mugurii au zîmbit în soare, iar fraţii nu lăsau să treacă o zi fără ca unul să nu fie lîngă măr, văzînd cum crapă mugurii, cum ies florile şi frunzele, sau cum se joacă albinele în casele lor albe din ramuri. Au pîndit ziua cînd ofilindu-se vălurile mătăsoase şi albe au rămas merele mici, multe la număr, din care s-au tot ales, căzînd în răstimpuri, pînă cînd, către vîrf, acolo unde soarele le putea mîngîia din toate părţile, n-au mai fost decît trei, rotunde, de parcă erau puse acolo de cineva pentru desfătarea vederii.

Toată vremea cei doi fraţi mai mari s-au perpelit să găsească pricina adormirii lor tocmai cînd trebuiau să rămînă treji. Şi mai ales îşi băteau capul cum să facă să dezlege vrăjile aducătoare de somn, pentru că altă pricină nu puteau găsi slăbiciunii lor. Prâslea însă era vesel, cînta din frunză şi le spunea să nu aibă nici o grijă. Erau trei şi se vor îndemna unul pe altul. Vor po-

vesti, rămînînd de veghe toată noaptea. Şi vor prinde furul.

Cei doi s-au supărat, aducîndu-şi aminte cum se hotărîseră şi ei să facă la fel. Cum au povestit fiecare cîte o păţanie, veseli şi bucuroşi că nu le venea somnul. Pînă cînd, fără să-şi dea seama, pleoapele li s-au îngreunat şi nici nu au simţit cum aţipesc. Iar acum, cel mai mic, venea să-i înveţe ceea ce ştiau şi ei.

— De ce nu aveţi încredere, i-a îmbunat mezinul, simţindu-le supărarea. Şi de ce nu aşteptaţi liniştiţi şi fără gînduri, să vină ziua şi atunci, toţi trei, ne-om pune la încercare virtutea şi iscusinţa.

— O să te vedem noi atunci, mormăiră cei doi.

— O să mă vedeţi tot aşa. De ce să-mi amărăsc inima de pe acum. Deşi, dacă o să fim uniţi, dacă ne vom înţelege şi sprijini, aşa cum fac fraţii, nu se poate să nu izbîndim.

Trebuiră să-i dea dreptate, şi aşa, mai glumind, mai schimbînd o vorbă, mai tăind un ram, mai sprijinind o creangă prea încărcată, vremea s-a dus :

Dusu-s-a şi s-a tot dus, învîrtindu-se pe fus . . .

Prâslea s-a făcut şi el ceva mai tăcut, alergînd de pe o creastă pe alta, cercetînd cărările şi locurile unde va pune străji. Se apropia sorocul, dar el ştia ce va face, de aceea nu s-a posomorît, ca şi fraţii lui, care trecuseră o dată prin încercare. A coborît de la curte şi Boier Stanciul să privească cele trei mere de aur. Şi plecînd, ofta a neputinţă, dar a doua zi se înfăţişa iar, mai devreme, ca să-şi bucure privirile la frumuseţea lor.

Copiii îl lăsau singur în scaunul său, fără să-l tulbure în visarea şi desfătarea lui, apropiindu-se de măr numai cînd acesta, oftînd iar, se ridica îndreptîndu-se spre casa pustie. Doar gîndul îi rămînea treaz şi speranţa că cei trei vor fi vrednici să-i păstreze această mîngîiere, din puţinele ce i-au mai rămas.

Şi s-a apropiat ziua cea fermecată, cînd trebuiau să culeagă merele cele de aur. Au pregătit tipsia, s-au rînduit străjile, aşteptînd noaptea. Prâslea şi-a adus şi căţelul care s-a culcat la picioarele lui. Iar fraţii cei mari au fost tare bucuroşi cînd mezinul le-a cerut să-l lase pe el să fie de strajă în zori, atunci cînd este som-

nul mai dulce iar ochii se închid fără voie. Dar el își pregătise de cu seară două țepușe, pe care le-a înfipt în pămînt : una sub bărbie, alta la ceafă, și cum închidea ochii, capul se lăsa în vîrful ascuțit și se trezea. Cățelul îl privea cu mirare, neștiind ce se petrece, mîrîia a nemulțumire, apoi a bucurie cînd îi simțea mîna mîngîindu-i capul.

Aproape, ca la un ceas de zori, cînd cei doi dormeau duși, numai că s-a auzit în depărtări un trap ușor, și în liniștea ce s-a lăsat, un cîntec dulce îndemna toate ale firii la odihnă, iar Prâslea, a ațipit și cățelul n-a mai mîrîit. Dar țepușa repede l-a trezit și în liniștea nopții a văzut cum o umbră se apropia, tiptil, de pom, urcîndu-se fără teamă și dispărînd în frunziș, fără să se îndoiască de izbînda lui. Prâslea s-a frecat la ochi, dar n-a mai văzut pe nimeni. Și-a încordat arcul și a tras o săgeată. S-a auzit un geamăt, apoi crengi rupte și foșnet de frunze căzute. Cînd să se apropie de tulpină, s-a împiedecat de cățelul ce nu se trezise. Ridicîndu-se în grabă a ajuns la trunchi cu sulița întinsă, voind să-l prindă de viu. S-a lăsat o tăcere și mai adîncă. Și nu a mai zărit nimic. Umbra coborîse, pierind în noapte.

În curînd, de peste dealuri s-au ivit zorii. La început ca un abur străveziu, limpezindu-se treptat. Apoi, toate culorile curcubeului în fîșii lungi, învrîstate pe boltă, ca o țesătură scumpă, pînă cînd, stingîndu-se, încet, o nesfîrșită pînză albă s-a desfăcut peste lume, iar calea albastră fără nor, aștepta primele semne ale luminii. Și-n privirile zorilor, sus, cele trei mere străluceau ca trei bulgări de aur curat. Le-a privit o clipă și el, vrăjit de minunea lor, și-a trezit frații, le-a arătat merele, să aibă grijă de ele, să nu se piardă tocmai acum și s-a dus să cerceteze potecile.

Pe țărîna greblată a văzut urmele necunoscutului ca niște picioare înfășurate în pînză. Era un fur iscusit.

A sărit gardul grădinii.

Pretutindeni tăcere.

Străji și cîini dormeau fără grijă, fermecați de umbra ce nu se vedea nicăieri.

Nici cățelul nu l-a urmat, spre mirarea lui.

A pus urechea la pămînt și a auzit cum se îndepărtează în grabă un tropot de cal.

S-a întors. Frații culeseseră cu grijă merele care străluceau pe tipsia de aur. L-au îmbrățișat pe mezin că li s-a spălat rușinea din ceilalți ani. Dar Prâslea, era cu gîndul departe, la furul care-i scăpase.

În timpul acela soarele răsărise deplin. De după deal văpaia mai stinsă a toamnei vestea o nouă zi în care întreaga fire se putea bucura de căldura blîndă și bună. Prâslea, bănuind despre ce-i vorba, și-a poftit frații să-i ducă Boierului Stanciul merele de aur cum încă nu se mai văzuse în acea parte de lume. Cei doi s-au simțit prea cinstiți, îndeplinind dorința lor și a mezinului, întru mulțumirea părintelui care-i aștepta să le vadă vrednicia. Iar Prâslea a rămas în grădină să cerceteze locurile la lumina zilei.

Tulpina era neștirbită, doar o bucată de pînză gălbuie rămăsese atîrnată de o creangă. Poate furul își rupsese veșmîntul, deși după formă părea altceva. A luat-o și a băgat-o în șîn.

Pe sub măr, stropi de sînge arătau drumul lotrului.

A sărit gardul pe unde erau urmele. Străjile se treziseră. Cîinii curții însă îl ocoleau ca și cum ar fi fost vrăjit, iar cățelul său s-a îndepărtat cu teamă de el. A poruncit slujitorilor să pregătească caii de plecare, apoi s-a dus și el acasă.

Boierul se juca cu cele trei mere de aur și nici nu-i venea să creadă că se întîmplase minunea. Văzîndu-și fiul, i-a ieșit înainte și l-a sărutat.

— Mare bucurie mi-ați făcut, le-a spus, privindu-i lung. Cereți-mi orice și vă voi da.

— Tată, a răspuns Prâslea, sîntem prea bucuroși de mulțumirea domniei tale și dacă nu-i cu supărare aș cere calul și slujitorul meu, să pornesc pe urmele furului. Ori se ascunde o taină ori nu, trebuie să-i dăm de urmă și să aflăm cine este.

— Așa-i, au întărit și cei doi. Lasă-ne să ne ducem. Împreună vom da de rost tainei și-l vom prinde.

— Bine, le-a spus părintele, faceți cum poftiți. Numai fiți vrednici ca pînă acum.

Şi poruncind slujitorilor să pregătească cele de trebuinţă s-a ridicat, iar de după icoana Maicii Domnului, zugrăvită pe lemn, a scos cartea de liberă trecere pe care i-o dăduse Vodă şi le-a încredinţat-o.

Au sărutat cartea, i-au sărutat cuviincios mîna şi au ieşit. Prâslea şi-a rugat fraţii să vegheze ca toate să fie pregătite pentru drum lung, şi încălecîndu-şi calul murg a ajuns într-o clipită sub pădure, unde era casa bătrînei sale doici. I-a povestit întîmplarea cu cîinii şi i-a arătat bucata de pînză. Bătrîna a mirosit-o şi i-a spus că-i veşmînt de mort. Putea trece cu ea printr-o haită de cîini şi toţi vor fugi, fără să-l latre, oricît de răi ar fi. I-a mai şoptit ceva la ureche. Şi dorindu-i izbîndă, atîrnîndu-i la oblînc o traistă, a făcut peste el semnul crucii. Iar Prâslea s-a tot dus :

Dusu-s-au tot dus, către ce-l apus. Cale de o zi, către miazăzi ...

Primejdiile de acum încep, de la căutarea zmeului, care, poate, a coborît pe celălalt tărîm sau şi-a pierdut urma prin păduri şi peste ape. Nu-i uşor lucru să-ţi cumpăneşti calea printre atîtea semne şi să le dai de înţeles.

Dar ei au găsit toate rosturile, aşa cum trebuie să le aflăm şi noi. Stropii de sînge i-au dus pînă la Dunăre unde începe împărăţia turcului. Au vorbit ei ce au vorbit şi s-au înţeles ca cel mai mic, împreună cu slujitorul său de credinţă să treacă dincolo, pe celălalt tărîm, iar fraţii cei mari să-i aştepte în cetatea de pe mal, pregătiţi să le sară în ajutor dacă va fi nevoie, cînd se vor întoarce. Încercarea lor era cu mare primejdie, fiind nevoie mai mult de minte decît de putere. Şi aşa cum adesea se întîmplă lucrurilor, de nici nu ştii cum, nici nu te aştepţi, nu cei mai vîrstnici erau şi cei mai chibzuiţi, poate nici mai viteji — deşi ar trebui să fie — ci, după o întocmire pe care n-o putem cunoaşte, tinereţea cea plină de visuri şi de îndrăzneală. Dar Prâslea pe lîngă curajul şi îndemînarea lui, arăta mai multă înţelegere şi înţelepciune decît fraţii lui, adică tocmai cele de care era nevoie în isprava ce o începuse.

S-au îmbrăcat în haine potrivite de negustori, au pus pe umăr cîte o desagă şi încă în prima noapte au trecut Dunărea. Iscusinţa trebuia să fie soră bună cu repe-

ziciunea, dacă voiau să prindă furul, şi el tot atît de grăbit ca şi ei. Au pornit pe urmele stropilor ce se mai cunoşteau încă, dar erau, de-acum din ce în ce mai rari. Marfa le era căutată foarte, deşi fără primejdie pentru ei. Căci sfatul de taină al bătrînei doici se dovedise a fi de mare folos. De la ea luase desaga plină cu de toate. Descîntecele le ştia din copilărie, tot de la ea, amintindu-şi-le pe drumul necunoscut în timp ce Hulpe, fluierînd abia auzit din frunză, era atent la toate cele întîlnite în cale. Şi dacă nimeni nu i-a întrebat nimic, nici ei nu s-au grăbit să-şi strige marfa.

Şi-au mers ei aşa, *cale lungă să le-ajungă, drum de ţară pînă-n seară,* cale de o zi de mers cu un cal bun de trap, pînă au ajuns într-un tîrg unde urmele s-au pierdut. Caută de-acum acul în carul cu fîn! Dar se vede treaba, ursitoarele îl hărăziseră pe Prâslea şi cu noroc pe lîngă toate celelalte daruri pe care le avea. Cînd se uitau în dreapta şi în stînga, să tragă la o casă, că se făcuse seară, gata, i-au înconjurat nişte turci. Prâslea a început să-şi strige marfa, iar Hulpe le făcea semne că vor să meargă undeva să se culce.

Zmeii se făceau că nu pricep nimic, iar de marfa din desagă nu aveau nevoie. I-au legat şi i-au dus în casa lui Iacşi-bei. Era cea mai arătoasă din tot tîrgul. Beiul nu era acasă, poate în vreo bătălie cu sîrbii sau prin Ţara lui Dobrotici, după pradă, cum îi era felul. I-a luat în primire un slujitor bătrîn, întrebîndu-i domol, de unde sînt şi ce marfă au de vînzare.

— Sîntem doi bieţi negustori veniţi de departe, din Ţara pădurilor, cu marfă de mare preţ, dar care fără de noi nu se poate folosi, i-a spus Prâslea, cumpănindu-şi vorbele, deşi vedea că nu înţelege prea bine vorbele ce-i spune.

Slujitorul a dat puţin la o parte perdeaua de la uşa dinăuntru şoptind cîteva cuvinte neînţelese. Atunci, de acolo, a venit spre ei o femeie cu faţa acoperită, spunîndu-i slujitorului s-o cheme pe Sultana.

Cei doi negustori i-au căzut în genunchi şi cînd Sultana a venit, mai mare mirarea, aceasta i-a întrebat în limba lor cine sînt şi de unde vin. Era pe semne o roabă din Ţara Românească, a cărei înfăţişare n-o pu-

teau vedea din pricina vălului, dar care le vorbea liniştit şi blînd.

I-au spus de unde vin şi ce fel de marfă au : foi de pătlagină, flori de soc, frunze de brustur, hrean cu miere, nalbă, măselariţă, ciumăfaie, oloi de pojarniţă. Şi în timp ce-şi înşira marfa, scotea din desagă cîte o pungă din băşică de porc, arătînd femeilor şi florile uscate şi rădăcinile tăiate mărunt şi frunzele învelite cu grijă.

Femeile s-au înţeles între ele şi apoi Sultana i-a întrebat dacă nu au vreo alifie de rană.

Prâslea s-a arătat prea smerit :

— Trebuie să ştiu ce fel de rană. Avem alifie pentru rană de fier, pentru rană de săgeată, pentru tăietură obrintită. Şi a scos cîteva ulcele mici, bine închise.

Slujitorul a voit să i le ia, dar Prâslea le-a pus la picioarele Doamnei, ştiind că de-acum a venit şi vremea lui.

— Rana trebuie văzută, curăţată, iar alifia fără descîntec n-are nici o putere, i-a spus Prâslea Sultanei.

Apoi a început să rostească uşor, cîntat, ca pe o rugăciune :

Simină, Simină, floare din grădină... Rana unde-ţi este, floare de poveste. Ţi-am adus o veste...

Stăpîna casei i-a spus slujitorului cîteva cuvinte repezi şi acesta s-a uitat mai puţin încruntat la ei, apoi i-a şoptit ceva Siminei. Au fost poftiţi într-una din camerele alăturate unde zmeul căutat, hoţul merelor se afla în pat. Tînăr, cam de vîrsta lui Prâslea, dar slab şi cu ochii arşi de fierbinţeală. În aer un miros de rană obrintită.

Prâslea a deschis fereastra şi apoi a cerut cele de trebuinţă :

— Apă fierbinte, i-a spus Siminei, scoţînd din desagă un vas de aramă... Peste trei zile... Şi bumbac mult... Cînd fierbinţeala îi va trece... Fîşii de pînză albă... Vom putea pleca toţi trei...

Simina bătu din palme şi o slujnică a adus toate cele cerute de parcă erau dinainte pregătite.

Prâslea a dat, uşor, acoperitoarea la o parte şi a dezvelit, încet, piciorul rănit. Era umflat, deşi rana nu era nici prea mare, nici prea adîncă, dar zeama de buruiană rea în care-şi muiase săgeata o ţinuse deschisă. A cură-

ţit-o cu mare grijă, spunîndu-i slujitorului său să pregătească fiertura. Apoi tot atît de priceput ca o doftoroaie i-a pipăit piciorul să vadă dacă are coptură sau este lovită vreo vînă. Bolnavul gemea uşor, dînd mulţumit din cap. I-a ridicat piciorul, l-a îndoit de la genunchi, lăsîndu-l iarăşi întins. Apoi i-a cercetat încheietura şi călcîiul. Stăpîna casei, Simina, Hulpe, erau cînd lîngă pat, cînd la focul unde se pregătea fiertura. Iar după ce a fost gata, Prâslea a strecurat-o prin pînză de in, a răcorit-o, şi cînd nu era nici fierbinte nici rece, aşa cum le place zmeilor să le fie mîncarea cînd se aşază la masă, a spălat rana. Hulpe şi Simina pregătiseră fîşiile de pînză. A deschis ulcica unde avea oloi de pojarniţă şi-n timp ce-i ungea rana a murmurat descîntecul:

Rană, rană, hoţomană... ce ţi-e ţie, de eşti vie, obrintită şi cernită, de săgeată, fermecată... De eşti ciumă, ţi-oi fi mumă; de eşti drac, ţi-oi fi leac; Nefîrtate, ţi-oi fi frate... Să te duci, la răscruci, peste ţări, peste mări, printre glii, pe pustii... Stropi de rouă, carne nouă, stropi de sînge, nu mai plînge... Leacu-ţi este, de pe creste, flori curate, foi surate, descîntate, strecurate, tăinuite şi vrăjite... Fii curată, luminată, ca o nalbă, floare dalbă...

Iar după ce i-a pus pînza muiată în oloi de pojarniţă şi bumbacul, a înfăşurat rana, fără s-o strîngă. Apoi s-a spălat şi i-a pregătit o fiertură din fructe de pădure şi din rădăcină de odolean, îndulcită cu miere.

De-acum era noapte. Hulpe s-a dus să-şi caute un loc de odihnă la grajduri, iar Prâslea a fost poftit într-o cămăruţă lîngă aceea a bolnavului şi un slujitor i-a adus de mîncare. Stăpîna se arătase prea mulţumită de felul în care descîntase rana tînărului zmeu, voind să-l ţină lîngă el pînă la vindecare. Prâslea a dat din cap dar gîndul lui era la plecare. Înainte de a se culca s-a uitat pe fereastra deschisă cum e împărţită curtea, unde sînt grajdurile şi mai ales cîţi slujitori păzesc casa. I-a spus apoi lui Hulpe ce are de făcut şi s-a culcat.

A doua zi zmeul se simţea mult mai bine. Durerile încetaseră iar fierbinţeala îl lăsase. Voise chiar să se dea jos din pat, dar Prâslea i-a arătat piciorul umflat şi l-a sfătuit să stea liniştit pînă cînd rana se va închide.

Vor trebui să treacă cel puțin nouă zile în care să-l descînte, ca să iasă toată răutatea și să poată încăleca. Iar el și-a pregătit buruienile, ascultîndu-l pe Hulpe care-i povestea cum e împărțită curtea, cîți cai sînt în grajduri și pe unde vor putea ieși la adică. Sperau să fie toate așezate cum se cuvine și fără primejdie pentru ei. Mai ales că leacurile lui lucrau și ele repede și bine.

A treia zi, spre seară, Prâslea, i-a desfăcut rana, a spălat-o din nou cu fierturile lui, a tăiat un pui de porumbel pe care, spre mirarea Stăpînei casei, l-a pus crud pe rană și l-a descîntat din nou :

Soră, soră, surioară, să fii gata de cu seară, pentru calea noastră lungă, călăreți să nu ne-ajungă...

Apoi i-a pregătit altă fiertură adormitoare, din care, o ulcică plină a lăsat pe masa din cămara lui. L-a văzut pe slujitor gustînd : era o băutură bună, îndulcită cu miere din floare de brad. Iar cînd acesta a golit ulcica și-a făcut semnul crucii și s-a întins în pat prefăcîndu-se că doarme.

Hulpe a făcut și el treabă bună. A ajutat slujitorului să dea fîn și ovăz la cai, a tras apă din fîntînă și le-a țesălat coamele, făcînd curățenie și-n grajd. Apoi s-a culcat și el. Îndată după miezul nopții s-a strecurat lîngă slujitorul ce păzea grajdurile, prinzîndu-l pe la spate. După ce i-a pus călușul în gură și l-a legat, l-a aruncat în podul cu fîn. A înfășurat copitele cailor în pînză și i-a scos încet, pe poarta din dos. Pînă dimineața puteau fi departe.

Prâslea, cam în aceeași vreme a deschis și el fereastra, fluierînd încet, ca o pasăre. Într-o clipă Simina a fost lîngă el. S-au urcat pe cai și duși au fost :

Dusu-s-au ca gîndul, nu-i ajungă vîntul... iute ca săgeata, nu-i ajungă ceata...

Dimineața, aflîndu-li-se lipsa, o ceată de turci au pornit pe urmele lor. Dar ei erau cu mult înainte, și au trecut Dunărea unde-i așteptau ai lor. Bucuria le-a fost mare cu toate că din urmă veneau păgînii. Erau însă pregătiți să-i înfrunte, făcîndu-le semn să treacă vadul la ei. Aceștia vîzîndu-i mulți și înarmați s-au întors la ale lor. Iar Simina și frații ei au pornit în grabă spre casă.

S-a lăsat tăcerea. Vorbele pieriseră, parcă nici n-au fost spuse vreodată, dar gîndurile erau treze, arzînd în vatra fiecăruia, gata să mistuie totul. Iar între noi povestea făcuse o legătură ce se prelungea dincolo de cuvinte. Eram, de-acum, departe, undeva într-un tărîm de poveste, în care ne adînceam ca într-un codru fără sfîrşit.

Inima noastră

Eram bucuros, după întoarcere, că i-am dat Jupînesei Anca liniştea şi pacea. Iar pentru mine, sosise ceasul să-mi întemeiez casă, după obicei. L-am rugat pe Judele Voicu să facă cele cuvenite, după datină, împlinindu-le apoi la ceasul lor. Iar eu am plecat departe, la Moncastro şi de acolo şi mai departe, pînă în împărăţia lui Timur cel Şchiop, căruia i-am dus scrisorile şi darurile Voievodului Mircea. Locuri noi, oameni noi, să tot ai ce povesti o viaţă întreagă. Neamuri străine pe care le ştiam din pruncie, mirîndu-se cum de le cunosc limba şi obiceiurile. Dar pentru mine mai însemnată era slujba Măriei Sale în încercarea de a-şi apropia puterea tătărască în duşmănie cu turcii.

Şi tătarii se luptă între ei, deşi ţinuturile lor sînt necuprinse. Loc neted cît vezi cu ochii, unde nu creşte decît iarba, fără un deal sau un picior de plai. Nu mi-ar place să vieţuiesc în asemenea pustietăţi, fără să simt mirosul brazilor şi să văd vîrfurile albe ale munţilor. Oricît însă ar fi de întinsă împărăţia lor, tot nu le ajunge. Hanatul Chipceagului, de la Urali pînă la gurile Nistrului a fost făcut una de către Toktamiş, cu ajutorul lui Timur-Lenk. Înţelegerea celor doi n-a ţinut mult, ridicîndu-se altă căpetenie, Timur-Kutlu, sprijinit de celălalt Timur. Toktamiş a cerut ajutorul polonilor, dar oastea lui împreună cu cea a lui Vitold a fost sfărîmată la Worskla, la o lună de la moartea Reginei Hedwiga, în august 1399. Acum polonii ar vrea să scape de aliaţii lor de teama unui nou atac al lui Kutlu. Iar tătarii răzvrătiţi nu au altceva de făcut decît să se ducă în împărăţia turcească, dacă voiau să scape de pedeapsa lui Timur. Ca să ajungă acolo trebuie să treacă prin Ţara Românească. De aceea căpeteniile acestora, pe care le-am întîlnit la Nistru îl rugau pe Domnul Mircea să le facă o cale, de trecere, ca să nu piară.

Lucrurile s-au potrivit tocmai bine pentru ei. Voievodul se afla la Cetatea Crăciuna însoţit de oamenii lui de credinţă şi oaste multă, de nu ştia nimeni ce-i cu ea. S-a întîlnit tîrziu în toamnă cu căpeteniile tătare şi le-a ales drumul pe care să treacă în Ţara lui Dobrotici. De acolo, cînd vor primi încuviinţarea lui Baiazid, slobozi erau să se ducă, dacă nu vor să lupte sub ascultarea Pîrcălabului Dan. Apoi de Crăciun l-am însoţit pe Spătarul Vasea cu cetele sale pregătite de luptă la Cetatea Sucevei.

Toate aceste mişcări repezi erau de mirare doar pentru Ioan din Cremona, pînă cînd i s-au deslușit şi lui atîtea din lucrările domniei. Avînd mereu inima deschisă înţelesese, că, după o rînduială ascunsă, în fiece împrejurare grea era undeva, într-una din ţări, o minte chibzuită de la care se aşteptau gîndurile şi îndemnurile. Un cuget treaz, privind în toate părţile, căutînd şi deschizînd calea cea mai folositoare printre primejdii. Acel bărbat era în clipa de faţă Voievodul Mircea, spre care se îndreptau toate speranţele celor de la miazănoapte şi

Ţara Moldovei, chiar şi a celor de dincolo de Dunăre, aflaţi în robie turcească. Şi cum privea mereu întregul, nu putea lăsa părţile în neorînduială. De aceea se afla la Crăciuna, iar Spătarul Vasea cu cetele grăbea spre Ţara de Sus.

Nici Moldova nu se afla scutită de încercările prin care trece orice ţară mică înconjurată de altele mari, fiecare din acestea dorind-o sub ascultarea ei. Roman şi Petru, fiii Muşatei, soaţa Voievodului Costea din neamul Bătrînului Basarabă, venit din Ţara Românească, şi Ştefan-Voievod, care a urmat şi pe care Sigismund n-o să-l uite curînd, socoteau că-i mai folositor pentru ţară să se apropie de puterea leşească. În acel sfîrşit de veac, nici nu se ştia bine cum, domnia încăpuse pe mîna lui Iuga-Ologul, deşi o bună parte din boieri îl doreau pe Alexandru, fiul lui Roman, pe care-l sprijinea şi Domnul Mircea.

Între Crăciun şi Anul Nou oastea trimisă de Domnul Mircea a ajuns la Suceava, luînd cu sine pe Iuga, căruia i-au găsit locul într-una din bolniţele Snagovului. Boierii l-au ales Domn pe Alexandru, iar polonii, la care se afla un boier slugarnic, Ivaşcu, rîvnind şi el domnia, nu s-au amestecat, avînd ei destule necazuri : moartea Reginei, tătarii şi înfrîngerile suferite.

Ioan din Cremona, însoţise curtea la Crăciuna, venind şi el, împreună cu Augustin, pe lîngă ceata Boierului Prâslea. S-au desprins apoi de ea ca să vadă aşezările de la Siret şi Baia, Bacău şi Milcovia, dar mai ales să afle desfăşurarea neînţelegerii cu Patriarhia. Căci Mitropolitul Iosif, adus de către Voievodul Petru de la Cetatea Albă, unde păstorise, la Suceava, ca şi Episcopul Melentie al Rădăuţului erau şi ei pămînteni. Patriarhia a trimis doi greci, pe Teodosie şi Ieremia, pe care Domnul nu i-a primit. Zadarnic a afurisit biserica şi ţara, pentru că Domnul stătea neclintit în hotărîrea lui. Atunci anatema a rămas doar pe jumătate : nu pe întreaga ţară. L-au cunoscut pe Mitropolitul Iosif, cel ce a trăit în bună pace cu genovezii la Moncastro, cunoscîndu-le şi limba. Şi el, ca şi cei din Ţara Românească, avea aceeaşi vedere despre rostul şi drumul bisericii. Voiau să se bucure de mai multă mişcare, fiind în primul rînd ai ţării şi abia în

al doilea şi ai altora. Dorinţi tot mai puternice în această parte a lumii, pe care Ioan şi Augustin le cunoşteau, gîndindu-se la urmările pe care le vor avea. Dacă erau potrivite sau nu, urma să arate timpul.

Se gîndeau la toate acestea, avînd inima plină, în vreme ce coborau cu săniile către Milcovia, într-o schimbare fără oprire de privelişti şi printre stihiile dezlănţuite. Se lasă la început un frig sec, apoi vremea începe să se moaie, pînă cînd sitele cerului cern din toată tăria văzduhului. Fulgii cad uşor şi liniştiţi, mari, grei parcă, pînă cînd haina aceasta albă înfăşoară toate lucrurile. Stratul e gros, îmbiind copiii să iasă cu sănuiţa, să facă oameni de zăpadă şi să se zbenguiască pe văile încărunţite. Şi cînd nimeni nu se aşteaptă, din miazănoapte şi răsărit începe vîntul. Viscoleşte zăpada. Scutură ramurile. Spulberă fulgii. Îi învîrteşte, ca să-i adune iarăşi în cine ştie ce cotlon. De unde-i ridică din nou, purtîndu-i în vîrtejuri, departe. Se apropie parcă sfîrşitul lumii. Copiii stau după cuptoare şi puţini sînt cei ce dau piept cu viscolul ce poate ţine aşa zile în şir. Apoi se linişteşte treptat. Se face senin şi se lasă frigul de scîrţîie omătul sub talpă. E timp potrivit pentru vînătoare şi pentru coborît trunchiurile de sus, din munte. Şi vremea cea mai bună pentru o călătorie ca a noastră, înfăşuraţi în blănuri şi cu popasuri dese, ca să nu obosească prea tare caii şi călătorii.

Se bucura de priveliştile neobişnuite ochiului său învăţat cu cerul italic şi cu blîndeţile mării, încercînd anumite simţăminte ce premerg întotdeauna gîndurile. Augustin şi Cumpănă îl urmau vorbind cine ştie ce, lăsîndu-l singur. Nu, nu se pierduse în codru, deşi simţea parcă o pierdere în inima lui, cînd cei doi au rămas mult în urmă. Se gîndea la atîtea întîmplări noi, încercînd să facă o legătură cu cele vechi. Se gîndea la mine, şi drumurile mele multe în slujba domniei, deşi m-ar fi dorit alături. Se gîndea la Boier Prâslea, cu inima tot mai grea, neştiind cum s-o facă mai uşoară. Ştia însă că sfîrşitul, chiar dacă va întîrzia, nu-i va fi de nici un folos. Se afla într-o stare fără ieşire. A ieşi din rînduială împotriva sorţii, însemna pedeapsă şi moarte. A rămîne în rînd, supunîndu-se, însemna să nu fie, nici viteaz, nici om, o

pedeapsă tot atît de mare și o moarte și mai cumplită încă. Nu învățase că inima noastră avea o altă rînduială, care nu se putea împăca cu gîndurile răzvrătirii. Iar între inimă și gînd era cu putință o potrivire, chiar dacă cu multă osteneală și trudă.

Nici n-a băgat de seamă cum, apropiindu-se de Milcovia, Augustin l-a ajuns din urmă. L-a auzit doar pe Cumpănă cîntînd și dintr-o dată o lumină lăuntrică puternică i-a deschis întreaga înțelegere a inimii noastre, pe care o socotea și a lui. Nu s-a grăbit să i-o dezvăluie și lui Augustin, pentru că știa că acesta, cu pătrunderea lui, nu putea să nu fi văzut demult trecerile și schimbările ciudate care s-au făcut în timp și care-i aduceau atîta mirare. Mi-a împărtășit însă mie toate aceste noi înțelesuri ce arătau încă o dată dragostea pe care o avea față de noi și toate ale noastre, față de această biată inimă ce a bătut și bate mereu toate prețurile ei și atunci cînd toate-i sînt împotrivă, cum s-a întîmplat în atîtea rînduri.

Se întrebase, și pe bună dreptate — o întrebare de care, nu-mi iert, că am rămas străin atîta vreme — cum latinescul *cor* nu s-a preschimbat la noi în organul ce-l avem în piept și care se trage de la *anima*, ceea ce înseamnă suflet. De aceea, oricînd se spune inimă trebuie înțeles sufletul, pentru că din toate spusele și poveștile noastre se desprinde că inima este locul sufletului, locașul lui. Un om e bun pentru că are o inimă bună, sau e rău pentru că are un suflet rău, adică o inimă rea. Sufletul care amintește suflarea e mai degrabă apropiat de viață, omul fără suflare arătîndu-l pe cel ce nu mai trăiește. Simțirile sînt însă ale inimii și nu s-ar putea înțelege această trecere a cuvîntului *anima* în *inimă,* decît socotind că s-a făcut în aceeași vedere lăuntrică despre viața sufletului, care, așa cum s-a văzut în atîtea rînduri și cu atîtea prilejuri, este cu totul deosebită de a altora, din alte părți. De a vecinilor, în primul rînd. Inima este vatra sufletului, albia lui și o mulțime de ziceri, de împreunări de cuvinte, arată această lucrare lăuntrică de care nu ne putem mira îndeajuns.

Nu se simțea în stare, ca alții, să vorbească încît *să robească toate inimile,* dar o poveste frumoasă și

bine supusă, le poate înrobi prin frumusețea ei și meșteșugul povestitorului. *Din toată inima* sau *cu dragă inimă* este semnul că toate se fac după plinătatea sufletului. Iar urarea pentru toți, în atîtea împrejurări, este ca toate să fie *după voia inimii*. Cînd cineva e *cu inima ușoară*, are o stare sufletească bună, încît dacă-i ceri te va primi sub aripa sa, *cu dragă inimă* sau *cu toată inima*. Fără împotrivire și fără vicleșug. Nu multora, dar totuși unora le merg toate *după voia inimii*. Așa cum mie mi-a mers și-n călătoria la Raguza și mai ales în acea reușită încercare de dincolo de Dunăre pe care am făcut-o din toată inima pentru două inimi ce băteau la fel, deși erau atît de departe una de alta. În atîtea împrejurări ale vieții, chiar fără să vrei, trebuie *să-ți calci pe inimă*. Veștile bune *te-au uns la inimă*, văzîndu-se de departe cum la aflarea lor *îți rîde inima de bucurie*. Adesea *te doare inima* la cuvintele sau rîsul unora. Dar la cei răi și vicleni nu trebuie nicicînd *să-ți pleci inima*. Cum să nu ți se *rupă inima* de mila tuturor celor în bejenie sau de soarta sărmanilor vieții? Nu te poți odihni și nici nu-ți afli liniște pentru că te-a *secat la inimă* boala și suferința. Jupînesei Anca i s-a *topit inima* cînd a aflat cele petrecute în prisacă. Dar cînd ne-am întors cu ea din celălalt tărîm, i-a *crescut inima* de bucurie. *Nu am nimic pe inimă*, pot privi fără teamă în ochii oricui. Dar și cînd am să le spun tuturor gîndurile pe care le-am adunat, *îmi voi răcori inima*. Nu trebuie să *punem la inimă* toate cele ce se spun și se aud. Sînt unii oameni care vor să-ți *strice inima* și dacă ești *slab de inimă* își vor atinge ținta. Orice s-ar întîmpla, nu vreau să rămîn cu *inima friptă*. Cine-și face din toate *inimă rea*, nu mai e chip să trăiască. Oricît ți-ar *trece prin inimă* sabia durerii, nu trebuie să faci nimănui *inimă grea*. Tuturor ne-a *rămas inima* la valea și nuceturile Tismanei. Pe Spătarul Stanciul nu se poate să nu-l ai *la inimă*, pentru că are o *inimă dreaptă*. Domnul Mircea are o *inimă cumpănită*, Zugravul Ioachim o *inimă de aur*. Augustin de la Cârța o *inimă deschisă*, uneori prea deschisă. Greu va spune, *din inimă*, Domnița Bălașa ceea ce are *pe inimă*. Voievodul Mihail are *multă inimă*, iar de-o vreme Boier Prâslea pare că-i *slab de inimă*, cum nu se cuvine unui oștean. Un cărtu-

rar trebuie să aibă *inima largă,* să cuprindă în ea întreaga lume. Cumpănă slujitorul este un *om de inimă.* Oştenilor cu greu li se *moaie inima.* Nu mă *lăsa inima* să plec departe între străini. Cîţi oameni *fără inimă* nu întîlneşti pe cale : negustori *negri la inimă,* străini *cîinioşi la inimă,* turci cu *inimă haină,* păgîni cu *inimă de piatră.* Ţi *se-mpietreşte inima* de groază cînd le vezi răutăţile. Cînd *îmi spune inima* că un om este bun sau rău, aşa este, nu mă înşel. *Inima nu te înşală* niciodată. În ţările noastre sînt mulţi oameni cu *inimă caldă,* gata să te primească *din toată inima* în casa lor. Unii *îşi pierd inima* la prima încercare. Numai copiilor li se face *inima cît un purice* la vederea lupului ori a ursului, şi nu le vine curînd *inima la loc* nici după ce se întorc acasă. Cineva trebuie să-şi ia *inima în dinţi* ca să ducă veştile cele rele. Dacă i se *taie inima* pînă şi la căderea nopţii, ce mai poţi aştepta de la el ? Ce ai putea face ca să mai *prindă puţină inimă ?* Recunosc *din toată inima, din adîncul inimii* că mă cuceresc poveştile şi cîntecele. Şi eşti cu *inima împăcată* cînd îţi pui inima şi viaţa pentru fraţii noştri. Rar se vor afla *oameni de inimă* ca vitejii Măriei Sale. Cîtă bucurie-ţi aduc cei ce cu *inimă deschisă* şi cu *inimă curată* îşi mărturisesc toate cele ce le au *pe inimă.* Îţi *creşte inima* cînd îi auzi. Cîntecele şi poveştile *răcoresc inima* omului. În ţările noastre întîlneşti atîtea *inimi de copii,* deşi sînt oameni mari şi au în mînă arcul cu săgeţile. Inima poate fi o armă mai puternică decît toate celelalte.

Calul îl purta fără să-l îndemne, potrivindu-şi pasul după drum sau după cel al călăuzei. Văzduhul era limpede şi liniştit. Se pierduse în gîndurile lui multe, în vreme ce Cumpănă, slujitorul nostru de credinţă, îngîna încet, în urma lui, un cîntec :

Mîndro, nu ţi-o fi păcat, că mereu te-am aşteptat ?
Tot cu foc şi cu lumină şi cu dor de la inimă . . .

A tresărit la gîndul atîtor aşteptări şi neîmpliniri, de parcă viaţa întreagă e o necurmată aşteptare. Aşteptările mari ale Voievodului, care ar trebui să fie ale tuturor şi sînt ale celor mai mulţi ; mărunte, dar pentru el atît de însemnate, ale Boierului Prâslea ; senine ale lui Augustin şi nu numai ale lui. Dar aşteptările Doamnei şi ale

Domniței și încă atîtea altele asemănătoare? Unele cu bucurie, altele cu mîhnire, unele aducînd, altele risipind. Dacă am avea numai bucurii, nu le-am prețui; de aceea neliniștile și durerile ne încearcă adesea, ca să știm ce înseamnă fiecare din ele. Nu îndrăznea să se oprească la așteptările sale, poate de tot atîta preț, nu numai pentru el, ci și pentru sufletele altora date lui în grijă. Neliniștite, deși era cu inima împăcată că a săvîrșit toate cele cuvenite. N-a pătruns oare destul de adînc? Răsunetul nu era destul de puternic pe cît l-a așteptat? Nu știa, nu avea cum să afle, deși ar fi vrut să vadă schimbările și să cunoască urmările. A rămas cu dorințele, poate și cu mîhnirile. Nici un semn nu arăta că de acum înainte alta va fi calea. Calea, căile... A lui, a altora, a tuturor. Calea ce-l făcea să uite toate celelalte, chiar și aceea urmată fără să știe cînd se va isprăvi.

Au stat la Milcovia pînă în primăvară, aflînd toate veștile ce se întretaie acolo, din miazănoapte prin Suceava, de la răsărit prin Cetatea Albă, de la miazăzi prin Chilia, și de la asfințit prin trecătoarea Oituzului. Peste apă Cetatea Crăciunei, de unde veneau alte știri din țară. Iar cînd pădurea și-a crăpat mugurii, au plecat și cetele, coborînd și ei către Valea Râmnicului. Ioan din Cremona se gîndea că se află la scurtă cale de casa unde fratele domniei sale cel mic își găsise soața și se cuvenea să se ducă să vadă și el așezarea. Voica îi legase de suflet, cînd a plecat spre ținuturile noastre, că se va duce să-i cunoască pe toți, iar mie cu osebire să-mi poarte de grijă. Dar anii au trecut și doar acum, cînd toate gîndurile vechi, dorințele și speranțele tinereții abia că nu s-au spulberat ca fumul, a ajuns să facă drumul acela pe care Cristobald și-a purtat oarecînd pașii. Devenise un meșter priceput în ale inimii, *magister animorum*, citind mai cu seamă cele lăuntrice, dar acum trebuia să se oprească și la semnele din afară. Era pe o treaptă nouă și deși privea doar înainte, din urmă, ieșind din praful și întunericul acelui ungher de inimă aproape uitat, chipuri, cuvinte, întîmplări, despre care i se povestise cîndva, le ascultase de la Voica sau chiar de la mine în timpul petrecut împreună la Fiore, se rînduiau în fața ochilor lui mirați. Din ele se închega o viață, mai multe,

chiar şi un întreg ţinut. I se desfăceau mai vii şi mai schimbătoare la lumina, mereu alta, a soarelui de primăvară, un ţinut recunoscut totuşi deşi nu-l văzuse niciodată, o viaţă stinsă ce trăia prin alţii, acolo lîngă vatra aceea cu focul aprins şi de care se apropia cu sfială.

În curînd va fi acolo, îşi spunea, deşi cuvîntul îl făcu să zîmbească. Învăţase de cînd se afla printre noi că timpul şi întinderile se măsoară altfel decît le ştia el. Acest „curînd" putea însemna nu peste multă vreme, neprecizată însă, după cum aşezarea la care nu este mult pînă ajungi, înseamnă o cale întinsă de o zi, dacă nu rătăceşti potecile. Cuvîntul ascunde ceva ce, nefiind niciodată sigur, se poate întinde de la o lună la un an sau mai mulţi ori, în cazul depărtărilor, un drum de la ceasul al treilea la al nouălea sau cine ştie cît. Un an este o recoltă bună, un drum e o negustorie cu cîştig. Cît anume ţine nu se ştie şi nici nu are prea mare însemnătate. Cînd anul a fost mănos se încheie toate cu bucurie, oamenii se trag pe la case, se aşază. Călătorii îşi încheie drumurile.

Curînd se va încheia şi drumul său în acea parte de ţară. Îl auzea pe Augustin dîndu-i amănunte în legătură cu acele întîmplări vechi la care se gîndea. Cunoştea toate cele petrecute ca şi cum nu ar fi fost străin de ele. Sau dacă nu el, cineva dintre ai lui, căruia el îi luase locul. Căci omul era, nu numaidecît fără însemnătate, dar de mai puţin preţ decît rosturile şi drumul unei lucrări ce se urma fără oprire. Toate izvorînd din nevoile ţării, cu oameni poate puţin mai ciudaţi decît alţii, urmîndu-şi calea nestingheriţi, după unele bătăi ale inimii pe care şi Ioan din Cremona le auzea în cugetul său, făcîndu-l să înţeleagă şi plecările şi ceasurile de taină ale unora sau altora.

S-au oprit la moara aceea veche de pe malul Râmnicului, din marginea satului, la care se oprise cîndva şi Cristobald. Morile sînt multe şi străvechi, măcinînd pe lîngă orz, mei şi puţin grîu, veştile ce vin din toate părţile. La moară se adună care din aşezările învecinate şi povestesc toate întîmplările pămîntului ce zboară din loc în loc, asemenea unor păsări fermecate. Şi poate

că sînt purtate de asemenea păsări dintr-o parte în alta a lumii, păsări fără odihnă și fără somn, ca și moara ce merge ziua și noaptea, fără oprire. Moara e și loc de sfat, căci pînă vine rîndul, oamenii au vreme să mai schimbe un gînd și o mie de vorbe, nu numai despre cele ce se aude că s-ar fi întîmplat, mai ales cele ieșite din făgașul lucrurilor, ci și despre cele ce privesc viața lor de fiecare zi; mersul vremii, al ogoarelor și-al pădurii, al vitelor și-al vînatului, al viei și-al peștilor. Iazurile trebuiesc îngrijite, cărăușiile făcute. Drumurile sînt lungi și se pregătesc din vreme, fiecare avînd la îndemînă arcul și sulița. Mai ales securea fără de care nu se intră în pădure și nu se pornește la drum. Sfatul nu se isprăvește niciodată. Numai oamenii se schimbă: rosturile și nevoile rămîn aceleași.

Morarul, un bătrîn vînjos încă, semn că îndeletnicirea cere pricepere, lucrare îndelungată și putere, i-a întîmpinat cuviincios, fiind gata să le cunoască poruncile. Negrilă s-a tras cu el în moară, iar ei au intrat în vorbă cu oamenii. Voiau să știe al cui e satul și unde-i puteau afla stăpînul.

— Satul e aici, moara e la marginea lui, dar stăpînul a plecat cu oastea și nu s-a mai întors, le-a spus un muntean tînăr, îmbrăcat în cioareci de pănură, cu cămașă lungă de cînepă, încins cu un șerpar lat de piele, iar în picioare cu opinci din piele de mistreț necurățată de păr. Unii zic una, alții alta, ba că ar fi pierit, ba că trăiește în țara turcului și numai Dumnezeu singur o fi știind ce-i cu el.

— N-a pierit, spuse altul. Am fost împreună și aș ști. Unde-i acum nimeni nu ne-ar putea spune, dar că trăiește mai că aș băga mîna în foc. Să știți că-i bărbat bun și viteaz: a coborît și pe celălalt tărîm.

— Ce știți voi, spuse unul mai vîrstnic. Ați venit de ieri-alaltăieri aici. Întrebați-mă pe mine că am sosit abia de-un ceas. Boier Șerban e acasă.

— Ieri nu era, îndrăzni primul.

— De ieri pînă azi se poate sfîrși lumea, îi răspunse omul. Vă spun că s-a întors acasă și se pregătește să-și aducă soață.

— O fi vreo vorbă ca altele, se amestecă alt bărbat ce stătea mai la o parte. Te miri unde-i, dar de venit vine el cînd nici nu ne așteptăm. Iar de nu-i el, e părintele domniei sale Judele Voicu.

— Dar de sora domniei sale, Voica, ce știți? i-a întrebat.

Se făcu tăcere. Se uitau unii la alții, ca și cum n-ar fi îndrăznit să vorbească.

— Hm... făcu cel mai tînăr dintre ei. De auzit am auzit, dar de cunoscut n-am cunoscut-o. A plecat de mult de-aici, să tot fie douăzeci de ani și eram copil. Poate că nici nu-i pe lumea asta. Cei vechi poate că știu mai multe.

Oamenii erau prietenoși, dar de la ultima întrebare parcă mai sfioși și tăcuți. Le-ar fi părut bine să-i vadă cît mai curînd plecați sau măcar la casa Judelui să-i întrebe acesta ce căutau în așezarea lor. Dar ei stăteau, privind casa făcută și ea din lemn de stejar ca întreaga moară, fiecare cu gîndurile lui mai vechi sau mai noi.

Și pe Valea Râmnicului, ca în toate ținuturile țării, sînt multe așezări cu mori și vistere, pive și dîrste, uleinițe, mori de măcinat piatră, clădiri trainice din lemn sănătos și plin, de stejar de care nu ducem lipsă. Și nu călugării sînt aceia care le-au înălțat ca în alte părți, ci oamenii noștri de a căror pricepere Cărturarul din Fiore nu se putea minuna îndeajuns. Și ori de cîte ori vedea roțile învîrtite de apă se gîndea la cîntecul acelui frate de la Clairvaux, cuprins de uimire față de virtuțile morii de apă ce îngăduie unui singur om să îndeplinească munca mai multora. Înflăcărarea lui nu era fără temei, dacă te gîndești la cei ce trudeau și mai trudesc încă aplecați peste rîșniță ca să macine grîul sau meiul pîinii noastre de fiecare zi.

Meșterul acela de cuvinte cînta binefacerile apei și puterea ei. Căci apele nu trîndăvesc, trecînd prin toate încăperile, prin jgheaburi anume făcute, la moară, la căldările cu băuturi amețitoare, la țesăturile de lînă să le facă pline și catifelate, la pieile din care se face încălțămintea și hamurile, la zdrobitul semințelor, la tescuitul strugurilor, la storsul uleiului. Spală aurul,

zdrobeşte piatra de fier sau de aramă, taie lemnele, fierbe cazanul, stropeşte grădinile. Puterea apei e mare şi nu osteneşte nicicînd, asemenea bietelor braţe omeneşti, deşi nimeni n-o întreabă nici de foame, nici de sete. Lucrează mereu, fără somn, împrospătată doar de ploaie sau de izvoarele ţîşnind din măruntaiele pămîntului, bătînd mereu la porţile strîmte să i se dea cale liberă să-şi urmeze mersul şi munca. Cu aceeaşi bucurie, fără să se lenevească, dacă sînt îndrumate înţelept şi pe cale bună. Puţin cere apa omului, căruia ea îi dă totul: s-o păstreze curată, îngrijindu-i drumul pe care să meargă, făcînd căderile de lipsă sau scocurile mai înguste, ca să prindă mai multă putere. Lîngă fratele nostru iubit, Soarele, Apa e sora noastră bună şi dragă.

Apa, după înţelegerea oamenilor pămîntului, scaldă lumea întreagă. Împărăţia ei e nesfîrşită, ca şi puterile pe care le poartă oriunde. Pămîntul stă pe un mare ochi de apă, după cum cerul este căptuşit de norii ce-şi scutură ciuturele prea pline. Face parte din lumea vieţii noastre, şi-o stăpînim prin farmece, nu prin vorbe. Cînd e limpede oglindeşte pămîntul şi cerul, unindu-le. Cînd e tulbure, ducînd la vale pietrele măcinate, cele de sus şi cele de jos se despart şi rînduiala se strică. Abia cînd nisipul îşi află odihna, cele două tării se cumpănesc, iarăşi fiind pace şi bună rînduială. În verile secetoase se fac vrăji pentru chemarea norilor, în iernile grele, altele, pentru a nu îngheţa. Lipsa apei nu este numai tulburarea firii întregi, dar e şi un semn de care e bine să ţinem seama. Fîntînile se sapă spunîndu-se descîntece pentru îndepărtarea puterilor întunericului. Jos la izvoare se pune o cruce de lemn, în nădejdea că aşa cum pădurea cheamă ploaia şi cele două trunchiuri încrucişate vor aduce apele adîncului. Şi apa şi lemnul sînt două făpturi vii, avînd fiecare sufletul ei, simţind tot ce se întîmplă în jurul lor, iar legăturile cu omul sînt ca între nişte făpturi înfrăţite. Locul unde acest lucru se înţelege deplin este moara, acolo fiecare fiind în rostul lui. Rosturi pe care cei doi cărturari le cunoşteau, pentru că adesea şi-au schimbat gîndurile în legătură cu ele. Pe care le ştiam şi eu din pruncie şi-ar

fi bine să le cunoască toţi, măiestriile acestea arătîndu-ne iscusinţa. Poate le-am împrumutat de la pasărea măiastră, deşi cred, mai degrabă că ne-am născut cu ele. Dar cum pasărea aceea e fermecată, tot fermecate par şi apele şi măiestriile morii, ale pescarilor sau ale altora, făcîndu-l pe om mai puternic, arătîndu-i în aceeaşi vreme şi îndemînarea. Căci noi avem, cum spune Fratele Ioan, un *ingenium* al nostru, un dar deosebit prin care deprindem cu uşurinţă orice, folosindu-ne de tot ceea ce firea întreagă ne pune la îndemînă: apă, lemn, pămînt, piatră, foc.

Cîtă mirare n-a stîrnit în inima lui, şi-a acelora ce s-au aplecat cu o mai adîncă înţelegere asupra lor, zicerile legate de moară şi vechimea ei, una luîndu-se la întrecere cu alta în iscusinţă şi potrivire, numele părţilor ce o alcătuiesc, încît fiecare cuvînt are nu numai o viaţă a lui, dar şi mărturiseşte despre cei ce le cunosc de sute şi sute de ani, îmbinîndu-se ca nişte minuni ale minţii şi ale firii. O întocmire înţeleaptă ce nu ar trebui să se strice ca dinţii unei mori şi care prelungeşte, în vreme, aceeaşi prezenţă statornică, a aceloraşi oameni pe văile şi în pădurile cunoscute şi moştenite din vechime. Mori de apă, de tot felul, mori de vînt, mori de cai, loc deschis pentru oricine şi pentru poveştile oricui, loc închis pentru puteri ascunse şi taine. Tainele omului şi ale inimii sale.

Nu au tăinuit acolo, în faţa morii, fiecare gîndindu-se însă la rosturile ce-i purtau pe acele drumuri. Negrilă, omul de încredere al curţii din Râuşor, i-a poftit în sat, arătînd-o de departe. Pe un tăpşan scăldat în soare erau cele două case, fiecare cu grădina ei. Una, în dreapta, casa bătrînească, nu prea mare, cu pridvor şi prispă largă, lucrată îngrijit şi cu şindrila proaspăt înlocuită; alta, în stînga, casă nouă şi încăpătoare, din lemn pe temelie de piatră, înconjurată cu zid înalt şi turn de pază, asemenea unei mici cetăţi. Fiecare arăta o anumită treaptă a stăpînului. Prima, nu se îndoia, era casa Judelui Voicu, a doua a fiului său, dovedind puterea şi treapta pe care urcase. I s-a părut neobişnuit să vadă în turn şi la porţi oşteni de pază, dar avea să se lămurească curînd. Toate au, aşa cum credea Augus-

tin, un ceas al lor. Şi înţelegerea îşi avea vremea ei, şi poate că sosise. Aşteptarea, oricît de lungă ar fi fost, nu era zadarnică. După cum tot Augustin socoteşte că nimic nu poate fi fără de folos.

— Boier Şerban, le-a spus Negrilă, a lăsat poruncă să-l aşteptaţi în casa dumisale cea nouă sau în casa părintelui domniei sale, cea veche. Într-un ceas va fi şi domnia sa acasă, bucurîndu-se de oaspeţii pe care-i are.

Cuvintele sunau ca o chemare şi fiecare a înţeles-o. Augustin s-a îndreptat spre poarta de piatră, Fratele Ioan a rămas lîngă poarta mică de lemn.

Negrilă i-a spus ceva oşteanului care i-a deschis.

Un slujitor i-a luat calul, iar el, încet, privind în toate părţile şi recunoscînd aşezarea din cele povestite de atîtea ori încerca să aşeze pomii şi locurile, închipuindu-şi-o pe Voica în mijlocul lor. Era ca un joc pe care nu l-ai jucat demult, dar de care-ţi aminteşti pe măsură ce faci paşii şi mişcările, în aşa fel încît, de la un timp, ţi se pare că între învăţul vechi şi împlinirea nouă n-a fost nici o întrerupere.

Nu mai ştia dacă este singur, deşi chiar dacă nu ar fi fost, fiind atît de pătruns de încercarea lui de a da curţii şi casei viaţa avută cîndva, nu ar fi văzut pe nimeni. Era ca şi într-o vrajă cînd omul este purtat fără voia lui, dus la fiecare din porţile pe care trebuie să le treacă. Trecuse prin atîtea, numai prin acestea nu. Urcase nenumărate trepte şi va mai urca încă, numai de aceasta n-a avut încă parte. Încerca mutarea lui şi a altora în alt timp.

Petruciollo sau Cristobald descălecaseră, aşa cum făcuse şi el. Cu oarecare sfială, dar şi cu un curaj de care e nevoie în asemenea împrejurări. Slujitorul a luat caii. Cristobald s-a îndreptat cu paşi repezi spre pridvorul unde se afla stăpînul curţii şi al aşezării. Un jude bătrîn şi cu numele pierdut la primul, judele Voicu la al doilea. Îl aştepta. Venirea îi fusese vestită din vreme şi voia să ştie ce-l poartă pe Valea Râmnicului şi să afle şi veştile aduse de-acolo de unde venise. Se afla şi acum, acolo sus, la masa aceea mică, şezînd pe laviţa învelită cu cerga brumărie. Nu-i vedea faţa, doar o parte din părul cărunt, mai mult alb.

I-a arătat îndreptările. Fără să vrea, şi el şi-a pipăit la piept scrisoarea de liberă trecere pe care Voievodul Mircea poruncise să i se dea la sosirea în ţară.

Apoi a dat cu ochii de Voica şi i s-a închinat. Poate mai înainte de mama ei, aşa cum şi lui i se părea în clipa aceea că în uşa ce dădea în casa de la mijloc vedea două umbre cu vălurile albe prinse sub bărbie. Aştepta să vadă şi copilul ce l-a dus pe Cristobald la aşezarea aceea, de sub coastă, locul de naştere al Mărioarei. Alt loc pe care cel din faţa lui nu făcea decît să-l urmeze, într-o desfăşurare fără oprire. Cu întîmplări aproape la fel şi cu amănunte asemănătoare, el nefăcînd altceva decît să le repete acum, aşa cum au fost atunci, în vechime. Ca să se împlinească gîndul celui ce pune semnele de lemn la căpătîiul fiecăruia, atunci cînd se cuvine, că tot ceea ce este a mai fost şi ceea ce va fi se petrece sub ochii noştri.

Se petreceau cu el sau se petrecuseră doar cu alţii? Era în mijloc, stăpînind parcă toate alunecările faptelor, gîndurile şi cuvintele lor. Cu ochii în trei locuri deosebite, care, pe măsură ce privea cu mai multă băgare de seamă, se făcea doar unul singur, deşi erau trei, unul însă într-o mişcare fără sfîrşit.

La colţul din dreapta pridvorului mărul, mărul ei de naştere, bătrîn acum şi cu poame puţine. Cineva rostise cîndva cuvintele acelea frumos potrivite pe care le auzise şi el, le auzea parcă asemenea unui cîntec viu, deşi bătrîn cît lumea. În stînga celălalt, al copilului de atunci, bărbat acum, viguros, încărcat. Două vieţi, una în plină putere, alta aproape de sfîrşit. Undeva, sub prispă, un culcuş pentru Lupu, cîinele casei. Era şi acum acolo, poate un alt Lup, mai tînăr, urmaşul celui de demult. Se uita la el cu aceeaşi mirare ca a lui, privind şi el toate cele ce se mişcau sau erau împietrite, învăluite de umbre, în întuneric sau în limpezimea zilei. L-a chemat încet, ca să-l audă doar el. A ridicat capul, s-a scuturat, apropiindu-se alene pînă a putut să-l mîngîie. Îl recunoştea ca fiind unul de-al casei, rătăcit în lume, dar întors totuşi într-un tîrziu, aşa cum fiecare lucru îşi are locul lui pe care nu-l părăseşte de bunăvoie.

A stat mult aşa, pierdut în visul lui şi-n visul din afară, întregindu-se ca două feţe ale aceluiaşi chip ce se întîlnesc, mirîndu-se de asemănarea lor. Casa era învăluită în tăcere, ca şi cum nimeni nu ar fi fost acolo, deşi ştia după umbre că sînt măcar trei făpturi pe care ar fi dorit să le cunoască, poate chiar le cunoştea.

Nu puteau fi, oricît ar fi dorit cele vechi. Şi nici nu ar fi avut rost să dea viaţă unui trecut ce a pierit demult. Destul că cele de acum erau într-un fel cele de odinioară. A urcat încet scara, cu grijă, să nu tulbure liniştea nimănui, să nu-şi tulbure gîndurile, simţămintele şi acea mireasmă prăfuită a unor culori stinse. Era ca o scară ce duce într-un ţinut necunoscut, ale cărei trepte nu puteau fi urcate decît după o înţelegere cîştigată înainte. Poate păşea şi el printr-o trecătoare, undeva dincolo, urcînd către cunoaşterea deplină a lucrurilor. Către o cunoaştere deplină măcar a acestora.

Era încă dincoace, cu neştiinţa lui, pierdut printre chipuri ce se pun pe obraz ca să nu-l recunoşti, printre înfăţişările înşelătoare. Trebuia să ajungă dincolo de prag, de unde toate păreau, chiar dacă nu sînt, descoperite, chipuri fără văluri şi fără umbre, în ceea ce au ele limpede, numai al lor. Cu legăturile lor, adînci, la vedere, nu ascunse. Erau acolo anume pentru a le înţelege, dincolo de toate cele neînţelese. Şi drumul acesta ca şi toate drumurile pe care le urmase de cînd era printre noi. Şi popasul, ca toate cele din trecut sau din viitor. Răgazul, oprirea, aşteptarea, adîncirea, ca o pătrundere în ceea ce este cu adevărat.

Încă o treaptă şi a ajuns. Pridvorul era larg şi de acolo se putea vedea pînă departe în zare. Boier Stanciul s-a ridicat de pe laviţă, urîndu-i bun venit. Părea că este acolo de mult, mutat parcă de la curtea lui de pe Râul Doamnei, aici. Sau venit, cîndva, cu mult înaintea sa, ca să pregătească toate, primindu-l după cuviinţă. L-a salutat, bucurîndu-se de întîlnire.

— Nu sînt singur, i-a spus. Sînteţi aşteptat de toţi.

Din încăperea cea mare s-au apropiat Domniţa Bălaşa şi Simina. S-a înclinat, fără mirare, ca şi cum cel puţin uneia din ele acolo îi era locul. Se apropiase de limanul aşteptat şi-i era dat să-l cunoască. Doar um-

brele Domniţei nu erau risipite, deşi, pentru bucuria prietenei sale se cuvenea să fie şi ea cu privirile limpezi şi chipul deschis.

— E plăcut aici, în cămara umbroasă, spuse Domniţa. Iar Judele Voicu vă aşteaptă.

— Am deschis şi am adus flori, adăugă Simina. E ca şi acasă. Iar noi ne vom duce în grădină ca să vă puteţi purta sfatul.

Le-a poftit să rămînă. I se părea că se aflau cu toţii într-o poveste pe care o auzise cîndva. Sau cele de faţă erau doar amintirea celor ce au fost. Sau în amintirea lor. Dar nu, ele erau aievea şi venirea lor acolo, arăta cum, încet, lucrurile îşi află locul, gîndurile îşi găsesc rostul, apele limanul, drumurile sfîrşitul, tulburările liniştea, drumeţii odihna, speranţele împlinirea. Nu ştiau ce le va aduce ziua de mîine, dar bănuiau că din cele ce au fost şi sînt, uşor, vor atinge, după multe încercări, o treaptă, avînd şi răgazul şi bucuriile după care suspinau.

În lumea lemnului

Voievodului Mircea îi place să-i aibă în preajmă pe cei doi cărturari. Îi ascultă și-i întreabă, adesea fiind de față la ospățul lor și Mitropolitul Teodor sau Logofătul Baldovin, Bătrînul Filos ori Zugravul Ioachim, oameni învățați și cu darul vorbirii. Măria Sa, pe timpul domniei părintelui său Voievodul Radu, a petrecut mai multă vreme la Veneția, de unde s-au cumpărat armurile pentru vitejii țării. I-au plăcut nu numai limba și rînduiala de acolo, dar și unele din gîndurile îndrăznețe ale unor cărturari ce nu se sfiau să

tulbure lumea cu ele. Mai cu seamă s-a apropiat de cele ale lui Gioachino da Fiore, privind adunarea părţilor într-un întreg şi vîrstele timpului în urmarea lor pînă la ei. Şi de altele. A stăruit şi asupra unor gînduri mari ale unui meşter de cuvinte, *magister conventorum*, ce despărţea cele pămînteşti de cele cereşti, dînd fiecăreia dintre puteri ceea ce i se cuvine.

Dar ceea ce asculta cu mai multă bucurie erau cuvintele care i se spuneau despre inima noastră şi întocmirile ei, despre rînduieli străvechi şi hrisoave uitate, despre fapte trecute şi oameni ce-au fost. Şi dacă la primele şi Cărturarul de la Fiore se putea lua la întrecere cu ceilalţi, la ultimele neîntrecuţi erau cărturarii noştri, nici unul nelăsîndu-se mai prejos decît altul.

Nu aş putea spune cînd anume am cuprins gîndurile despre piatră şi lemn într-o cumpănire care i-a mirat pe toţi. Auzisem despre această lume la ospeţe şi popasuri. Am ascultat în dreapta şi-n stînga şi-apoi gîndurile, nu toate deodată, ci pe rînd, s-au aşezat ca într-o poveste, să fie învăţată şi de alţii, să nu se uite. De noi erau aproape, alţii nu le ştiau, iar peste ani şi ani vor fi de mirare, ca şi cum ele ar fi doar ale vremii noastre, trecînd odată cu ea. Doream însă şi doresc să le cunoască toţi, din toate timpurile, mai ales rudenia noastră Ioan din Cremona. Lucrarea cugetului, i se pare de mai mare însemnătate decît atîtea din faptele noastre de vitejie pe care le preţuieşte totuşi. Căci, după cum spune, ultimele sînt în orice loc, primele numai ale noastre. De aceea şi preţul lor e mai mare. Şi cum nu poţi despărţi coaja de miez, aşa nu se poate închipui inima noastră fără ele.

Două lumi, poate deosebite sau întregindu-se, există la noi : una a lemnului şi alta a pietrei. Prima, mai puternică totuşi decît a doua, tăria măsurîndu-se, aici, altfel şi după alte socoteli. Iar deasupra lor, omul, care este o altă lume, urmînd celor două şi ducîndu-le mai departe. Omul cu ale sufletului său, prelungind însufleţirea lucrurilor. Căci copacii şi pietrele au o simţire a lor, de vreme ce nu numai în ceasurile de primejdie, dar în toate orele zilei şi ale nopţii sînt alături de el, între cele trei lumi fiind o legătură fără oprire, trei fii,

deosebiți între ei, ai aceluiași părinte. Legătură ascunsă numai pentru cei ce nu știu sau nu pot s-o vadă. Nu cred că este nevoie de alți ochi, mai degrabă de o frățietate neînțeleasă de un străin, pentru că mai înainte n-o simte. Așa cum ar trebui să simți toate aceste trei inimi, bătînd la fel, deși diferit, susținînd viața fiecăreia, cu rosturile sale, unite totuși, așa cum cerul e una cu pămîntul, deși despărțit de el. Nu numai pentru că au ieșit dintr-o vatră, ci mai ales pentru că se întregesc. Un singur leagăn și același mormînt. Căci dacă țărîna este mama noastră a tuturor, tot la ea se vor întoarce toate ca la un izvor statornic și neîmpuținat, născînd apoi, din pieirea lor, viața. Nicăieri ca în țările noastre, alcătuind, deși despărțite, un întreg, trecerea de la viață la moarte și de la moarte la viață, nu se face mai pe nesimțite, ca ceva ce ține de fire, asupra căruia nici nu e nevoie să stărui sau să te îngrijoreze. Căci omul crește și el asemenea copacului, bătut de ploi sau mîngîiat de soare, sfîrșind tot la fel, ca și cum ar fi fost doborît de secure, fulgerat de furtuni sau a pierit de bătrînețe, întorcîndu-se acolo de unde a venit, pentru a da naștere altuia în locul său. O trecere lină, poate o întoarcere la un sîn unde odihna este veșnică și țărîna ușoară.

La început deosebirile acestea și înclinările inimii sau ale minții către una sau alta se înțeleg cu oarecare greutate. Alegerea între cele două țării, deopotrivă de darnice, pare ciudată, chiar neînțeleasă. Două lumi la fel de bogate, una mai trainică, după vederea celui ce măsoară și cîntărește, decît cealaltă și totuși alegerile se îndreaptă către ultima, cu totul pieritoare pentru aceleași priviri ce nu pot citi înăuntrul lucrurilor. În Italia și-n țările vecine, pe care le cunosc oarecum, ținuturi întinzîndu-se pînă departe către asfințit și miazănoapte, coborînd pînă către Transilvania, se ridică clădiri înalte și trainice din piatră, ca și cum omul ar vrea, prin ele, să se ia la întrecere cu timpul. Și poate că-l și înfruntă într-un anumit fel. Dorește să-i rămînă urmele, deosebite de ale altora, o altă lume deasupra celorlalte. Una puternică, față de cele slabe, nepieritoare față de cea a lemnului, atît de supusă stricăciunii și morții, fiind azi și pierind mîine.

Pentru aceştia viaţa lemnului este mult mai scurtă decît a pietrei. Pentru ei doar, vieţuind într-o altă zare; noi, cei de aici, urmînd alte gînduri, neînţelese dacă le priveşti de departe. Intrarea aceasta trecătoare într-un fel, statornică în altul, arată o altă privire, deosebită şi numai a noastră. Nu-i neînţeleasă, chiar dacă e mai puţin la vederea unui ochi nepregătit. S-a născut din unirea a două îndemnuri ce pot fi pătrunse cu mintea, chiar dacă se cer mai degrabă simţite cu inima. Par ascunse, mai ales cum sînt acum schimbate de vreme, dar ne ajunge o singură privire, deschizînd o cale străbătută de noi cu bucurie pentru că ştim că este doar a noastră. Începînd de la Tisa încoace, pe tot cuprinsul împărăţiei celor zece fraţi, chiar dacă cele două temeiuri încep să se amestece, folosindu-se împreună sau deosebit, cu toate că lemnul stă mereu deasupra, simţi că intri într-un alt tărîm. O altă viaţă pentru că alte sînt zările spre care se îndreaptă privirile, şi cele dinafară, dar mai ales cele lăuntrice.

Întoarcerea prin piatră este grea şi îndelungată. Întoarcerea prin lemn este uşoară, nesimţită, aproape doar o trecere dintr-o parte în alta. O mutare dintr-un loc în altul, toate rămînînd neschimbate, într-o desfăşurare fără oprire, din care se desprind şi apoi se prind iarăşi, ca într-o horă niciodată încheiată. Acest simţămînt al desprinderii, al plecării şi apoi al întoarcerii este foarte puternic. Poate nici nu este o simţire, mai mult o presimţire. Nimeni nu vorbeşte despre ea, fiind asemenea bătăilor inimii şi răsuflării de fiecare clipă. Lucrurile se petrec astfel şi nu altfel pentru că aceasta le este noima, statornicită în firea lucrurilor, fiind aşa şi neputînd fi altfel. Nimeni nu se întreabă de ce apele curg la vale sau păsările zboară. Nici nu se stăruie asupra lor, ci se trăiesc doar, pentru că aşa sînt date. Iar omul face şi el parte din această fire, urmînd aceeaşi cale, chiar dacă el este şi altceva decît celelalte. Deosebire făcută de noi, obişnuiţi cu lucrarea cugetului, omul fiind doar o prelungire a celorlalte. Trecerea de aici, dincolo, se face uşor, iar bradul o mijloceşte, legînd cele două lumi între ele. Încît nici nu se poate vorbi despre lumea de dincolo şi de dincoace, ci despre una singură în care există un tă-

rîm al celor plecați și un altul al celor ce au rămas. Deosebirea dintre unii și alții este măruntă. O lipsă doar, vremelnică, ca și cum ar fi plecat undeva la pădure sau într-o călătorie. Din care mai devreme sau mai tîrziu se vor întoarce. Sau dacă nu, ne vom duce noi la ei, strămutîndu-ne în același loc pentru a fi împreună. Așa cum pare ciudată apropierea acestei treceri de nuntă, împreunare menită să dea naștere vieții, dar are un înțeles adînc, același brad, lemnul și lumea lui, fiind bunurile de căpetenie. După cum și trecerea dintr-o stare în alta, dintr-o vîrstă în alta este însemnată astfel. Lemnul îl însoțește pe om ca o umbră în toate clipele vieții sale; și cînd se desprinde și cînd intră cu adevărat în vîlvoarea vieții, cînd caută și-și găsește rosturile, întemeindu-și vatră, ca și atunci cînd se întoarce în aceeași curgere nesfîrșită din care a ieșit. Încît lumea pădurii e plină de semne pe care învățăm din pruncie să le citim pentru a nu rătăci. Necunoscute altora, nefiind de aici. Dar cine stăruie, chiar străin fiind, cine se apropie de datinile noastre legate de sărbători sau de lucrarea cîmpului, de vînătoare și de viața noastră de fiecare zi, moșteniri străvechi, va desluși încet, apropiindu-se mereu, legăturile și înțelesurile. Poate va privi și dincolo de ele, pătrunzînd vederea cugetului și a inimii, alte neamuri, venite tîrziu, neavînd-o. Sau, într-un gînd și mai adînc, au altă vedere străină și de priveliștea și de zarea în care nu numai muntele și pădurea se pierd, ci ne pierdem și noi pentru a ne regăsi. Oameni ai altor desfășurări, urmînd alte chemări, nu neapărat neînțelese și necunoscute pentru cel ce ar dori să le pătrundă, dar altele față de cele ale noastre, ale pămîntenilor. Încît prezența lor aici pare ceva împotriva firii, îndepărtați de toate, de pădurea gata să-i înghită, de muntele ce nu-i primește. Noi, cu sufletul nostru, punînd într-o înțelegere mai adîncă și mai largă și cele ale inimii și cele ale cugetului, ne regăsim nu numai în pădurea verde, dar și în aceea preschimbată în toate cele ce ne sînt de folos.

Casa este doar prelungirea adăpostului dat de orice copac rămuros al pădurii. Pădure vie, fremătînd un cîntec ce nu se sfîrșește nicicînd. Bolțile ei alcătuiesc un acoperămînt firesc de la care pleacă și celălalt, făcut de

mîna omului. Sînt și numeroase bordeie, case pe jumătate în pămînt, dar cele în întregime din lemn sînt tulburătoare prin frumusețea și farmecul lor, prin potrivirea și buna lor tocmeală, cu atît mai de mirare cu cît nu sînt socotite de un *Magister lignorum, meșter în ale lemnului,* așa cum te-ai aștepta. La noi, fiecare își este meșter pentru propriul adăpost. Fiecare își cunoaște virtutea, știe ce-i trebuie, a adunat din timp lemnul, însemnîndu-l și cioplindu-l încet și cu socoteală și apoi, potrivit la capete, casa crește din grinzile ce-și știu fiecare locul, așezîndu-se cuminți. Una cheamă alta de crezi că omul le-a vrăjit ori le-a șoptit fiecăruia rostul. Ceea ce nu înseamnă că pentru alte așezări, mai mari și mai de vază, nu se află o minte luminată și un gînd călăuzitor printre cei ce au deprins meșteșugul din copilărie, folosindu-se de el fără socoteli, la prima vedere, cam așa cum albina face fagurii sau păsările cuiburile. Cu deosebirea că între ele sînt numeroase nepotriviri, izvorînd din felul lucrării și folosința ei, din înfățișarea dinafară ori dinăuntru și mai ales prin podoabe, începînd de la poarta de intrare, sfîrșind cu stîlpii de susținere, încît nu se află două la fel. Ceea ce înseamnă că fiecare, dacă nu adaugă, schimbă totuși unele amănunte, după știința, priceperea și plăcerea sa.

Casele sînt în prelungirea priveliștii, meșterii ținînd seama de loc și așezarea față de fratele nostru cald, Soarele, de sora noastră bună, Apa, și față de Cale, cele trei lucruri de trebuință unei bune desfășurări a vieții de obște. De aceea se aleg locurile pe văi, în apropiere de drum și-n bătaia soarelui. Apă pentru lemnul încă viu, pentru vite, pentru atîtea alte nevoi; apă vie, rece și caldă, pentru stîmpărul arșiței și bucuria copiilor la scaldă. Drumul îngust pentru care, poteci pentru picior, întinse ca niște ațe ce leagă casele între ele. Soarele cu lumina și viața lui pe care o împrumută tuturor făpturilor. Casele îți sînt apropiate de parcă ar fi vii, chiar dacă nu-i nimeni în ele. Se așază după aceleași gînduri, avînd aceleași mărimi, urmarea unei măiestrii străvechi ce a ținut seama nu numai de bîrnele și pietrele folosite, ci și de mersul vremii. Și al vremilor.

Cele mai umile adăposturi din lemn sînt stînele cu colibele păcurarilor. Alcătuite din ţarcul oilor, strunga pentru muls, dintr-un celar adăpostind vasele, laptele şi brînza şi un comarnic, leasă de nuiele pe care se zvîntă caşul, fiind în acelaşi timp şi adăpost la muls, împotriva arşiţii şi a ploii. Coliba, doar din patru pereţi de bîrne sau împletitură de nuiele, peste parii bătuţi în pămînt, acoperişul din două ape, iar căpriorii înveliţi cu stuf sau şindrilă. Dar casa, aşa cum se află în satele noastre, este statornică şi are o altă menire decît coliba ce azi este, iar mîine nu. Oricît ar fi de săracă, altele fiindu-i rosturile, altfel şi după alte tocmeli va fi şi înălţată, în ea, în formele, tăietura şi podoabele ei punîndu-şi omul tot sufletul. Sînt numeroase asemenea case cu o singură încăpere de locuit şi cu prispă, cu sprijinitoare sau liberă, celelalte, şura, cămara, casa de vară fiind în apropiere, dar deosebite. Casa cu două case sau chiar cu trei încăperi, cu tindă, pe unde se face intrarea în ele şi, bineînţeles, cu prispă, nelipsita prispă, loc vrăjit de apărare, ţinut nepermis, unde nu pot călca decît cei ai casei. Aşezarea prispei, fie doar în faţă, înconjurînd trei pereţi sau casa întreagă, linia acoperişului, măsura şi potrivirile ca într-o bună înţelegere, îi dau un farmec deosebit la care partea de seamă o are lemnul. Unele mai cuprinse au un *privariu* sau un foişor, pridvor larg, adăpostind intrarea şi scara ieşită în afară. La asemenea case temelia este ceva mai înaltă. Feţele sînt luminoase şi plăcute, podoabele tăiate în lemn, cumpănite şi calde. Foişoarele largi au numeroase întrebuinţări. Sînt legate de casă cu o prispă sau se află stinghere la unul din capete. Fac casele mai plăcute, împodobind faţa de la uliţă cu stîlpii cioplìţi şi rezemătorile tăiate cu grijă. Adăpostesc intrarea în pivniţă; vara se poate pune un pat sau o laviţă, ba chiar urzitorul sau războiul de ţesut, şi acestea în întregime din lemn. Stabileşte o legătură statornică şi firească între locuinţă şi curte, ca şi acele locuri, din poieni sau din drum, ce fac intrarea în pădure.

Dar cele ce ţi se întipăresc pentru totdeauna în minte, umplîndu-te de uimire prin aşezarea, înfăţişarea şi chemarea lor singuratică sînt bisericile presărate în toate aceste trei ţări, ca nişte nave cu un singur catarg,

călătorind pe apele acestei lumi către alta mai bună. Parcă nici nu se desprind din apele verzi ale pădurii decît prin culoarea lor, la început alb-gălbuie, apoi cenușie, aproape de negru, datorită soarelui, vîntului și ploii. Ele pornesc de la așezarea necăutată a casei, păstrînd felul înălțării, podoabele și împărțirea chiar de la locuințele mai mari și mai arătoase. Leagănul lor se află în toate țările acestea mici, alcătuind altele, mari și, prin ele, o singură țară. Pentru că nu este așezare cît de mică fără un asemenea lăcaș la care trebuie adăugate și altele, răzlețe, pe văi și în munte, acolo unde cîte un anahoret își duce viața fără zarvă, necunoscut, cugetînd la cele ce sînt și au fost, vor veni și sînt, dar mai ales la acel ostrov unde se află tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte, după cum spune povestea în care cei mai mulți cred. Așezările sînt retrase, potrivite întoarcerii la sine și lucrării cugetului, multe din ele lucrate dintr-un singur lemn ce a fost, poate, unul din acei copaci-părinți veghind asupra pădurii și fiilor ei. Durate și îngrijite ca niște gospodării în care cele ale vieții și ale lumii se amestecă, potrivit și măsurat, cu cele ale altei lumi și vieți. Și deși între toate acestea sînt anumite deosebiri se vede, de departe, că izvorăsc din același suflet. Peste sute de ani alte rînduri de oameni le vor privi cu uimire și dragoste, dacă vor rămîne neștirbite de rugina vremii. Ele au un rost al lor. Unii se vor opri la podoabe, alții la priceperea meșterilor. Toate arătînd bogăția sufletească și iscusința oamenilor pădurii și ai pămîntului cu care se află înfrățiți.

Unele sînt foarte ușor de făcut, avînd o navă lungă și încăpătoare, despărțită printr-un perete plin sau prin arcuri abia văzute, în părțile ce se cer de către canoane. Spre răsărit clădirea se încheie cu o absidă în mai multe laturi sau doar în jumătate de cerc, iar spre asfințit intrarea are înainte un pridvor la care urcă o scară ușoară. Adesea aceste mici și mărunte biserici nu au turn, formele îmbinate fiind cele mai simple cu putință, fără sau cu puține linii, cercuri și linie de melc, care să le împodobească. Pridvoarele înguste și scunde, stîlpii netezi.

Încăperile boltite cu scînduri, acoperişul înalt de şindrilă cu streşini largi, dîndu-i o înfăţişare deosebită, chiar dacă în afară doar crucile îi arată menirea. Bîrnele sînt cioplite şi prinse între ele într-un chip deosebit, adesea stîlpii sînt crestaţi, iar la unele îşi face apariţia şi turnul, abia nişte clopotniţi mărunte, la altele, răsărind din apele acoperişului ceva mai îndrăzneţ, avînd vîrful îndreptat către nesfîrşitul albastru. Cele mai arătoase din ele, deşi în fiecare ţară este un anumit fel al înălţării, ducînd la semne proprii, desfăşurate bogat, cu o înfăţişare măreaţă, datorită acoperişului şi turnului cu prispă, arătînd forme mereu deosebite, izvorînd dintr-o agerime şi iscusinţă nesecate, se pot vedea pe întregul ţinut al Transilvaniei, mai ales în părţile maramureşene. Iar cele mai mărunte, deşi nu lipsite de farmec, în Ţara Moldovei. Pentru că felul lucrării, grinzile cioplite, încheiate şi întărite cu cuie mari de lemn, privariul pătrat, cu stîlpii şi grinzile crestate în fel şi chip, clopotniţile-turn potrivite, acoperişul înalt în patru ape cu pante mai domoale sau mai repezi, toate sînt aceleaşi deşi altele, mereu altele, întru încîntarea ochilor şi desfătarea sufletului.

Toate aceste aşezări, ce se pierd printre păduri, au biserica în mijlocul cimitirului, viaţa noastră prelungindu-se în alta, de dincolo. Pădurea abia-i dă voie să răsară, uşor, de pe tăpşanul unde corabia ei este înălţată, satul fiind răsfirat pe cîte o colină. Pe lîngă cîte una trece un pîrîu, iar mormintele vechi, cu cruci mici, aplecate de vreme, roase de ploaie şi de vînt, chemate puternic de pămîntul ce le va înghiţi, se pierd printre umbrele copacilor din preajmă. Nicăieri ca în această vieţuire împreună legătura cu muntele şi pădurea nu este mai în firea lucrurilor, mai obişnuită şi familiară. Simţămîntul legăturii dintre făpturi e pretutindeni la fel, pe toată întinderea acestei împărăţii presărată cu dealuri şi văi, păduri şi munţi, păduri, poiene şi iarăşi păduri, cărora nu le ştie nimeni capătul. În oricare din satele aruncate pe cenuşiul stîncos al muntelui, pierzîndu-se în albastrul cerului, acoperişurile caselor şi porţile mari, incrustate, abia ieşind din verdele copacilor şi pomilor, mormintele umbrite de cîţiva nuci, bătrîni ca şi ele, în preajma cărora se află masa praznicelor, troiţa şi bise-

rica, prin simțămîntul limpezirii și măsurii, îți dau o bucurie și o pace greu de strămutat în cuvinte. În sufletul plin, ca un gînd adînc și curat, se simte prelungirea și pătrunderea, frățietatea dintre cele trei lumi rînduite în una singură.

Praznicul de groapă se așează pe o masă joasă făcută din trunchiuri mari și lungi, cît să încapă un rînd de oameni. În spatele ei se află troița, dăltuită cu îndemînare, cioplită în întregime din lemn și împodobită de jos pînă la streașină cu crestături, golurile și plinurile schimbîndu-se în desenul crucilor, urmîndu-se mereu. Asemenea troițe într-o felurime uimitoare se află la răscruci, la intrările cimitirelor sau în anumite locuri unde s-a întîmplat ceva ce nu trebuie să se uite, alături de fîntînile cu cumpănă, întru aducere aminte. Iar în capătul dinspre miazănoapte, sub un acoperiș de fîntînă, se cuvine să fie o albie mică unde un jgheab aduce apa de la izvor. Biserica nu-i nicodată prea mare, tocmai potrivită așezării. Este asemenea unui cîntec cioplit în lemn și, aceea pe care o aveam în minte atunci cînd vorbeam, împreună cu cimitirul, am văzut-o cîndva toți trei în Maramureș. Înfățișare odihnitoare, de la pridvorul potrivit, ridicat doar o treaptă deasupra pămîntului, împodobindu-i fața și apăruindu-i intrarea, de la grinzile puternice înălțînd nava peste șase stînjeni, de la acoperișul înalt și cu apele repezi, pînă la clopotnița-turn, asemenea unui brad ce se îndreaptă spre cer, arătînd mai mult o chemare. Jumătate este patrat, pînă la grinzile de care atîrnă clopotul. De la locul acela avînd în cele patru colțuri patru mici turle, ca niște jucării, se înalță apoi vîrful cu semnele privind văzduhul din jur, așa cum face și pădurea printr-un brad răzleț. Casa luminii este împodobită și înfrumusețată cu aceeași dragoste pe care omul o pune în tot ce face, în toate lucrurile lui, mai ales în cele ale lemnului, atît de apropiat de el încît par una. Cum dealtfel și sînt. O unire înscrisă în firea lucrurilor și-n inima noastră.

Toate celelalte clădiri alăturate unei gospodării, ca și altele de obște, cum sînt morile, pivele, fîntînile, sînt tot din lemn, răsărind din apă sau din mal, la o răscruce, din ungherul unei poieni, ca niște copaci ce s-au pres-

chimbat doar în brațele unei fîntîni, jgheaburile unei mori sau ciocanele unei pive. Formele lor ciudate, înfățișarea grăitoare, ca și o chemare adresată drumeților însetați, celor ce vor să macine sau să-și bată pănura într-un cîntec fără oprire, sînt ca niște arătări plăcute ochiului, schimbînd verdele pădurii cu albastrul cerului și al apelor, cu cenușiul scîndurilor sau linia turlei, cu roțile mari cu jgheaburi sau dinți ori brațele troițelor, toate arătînd împărăția aceluiași lemn, cel mai bun și mai credincios prieten al omului.

Meșteșugul este străvechi și cere multă pricepere. Legarea grinzilor în cheotoare rotundă și dreaptă, după forma lor, este gîndită iscusit, ca și cununa grinzilor de căpetenie cu capetele cioplite frumos, prelungindu-se în afara pereților pentru a adăposti streașina. Iar acolo unde cîntecul meșterului este mai frumos, formele mai potrivite, măsurile mai cumpănite și mai drepte, urmările sînt cu atît mai bogate, văzîndu-se în stîlpi, bolți, streașini, acoperișuri. Stîlpii de la foișoare și prispe, subțiri, tăiați dintr-un singur trunchi, lemn tare: nuc, stejar, păr. Pot fi rotunjiți sau în dungi, felul cel mai simplu și ușor, cînd lucrarea se face în grabă ori ceva mai încărcat, cioplindu-se din daltă, asemenea vechilor coloane. Crestăturile și podoabele potrivite fiecărei părți a stîlpului, temelia și capul rămînînd în dungi sau aducînd abia cu un potir de floare încă nedeschisă. Fusul întreg, despărțit în două sau în mai multe părți prin brățări sau margini deosebite, prin mai multe fețe curate, mai adesea tăiat cu cruci sau roze, crestat fie în cercuri ce se urmează, fie ca și linia casei de melc ori scara pisicii. Pălimarele, ușile și ferestrele, dar mai ales porțile, arată pînă unde merge iscusința lemnului la neamul nostru ce este una cu pădurea. Toate, de la ramă la zăvor și încuietoare, sînt din lemn. Podoabele sînt mai cu seamă din linii și cercuri, amestecate în diferite chipuri și ating desăvîrșirea mai ales la ușile de biserică sau la acele porți, amintind poarta, poarta intrării, pregătirii și ieșirii. Porți mari și portițe, cu stîlpi puternici de stejar și tăieturi bogate, îmbiind parcă să tot intri și să nu mai ieși niciodată. Dar pe sub aceeași poartă pe sub care am venit trebuie să și plecăm, ea fiind ca un punct ce desparte

două ținuturi, aparținînd aceleiași lumi : de o parte viața, de alta, altă viață, pentru care lemnul este din nou chemat. Chemat să-l însoțească pe cel pe care l-a vegheat în anii ce i-au fost ursiți. Căci arborele nu este numai al acestei vieți, ci și al celeilalte unde ne ducem, unde unii au plecat de mult timp, iar alții așteaptă abia să călătorească. Bradul este înlocuit cu mărul sau cu alt copac, menirile fiind aceleași, străjuind la căpătîiul celui ce s-a dus, asemenea unei suliți ce leagă nu numai pămîntul de cer, dar mai ales stelele de pe culmea albastră, locul purității și al fericirii, cu cele de dedesubt unde viețuiesc viermii pămîntului și veșnicia este rece și întunecoasă. Iar cei ce au pierit în locuri neumblate sînt înlocuiți în cimitirul satului de brad, după cum celor necăsătoriți același arbore le înlocuiește mireasa sau mirele, nunta și plecarea isprăvindu-se totuși în acest chip. Între lumea lemnului și lumea omului este o legătură de dinainte de viață, urmată și dincolo de ea prin stîlpii, sulițele sau săgețile de brad ce străjuiesc la căpătîi. Pentru că noi nu avem locașuri de piatră pentru cei plecați. Pămîntul este leagănul și mormîntul fiecăruia. Și dacă amintirea cuiva este însemnată pe o bucată de piatră, aceasta este așezată pe pămînt, la fața pămîntului, gata să fie înghițită de el. Este o înțelegere, o potrivire, un cîntec și o tăcere, înțelepciunea din veac rînduită în toate, prelungindu-se în gîndurile senine și limpezi, în bătăile molcome, în mișcarea aceeași și fără oprire, în cîntările de la strană, în rînduiala muncii de fiecare zi, în naștere, în deprinderea vieții ca și-n ultima noapte. În răsuflarea frunzelor, deschiderea potirelor, în închiderea rodului, urmarea vîrstelor și împărțirea anului, toate desfășurîndu-se în aceleași măsuri ale unei nesfîrșite bătăi de inimă. Cîntec fără început și fără sfîrșit.

În această cumpănire, mult mai întărită dintre om și lumea lemnului, se amestecă cealaltă lume — a pietrei. Poate se ajunge și-n această nouă legătură la o potrivire, dar altfel și de mai lungă vreme. Iar alegerea între cele două lumi arată sufletul celui ce o face. Sufletul și pricinile mai adînci decît doar folosirea unui material de clădit. Dacă ar fi altfel, atunci pilda celor ce înalță din piatră cetăți și biserici, cetăți puternice și greu de cucerit,

biserici mărețe și falnice, ar fi fost urmată și de cei ce le văd, poate le și prețuiesc, dar rămîn la porțile lor de lemn, la bisericile abia ieșind din pădure, fără semeție și atît de firave parcă față de altele, fiind însă semnul unei alte vederi a lucrurilor. Unele sînt înălțate să se vadă, să stăpînească, ca un semn al puterii, biruinței și îndemînării omului, altele să se simtă, poate nici atît, să se presimtă, să nu strice temeiurile firii, fiind alături de ea, aproape una, liniștite, senine. Frumoase fără căutare și îndrăzneală, lucrate din dragoste de către un meșter cumpănit, nesărind peste umbra lui, cu un gînd ce nu urmărește nici desprinderea, nici ocuparea unui loc de frunte, ieșind din rînd ; dimpotrivă, dorește să rămînă la locul lui pe o scară a prețurilor căreia i se supune, fiind mai presus de el. Desfășurarea treptelor se face într-o urmare nesmintită. Asfințitul nu-i înaintea răsăritului, *noaptea nopții vestește tărie, iar ziua zilei spune cuvînt*, după gîndul psalmistului, lumina și întunericul schimbîndu-se mereu, iar trecerea dintre ele făcîndu-se abia simțit. Potrivirea dintre om și fire este adîncă și statornică. Alții se simt legați de tot ceea ce trece și se petrece în această lume. Nu-și pot închipui sau primesc cu greu o pierdere, chiar o preschimbare, căutînd statornicia aici nu dincolo. Piatra este tare, mult mai tare decît lemnul, socotind-o astfel, și vor să rămînă prin ea. Ceilalți rămîn printr-o amintire, printr-un pom sădit sau printr-o fîntînă, printr-un semn pe o grindă, o crestătură pe stîlp, o cruce sau o poartă. Aceștia din urmă sînt înclinați să fie mai puțin unul dintre ei, mai degrabă neamul lor întreg. Prin ei nu numai se arată, dar se și urmează neamul, fiecare găsindu-și odihna între cele ce se săvîrșesc pentru a da naștere neamului lor pe care-l văd nepieritor. Nu-i greu să înțelegem aceste alegeri între lumile ce ne înconjoară, între atîtea chemări puternice venite din cele patru vînturi. Unde viețuiesc mai multe seminții, deosebirile sînt prea puternice ca să nu trebuiască să vezi că ele sînt urmarea unor vederi lăuntrice după inima și cugetul fiecăruia.

Încet, piatra pătrunde și-n lumea lemnului, așa cum și printre stîncile sterpe ale munților îndrăznește cîte un copac răzleț să-și ducă, nu fără oarecare greutate, veacul. Piatra susține adesea lemnul și temeliile se fac de

cele mai multe ori din piatră, chiar dacă apoi vine rîndul lemnului să-şi înalţe cîntecul. Unele mese de praznic din cimitire nu sînt decît nişte bucăţi mari de piatră cioplită, puse una lîngă alta, ca o masă fără picioare. Pivniţele sînt din piatra ce păstrează răcoarea, susţinînd cu puterea ei clădirea. În vieţuirea omului cu pămîntul şi lemnul s-a ivit o sminteală, o descumpănire, tocmai datorită amestecului altor lumi care strică dreapta măsură şi orînduirea din veac. Dacă la început oamenii şi-au măsurat puterile în luptă dreaptă, luîndu-se la trîntă, mai tîrziu s-au viclenit, fără să sară totuşi peste rînduială. Arcul cu săgeţi şi aruncarea suliţei de lemn cereau o îndemînare în care tăria fiecăruia se arăta fără înşelătorie. Scutul de lemn sau valurile de pămînt, chiar zăgazurile din buşteni urmau aceeaşi veche cumpănire. Dar ea n-a durat căci armele de fier, aruncătoarele de piatră s-au arătat mai tari decît lemnul săgeţilor şi al suliţelor. Unii s-au retras în pădure, alţii au început să pună în jurul lor piatră lîngă piatră, închizîndu-se în turnuri şi cetăţi. Cu vremea şi oamenii lemnului au prins gustul pietrei într-o neorînduială ce nu putea dura. Îşi are şi piatra glasul şi virtuţile ei. Iar unii poate o ascultă mai bucuros decît cealaltă voce, mai slabă, deşi pentru alţii mai plăcută.

Am durat şi noi locaşuri de piatră şi cele pe care le-am văzut împreună şi sînt cunoscute tuturor celor de faţă, din Ţara Haţegului, stau mărturie. Unele cu înfăţişare parcă străină felului nostru, altele încercînd să se apropie, chiar prin acest nou material de vederea aceea despre lume şi viaţă ce i se pare lui Augustin de la Cârţa, şi nu numai lui, bogăţia noastră cea mai de preţ. Meşterii sînt din partea locului şi au lucrat pe moşiile unor cneji şi jupani de-ai noştri. După puterea moşiilor avute, s-au pus şi ei în rînd cu alţi nobili. Cei mai de seamă ctitori sînt cei din familia Cânde, care se apropie încet de nobilimea regatului. Amănunt ce trebuie pus la socoteală, pentru că arată nu numai începutul unei pierderi, dar şi unirea unor îndemnuri deosebite. Ele vin de la alţi cioplitori în piatră, cu o iscusinţă a înălţării pietrei, aşa cum noi n-o avem, învăţînd-o totuşi. Clădirile sînt oarecum stîngace, avînd o înfăţişare ciudată şi datorită materiale-

lor și datorită nepregătirii unor meșteri încă neobișnuiți cu piatra, avînd alte potriviri decît lemnul.

Cea mai ciudată dintre aceste biserici este ctitoria din Densuș, a cnejilor Mănjina. Chiar văzută în treacăt, rămîne întipărită în minte datorită pietrelor folosite la ridicarea zidurilor : bucăți mari de piatră cu inscripții latine sau cioplite în afară, poate vechi altare, stîlpi de porți, părți de coloane, dîndu-i o înfățișare cu totul neobișnuită. Această față dinafară nu se mai întîlnește, fiind fără îndoială o încercare ce nu s-a mai repetat. Nu numai datorită pietrei dintr-o veche cetate romană din apropiere, așa cum nu se găsește oriunde, dar și a gîndului, parcă nu îndeajuns de adînc al meșterului. Poate și pentru că, aflîndu-se la o întîlnire de îndemnuri, venite de la miazăzi, asfințit sau miazănoapte, meșterul a împrumutat cîte puțin de la toate, fără să ajungă la un nou chip încercat apoi și de alții. E foarte multă îndrăzneală în această clădire, dar e îndrăzneala celui ce este întrecut de socotelile, întrezărite abia și încă necunoscute. Pietrele, lucrate cîndva, avînd alte țeluri, cioplitturile vechi, dar și cele ale vremii sale erau ca niște chemări la un zbor pentru care nu avea aripile trebuincioase și nici tăria să nu-l încerce. S-a înălțat în văzduh fără să se prăbușească. Turnul pare mai degrabă unul de apărare și întreaga clădire amintește forma unei cetăți. E însă o bazilică de felul celor de demult, înălțată iscusit și atrăgătoare, iar pentru noi de mare preț, arătîndu-ne vechimea.

Ctitorul Bisericii cu turn de apărare din Strei este Cneazul Ambrozie Cânde, la urmașii căruia am și tras în drumul nostru de atunci. Clădirea este de la începuturile lucrărilor în piatră, nefiind străină de meșteșugul fraților cistercini, neîntrecuți în clădirile de acest fel. E ridicată din piatră necioplită, cu foarte puține lespezi, avînd inscripții și aduse dintr-o ruină apropiată. Turnul-clopotniță este puternic, cu temelie patrată, despărțit în mai multe caturi. Deasupra, acoperișul ca o căciulă de piatră este amănuntul ce-l face de neuitat. Ceea ce arată lupta, dacă se poate spune așa, dintre cele două lumi este împodobirea cu linii frînte, așa cum sînt străvechile cioplituri în lemn, reluată în cărămidă ca niște brîie schimbate cu piatra, avînd o înfățișare cu atît mai deosebită. Împru-

muturile se văd de departe și potrivirea estè abia la început. Absida este pătrată, spre deosebire de altele, în jumătate de arc, mai noi.

Cea mai îngrijit lucrată este Biserica din Sântămărie Orlea. Meșterul, mai sigur pe sine, a folosit și el piatra necioplită. Clopotnița așezată la fața dinspre asfințit este asemănătoare turnurilor de apărare și după ea s-au înălțat altele asemenea. Ferestrele îngemănate, cu arc frînt, la mijlocul turnului și întreite la ultimul cat, toate lucrate cu grijă. Caturile sînt despărțite cu cîte un brîu de piatră, cel de sus fiind înconjurat cu o podoabă în linie frîntă din cărămidă. Nava este tăvănită, pavimentul din lespezi de piatră. Altarul sub o deschidere de arc frînt, sprijinit pe stîlpi cu temelie simplă și capete împodobite după cele învecinate, mai cumpănite. Ferestrele ușor de lucrat, rotunjite deasupra. Poarta cea mare pare să fie lucrarea unui meșter care a deprins între timp tainele și puterile pietrei. Din două perechi de coloane, pornind de la temelii vechi, încheindu-se deasupra ușii cu o boltă tăiată frumos. Pilaștrii din afară sînt împodobiți cu steluțe, așa cum se pot vedea la mănăstirile benedictine. O reușită biserică de țară, arătînd o mai mare apropiere de lumea pietrei, chiar dacă meșteșugul se află abia la început și este încă supus unor înrîuriri străine. Îndemnurile s-au întîlnit însă, meșteșugul pietrei a fost deprins. A rămas și amintirea lemnului. Poate din toate acestea se va ajunge la un chip deosebit și nou, care să țină seama de amîndouă lumile noastre, dînd însă rîndul prim celei mai tari. Pentru cei ce vor să rămînă în amintirea urmașilor printr-un așezămînt trainic, în cetăți și orașe.

În jurul acestora, mai apropiate sau mai depărtate, se află multe alte biserici-cetate, durate din piatră de către orașe și sate hotărîte să se apere împotriva oricui le-ar rîvni. Trainice mai ales, dar și bogat împodobite, mîngîind privirile celui ce le urmărește chiar în trecere sau intră în ele. Sînt, față de lumea lemnului, ieșite din rînduială, îndrăznețe și izvorîte din dorința de a-și arăta puterea. Și după pietrele adunate în multe părți se vor mai zidi și altele pentru acești oameni veniți de departe și trăind într-o altă zare decît a noastră, ce-și cunosc tăria și-și apără avuțiile. Le cunoaștem din călătoriile noas-

tre : de la Cenad la Alba, de la Igriş la Cârţa, de la Acâş la Herina, de la Cluj la Rodna. Aşa cum le ştim şi pe cele din Ţara Românească care, deşi după unele gînduri venite din miazăzi, au împrumutat ceva din felul nostru de a fi. Nu prea mult însă. Mai apropiate de acest suflu sînt cetăţile stinghere, cum sînt cele de la Argeş sau Rucăr, o prelungire a stîncilor muntelui, aşezate doar de către mîna omului.

Cu totul deosebită este starea lor în Ţara Moldovei unde şi Ioan din Cremona crede că e locul binecuvîntat de întîlnire al celor două lumi, din care va ieşi acel chip de piatră potrivit şi sufletului şi priveliştii. Poate a unuia de pămînt ars cu temelie de piatră. Temeiul acestei credinţe este unirea unor înfăţişeri apropiate, uşor de urmat de către meşterii locului, foarte iubitori faţă de tot ceea ce este nou şi frumos, îmbogăţind cu ele propriile gînduri într-o deschidere care să le împlinească. Este încă abia tulburarea apelor. Încercările sînt sfioase, dar sînt. Şi-i o bucurie să vezi cum se întîlnesc gînduri adînci şi meşteşuguri din atîtea părţi, mai degrabă îndreptîndu-se spre aceeaşi ţintă decît în duşmănie, cu toate nepotrivirile dintre ele, într-o nouă şi neaşteptată înfăţişare.

Cuvintele rostite domol au stăruit multă vreme, stîrnind multe gînduri. Fiecare încerca să vadă mai departe, cumpănind foloasele şi potrivirea cu vremea care era mai grăbită decît noi. Apărarea ţării nu mai era cu putinţă fără cetăţile de piatră înălţate de Voievod. Şi fiecare lespede avea preţul unui bulgăr de sare. Iar între cele două lumi, cu timpul, trebuia să se ajungă la o înţelegere. Cel mai gînditor dintre toţi a rămas Ioan din Cremona. Încercase în călătoriile noastre să se apropie de toate credinţele şi datinile întîlnite pe cale. Pătrunsese cît i-a stat în putinţă multe înţelesuri şi cumpăniri, altele decît cele obişnuite în ţara lui. Nu se aşteptase la ele, deşi aflîndu-le preţul vedea cît îi sînt de apropiate. I se păreau ciudate pentru că era nevoie de o deprindere şi neaşteptate pentru că ascundeau multe gînduri vechi. Dar după dezlegarea legăturilor tainice păreau obişnuite şi la îndemînă. A privit cu mirare clădirile mari de piatră ale fraţilor cistercini şi franciscani şi cele înălţate după aces-

tea de orașele și satele din Transilvania. Erau falnice. Își dădea seama de însemnătatea lor, pe care nici Augustin de la Cârța n-o tăgăduia. Și de înrîurirea avută asupra meșterilor din partea locului, descumpăniți doar pentru o clipă. Urmările se puteau vedea. Îndrăzneala deschide anumite căi și, odată ajuns la ele cu greu te mai desparți. Căutările sînt adînc legate de inima noastră. Și încercările și desprinderea și ispita unui zbor. Cei ce lucrează în piatră sînt oameni curajoși, desprinși sau încercînd să se desprindă de stihii, voind să le supună, stăpînindu-le chiar. E o cutezanță, o semeție ce bate în inimile lor. Turnurile înalte, arcurile frînte arată aceleași îndemnuri. Dacă nu o desprindere de pămînt, un semn al unei neașteptate și furtunoase căutări, o încercare de cunoaștere deplină și deplină cunoștință de sine. Minți agere și îndrăznețe, poate cu o prea mare încredere în puterile proprii, încredere care s-a împrumutat, chiar în mică măsură, și de alți meșteri mai puțin semeți. În același timp stăruise și asupra celorlalte, ca față de un lucru nou ce te cucerește prin căldura, farmecul și viața lui ascunsă. Recunoștea în ele unele virtuți ce lipseau celorlalte. Mai ales potrivirea cu pădurea și muntele îi dădeau simțămîntul că erau de mare preț. Nu o desprindere, ci o așezare deplină. Turnurile nu arătau o înălțare necugetată. Păreau mai degrabă un copac al aceleiași păduri din apele căruia nu iese. Erau pieritoare, dar nici nu voiau să rămînă. Știau că se întorc acolo de unde au venit pentru a da naștere altora. Ca o floare sfioasă, crescînd încet, ascunsă și neștiută. Care va pieri la întîia brumă, înlocuită de alta, asemănătoare. Poate nu va lăsa nici o urmă. Căci viața lemnului este scurtă, chiar dacă, într-o vedere lăuntrică numai a noastră, mai lungă decît a pietrei. Și tare-i era teamă că din toate acele mîndre cetăți nu vor mai rămîne decît zidurile goale, amintind strălucirea lor trecută, așa cum i-a fost dat să vadă la Pâncota sau la Milcovia, în timp ce toate celelalte făcute din lemn vor dăinui pentru că se înalță asemeni unui copac sau unui pom. Ceea ce văzuse însă pe locurile de clădire din Baia și de la Mănăstirea Bistrița îl făceau să privească cu încredere trecerea de la lemn la piatră, sau de la amîndouă la altceva. Trecere făcută de către meșteri pricepuți

și să cioplească și să dureze ziduri. Acel *magister lapidum*, pe care-l cunoscuse și cu care Augustin a schimbat atîtea gînduri, i-a vorbit de cuprinderea celor două îndemnuri, de unirea celor două lumi într-un nou chip, într-o altă lume, abia în mugur, potrivită și priveliștii dar și sufletului. Păstrînd anumite linii și forme, topite într-o altă unitate, atingînd goluri și plinuri și alte deschideri. Știa că nu va trece multă vreme și pădurea va fremăta în jurul unor ziduri, durate ca și un cîntec, nici de lemn, nici de piatră, pe care le recunoaște a fi ale ei. Iar pămîntenii, auzindu-l, să-l repete în graiul lor sub bolțile noi, cum răsună și sub cele ale pădurii.

Ospățul

Am ajuns în Cetatea Chiliei și sîntem oaspeții Căpitanului Iacoppo Bontempo. Genovezii îi spun Licostomo, și este o veche cetate în formă de trapez, așezată pe un bot de deal, intrînd în Dunăre ca un cap, stăpînind și apele bătrînului fluviu și ale mării. Pentru că aici își află odihna această mare și minunată apă, căreia cei vechi îi spuneau Dunaris, apoi Danubiu și Istros și pe care, văzînd-o, nu se poate să n-o îndrăgești. În atîtea rînduri am avut prilejul să-i privesc albastrul limpede, cu sclipiri verzui sau undele spumoase, adesea pămîntii, după furtuni și ploi puternice, la Severin, Giurgiu, Brăila sau Chilia. În dreptul fiecărei cetăți are altă înfățișare, ca și cum și-ar schimba chipul pe măsură ce crește. La

Severin apele sînt încă neliniștite și învolburate, abia au trecut peste porțile stîncoase cu care duc de veacuri o mare bătălie. Apoi încep să se liniștească și la Turnu sau Giurgiu își arată toată măreția, puterea și bogăția. Mai încolo, în drum spre Brăila, încep să se lenevească, împrăștiindu-se în bălți mari și cotituri numeroase, parcă ar sta pe loc. După ce încep să coboare către Marea, în linie dreaptă, la miazănoapte de Enisala, apele se despart în trei brațe mari, legate între ele de altele, sute la număr, ca o pînză rară de fire albastre de forma unui triunghi, aruncat cu temelia spre țărmul mării. Iar brațul din stînga își găsește sfîrșitul tocmai la cetatea în care ne aflăm.

Chilia a fost cîndva în stăpînirea Despotului Dobrotici. Republica Genovei a purtat cu el un lung și scump război. Și, după cum scriu condicile cetății arătate de Signor Francesco, secretarul cancelariei, a fost cucerită în 1381. Șase ani mai tîrziu s-a încheiat, în numele Ducelui Antoniotto Adurni, o înțelegere între străluciții și puternicii bărbați Ioan de Mezano, Gentiles de Grimaldis și Ianonu de Boscho, împuterniciții acestuia din Pera și chibzuiții și înțelepții bărbați, Costea și Jolpan, solii viteazului domn Ivanco, fiul măritului despot Dobrotici, o înțelegere, ajungînd *„la o pace bună și adevărată, care va dăinui deapururi"*, iertînd fiecare din părți, celeilalte, *„toate nedreptățile, jignirile, silniciile, prădăciunile, uciderile"*, legîndu-se să nu se mai lovească între ei, apărîndu-se avuțiile supușilor genovezi din Dobrogea și arătîndu-se datoriile fiecărei părți una față de alta.

Cetatea este un însemnat loc de sprijin pentru corăbiile genoveze, venind de la Caffa, în drum spre Pera, dar în același timp și un bun vad pentru negoț. Corăbiile descarcă aici mărfurile de peste mare, piper și mirodenii și mătăsuri scumpe, aduse de caravane ce merg pînă departe în țara chitailor. Pe uscat cetatea este legată prin drumuri bătute de carele negustorilor, cu părțile tătărești și Polonia, prin Țara Moldovei, cu Voievodul Transilvaniei și Ungaria, prin Țara Românească. Corăbiile urcă pe Dunăre în sus pînă la Tîrgul de Floci și Brăila, unele, mai mici, chiar mai departe, pînă la Severin. Se încarcă din țările învecinate sare multă și miere, ceară

și grîu, blănuri și postavuri și cîte altele. Vremuri bune și cîștiguri frumoase, chiar dacă toate se făceau și cu ajutorul sabiei. Căci negustorii, veșnic în primejdie să fie atacați sau jefuiți, sînt și oșteni în același timp, gata la rîndul lor să jefuiască și să ucidă pe alții. Ba să facă și alte multe blăstămății, cum se aude, iar Signor Francesco se jură pe toți sfinții că nu-i așa. Poate că el nu s-a ocupat cu negoțul de carne vie, dar ceilalți nu s-ar da în lături de la nimic pentru cîțiva ducați de aur.

Acele vremi bune sînt pe cale de pieire, însă. Împrejurările sînt tot mai tulburi din pricina tătarilor și a turcilor, dar și din pricina întrecerii și dușmăniei Veneției. Timur a închis toate drumurile de negoț și caravanele ce vin din Asia sînt prinse și robite. Dacă în jurul cetății, cu bălțile bogate în pește, este liniște, dincolo de Nistru nu se mai poate pătrunde. Păstrarea caselor de negoț la Moncastro s-a făcut datorită unei înțelegeri cu hanul. Și mai apoi cu Domnul Moldovei. Dincolo de Dunăre sînt turcii. Rămîne drumul pe mare și drumurile pe uscat ale țărilor învecinate, începînd chiar din fața cetății. Căpitanul Iacoppo și oștenii ce-o apără urmăresc nu fără îngrijorare cele două puteri în fața cărora săbiile lor, oricît de tari, se arată puține și slabe. Iar apărarea unor ziduri ce nu aduc cîștigul așteptat este zadarnică. De aceea Signor Bontempo ar fi bucuros să primească unele privilegii pentru neguțătorii săi în schimbul cetății. Acesta-i dealtfel și rostul nostru aici. Cetatea este o prelungire firească a ținutului dintre Dunăre și Marea, stăpînit încă în bună parte de către Măria Sa Voievodul Mircea. Șișman s-a supus turcilor, dîndu-le Silistra. Ivanco a pierit în luptă iar Voievodul Mircea și-a întins stăpînirea pînă la Marea cea Mare. Sosise ceasul să-și recucerească toate așezările ocupate de către Baiazid, mai ales Cetatea Dârstorului, apărîndu-și negoțul de pe Dunăre și Marea. Boierii săi aveau acolo moșii întinse, mai ales Logofătul Baldovin, al cărui fiu se afla cu ostașii de sub ascultarea sa la Enisala. Iar negustorii greci și stăpînitorii pămîntului de pe timpul lui Ivanco vedeau și ei că între stăpînirea turcească și a Voievodului Mircea, era de ales ultima. Signor Iacoppo ar fi fost bucuros să ajungă la o înțelegere între seniorie și solii Domnului. Soli ce erau însoțiți

de numeroşi oşteni, semn că cetatea trebuia, oricum, luată. Iar căpitanul avea cu el nu numai sabia ci şi cîntarul, încît cumpăna se va îndrepta fără îndoială către noi, cei ce-i întindeam o mînă de ajutor.

Solia noastră care a sosit în cetate la începutul lui septembrie a anului 1403 este dovada puterii Voievodului Mircea. A puterii şi înţelepciunii lui. A statorniciei şi apărării. A atîtor gînduri mari şi limpezi. Şi trebuie să ai puţină minte ca să nu le înţelegi. Solia avea în fruntea ei pe Spătarul Vasea cu un pîlc de oşteni pregătiţi pentru un drum lung. Din ea mai făceau parte Vlad, fiul cel mic al Voievodului, un tînăr plin de rîvnă şi neastîmpărat, însoţit de Boier Prâslea; Dan, bărbat chibzuit şi treaz la cuget dacă a ştiut să treacă peste duşmăniile de familie, rămînînd alături de Domn şi-n ceasurile de frămîntare, cînd Pîrcălabul Vlad voise să închine ţara turcului; Stănilă, fostul ban de Severin şi cei doi cărturari pe care-i însoţeam, ca un dregător al Măriei Sale ce mă aflam, ei purtînd vorbirile, iar eu scriind înţelegerea.

Am urmat drumul Brăilei pînă la Valea Buzăului, de unde ne-a însoţit şi Judeţul Manea cu un alt pîlc de oşteni, cu căruţe şi arme cîte sînt de folos pentru apărarea unei cetăţi. A unei cetăţi ce a fost a noastră şi se cuvenea să fie iarăşi, dacă o vreme, după mersul schimbător al lucrurilor, încăpuse pe mîini străine. În acelaşi timp, Voievodul Mihail, însoţit de Judele Voicu şi Boier Roman se afla la Crăciuna în aşteptarea solilor polonezi pentru reînnoirea înţelegerii cu Regele Vladislav. Căderea şi moartea lui Baiazid au schimbat cumpăna puterilor şi era clipa unui atac din toate părţile împotriva împărăţiei rămase fără Padişah. Dar cei ce nu erau de-a dreptul primejduiţi aveau alte necazuri de dezlegat. Sigismund era la bunul plac al nobililor, Vladislav în ceartă cu cavalerii teutoni. Fiecare se gîndeşte la cîştigul adus de această vreme liniştită, puterea păgînilor fiind împărţită între moştenii ce se băteau pentru domnie. Cît va fi. Nu ştiau sau nu voiau să ştie că după pacea de-acum va urma vijelia. Doar Voievodul Mircea era o minte veşnic de veghe, cunoscînd însemnătatea ceasului ce aducea cu fiecare clipă o schimbare. Schimbare cerînd alte gînduri şi alte fapte. Gîndul lui mergea departe şi se bucura că mă-

car ai lui îl înţelegeau, urmîndu-l. Va făptui, deşi ştie că o va face de unul singur. Era una din marile tristeţi ce ne încerca pe toţi în ţara noastră pe care o vedeam în toată singurătatea ei.

Nu era o singurătate apăsătoare, pentru că ne sileam să păstrăm fiecare cumpăna acolo unde eram. Iar ceea ce trebuia să făptuim ne ţinea şi gîndurile încordate, chiar dacă locul în care ne aflam îmbia la o cercetare paşnică şi la o privire îndelungată a frumuseţilor lui. Cetatea era liniştită în acel început de toamnă cînd pe ţărmul mării copiii pescarilor, numeroşi în aşezările de pe grindurile din stufăriş, se puteau bucura de ultimele zile însorite şi fără vînt prea puternic. Aşa cum ne bucuram şi noi privind din turnul de pază pînă departe întinderile de la miazănoapte, presărate cu ochiuri albastre şi păduri de stejar, apele mării pierind în depărtările sinilii, sau, în cealaltă parte grădina păsărilor dintre ape. Căci mai jos de cetate începe acel ţinut ce se află parcă şi acum în zilele facerii, greu de pătruns din pricina smîrcurilor şi stufărişului, cu grinduri întinse stăpînite de păsări : raţe, şi gîşte sălbatice, gîrliţe, lebede, fluierari, sitari, cocori şi cîte altele ce nu-şi încetează păsăreasca lor neînţeleasă pînă tîrziu în noapte. E o încîntare pentru ochi să vezi egretele mari şi mici, albe, cu un mănunchi de pene lungi pe spate, călifarul alb şi roşu, primul cu o fîşie galbenă pe piept şi spate, capul, gîtul şi aripile fiindu-i de culoare verde închis, dar mai ales pelicanul, voievod al văzduhului de aici, aşa cum o altă minunată pasăre este domnul văzduhului din munţi. Acolo vulturii sînt negri, golaşi, cenuşii, cel mai răspîndit fiind zăganul. Aici, pelicanul îl întrece parcă în măreţia cu care pluteşte în aer în stoluri mari ce acoperă cerul. Penele sînt albe în întregime. Doar punga golaşă de sub ciocul lung şi puternic este galbenă. Înoată repede şi zboară cu uşurinţă, avînd deschiderea aripilor de peste trei coţi. Plutesc uneori în stoluri în soarele amiezii, întorcîndu-se în aer şi sclipind ca nişte uriaşe arătări argintii. În apele despletite, formînd lacuri şi gîrle ce se întretaie, mişună peştii : crapul, plătica, somnul, babuşca, roşioara, avatul, ştiuca, bibanul şi şalăul, care, deşi sînt scoşi mereu, nu se mai isprăvesc niciodată. Din mare urcă scrumbiile, nisetrul,

păstruga și morunul. Și încă multe alte feluri de pești mai mari sau mai mici, de forme ciudate și cu nume și mai greu de ținut minte. Insule de plaur plutesc purtate de curent. În lacuri este împărăția nuferilor albi și galbeni, a broscăriței, brădișului sau a săgeții de apă. Mari zăvoaie cu sălcii și plopi, cătină și ierburi se înalță pe grinduri. Nu departe se află o mare pădure de stejar în amestec cu arini și frasini, uniți de vița sălbatică, hamei, curpen, volbură și mii de liane, o adevărată minune. Aici și-au făcut culcușul mistreții, lupii, vulpile, cîinii, iar în ape vidrele, nurcile cu blănuri de preț. Iar jos de tot, dincolo de ultimul braț, sînt saivanele pentru păstorii ce vin cu turmele tocmai din Ultrasilvania. Există în părțile acestea, după Signor Francesco, mare iubitor de berbec haiducesc, pregătit într-un anumit fel, o iarbă cum nu se mai află alta în împrejurimi, încît oile au lîna mai deasă și mai mătăsoasă, iar carnea fără miros. A învățat cum să-l pregătească și a promis, în una din zile, să ne arate măiestria lui.

Vedeam în zare lacurile și pescarii în larg. Vîntul dinspre mare se simțea încă plăcut. Oștenii păzeau intrările, obosiți de pustietățile ce-i înconjurau. Negustorii veniți din toate părțile lumii își descărcau mărfurile, pregătindu-le pentru drum lung. Erau care grele și bine ferecate sosite tocmai din Liov, descărcînd postavuri, grîu și orz, luînd în schimb untdelemn, mirodenii și mătăsuri. Erau căruțe ușoare ce aduceau de peste munte, de la Brașov sau de la Sibiu, fier prelucrat în fel și chip, care acoperite, trase de boi puternici, purtînd sare și ducînd îndărăt pește sub toate formele : proaspăt, sărat ori afumat. Pe apele Dunării coboară plute venind din Țara Moldovei, cu lemn bun pentru corăbii și case. Alții schimbă lîna și mierea, ceara și brînza, primind în loc securi, cuțite de plug, seceri și coase. Notarii scriu în condici mărfurile vămuite. Toată mana pămîntului trece prin acest loc depărtat, apărat de ape, dar și de ziduri groase și brațe puternice.

— Senioria, ne-a spus Signor Iacoppo Bontempo, a pus cetatea noastră mamă, încă de acum trei ani, sub apărare franceză, iar guvernatorul ei este Mareșalul Baucicaut, viteaz luptător la Nicopole, unde a căzut în prin-

soare la turci. Mareşalul l-a cunoscut pe Voievodul Mircea, după cum ştie bine şi situaţia grea pe care coloniile noastre din Marea de aici o au din pricina tătarilor. După căderea lui Baiazid ei stăpînesc în întregime ţărmul mării şi drumurile caravanelor spre soare răsare. Iar dacă nu ar fi ei, turcii ar face acelaşi lucru. Nu avem cum să ne apărăm iar ticăloşii de veneţieni, ca totdeauna, pîndesc să ne ia locul. Sîntem pe punctul de-a începe un nou război cu supuşii dogelui. Ţara lui Dobrotici şi Ivanco, este acum sub ascultarea Voievodului Mircea. Neguţătoriile au scăzut. Mărfurile de la miazănoapte se îndreaptă către Moncastro, de-acum poarta Poloniei. Rămîne drumul spre Voievodatul Transilvaniei şi Ungaria, Chilia rămînînd poarta acestor ţări. Nu avem decît de cîştigat punîndu-ne sub oblăduirea acestui mare principe creştin. Păstrăm privilegiile neguţătoriilor noastre iar oştenii săi apără cetatea. Seniorİa ne-a dat dezlegare să facem cum credem că este potrivit intereselor noastre.

— E lucrul cel mai înţelept, l-am asigurat, gîndindu-mă la puţinii lui ostaşi, chiar ajutaţi de numeroşii negustori prezenţi în port şi la numărul steagurilor ce aşteptau încheierea înţelegerii. Şi pe care dacă nu le văzuse, ştia că se află în preajmă.

A treia zi după sosirea noastră acolo s-a scris pe pergamente înţelegerea, în numele măritului Voievod Mircea şi al viteazului Mareşal Boucicaut, prin împuterniciţii lor străluciţi, Marele Spătar Vasea şi Banul Stănilă şi vrednicii bărbaţi Iacoppo Bontempo, căpitan, Francesco Rezi, secretarul cancelariei şi Domenico Montini. Un călăreţ a fost repezit la Giurgiu să ducă Domnului vestea.

La mijlocul celei de-a patra zi s-a făcut în linişte schimbul de oşteni, Boier Stănilă, fost ban al Severinului, fiind încredinţat pîrcălab al cetăţii. Străjerii noştri priveau de-acum depărtările în cele patru vînturi, să vadă corăbiile ce veneau dinspre Marea sau de pe Dunăre, ori călăreţii grăbiţi. Iar notarii erau înlocuiţi cu alţi vămuitori, tot atît de pricepuţi şi de harnici ca primii. Corăbiile genoveze se vor bucura de înlesniri şi ajutoare.

A şasea zi ospăţul de despărţire pregătit de amîndouă părţile, Signor Francesco arătîndu-şi, cu acest prilej, nu numai priceperea sa în felul pregătirii bucatelor,

dar și alte însușiri. La care nu ne-am lăsat nici noi mai prejos. Apoi genovezii s-au îmbarcat pe corăbii, unii pentru Caffa, alții pentru Pera. Cu ultimii a plecat la Bizanț și Vlad, însoțit de Boier Prâslea și slujitorii rînduiți. Imi părea rău să mă despart de Boier Prâslea, chiar dacă gîndurile noastre nu încercau întotdeauna aceeași judecată. Aș fi vrut mai ales să-l fac să înțeleagă cît de zadarnice sînt anumite zbateri. Aveam față de ele mai multă îngăduință decît Augustin, cu toate că nici acesta nu era lipsit de înțelegere. Toți sîntem supuși slăbiciunilor, toți avem un gînd care ne conduce, o inimă ce bate. Putem cunoaște și lumina și întunericul și veselia și tristețea. Dar în cumpănirea tuturor alegem o cale potrivită nouă și stării noastre, chibzuind și cerînd și sfatul altora. Singuri nu vom putea găsi drumul cel bun și ușor. Sau îl vom afla după multe căutări și dureri. Fiecare trebuie să ne purtăm mîhnirile ce ne sînt date, dar nu avea rost să ni le facem mai grele decît sînt.

Nădăjduisem că isprăvile noastre de dincolo de Dunăre și apropierea de totdeauna, dar mai ales de acum, să-l fi făcut să înțeleagă că a sosit vremea să treacă pe sub poarta a doua. Nu se putea să nu priceapă, dar pentru că nu arăta și în faptă că nu urmează drumul cuvenit, Marele Comis a socotit că drumul la Bizanț îi va fi de folos. Nu știa cît va sta acolo. Poate mai puțin decît crede.

— Locul meu este în țară, mai ales acum cînd pregătirile de luptă sînt aproape încheiate, a murmurat abia auzit.

Era grăbit ca întotdeauna. Poate eram cu toții grăbiți ca să ne vedem dezlegarea.

— Și despărțirile sînt înscrise în zodia vieții noastre, chiar dacă unele din ele sînt mai grele decît altele.

Se uita la mine ca și cum n-ai fi înțeles sau, price pîndu-mi gîndul, nu se oprea la el, pentru că nu-i era pe plac.

— Cîndva eram mîndri de soliile încredințate, i-am spus cu blîndețe. Să fi ajuns acum o povară ?

— E o datorie pe care n-o uit. Mă supun, chiar dacă ar părea că e o greutate, răspunse fără să mă privească în ochi.

Ştia că nimeni nu se poate abate de la rînduială şi nimic nu putea fi o piedică, chiar dacă erau atîtea. N-a uitat şi se supune. Vremea i se pare însă trecută, tîrzie ora. O aude bătînd din ce în ce mai grăbit. Se va întoarce curînd, deşi venirea nu va schimba nimic. Pînă atunci Şerban va veghea convoaiele domneşti şi bătrînul său tată, cît o va mai duce. Apoi îşi va lua locul sau Măria Sa îl va trimite în altă parte. Oriunde se duce bucuros şi dacă ar şti că întoarcerea nu-i este zadarnică, bucuria i-ar fi deplină. Vremea împlinită, bucuria deplină. Poate de un timp Boier Prâslea visează mai mult decît trebuie.

După această risipire n-am stat nici noi decît vremea ca Spătarul Vasea să cerceteze starea cetăţii, împrejurimile şi felul apărării. O poartă trebuie închisă, cîteva ziduri dinspre apă întărite, şi-un nou turn înălţat către Marea. Locul de descărcare al corăbiilor, pe malul mării şi pe al Dunării, mărit. În împrejurimi mai multe aşezări pescăreşti aduse din altă parte. Pîrcălabul Stănilă şi-a însemnat toate acestea iar meşterii au şi început lucrul. Apoi, luîndu-ne rămas bun, corabia ne-a dus pe Dunăre în sus pînă la Nicoliţel, unde Dan şi oştenii săi au coborît, îndreptîndu-se către Enisala şi mai departe, urmînd să rînduiască de acolo desfăşurarea unei pătrunderi ce se pregătea. Spătarul Vasea a urmat drumul cu noi, oprindu-se la fiecare aşezare pescărească pentru a vedea starea bărcilor şi asculta cuvîntul străjilor. La Brăila, în aşteptarea vasului nostru, se afla Voievodul Mihail, Boier Stanciul, Domniţa Bălaşa şi Simina. Am aflat că înţelegerea cu Polonia a fost reînnoită iar Judele Voicu s-a dus, pentru puţin timp, la Suceava. La sfîrşitul lunii am ajuns în dreptul Dârstorului, unde Spătarul Vasea ne-a părăsit. Pe malul apei erau numeroase vase pescăreşti pline de oşteni ce aruncau năvoadele cu aceeaşi pricepere cu care mînuiau arcul şi suliţa. La Giurgiu se afla Măria Sa Voievodul, Mitropolitul Teodor şi căpeteniile oastei. Deşi solul îl vestise de luarea Chiliei, fără sînge, a poftit să afle mai pe larg starea cetăţii şi felul în care Vlad s-a dus la Bizanţ. Pe portulanul desfăşurat pe masă, Voievodul Mihail i-a arătat locurile pe unde urma să înceapă năvala. Fiecare căpitan de steag era gata cu oamenii, la Hîrşova şi mai jos, să treacă în orice clipă Dunărea.

Sosise ceasul. Un ceas pregătit de ani. Însemna în fiecare loc puterea ce-o avea. Puterea cealaltă, cîndva mai mare, acum, dacă nu mai mică, aceeași. Dan e chibzuit, Vasea ager. Primul se va apropia în zori de ziduri de pe uscat, al doilea, de pe apă, mai iute, va sili intrarea. Fiecare cunoștea bine cetatea, porțile și slăbiciunile ei. Ajutînd și locuitorii ce-i așteaptă, după soliile primite. Privirea Voievodului era limpede, deși parcă undeva departe, în zare, împreună cu gîndurile ce urmăreau întîmplările următoare. Ceasul bătea mai devreme decît crezuse. Mitropolitul Teodor a binecuvîntat oștile și apoi ne-am despărțit. Convoiul condus de Boier Stanciul, Marele Comis al curții s-a îndreptat spre Argeș împreună cu toate fețele alese. Doar Augustin a rămas ca să fie martorul unor întîmplări ce trebuiau însemnate și apoi împărtășite celor ce nu le-au văzut și se cuvenea să le cunoască. Iar eu mă pregăteam pentru cea mai grea din soliile încredințate mie.

Toamna se arăta blîndă și lungă. Prevestitorii vremii știau acest lucru după zborul păsărilor, după blana jivinelor și mai ales după cum pluteau funigeii, ce urcă și coboară în văzduhul senin. Și după înflorirea a doua oară a mălinului. Și-n zorii zilei de Sâmedru, Cetatea Dârstorului a fost prinsă ca într-un cleşte, din spate de Dan, iar din față de Spătarul Vasea. Cine stăpînește cetățile, acela este și stăpînul ținutului. De la Giurgiu și Nicopole Mic, oastea împărțită în patru steaguri a trecut Dunărea îndreptîndu-se către cuiburile de akingii și azapi, dinainte știute, stîrpindu-le. Bulgarii au încercat și ei să se răscoale. Sîrbii au fost mai norocoși, alungîndu-i pe turci și punîndu-se sub scutul lui Sigismund. Voievodul Mircea nu-și trimitea oștile departe de țară, în lupte zadarnice ce nu-i aduceau nici un folos. Pătrunderile acestea iuți și din mai multe părți deodată se dovedeau cele mai potrivite.

Călătoria spre Argeș s-a urmat și ea ca atîtea altele. Domnița Bălașa întreba mereu de cele petrecute la Chilia, deși Cărturarul i le povestise pe scurt. Voia amănunte și, știind ce dorește, vorbele lui nu uitau să amintească și de corabia ce plecase la Bizanț. Marea din gîndul Domniței era liniștită, poate nu chiar așa ca și gîndurile lui, nici nu

știa în ce măsură ascultate în întregime. Pînzele și corăbiile plutind și-n sufletul ei ca pe apele mișcătoare. Poate era furtună sau cine știe ce alte primejdii. Valurile sînt viclene, călătoria nesigură. Vîntul puternic ridicînd apele ce se zdrobeau de stînci și odată cu ele și corăbiile. Cîte voci, cîte răsunete, cîte îngînări, acolo, departe sau aici în inima ce le cuprindea pe toate. Dar cei plecați erau hotărîți să se și întoarcă, pentru că oriunde se duceau îi însoțea și dorul de țară. Și chiar dacă este să vină ceasul din urmă, ei voiau să ajungă acasă, nu în hotare îndepărtate. Undeva pe Râul Doamnei sau pe Argeș, ori în orice alt loc de pe pămîntul lor. Nu se puteau odihni în pămînt străin. Știa că drumurile pe mare sînt cu primejdii, iar valurile altfel decît pe Dunăre. Dar călătoria se va încheia curînd. Iar acolo, ce-l putea aștepta pe fiul Voievodului decît cinstea ce i se cuvenea ? Nu era răspunsul pe care-l aștepta. Nici nu mai era lîngă el ci acolo, departe, undeva într-un oraș necunoscut, unde ar dori și n-ar dori să fie, unde se pierde pentru a-i regăsi pe cei ce-i caută.

Simina îi cuprinde umărul. Domnița își lasă capul. Parcă doarme. Ochii îi sînt obosiți. O mîngîie ușor pe frunte ca să-i alunge vraja. Domnița suspină și apoi deschide ochii. Bizanțul a pierit undeva într-o negură deasă din care va ieși, iarăși, mai tîrziu. Simina e mai puțin gînditoare și abia dacă îndrăznește să întrebe cît de lungă e calea pînă dincolo de Bizanț. Calea era lungă dar fără de primejdie, cu toate îndoielile ei. Era singur, e adevărat, dar trebuia să aibă încredere în steaua lui Șerban. Ceasurile erau mai lungi acum pe cît de scurte sînt pe Valea Buzăului sau pe Râul Doamnei, Șerban se va grăbi, așa cum el nu s-a grăbit niciodată. Nu-l aștepta nimeni să fie îngrijorat de lipsa lui. Era bucuros de drumurile lungi și popasurile dese. E și călătoria o patimă. Și-i părea rău cînd drumul se sfîrșește, dar de-acum se va grăbi pentru rosturile ce le avea la Argeș. Ce făceau cînd întîlneau neprieteni ? Se apărau cînd era nevoie, dar o vorbă bună e mai tare decît o săgeată. Iar Augustin știa cum s-o potrivească și cînd să-i dea drumul din arc. Răspunsul Siminei îl face să surîdă :

— Cred că-i risipește numai cît se uită la ei !

Domnița Bălașa își mușcă buzele să nu rîdă.

— Poate, îl apără, are o putere de care oricine ar fi mîndru.

— Și de care, oricui, îi este teamă. Are tăiș în priviri.

— Ochii sînt porțile sufletului. Cum toate intră prin ei, tot așa și tăria ce se află în noi se vădește în privirile pătrunzătoare. Nu cred că este singurul.

— Nu-i, dar pe mine mă îngheață asemenea ochi.

Domnița rîde de-a binelea.

— Nu fac nici un rău nimănui.

— Dar nici bine.

Îl privesc amîndouă cu oarecare viclenie.

— Poate. Mie-mi plac privirile agere. Au ceva, n-aș putea spune ce, de produc o ușoară teamă, dar numai la cei ce se simt vinovați.

— Pătrund și unde nu le este locul. Sufletul și bucuriile lui vreau să fie numai ale mele.

— Le stingherește cineva ?

— Acum nu, deși au fost citite de ochi de care nu m-am speriat.

Se simțea vinovat.

— Au bănuit, poate.

— Și nu m-au înghețat ca ai lui.

Domnița rîde iarăși.

— Mie-mi plac ochii lui cînd se uită la altcineva.

Nu era chip să-l apere. Și dintr-o dată și-a amintit că-l pierduse. Cine știe peste cît timp îl va vedea și se obișnuise cu el, cu gîndurile și vorbele lui, atît de apropiate sufletului său. Femeile au simțit îndată schimbarea cu tot zîmbetul lui :

— V-ați supărat ?

A dat cu oarecare tristețe din cap :

— Nu peste mult timp se va întoarce peste munți.

— Vă pare rău ?

— Sîntem împreună de cîțiva ani și-i sînt îndatorat pentru cele multe, foarte multe cîte le-a făcut pentru mine. Mi-a fost mai mult decît un frate și-un prieten ; o călăuză pe drumuri necunoscute, într-o țară neștiută încă și pentru care el ar fi în stare să-și piardă și sufletul.

— Ne aveți acum pe noi, îndrăzni Domnița.
— Așa-i, și mă bucur. Mă voi despărți mai ușor de el. Deși dacă l-ați fi auzit la Chilia ați fi aflat că are și alte priviri, luminoase, blînde, bune și calde.

Dintr-o dată s-a pomenit asaltat de întrebări și a trebuit să le povestească ospățul nostru.

Ospăț ce mă urmărea și pe mine, deși între atîtea arme și porunci parcă asemenea gînduri nu-și aveau locul. Dar cînd să visăm, cînd să ascultăm poveștile și cîntecele dacă viața noastră se duce mereu între pregătiri, solii și lupte ? Trebuia între ele, la orice popas cît de mic, la orice ceas de odihnă, la orice clipă însorită, printre furtuni și grindină, ce vin și trec, să ne vedem și de celelalte. Urmele se șterg cu vremea chiar dacă vor urma altele, așa cum ziua urmează nopții, o viață înlocuind-o pe alta, poate mai ușoară și mai bună, poate tot așa, cu aceleași răutăți și rătăciri. Aveau dreptate cei doi cărturari să nu stăruiască prea mult asupra acestor înfățișări pentru că privirile și căutările lor se îndreptau în altă parte. Socoteau vederea lăuntrică despre lume mai însemnată decît lumea și îndemnurile privind viața, mai de preț decît desfășurările zgomotoase ale acesteia, atrăgătoare însă pentru un suflet dornic de întîmplări, pregătiri, lupte, pătrunderi de iscoade, încrucișări de spade ce taie răsuflarea. Primele sînt mai însemnate însă pentru cunoașterea sufletului unui popor, altfel plămădit decît alte suflete, ultimele, cele din afară, fiind pretutindeni la fel. Se poate spune și la noi cu glasul plin sau însoțit de cîntec :

Cinstiți boieri, n-ați vrea să ascultați o minunată și prea frumoasă poveste de dragoste și moarte ?

Și se va face tăcere, căci poveștile de oriunde ar veni sînt de mare preț. Nu numai cele de dragoste. Vitejia și luptele sînt pretutindeni prețuite, dar fără dragoste se pare că le-ar lipsi ceva. Cel puțin aceasta era părerea lui Signor Francesco, spusă sus și tare la ospățul nostru de la Chilia, cînd într-o clipă de mare bucurie, după ce golise o cupă de vin grecesc, citise cîteva pagini din *Historia destruxionis Trojae,* vestita carte a lui Benoist de Saint-Maure, într-o traducere a lui Guido della Colonna, cu care ne-am îndulcit și noi mai demult la Genova. Și

ca să-mi arate prietenia sa veșnică, Signor Francesco mi-a dăruit o copie, făcută acolo în singurătățile de pe Dunăre, visînd la întîmplările de demult și dorindu-le aievea. Scrisul frumos, cu multe prelungiri ale liniilor de la litere, dînd cuvintelor și paginii un aspect neobișnuit; cerneala arămie, inițialele roșii, chenarele negre, o fac neprețuită. Signor Francesco e nu numai un om de inimă ci și un caligraf.

Spre bucuria tuturora am scos și eu cîteva file, păstrate cu grijă, din *Conti d'antichi cavalieri*, pe care le cumpărasem la Raguza. Toți și le-au amintit de la primele cuvinte. De ele și de altele. Atîtea din povestirile cavalerești venite de la vecinii frînci sau și de mai de departe, dinspre miazănoapte, au fost prelucrate și-n Italia. Și curata dragoste cavalerească și cea năvalnică și nefericită, de-acum împletite. Părerile, erau, după cum spunea Augustin de la Cârța, împărțite. Există numeroase trepte ce trebuie urcate pînă la mulțumirea deplină. Este ca un sfîrșit bun al unui drum greu, asemenea priveliștii ce-l așteaptă de pe culme pe cel ce a biruit muntele. Începutul îl face supunerea de bunăvoie către cea aleasă, pentru frumusețea și bunătatea ei, pentru virtuțile și farmecul, cum nu mai sînt altele oriunde-ai căuta. Dreapta măsură în toate, după cumpănire și judecată, în cuvinte și gesturi, în călătorii și popasuri, în luptă și biruință, pentru că arată și stăpînire și mărinimie. Bărbăția se arată în lupte și-n întreceri, în toate voiniciile de pe cale. Cu gîndul la frumoasa și aleasa doamnă ce-l așteaptă. Pentru ea într-o încordare la fel săvîrșește vitejiile, arătîndu-și puterea, curajul, iscusința, dăruirea, cinstea și credința. Calea desăvîrșirii este lungă, după cum lung e și răgazul. O așteptare în care trebuie să știi să te stăpînești, să te înfrîngi, să-ți fii credincios. Așa cum îți este ea, cea păstrată în suflet ca o taină. O taină numai a ei și a ta, necunoscută de alții, ferită de ochii străini, dîndu-ți tăriile de care ai nevoie în atîtea încercări. Tărie să închei, după îndelungi rătăciri, căutări și aventuri, acest drum lung și greu; să te înfrînezi și să-ți potolești mînia; să dovedești statornicie timp îndelungat; să nu fugi de primejdii, fiind mereu întîiul unde e valul mai primejdios și apa mai mare; cumpănind toate cu drep-

tate, și prietenilor și dușmanilor, și celor de sus și celor de jos ; astfel ca, la sfîrșit, trecînd peste toate aceste praguri să atingi împlinirea, ajungînd la capătul scării, la pisc. Toate învăluite în apele limpezi ale iubirii din noi și de dincolo de noi. Lumină ce strălucește, piatră prețioasă, pentru care faci orice jertfă, vinzi totul, călătorești, aștepți, părăsești, numai să fie a ta. O lumină fără prihană strălucind deasupra și-n fața noastră, călăuzindu-ne. Lumina binefăcătoare a desăvîrșirii, scăldînd și frumusețea și bunătatea, izvorînd chiar din ele.

Lumina însă aduce cu sine întunericul, după cum ziua cunoaște umbrele înserării și noaptea. Nefericită a fost dragostea lui Tristan și a Isoldei cu cosița bălaie, pentru ei mistuitoare și fără margini. Aducînd pustiul și moartea. O astfel de dragoste noptoasă este și pustiu și moarte, alungînd din suflet totul, ca și un foc ce mistuie pînă și vatra în care a fost făcut. O lume plină de năluci și vise, de vrajă și alunecări, dincolo de orice rînduială. Unii visează o înțelegere între minte și inimă, alții se lasă în vîrtejul ultimei, puțini, foarte puțini supunînd totul unei singure îndreptări, unei cumpene drepte, stăpînindu-le pe toate celelalte. Iată că se deschid aici numeroase drumuri, fiecare apucînd pe cel mai potrivit lui, deși deasupra tuturor nu poate fi decît o cale. Pentru care cei doi cărturari au fost printre puținii chemați și pregătiți. Ceea ce nu înseamnă că nu le înțelegeau și pe celelalte. Dacă ar fi așa, nu le-ar putea dezlega la nevoie ; nici tămădui atîtea răni purtate de fiecare din noi în tăinuitele unghere ale sufletului. Noi, ceilalți, sîntem printre primii și avem și noi dreptate. În felul acesta dragostea este un izvor de fericire nu de amărăciune, de bine și de frumusețe, nu de mîhnire și nenoroc, de împlinire nu de risipire, de viață, nu de moarte. Singur Signor Francesco este mai îndrăzneț decît toți, visînd o rînduială a dragostei, dincolo de orice rînduială, ceea ce ar cere o despărțire de toate, pentru a fi ea totul. Sau chiar dacă nu am înlătura celelalte, le-am restrînge într-un cerc mic, întreaga lume fiind alcătuită din altele și mai mici. Asemenea unor cercuri ce se ating între ele, păstrîndu-și fiecare mișcarea și libertatea. Ceea ce ar aduce pentru fiecare o lumină proprie în afara oricărei lumini.

Augustin de la Cârța a rostit încet, frumos și domol, într-o tăcere de pădure, *Plîngerea Cavalerilor Crucii la Nicopole*. Aflase unele amănunte despre bătălia purtată acolo și schimbase cu mulți multe gînduri asupra pricinilor înfrîngerii. Părerile Voievodului Mircea, care n-a fost ascultat de către mîndrii cavaleri burgunzi, erau și ale lor. Dacă-i urmau sfatul, poate înfrîngerea n-ar fi fost așa de cumplită, deși vederea acestuia era mult mai pătrunzătoare, oprindu-se asupra a două pricini însemnate: prima, schimbarea turnirului dintr-o luptă aspră, cum a fost la început, într-un joc, spre desfătarea curților; a doua, nepotrivirea dintre cavalerii în armuri grele și oștirile turcești, îmbrăcate ușor, atacînd de jos cu sulițe lungi, cu iuți mișcări de învăluire și putință de părăsire a vechilor locuri pentru altele mai potrivite atacului. Tînguirea era însă sfîșietoare din pricina împrejurărilor prin care cavalerii au trecut, dar mai ales pentru sfîrșitul ce i-a așteptat. Pieire năprasnică pentru unii, umilință pentru cei ce au fost prinși și duși în robie. Iar rostul ei era pregătirea unei noi cruciade. Urmarea a fost cea așteptată: strigăte de război, toți cei prezenți fiind gata să încalece și să pornească la luptă împotriva păgînilor. Poate a doua zi avîntul va fi mai potolit și cîntărind atîtea din foloasele signoriei în acele părți ale lumii, tăcerile mai numeroase.

Către miezul nopții, Boier Prâslea a rostit povestea cu Făt-Frumos, pe care, deși o cunoșteam, ne bucuram s-o mai auzim o dată. Iar eu mă bucuram mai ales pentru lămuririle date de fiecare dată de către Augustin Cărturarului de la Fiore și, în acea noapte, tuturor de la ospăț. Pentru că deși povestea își are frumusețea ei, n-ai putea spune de unde izvorîtă, din potrivirea întîmplărilor, farmecul povestitorului sau ecourile stîrnite în fiecare suflet, mai avea și unele înțelesuri închise, poate mai greu de aflat, cerînd o deosebită pătrundere pe care n-o avea oricine. Și cum o vorbă aduce alta, tot așa un gînd este însoțit de altul, astfel că, pînă în cele din urmă se putea urmări ușor gîndul povestitorului, învăluit astfel în frumusețea vorbei și bogăția întîmplărilor. Încît din toate limpezirile încercate am ajuns să aflu miezul de preț ce

poate fi al unuia sau al mai multora. Şi pe care se cuvine să-l însemn ca să nu se uite. Să nu-l uitaţi nici voi fiii mei!

Ori de cîte ori asculţi poveştile în care Făt-Frumos săvîrşeşte faptele lui minunate ele aduc bucurii şi frumuseţi, înţelesuri şi gînduri noi. De fiecare dată ţi se dăzvăluie alte lumini şi alte adîncimi, de te miri cum de nu le-ai văzut încă de întîia dată. Făt-Frumos, viteazul basmelor noastre este, dacă ar fi să facem o trimitere la vecinii de la asfinţit, cu care avem mereu legături strînse, cavalerul curţilor de acolo. Dar el nu este numai cavalerul desăvîrşit. Întruchipează şi tinereaţea şi frumuseţea şi bunătatea. A izvorît poate din dorinţa omului de a atinge pragul desăvîrşirii, deşi, cercetînd mai multe povestiri ce-l au drept erou pe acest unic, dar mereu altul, Făt-Frumos se poate cu uşurinţă vedea că ascunde înţelesuri adînci, legate nu numai de dorinţele unuia, ci mai aleş de anumite năzuinţe ale tuturor. Obîrşia lui nu este întotdeauna boierească sau împărătească, împărăţia şi împăratul fiind cea mai înaltă treaptă aici pe pămînt, într-o vreme străveche în care s-au plămădit basmele, ci de multe ori umilă, trecînd totuşi peste toate încercările, datorită curajului şi vitejiilor sale, iscusinţei şi împrejurărilor prielnice. Ajunge la împlinire cu ajutorul calului năzdrăvan şi a altor făpturi, tot atît de dăruite cu puteri ce schimbă rînduielile firii.

Poate să fie vorba, din felul desfăşurării întîmplărilor, de o pregătire şi de o trecere. O pregătire necesară oricărui tînăr pentru a intra în viaţă, pentru a trece la bărbăţie, asemănătoare acelor probe la care se supun nu numai cei ce intră în ceata vitejilor, dar şi cei ce ostenesc pe calea împlinirilor lăuntrice. Şi la noi, ca în toate părţile lumii, pregătirea este de două feluri, privind cele ale vieţii, dar şi cele ale cugetului. O iniţiere uneori ascunsă. După ea tînărul, făcînd dovada curajului şi a iscusinţei, poate intra în rîndul luptătorilor. Sau, trecînd pe sub poarta de mijloc, cîştigînd mai înainte încercările la care a fost pus, pregăteşte altă vatră, unde se va aprinde un foc adus din două părţi. Pentru că toate poveştile cunoscute, şi sînt multe, sfîrşesc printr-o însoţire. Ceea ce înseamnă că tot ce a fost înaintea ei nu-i

decît pregătirea pentru ea, Făt-Frumos trebuind să facă dovada bărbăţiei, curajului şi înţelepciunii, de trebuinţă oricînd, dar mai ales în această nouă vîrstă. Adeseori nunta este precedată de moarte, o moarte tainică, după care Făt-Frumos învie, mai tînăr şi mai viteaz. O moarte ce dă noi virtuţi şi aminteşte de nunta dinaintea trecerii celei mari, fiecare fiind un început, începutul unei noi vieţi. Viaţa şi moartea sînt împreună şi apa vieţii readuce din moarte ca dintr-un somn adînc. Iar somnul acesta este, într-un gînd asupra căruia ar trebui stăruit, doar vremelnic, o trecere spre altă viaţă.

Înţelesurile acestea se pot desprinde din atîtea poveşti adevărate, pentru că ceea ce s-a întîmplat în ele, chiar dacă nu se mai întîmplă acum, a fost cîndva astfel, în alte vremi, într-un timp al poveştilor şi al faptelor năzdrăvane, cînd, *ca să fie cineva împărat, trebuie să fie om frumos la minte, frumos la chip, cu înţelepciune şi dreaptă judecată.* Încît mulţi crai şi domni ar fi putut învăţa cîte ceva din cele de demult, mai bune şi mai bine întocmite decît cele din vremea lor. Dar se pare că de la timpul acela de poveste pînă la ei a urmat o slăbire, o pierdere chiar, de trebuie doar poveştile să ne mai amintească de cele trecute şi bune, de ceea ce ar trebui să fim şi nu sîntem.

Frumuseţea minţii este pusă în primul rînd, ea fiind cea mai de preţ. Cuvîntul nu vine de la *pulcher,* cum s-ar cuveni, ci de la *formosus.* Se poate spune că este acelaşi lucru. Este adevărat, dar interesează tulpina ce a dat naştere crengilor, frumuseţea fiind o ramură de la trunchiul ce dă formă, face, plăsmuieşte, ducînd la o construcţie bine cumpănită. O minte bine formată, bine întocmită, ca un palat, să sălăşuiască în el, fără ruşine, înţelepciunea şi dreapta judecată. Căci fără acestea din urmă, frumuseţea cealaltă, de-a doua, nu-şi primeşte, nu-şi poate primi, adevăratul preţ. Iar în călătoriile lungi, aproape fără sfîrşit, pe care trebuie să le întreprindă, în ţări şi împărăţii îndepărtate, la capătul lumii şi poate mai departe, în ţinuturi necunoscute şi pline de primejdii sau chiar pe celălalt tărîm, unde există tot o viaţă, dar altfel rînduită, fără de toate aceste frumuseţi ale minţii Făt-Frumos nu ar reuşi. Dar el trebuie să reu-

şească întotdeauna. Căutările nu-i pot fi zadarnice. Altfel nu ar arăta că merită să intre în rîndul vitejilor Măriei Sale Voievodului sau să treacă peste poarta nunţii, un lucru la care, la vreme, fiecare trebuie să se gîndească, în afară de cei ce năzuiesc o altă viaţă, cerînd şi ea pregătirile ei, nu mai puţin uşoare. Fie că aduce pasărea măiastră, cosiţa de aur sau ramura luminoasă din pomul ce se află în grădina raiului ori cine ştie ce altceva, de mare preţ şi cu mare primejdie. Dar înainte chiar de a porni trebuie să-şi arate vrednicia. Uneori îl încearcă tatăl, în trei rînduri, sub podul de aramă, înfruntînd lupul fioros şi viclean, sub podul de argint, alungînd leul puternic, ce răcneşte de se cutremură pămîntul, şi sub podul de aur, gata să taie balaurul ce întrece orice închipuire. E o scară a încercărilor, după metalul podului şi fiara pe care o adăposteşte. Lupul este mai uşor de prins şi de ucis — se află în toate pădurile — şi preţul nu face mai mult decît arama ; leul cere mai mult curaj şi îndemînare, cît preţuieşte un ban de argint, mai greu de cîştigat ; iar balaurul cel cu multe capete aduce aurul cel ales aceluia ce se poate feri de încolăcirile lui sau îi taie măcar un cap. Alteori încercările vin pe cale, cînd întîlneşte împărăţia cine ştie cărei lighioane, Muma Pădurii, Gheonoaia sau Scorpia, pădurea cu fiare. Numai după ce a trecut de aceste încercări, nu din cele mai uşoare, se poate spune că a trecut în rîndul celor vrednici, pornind ca un viteaz în căutarea altor lucruri minunate, nemaivăzute şi nemaiauzite. Cu asemenea Feţi-Frumoşi, Voievodul i-ar fi putut bate pe turci la Nicopole, cum i-a înfrînt la Şanţuri şi încă îi va zdrobi de aici înainte.

Cu toată voinicia şi curajul său, Făt-Frumos nu ar ajunge la izbînzile de care amintesc poveştile, dacă nu ar da de rosturile firii şi nu s-ar însoţi cu ajutoare, să le cunoască alcătuirile ascunse, în aşa fel încît să poată aduce apa vie de unde se bat munţii în capete, să poată zbura peste păduri şi codri, peste ape, să se urce în văzduh, asemenea gîndului, ori să treacă peste toate împărăţiile pămîntului. Calul năzdrăvan îi este întîiul ajutor. El îl sfătuieşte să caute armele şi hainele vechi ale tatălui, fost şi el în tinereţe un cavaler desăvîrşit.

El îl îmbărbătează și-i descoperă înainte primejdiile ce-i așteaptă, învățîndu-l ce să facă pentru a ieși învingător din toate. Este sfetnicul cel bun, altă făptură decît omul care poate înșela sau chiar vinde. Calul e bun și credincios. Făt-Frumos îl ascultă, avînd deplină încredere, așa cum nu poți avea nici măcar într-un frate, de atîtea ori aceștia dovedindu-se răi și vicleni. În dreapta lui judecată și bunătate se înfrățește și cu alte făpturi. Ele îl vor ajuta la nevoie, răsplătindu-i în acest fel binefacerile: știuca care-i dă solzul, corbul cu pana aripei ruptă și oblojită de el, tăunul gata să fie strivit dar cruțat, dîndu-i puful, furnica, albina și cîte altele ce apar apoi la chemarea lui tocmai în momentul potrivit, scăpîndu-l de necaz sau ajutîndu-l să dezlege cine știe ce ghicitoare încîlcită. Și armele pot fi năzdrăvane, dar cele mai adeseori cel ce le mînuiește trebuie să aibă puterea și curajul cerute oricărui bărbat adevărat. Iar ajutorul plantelor și animalelor, vorbind și ele asemenea nouă, nu trebuie să ne mire într-o lume în care toate sînt însuflețite și înfrățite.

Asemenea viteji și Feți-Frumoși sînt în multe povești ce se aud în toate părțile lumii, deosebindu-se doar prin mici amănunte. Căci pretutindeni trecerea la bărbăție — sau în rîndul oamenilor, cum se spune — se face după o anumită pregătire. Dar ca și una ce este doar pe meleagurile noastre și se desparte de suratele sale povești, socotim că nu se mai întîlnește nicăieri. O poveste atît de plină, cu atîtea deschideri încît nici nu știi la ce anume să te oprești: la frumusețea alcătuirii sau rosturile ei. Și cu cît te oprești mai mult asupra înțelesurilor tăinuite și la legăturile ce există între ele și cei ce le-au plăsmuit, cu sufletul, viața și soarta lor, cu atît mai mult ți se pare că te adîncești într-un ținut necunoscut, primind diferite înfățișări, după învăluirile și pătrunderea noastră. Dacă celelalte aș crede că s-au născut din mirările, dorința și credințele unei mame ce-și vede fiul într-un anumit fel sau al unei iubite căreia i-a plecat dragostea la luptă, povestea aceasta este mai strîns legată de desăvîrșirea cugetului decît de trecerea într-o anumită viață. Dincolo numai o femeie putea uni într-un bărbat toate calitățile cerute bărbăției: tinerețe,

vitejie, frumusețe, bunătate și încă altele. Numai dragostea unei femei putea să înalțe un chip desăvîrșit între atîtea nedesăvîrșiri ale acestei lumi. Dincoace e vorba poate tot de o trecere și o pregătire, dar una sufletească, pentru o lume către care ne îndreptăm și unde se și află *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*, cum se cheamă povestea aceasta tulburătoare ce mă urmărește mereu, și nu numai pe mine, și ale cărei înțelesuri Augustin de la Cârța le-a desluşit într-o înserare blîndă de toamnă, cu gîndul la o primăvară veșnică a sufletului.

Omul este, printre atîtea schimbări și dispariții, aplecat să se creadă veșnic. Unii chiar fac totul ca să le rămînă numele legat de o ispravă, o casă sau un copil, ce-i va duce neamul și numele mai departe. De o fîntînă pentru călătorii însetați sau de un așezămînt de obște. Poate viața aceasta fără de moarte este o veche amintire a grădinii dintîi, unde omul era veșnic tînăr, necunoscînd osteneala și îmbătrînirea. Pierzînd acest privilegiu, i-a rămas dorința și speranța, ajutîndu-l să deschidă o cale sau să dureze o poveste frumoasă, într-un vis ce-i face întunericul nopților mai puțin greu. Nu aș putea spune, dar cine ar îndrăzni să susțină, că este așa sau altfel ? După ce-am auzit de mai multe ori povestea, am stăruit asupra unor amănunte ce mi-ar putea da cheia unei mai bune înțelegeri.

Nu-i potrivit să dorești ceea ce nu ai sau nu poți avea. E în primul rînd o tulburare a bunei orînduiri a lumii, a desfășurării lucrurilor. Schimbîndu-le pot să-ți aducă multă supărare, chiar dacă la început îți dau bucuriile așteptate. Pe de altă parte, este neplăcut pentru doi soți tineri, ce-au trecut de curînd pe sub poarta de mijloc și au aprins focul în noua lor vatră, să nu aibă urmași. E ca și cum ar fi făcut un lucru fără noimă. Femeia stearpă nu se bucură de mare cinste nicăieri. De unde încercarea, plină de spaimă, de a face orice pentru obținerea semnului că însoțirea a intrat în rînduiala ei, deși în realitate a ieșit din ea. A nu avea este o mare supărare, a avea, peste rînduială, e o îndrăzneală, poate cu urmări și mai neplăcute. Pentru că a dori și apoi a avea chiar ceea ce nu-ți este dat înseamnă a plăti darul ce ți se face. Prețul este, de obicei, suferința : despărțire,

pierdere înainte de vreme, plecare, ajungînd tot la situația de la început : singurătatea.

Însăși venirea copilului pe lume este supusă unei viitoare și nesigure împliniri. El trebuie să fie răscumpărat și răscumpărarea este o promisiune, tinerețea, neapărat de trebuință : nu se poate închipui un luptător cu toate însușirile cerute și să fie bătrîn. După cum, pentru a scăpa de povara pe care o aduc anii, gîrbovindu-l, tinerețea aceasta trebuie să rămînă așa cum rămîne mereu verde veșmîntul bradului. Și viața fără de sfîrșit, care se leagă de tinerețea veșnică, așa cum cresc miezul și coaja deodată, dînd trunchiul semeț al copacului. Sînt cele două daruri pe care omul dintîi le-a primit, pare-se, în grădina aceea ce nu-și scutura niciodată frunza, cu pomii pururea în rod. Nu speranța într-o viață viitoare, ci viața așa cum o trăim noi astăzi, într-o continuă primăvară și vară, fără să ne pîndească ultima noapte sau să ni se ridice poarta trecerii dincolo, în somnul acela lung. Fără această întrerupere și așteptare. O promisiune ce întrece posibilitățile omenești — iar tatăl știe acest lucru, făgăduindu-l totuși pentru a dezlega pentru o clipă, situația — dar deschide o cale ce duce la ea. Altfel nici nu s-ar putea vorbi despre ea. Și nici nu și-ar atinge ținta pe care vedem că în poveste a atins-o, copilul venind pe lume. Mulțumindu-se cu o promisiune. E adevărat, cu una cu totul și cu totul neobișnuită, dar făgăduință purtînd în ea însăși și putința și neputința împlinirii ei.

Ne-am putea cu îndreptățire întreba dacă el nu vine tocmai din împărăția aceea unde există într-un fel tinerețea și viața, ce nu cunosc nici ofilirea nici sfîrșitul ? Eu cred că se găsește în acel sîn de care nu-i vine să se despartă și nici nu se desparte, dealtfel, decît atunci cînd știe că se va putea întoarce acolo după o absență și după cunoașterea unei lumi ce-i era oprită. El vine în lumea noastră ca s-o cunoască și să se bucure de ea, dintr-o lume unde nu este durere, dar nici bucurie. Unde vederea unei lumini ce nu se stinge îți dă, poate, îndestularea și simțămîntul nestricăciunii. Vine la altceva decît a fost acolo, ca o promisiune doar a ceea ce este acum, aici, între noi și nu știe ce-l așteaptă. Sau,

crezînd cele ce i s-au spus, socotește că va vedea cu ochii și tinerețea și nemurirea, nu le va înțelege numai cu mintea, așa cum le-a întrezărit în ostrovul părăsit pentru o nouă și îndoielnică potecă, dacă s-a încrezut în făgăduiala făcută.

Dar tristețea coboară repede peste sufletul acestui Făt-Frumos așteptînd doar bucurie: vede în jurul lui suferința, bătrînețea și moartea. Vede trecerea aceasta continuă dintr-o parte în alta, de aici dincolo, peste un hotar ce duce într-o împărăție, nici cunoscută, nici dorită. Își vede părinții cum se apropie de sfîrșit și-și dă seama că a coborît între cele trecătoare. Iar el nu vrea să se supună trecătorului. Coborîse din veșnicie, chiar dacă acolo era ceva ce abia de putea să fie în viitor, într-o lumină nepieritoare, schimbată cu umbra pămîntului.

Îi rămîne totuși o speranță: i s-a făgăduit alta, o viață fără de sfîrșit și o tinerețe ce nu va cunoaște neputința anilor. Și-și cere dreptul la tinerețe și nemurire. Abia atunci constată că a fost amăgit, părinții lui îndrăznind să aibă ceea ce nu le era îngăduit, stricînd rînduiala. Bucuria le-a fost scurtă, fiecare trebuind să-și ispășească vina; el pentru că s-a născut, lăsîndu-se amăgit de o promisiune, ei pentru că l-au momit cu o făgăduială pe care nu și-o puteau ține. De aceea Făt-Frumos se hotărăște să ajungă singur, prin puterile lui, acolo unde părinții nu puteau ajunge. Lumea aceea de poveste era nemaiauzită sau, dacă s-a auzit totuși de ea, este ca o părere, ca un vis, unde se ajunge cu mare greutate. E nevoie de o pregătire îndelungată, urmînd să treacă mai apoi mai multe praguri, tot atîtea trepte, de-acum nu ale cunoașterii, ci ale curățirii. Pentru că pregătirea și desăvîrșirea acestui Făt-Frumos este în ordinea sufletului. El nu e pus de nimeni la încercări, nu caută pentru nimeni cine știe ce lucru rar, ce este aici, în cine știe ce împărăție, păzit de zmei sau de balaur. El se supune singur încercărilor desăvîrșirii, dorind să ajungă în acel tărîm în care să se poată bucura veșnic de cunoașterea și luminile primite în ființarea lui de pe pămînt.

Înainte de a face cele de trebuință are nevoie de un sfătuitor, Calul, bucurîndu-se la noi de atîta îngrijire, de

dragoste chiar, pentru că ne poartă oriunde dorim, ne însoțește în bătălie și în călătoriile noastre lungi, este un înțelept. E un cal năzdrăvan, înzestrat cu puteri în stare să poruncească tăriilor firii și să dezlege cele mai încîlcite fapte. Cu ajutorul lui și cu hainele și armele vechi ale tatălui său începe călătoria lui plină de primejdii. Tot ceea ce e vechi are puteri ascunse, izvorîte din încercările repetate, dintr-o folosire ce a adus după sine iscusință și pricepere. Și lucrurile, nu numai făpturile îl ajută să-și îndeplinească dorul.

Prima treaptă a pregătirii : singurătatea. Nu despărțirea de părinți, aceasta era de la sine înțeleasă, ci despărțirea de orice l-ar fi legat de cele trecătoare ale lumii. El voia să se depășească pe sine, nu numai lumea din care încerca să iasă. Trimise înapoi toți slujitorii și ostașii, rămînînd singur cu sfătuitorul său, calul năzdrăvan. Singurătate să se poată pregăti pentru a urca scara desăvîrșirii. Pentru că acolo, în lumea nouă unde se ducea, nu se putea ajunge decît desăvîrșit. Trei sînt treptele ei, ca niște nopți prin care trebuie să trecem înlăturînd în fiecare cîte ceva, ca să nu mai ținem de lume. De lumea trecătorului, pe drumul către veșnicie. Primul popas, al Gheonoaei, în împărăția căreia n-a cutezat nici un muritor să treacă, prima noapte încă nu chiar atît de întunecoasă. Se află abia la întîiul pas de cele ce-au fost și-l mai îmbie încă. Un pas ce s-ar putea urma sau nu. Este abia trecerea hotarului către lumină și înțelegere. Trecere ce-i cere o mare sforțare. Lupta se dă și cu el, dar mai ales cu cele din jurul lui care-l îmbie cu ce l-a ademenit și tatăl său înainte de naștere și a refuzat. Dacă nu a primit atunci, va primi oare acum ? Nu, se va despărți de toate, pentru că împărăția spre care se îndreaptă cere acest lucru. Întîiul popas : despărțirea de lume.

A doilea prag, al Scorpiei ce varsă foc și smoală, pustiind totul pe unde trece, așa cum dorințele din noi și îndemnurile din suflet fac un deșert prin arderea lor fără socoteală. Ca și pe soră-sa, Gheonoaia, o învinse. Înaintase pe drumul adevărului și al vieții, statornicind tăriile în el însuși. A doua treaptă era aceea a despărțirii de sine. Era tare și puternic, hotărît să-și urmeze

calea pînă la sfîrşit, hotărît să se întreacă pe sine, pe cel ce a coborît în lume şi se legase de ea. Dezlegarea nu era uşoară, dar încet, bine îndrumat, stăpînindu-se, într-o încredere fără preget, putea nădăjdui...

Se despărţise de lume şi de el. Mai trebuia să-şi pregătească inima şi cugetul, făcîndu-le asemenea unor vase de mare preţ în care să primească cele aşteptate. Se afla de-acum la pădurea cea mare ce despărţea cele două lumi. Fiind însă pregătit, cu inima fierbinte şi cugetul curat, a trecut-o cu bine, atingînd piscul unde s-ar fi putut bucura de tinereţea căutată şi de viaţa visată. Se întorsese la sînul acela veşnic, pe care-l vedea cu alţi ochi, bucurîndu-se în alt chip de frumuseţea lui.

Povestea ar fi putut sfîrşi aici, şi ar fi şi sfîrşit, dacă povestitorul se oprea doar la această trecere către lumină, la bărbăţie şi însoţire. Dacă ar fi urmat doar calea obişnuită, nu una ieşită din rînd. Gîndul lui este mai adînc şi bate mai departe, mult mai departe decît în celelalte poveşti. Poate este legat şi de anumite credinţe străvechi, înrădăcinate la noi, privind călătoria şi trecerea, somnul şi trezia, dar poate că ţine de viaţa ascunsă a celor puţini ce se află într-o situaţie privilegiată, căci acest Făt-Frumos este singur, iar povestea lui nu se mai repetă în altele, aşa cum pe celălalt Făt-Frumos, al drumului obişnuit, îl găseşti în altele, numeroase. Întrecîndu-se cu alţii, mai puţin cu sine, pregătindu-se să-şi îndeplinească rosturile aicea, în lumea lui, pe care dacă o va părăsi o va face atunci cînd îi va bate clopotul.

Statornicia în vîrful scării nu-i nici ea mai uşoară decît calea ce a dus acolo. În afară de aceasta, drumul ce l-a făcut Făt-Frumos este şi el unul ce iese din rînd. Aşa cum a stricat cumpăna firii cînd a venit în lume, tot aşa a sărit peste ea cînd a părăsit-o. Pe tărîmul acela nu trecuse niciodată suflet de om, Făt-Frumos fiind întîiul pămîntean care, e de mirare, ajunsese totuşi. Poate că şi această abatere trebuie, dacă nu pedepsită — pentru că el se desăvîrşise, despărţindu-se de lume şi de el, pregătit deci pentru noua viaţă — cel puţin răscumpărată. Deşi, în felul desfăşurării lucrurilor, aş fi aplecat să cred că despărţirea de lumea în care coborîse cîndva,

de mult, n-a fost sau nu putea fi deplină. El doar o uitase, după cum se uitase și pe el, cel pieritor, acolo în împărăția aceea de dincolo de viață și moarte, unde stăpîneau acele făpturi măiestre. Iar uitarea nu a fost întreagă, sau, dacă a fost, era destul o adiere venită cine știe cum, printr-o întîmplare, ca să-și reamintească de ea.

Și-n acea lume, ca și pe orice culme a vieții, fie ea chiar desăvîrșirea, și doar Făt-Frumos arătase că e vrednic de ea, este o oprelişte, adică putința căderii. Ajunsese în pisc, unde nu a știut cum să rămînă. Pentru că, fără să vrea, furat însă de urmărirea unui vînat, a pășit în Valea Plîngerii. Este, pe semne, și pe celălalt tărîm, deși parcă nu ar trebui să fie, o asemenea vale. Sau un asemenea ținut era acolo doar pentru el, cel ce nu făcea parte din lumea aceea. Și așa, din cealaltă vale, a bucuriei veșnice, a pășit în aceea care duce, fără scăpare, în alta, ce nu-i era necunoscută, a trecătorului, de unde venise și de care voise să se despartă. S-a și despărțit, făcînd un salt, mergînd pe o cale deosebită, aceea pe care nu se cuvine să se ducă cei ce au cunoscut lumea și toate ale ei. Sforțarea făcută, scara urcată cu multă greutate i-au fost răsplătite. De aceea a și primit dreptul să intre în împărăția aceea ieșită din vreme, fără să prindă veste de nimic. Ieșind din timpul cunoscut doar de cele ce trec. Ajunsese acolo cu ochii lumii lui și cu înțelegerea din ea, iar lumea aceea trebuia văzută cu alți ochi și cu altă înțelegere. El nu se despărțise, ca toți ceilalți muritori, de trupul său. Se desfăta acolo, trăind în pace și liniște, bucurîndu-se de frumusețea florilor și de dulceața și curățenia aerului, ca un fericit. Căci ce fericire mai mare poate avea un pămîntean decît să ajungă, înainte de vreme, la sînul veșnic, unde nu se poate ajunge decît la vremea cuvenită.

Ieșise din această trecere a orelor, din care nu poate ieși nimeni, sau dacă a ieșit într-un fel, se va întoarce ca să urmeze căderea nisipului ce-i este scris. Fericirea unde a ajuns peste rînd și dincolo de rînduială avea în ea nefericirea, pentru că o dobîndise prin mijloace ce nu țineau de omenescul din el. Într-o lume a spiritului, îndrăznise să vină cu cele pieritoare ale tru-

pului, oricît le-ar fi desăvîrşit. De aceea se întoarce de unde a venit, ca să revină altfel, aşa cum se cuvenea unui om muritor.

Intrase pe poartă, trebuia să iasă tot prin ea. Ceea ce înseamnă, poate, că nu putem dobîndi acea viaţă, pe care el îndrăznise s-o cucerească, decît prin trecerea de la ceea ce sîntem acum, la altceva, deosebit, cu totul altfel, ca nişte fii ai luminii, pentru o lumină ce nu se stinge. Era, dealtfel, aşteptat şi-ntr-o clipită se întoarse în ţărîna din care a fost plămădit.

Umbra

Călătoria în trecut este aproape statornică, nu numai din pricina frumuseții și simțămîntului odihnitor pe care ți-l aduce orice întîmplare, dincolo de tulburarea ei, mai mare sau mai mică, ce a fost, rămînînd doar o aducere aminte, ci pentru umbrele ei ciudate, cu miresme deosebite, cu farmecul celor depărtate și vechi, mai ales cu răsunetele pierdute, deslușite abia, ca un cîntec de departe, mîngîindu-ți auzul. Orice întîmplare are doar prețul adus de chemarea ei într-un nou timp, auzită încă o dată în pădurile sufletului, primind prețul nou pe care trecerea prin apele lăuntrice, mai luminoase sau mai liniștite, îl înseamnă. Nu aș îndrăzni să spun, deși sînt ispitit, că dreapta ei înfățișare mi se pare a fi acum, în

acest al doilea timp, al amintirii. Întîmplările se petrec într-o clipă sau în mai multe şi apoi îşi mută curgerea în noi înşine, iar de la noi la alţii ce le povestesc, ele întîmplîndu-se mereu, poate tot aşa ca şi întîia dată, poate schimbîndu-se puţin, într-o desfăşurare fără oprire, asemenea vieţii. Toate avîndu-şi viaţa lor fără sfîrşit, trecutul trăind doar în măsura în care noi îl facem viu, înseamnă că timpurile trebuie puse doar la cel de faţă. Orice ivire şi pierdere, orice înfăşurare şi desfăşurare sînt de-acum ale noastre, legate adînc de noi. De aceea, cînd sînt aruncat parcă în ceea ce a fost, mă simt ca într-o apă mare ce mă înconjoară din toate părţile, cu stropi sclipitori în soare sau cu umbre ce se lasă în înserări grăbite, linii şi culori, chipuri şi cuvinte într-o mişcare fără sfîrşit, ca o lume ce se naşte pentru întîia dată atunci, deşi ştiu bine că este doar o altă faţă a celei dintîi. Malurile sînt departe, nici nu le zăresc, poate nici nu sînt; sau aproape, încît este destul să întind mîna ca să le simt lîngă mine, deşi, dacă o fac, mă îndepărtez parcă în loc să mă apropii. Uneori această trecere dincolo, ca o săritură primejdioasă, această mişcare a sufletului şi a minţii mă duce destul de aproape, alteori şi mai departe, în alt timp, al altora, luat din spusele lor, făcîndu-l să fie. Dar, mi se întîmplă, ca în acele stări între trezie şi vis, sau în prezenţa unei tării, dincolo de mine şi ale mele, să fac o altă călătorie, cu întîmplări ce prind tocmai atunci, pentru întîia oară viaţă, iar pentru mine, de fapt, aşa şi sînt, abia atunci vin în atingere cu ele, cum mi s-a întîmplat cîndva la începutul lucrării mele şi poate şi în alte împrejurări despre care va mai fi vorba. Starea sufletească încercată atunci este mai mult decît ciudată, însoţită poate şi de neputinţa dezlegării, dacă nu chiar de îndemnul părăsirii de bună voie. Rămîne doar gîndul că eşti martorul trebuincios, privire cuprinzătoare, suflet ce simte, minte ageră şi pătrunzătoare. Făcînd apoi din toate, mereu aceeaşi şi aceeaşi faţă, folositoare ţie şi altora mulţi, avînd, prin tine, cunoştinţă de ea. Acel timp neîmplinit se cere păstrat în aceste priviri ce pot fi doar lăuntrice, dar şi aievea, în bătăile inimii care-i dau căldura lor şi-n mintea de unde-şi vor primi adevăratele înţelesuri. Înţelesurile lor şi înţelesu-

rile noastre, într-un joc ce duce măsurile dintr-un loc în altul, răsunetele dintr-o pădure în alta, formele lumii acesteia împrumutate celeilalte. Primind acea mişcare lăuntrică lor şi lăuntrică nouă ce le potriveşte desfăşurarea, pînă la acea neoprită zbatere, cuprinzîndu-le şi de la care primesc o nouă vigoare ca să-şi poată urma drumul. Un drum adesea drept, de cele mai multe ori şerpuitor şi îngust, cu numeroase poteci care înşală. Rătăceşti cu uşurinţă dacă nu cunoşti semnele ori nu ai o călăuză la răscruci.

Dar dacă săgeata privirii se îndreaptă îndărăt, la cele ce-au fost, pentru a le face să fie acum, înseamnă că ea ar putea fi trasă şi înainte, într-un mîine ce şi-ar primi înfăţişarea şi preţurile din acest azi ce a închis în cercul lui şi cele ce au fost ieri. Oare nu stăm adesea şi visăm cu ochii deschişi? Prin mintea noastră se încrucişează atîtea gînduri, unele mijlocind venirea altora. Atîtea forme îşi mişcă mai încet sau mai repede marginile, atîtea lumini se iau la întrecere cu umbrele, încît parcă în acea clipă, în tine şi-n afară de tine, se naşte o lume necunoscută, ducînd-o mai departe pe cea ştiută demult, căreia, parcă, ea însăşi îi dă însufleţirea de care are nevoie. Nu cred că mă înşel atunci cînd spun că adesea se schimbă doar săgeata acestui mers şi dacă se face cu un ceas mai devreme este tocmai pentru a şti şi a lua cunoştinţă din timp de cele ce sînt. Poate îndrăzneala să pară prea mare şi uneori am şi eu simţămîntul adînc al acestei cufundări în timp: zbor neaşteptat şi plin de primejdii. E ca şi cum te-ai arunca într-o apă necunoscută, neştiind cît este de adîncă şi nici cît este de repede, cu primejdia de a fi tîrît în ascunzişurile ei întortocheate sau de a fi dus departe pe ţărmuri străine. E ca şi cum ai zbura într-un văzduh, unde nu ştii dacă vei afla lumina după care suspini sau vîrtejurile şi vîntul ce te vor prăbuşi cu toată cumpănirea aripilor.

Nu vreau să mă arunc în neştire într-un hău, deşi simt mereu o alunecare, aproape fără voie, pe povîrnişurile muntelui sau pe potecile pădurii. Ispitit să încerc dezlegarea şi pricinile ascunse ale întîmplărilor, sfîrşesc, după ce sînt prins în hăţişul lor, în a mă lăsa furat tocmai de cele pe care aş vrea să le stăpînesc, de ceaţa şi

necunoscutul dorindu-le risipite. Mă las atunci pradă întunericului, chiar dacă încercasem, mai înainte, să aprind luminile. Aş vrea să-mi amănunţesc mie însumi anumite ciudăţenii şi mă pierd într-o ţesătură şi mai deasă, poate chiar fără putinţă de ieşire, după cum, parcă, fără să vreau am şi intrat.

Nu numai în afară cresc toate, încît te simţi prea mic în faţa lor, dar şi înăuntru, învălmăşeala gîndurilor, umbrele celor ce-au fost şi a celor ce vor să vină, ecourile pierdute cu cele ce abia au început, urmînd să fie întărite de pădurea ce le-a primit, cele cunoscute, dar mai ales cele necunoscute, pregătindu-se să se dezvăluie, se încrucişează, se leagă şi se dezleagă, se prind şi se desprind într-o mişcare fără oprire ce mă apasă. E o horă, o legănare sau cine ştie ce dans, în sunetul şi în măsurile unei muzici neauzită pînă acum ? Uneori mă simt cuprins de o vrajă, alteori de un vis, încît adesea nici nu ştiu dacă sînt treaz ori veghea s-a sfîrşit demult şi-am intrat în apele întunecate ale somnului. Pierdut în cele ce-au fost, îmbiat de cele de azi şi cu drumul deschis al celor următoare, nici nu mai ştiu cînd sînt într-un loc sau în altul, cum şi în ce părţi se amestecă fărîmele, ca să-mi dea chipul întregului. Iar pe deasupra tuturor, trăiesc, aproape din clipa în care am intrat în muntele tainic, cu simţămîntul ciudat că ceva nu mă mai părăseşte, fiind alături de mine fără oprire şi fără voia mea. N-am îndrăznit să vorbesc nimănui despre această stare sufletească pe care am socotit-o trecătoare, dar văd că mă urmăreşte, fără să slăbească, dimpotrivă, fiind tot mai puternică. O umbră se desprinde parcă din păduri, pluteşte peste ape, este în spatele nostru, nevăzută, dar simţită ca o veghe trebuincioasă şi fără oprire. Pădurea e plină de taine, munţii învăluiţi în ceţuri, la răscruci sau în ascunzişuri duhurile celor loviţi de moarte năprasnică nu-şi găsesc odihna pentru că nu li s-a făcut cele de cuviinţă. În toate o suflare şi o mişcare, dar umbra aceasta este altceva şi mă zbat mereu să-i aflu rosturile. Iar cînd o s-o vedeţi şi voi, fiilor, dacă încă nu aţi văzut-o, să ştiţi că v-a însemnat, luîndu-vă sub scutul ei.

Lucrurile se schimbă şi ele, dar sînt uşor de recunoscut, cu toate că uşor schimbate : cetăţile se aseamănă,

apele sînt aproape la fel iar pădurile aceleaşi la aceeaşi înălţime. Nu cele mai cunoscute sînt şi cele mai des întîlnite. La Cetatea Argeşului, nu departe de curtea domnească, în munţi, nu am fost decît o dată şi cu toate acestea turnurile şi zidurile ei le recunosc printre alte ziduri şi turnuri pe care nu ştiu de unde să le iau. Morile sînt numeroase şi-am poposit la multe din ele, dar moara aceea de pe Râmnic o ia întotdeauna înaintea tuturor celorlalte. Deşi ştiu cu siguranţă că o anumită întîmplare este legată de o moară de pe Argeş sau de una din morile Coziei, totuşi prima este mai puternic însemnată în sufletul meu şi le înlocuieşte pe toate celelalte ce dau cîte un amănunt, încît nici nu ştiu, pînă în cele din urmă, despre ce moară poate fi vorba. Prin cîte mănăstiri-cetăţi nu am trecut şi de fiecare sînt legat prin ceva. Cozia noastră în care adesea am însoţit pe Voievodul Mircea, unde am poposit cu Cărturarul de la Cârţa şi bunul Ioan din Cremona, rudenia noastră, Cârţa, Prislopul, Igrişul, Snagovul, Tismana şi cîte altele, fiecare cu frumuseţea şi cu ceva ce nu-i găseşti asemănare. Cu toate acestea din umbre se ridică de fiecare dată Cozia, ca şi cum ea ar fi singura cunoscută. O cunosc, dar nu mai bine decît pe altele. Mă simt însă mai legat de ea. Întotdeauna mă duc, ori de cîte ori pot, cu mai multă bucurie să petrec cîteva ceasuri sau cîteva zile cu prietenii de acolo. Chiar dacă nu de fiecare dată însoţesc convoiul domnesc. Drumul de la Argeş nu este prea departe, peste dealuri şi văi ce urcă şi coboară asemenea unui cîntec. Iar dacă prispa şi pridvorul unei case mă cheamă, acelea sînt ale aşezării Boierului Stanciul de pe Râul Doamnei. Ar trebui să fie mai degrabă casa mamei, deşi dacă mă gîndesc mai bine, nici nu ştiu dacă pridvorul ei nu s-a mutat dincoace, iar prispa nu-i aceea a casei domneşti de la Argeş, din toate acestea născîndu-se una ce poate fi mai apropiată de aceea de pe Argeş în sus sau alta cu totul nouă ce le-a contopit pe toate acestea. Grădina însă-i cu siguranţă de acolo, deşi nici grădina noastră nu-i chiar aşa de uitat. Poate casele să fie mai multe sau nici una din cele cunoscute : o altă casă luînd, de la fiecare cîte ceva, amănunte ce se potrivesc, nefiind străine unele de altele. Dar vocile, o,

Doamne, cîte voci pe care mă străduiesc să le recunosc. Şi dacă în alte împrejurări se desprind cu uşurinţă, acum parcă se topesc într-una singură. De cîte ori n-am auzit vocea plină a Voievodului, deşi chipul lui mi-a rămas ca acela a unui om tăcut, frămîntîndu-se şi vorbind doar atît cît este nevoie, puţin, căci pentru toate ale noastre nu-i nevoie de cine ştie ce polilogie. Poate şi pentru că, un singur cuvînt dacă spune, acesta-i bine cumpănit, iar cei din jur, cunoscîndu-l şi cunoscîndu-i planurile, ghicesc îndată urmarea, făcînd întocmai. Ceea ce-i ciudat, este că deşi vorbeşte mult mai puţin decît alţii, totuşi vocea lui se recunoaşte peste celelalte, încît adesea îmi pare că nu-l aud decît pe el, că el gîndeşte şi vorbeşte în numele tuturor. Şi aşa şi este. Deşi ştiu că glasul e al Boierului Prâslea, vocea povestitorului, ce urcă şi coboară, se face una cu povestea, şopteşte abia auzit ori spune limpede, domol sau grăbit; deşi recunosc cuvintele Cărturarului Augustin ce nu se potrivesc cu ale nimănui, fiind mai totdeauna mai aspre decît ale altora, ca ale unui om pentru care sînt toate de acelaşi mare preţ, rămînînd neclintit şi atunci cînd aude sau spune o glumă; al Boierului Stanciul, împuţinat parcă şi răguşit, ca să nu spun ostenit de ani, totuşi din felul vorbelor, din gîndurile împărtăşite parcă-l aud mereu pe Voievodul Mircea. Vorbeşte chiar el, numai el. Mulţi, şi ar fi de mirare să nu fie aşa, destul de mulţi au aceeaşi vedere a lucrurilor şi le cunosc de-acum gîndurile, ca şi cum am fi băut cu toţii din aceeaşi apă vie ce ne face într-un fel aceiaşi. Aceiaşi, deşi alţii, pentru că fiecare are felul lui de a fi, cuvîntul său, mai poticnit ori mai curgător, mai limpede ori mai tulbure, mai domol ori mai repezit, recunoscut de departe. Cine ar putea uita vocea uşor cîntată a Cuviosului Ioachim, însoţind parcă psalmii sau laudele; aceea, aspră şi poruncitoare a Spătarului Vasea; plină de unduiri şi dulceaţă a Logofătului Baldovin; şoaptele calde ale Preacuviosului Nicodim, ca nişte lacrimi picurînd încet sau cu bucurie în fiecare sunet; ale Judelui Voicu, atît de des despărţit de el încît la întoarcere fiecare vorbă mi se părea o regăsire şi un strop nou de viaţă. Sau cine nu-şi va aminti de glasul rar şi răspicat al Vornicului Radu Banul şi cîte alte voci cu-

noscute stăruindu-mi încă în auz: glasul Domniței Bălașa, cîntec de bucurie dar și de tristețe, ca o doină plină de dor, încît nici nu știi cînd este de durere și cînd de veselie; al mamei voastre Simina, mîngîios și dulce, plin de bucurie, încredere și speranță; mai aspru decît l-aș fi dorit, dar poate necesar pentru ascultarea ce i se cuvine, al Preasfinţitului Teodor; poruncitor, deși n-aș putea spune că nu fără oarecare îngăduință, al Doamnei Mara; stins al Starețului Sofronie; stăpînit, dar pînă în cele din urmă cuprins de teamă al lui Ioan din Raguza; plin de viață al Pîrcălabului Stănilă; sigur și fără nici o înmuiere al Jupanului Manea; liniștit, cumpănind cuvintele așa cum cîntărește și gîndurile, al celuilalt cărturar venit de la Fiore, iubindu-ne ca pe niște frați buni ce-i sîntem.

Gîndurile tuturor acestor slujitori ai Măriei Sale sau ale boierilor apropiați se aseamănă, așa cum gîndurile tuturor vitejilor și fraților noștri, atît de deosebiți între ei, sînt aceleași. Iar ei ca și alți frați și viteji, supuși altor reguli, se scaldă în apele aceleiași credințe, avînd parte de aceeași lumină, chiar dacă mijloacele pentru a o aprinde nu sînt întotdeauna la fel. Țelul este însă. Tot așa și aici unde împrejurările și primejdiile au dus la un fel de a vedea, gîndi și făptui, potrivit și cu o vedere lăuntrică neschimbătoare. Fiecare știe ce are de făcut, ce anume se urmărește, chiar dacă pentru unii anumite căi par mai sigure decît altele. Nu poți pătrunde învățătura, nici cunoaște locul ocupat de fiecare pe o scară nevăzută a prețurilor. Ajunge să-i vezi pe cei din jurul Voievodului, privind mai limpede lucrurile. Este nu numai o credință mare, dar și o încredințare. Credință în anumite virtuți și-ntr-o anumită cale. Credința că, deși singuri, ne bucurăm de un sprijin ce este numai al nostru. Încredințare unei minți agere și chibzuite. E o veghe ce nu mă miră. eu însumi fiind mereu treaz la orice se petrece. În același timp o privire înainte, chiar dacă fiecare-și cunoaște locul și marginile lui. Chiar dacă fiecare vede că este doar o creangă dintr-un trunchi ce se pregătește să-și apere viața, dînd lăstare noi, cu flori multe ca pentru o roadă bogată. Prin împotrivirile noastre de astăzi față de turci, pregătim dezlegările de mîine. E o datorie mai ales a noas-

tră, a celor legați în cetele de viteji ale Domnului, medalionul purtat arătînd locul meritat de fiecare, să ne gîndim la ce o să urmeze. Ne aflăm într-o ascultare și supunere de bunăvoie. Prinși într-o curgere fără sfîrșit, fiecare răspunzînd de bunul mers al celor încredințați lui. Toate acestea ne unesc, despărțirea fiind o tulburare ce se pedepsește. Prezența aceea, ce nu poate fi decît umbra Voievodului Mircea, și sînt sigur n-o simt numai eu, este asemenea unui semn ce amintește tuturor rosturile și poruncile, asemenea unui cuvînt pe care auzindu-l știi că nu se cuvine să nu fie ascultat. Un cuvînt bătrîn, nici nu știi cînd l-ai primit și de la cine pentru prima dată, pe care nu-l poți uita, avînd în el puterea căreia se cuvine să i te supui. Nu o poruncă, deși s-ar putea să fie, ci cuvîntul neînfrumusețat și înțelept, înțeles de oricine, fiind așteptat de toți.

Gîndul mă poartă undeva sus și apoi mă coboară între umbre. Acestea se învăluie și mă învăluie pe nesimțite, se mișcă, mișcîndu-mă și pe mine odată cu ele, formînd altele și din unirea lor, din jocurile lor în luminile lunii se înalță ziduri și turnuri. Aud clipocitul apei, pierzîndu-se în sihăstriile muntelui, ca un fîlfîit de aripă întîrziată în zborul înserării, apropiindu-se de odihna cuibului. Chiliile de pe malul Oltului sînt așa cum le-am lăsat. Poate mai pline de umbre și răsunete. De șoaptele ce s-au păstrat prin ungherele întunecate, auzite din nou, regăsite deși le credeam pentru totdeauna pierdute. Cuvintele acestea domoale, nici bucuroase, nici mîhnite, nu mai știu cînd mi le-a spus Voievodul, mi le spune acum sau mi le va spune cîndva într-o zi de răgaz. Ele se aseamănă vocii de demult cu unele vechi și neînțelese sunete. Pe care le-am auzit parcă sau mi se pare doar mie, care nu le mai pot sau nu vreau să le deosebesc. Învățătura este străveche și se potrivește cu gîndurile Fericitului Gioachino, chiar dacă nu ar fi nici o legătură între ele. Dar gîndul strîngerii laolaltă este pretutindeni la fel de puternic. Cei ce visează întregul se află oriunde, îndurerați de atîta risipire, întristați de despărțirea ce-i slăbește, supunîndu-i, mai ușor, pieirii. Neamurile sînt împrăștiate, ace-

laşi neam risipit pe o întindere de pămînt îşi duce viaţa ca păsările cerului şi crinii cîmpului. O moleşeală şi o adormire parcă, din care nu-i cine să ne trezească, deşi ar trebui să ne trezim singuri. Un gînd, un cuvînt să-i adune, să-i strîngă sub aripă, aşa cum face pasărea cu puii ei. Familii ce se duşmănesc, ţări ce-şi statornicesc hotarele ca să nu fie trecute de proprii lor fraţi. Dar cine va îndrăzni să pună hotarele celelalte, ale gîndului şi cuvintelor, aceleaşi, ale zestrei ce au primit-o de la aceiaşi părinţi, ale întregii bogăţii ce nu poate fi hotărnicită ca o moşie? Avuţie ce trebuie păstrată măcar, dacă nu adăugată. Unitatea Italiei este un vis şi mai îndrăzneţ, cetăţile duşmănindu-se de moarte, limbile fiind atît de deosebite încît înţelegerea este aproape cu neputinţă. Aici la noi, întregul este un vis frumos şi blînd, toate fiind de fapt una, lipsind doar prezenţa în suflete a acestei puneri laolaltă. Poate şi înţelegerea ei, pe care nu o au decît puţini. Ea se duce însă mai departe, asemenea unei ape ce curge pe dedesubt, nevăzută, nebăgată în seamă. Unirea neamului, a limbii, credinţelor şi virtuţilor. Întreaga zestre lăuntrică, mereu ascunsă. Viaţa sufletului, viaţa de fiecare zi, vederea-ntreagă a celor de sus şi a celor de jos, dorinţa unei vieţi libere şi mai ales înverşunarea de-a fi noi înşine. Nu numai libertatea inimii şi-a minţii, cea mai de preţ, dar şi cea de mişcare, silnicia şi stăpînirea altora fiind de nesuportat. Nu vrem să fim nici ai Răsăritului, nici ai Apusului. Nu-i dorim nici pe cei de la miazănoapte, nici pe cei de la miazăzi. Vrem să fim noi înşine, rînduindu-ne viaţa cum ştim şi cum ne pricepem. Mîncînd o bucată de pîine, oricît de amară, în pădurile şi munţii noştri, pe pămîntul nostru de care nu ne putem despărţi. Pe care sîntem hotărîţi să-l apărăm.

Cuvintele sînt ale mele, gîndurile ale Voievodului şi-ale altora. Dar nu i-am uitat nici cuvintele ce s-au făcut una cu ale noastre, aşa cum şi gîndurile sînt aceleaşi:

— Unii adună pietre scumpe şi podoabe de preţ. Nu am avut asemenea patimă. Am adunat pămînt lîngă pămînt dintr-o veche moştenire. Am strîns mereu ţară

lîngă țară, vale lîngă vale, ca să statornicesc moșia aceasta întinsă. Mi-am așezat stăpînirea peste munți, am luat Severinul, poarta țării către asfințit și miazăzi. Am tras hotarul nou, prin bună înțelegere, pe apa Milcovului, întărind Cetatea Crăciuna. Și ne-am întins pînă la Marea cea Mare și încă și mai departe, în sus, spre părțile tătărești ale Chiliei. Cu fiecare brazdă, stropul de sînge s-a preschimbat în viață nouă. Pietrele de hotar vor mărturisi pentru mine. Poate și zidurile înălțate, dacă vor rămîne întregi și nu le vor măcina oamenii și vremurile. Mai ales vor mărturisi cei cărora le-am deschis ochii să vadă hotarele și să le păstreze, să știe temeiurile și legea, urmîndu-le să înțeleagă că au fost cîștigate cu preț de sînge și se cuvin a fi apărate.

Pentru această apărare nu am avut nici somn și nici odihnă. O pot spune zidurile cetăților întărite. Mi-am pus sufletul în fiecare piatră și trăiesc în fiecare turn de pază. În ctitoriile statornicite întru veșnică pomenire, dar mai ales în șanțurile și zidurile statornicite întru veșnică apărare. Sînt cînd la Chilia, cînd la Severin, mă aflu la Giurgiu și Dârstor, poposesc la Turnu și Enisala, la Crăciuna și Snagov. Curg împreună cu apa aceasta mare, hotar scump și bun, sînt pe malul ei din dreapta pînă la Dârstor, cînd mă reped, peste Deliorman, la țărmul mării. Nu ca să-i văd necuprinsul, nici să-mi port pașii pe nisipul cald. Chiar dacă-mi las o parte din ființă aici, mă cheamă înălțimile de la miazănoapte, brîul acela brăzdat de ape și țările de dincolo de el, pe care le avem în stăpînire, Țara Făgărașului și Cetatea Amlașului. Sînt în Cetatea Branului sau la Poienari; pe valea Râmnicului, pe drumul Brașovului sau, dincolo, la Perișani și, și mai departe, la Bologa. Trăiesc în codrii întunecați ai Tigheciului, odihnesc la Fîntîna Zînelor, mi-am găsit sălaș în sufletul oamenilor, culcușul mi se pregătește oriunde aș dori, pentru că m-am făcut una cu pămîntul și inima țării.

Sîntem singuri cu caii și pădurile noastre, cu apele și munții. Poate caii nu-s chiar năzdrăvani, dar ne înțelegem cu ei ca și cu niște ființe cuvîntătoare. Nu ne

avem decît pe noi și pe ei, dacă vecinii noștri ne-au uitat, uitîndu-se la rîndul lor: nu peste mult urmează să treacă și ei peste aceeași cumpănă; mai repede decît se pot gîndi. Pădurile s-au întunecat să ne sperie și pe noi, care ne-am născut în ele. Iar drumurile de pădure sînt tot atît de amăgitoare ca și apele. Drumuri ce duc în toate părțile și nu duc nicăieri. Strîmte, împotmolite, neprimitoare pentru străinii ce nu le cunosc. Copacii stau gata să se prăbușească pentru a le închide calea. Zăgazurile sînt pregătite ca apele să se reverse. Stîncile abia se țin ca să nu se rostogolească. Munții se bat în capete, apa vieții se preschimbă într-o clipă în apa morții. Pe văi și printre copaci, umbrele pîndesc fără să se zărească. Umbre nenumărate, mișcîndu-se cu repeziciune dintr-un loc în altul. Dincolo de Dunăre e puhoiul, îndreptîndu-se spre noi întru pustiire. O pecingine ce vrea să ne cuprindă. Domolirea năvălirii ne-a cerut multe jertfe. Pentru fiecare an cîștigat, nopți de veghe, ziduri întărite, poduri umblătoare, mii de bărci pe tot cuprinsul apei și săbii gata să lovească. Care au și lovit, aici și ceva mai departe, acolo unde se schimbă soarta stăpinitorilor lumii acesteia păgîne, atît de străină de noi. Dar fiecare zi de liniște face pentru noi cît un an. Fiecare an de pregătire și așteptare dîndu-ne puterea de care vom avea nevoie. Ne zbatem să vedem înainte, mai departe decît ziua ce-i gata să asfințească. Fugarii turci s-au așezat, cu voia noastră, pe malul mării, așteptînd și ei asemenea nouă. Vremi schimbătoare, oameni schimbători. Îl vom alege pe Musa Celebi, fiul Oliverei, sora Despotului Ștefan Lazarevici al sîrbilor, nu pe Soliman, căruia Împăratul Manuel al Bizanțului s-a și grăbit să-i trimiată o nepoată în harem. Va trebui să ne frîngem pentru țară pînă și inima de părinte. Va trebui să jertfim, să ne jertfim, dar dacă prin această ardere de tot țara va avea cîțiva ani de liniște și pace, ne vom grăbi să înălțăm altarul. Iar dacă Musa va pieri, îl vom sprijini pe Mustafa, numai să-i ținem despărțiți și în luptă. Poate Șeihul Bedreddin Mehmed va reuși să-i strîngă pe toți nemulțumiții, pornind o mare răscoală. Poate va fi mai norocos decît Musa și Mustafa. Poate...

Gîndurile noastre sînt prea îndrăznețe și noi trecem, dar gîndurile rămîn, ca să rodească mai tîrziu. Niciodată nu fi va prea tîrziu. Am pregătit mereu gîndurile și inimile pentru viitor. Poate fiii noștri vor ști să meargă mai departe. Poate vor pierde tot ce am agonisit. Nu avem încotro, făcînd și acest pas pe care nu l-aș fi dorit. Iset begul e aici și el va fi mijlocitorul. Ca să ne păstrăm neamul și legea vom face și această înțelegere. Anii sînt mulți și grei. N-am obosit încă și chiar dacă mă voi muta dincolo, voi rămîne mereu aici ca să veghez. Nu pot avea pace și odihnă. Am pornit pe un drum lung și plin de primejdii. Dar mi-am ales însoțitori cu care să trec peste toate podurile, să pot străbate pădurile și apele. Pe Mihail l-am așezat în scaun la Tîrgoviște. Vlad, după ce s-a întors de la Bizanț, este acum la Praga, la curtea împăratului Sigismund. Care de cînd e și rege și împărat și-a uitat de înțelegerile de la Severin. Dan, în care-mi pun nădejdea că vede mai departe decît alții, e la Dârstor; Logofătul Șerban pe lîngă Musa, la Severin Aga-ban, la Turnu — Dragomir, la Giurgiu — Aldea, la Chilia — Stănilă, la Enisala — Bratei, la Caliacra — Micul, la Ecrene — Zorza. Unde-s cei cu care am pornit la drum? A mai rămas ici-colo cîte unul, rătăcit printre cei tineri și îndrăzneți. Măcar de le-ar fi înțelepciunea cît vitejia. Și dacă ar fi uniți. Și dacă...

Cuvintele sînt multe și pentru cine nu le știe rostul par neînțelese... Curg nu numai de pe buze; sînt ca niște lacrimi de durere ori bucurie. Curg asemenea unor stropi de apă vie...

E prima zi de vară, a acestui an de sfîrșit și de început. Cozia îmi pare, după acest lung timp în care n-am văzut-o, un liman pierdut printre pomii în floare. Dar se mai poate bucura cineva în aceste vremi ale mîhnirilor? Totuși, florile nu s-au scuturat și primăvara a vestit începutul unui nou timp, același dintru început, deși de fiecare dată altul. O floare, rodul, sămînța și lăstarul tînăr. Poate bruma și înghețul. Printre frunze tot mai rămîne măcar o floare care va zămisli minunea fructului. Și iarăși toate de la început: același soare și același cer; pămîntul neschimbat cu toate ale lui,

cu brazde noi şi cu ogoare. A pierit cineva? N-a pierit nimeni, sînteţi doar voi cei ce veniţi după noi, toate urmîndu-şi rînduiala lor din veac.

Doamna Mara face, poate şi ea, ultima călătorie aici. Oare şi eu? N-aş vrea şi gîndul ascuns îmi tulbură pacea. Pîrcălabul Stan şi părintele Stareţ Sofronie ne întîmpină, după ce oştenii au deschis poarta cetăţii. Chilia este pregătită, iar străjile sus, în turnul de pază. Toate s-au păstrat precum le cunoaştem. Nu s-a schimbat nimic. Este în ele o trăinicie neatinsă de nici o trecere. Mă pot bucura, cît mai este vreme, de vederea prietenilor vechi, în acest popas pe care-l doream şi m-am gîndit la el în tot timpul călătoriei. Prieteniile şi desfătarea duhovnicească. Ospăţul sufletului, de atîtea ori sfîrşit în miez de noapte. Bucuria înţelegerii. Alunecarea în poveste. Poate uneori şi îndrăzneala unui zbor al minţii către zările prea depărtate de noi, fiind totuşi atît de aproape încît îmi pare că este deajuns să întind mîna ca să ating cerul. Pentru a-l uni cu pămîntul. Şi alte gînduri, tot atît de adînci şi alte cîntece şi poveşti şi alte multe de demult şi de mai înainte. Cînd cele noi se iau la întrecere cu cele vechi, uitînd că viaţa lor urmează stingerii celorlalte. Ducîndu-le mai departe pe acelea ce o să le urmărească asemenea unei umbre.

Batem la uşa Zugravului Ioachim şi intrăm încet la chemarea lui stinsă. Ochii îi ard, obrazul este supt de neodihnă. Se apropie şi ne îmbrăţişează. De cînd nu ne-am văzut oare, deşi nouă ne pare că ne-am despărţit doar de ieri. Două feţe tinere ce se închină cu umilinţa celor noi. Plini de culori şi ulei. Sînt ucenicii aduşi din satul său, ca să-l ajute, ducîndu-i meşteşugul mai departe. Toate se îngrijesc pentru noua viaţă şi noul drum. Toate se schimbă ca să rămînă. Nu spune nimeni nimic. Cuvintele s-au pierdut sau nu mai au nici o putere. Aici e împărăţia gîndului şi a singurătăţii. Dar mai înainte e lumea privirii. Formele şi culorile sînt ca nişte chemări pe care trebuie să le asculţi. Mi-au vorbit de atîtea ori cu sfială de pe scîndura icoanei de pe zidurile bisericilor. Cît de frumos mi-au vorbit covoarele, broderiile, ţesăturile şi icoanele ferecate într-un grai al culorilor, auzit

de-acum doar în bătrînele biserici de lemn. Şi frescele ce povestesc viaţa Domnului şi-a mamei sale. Aceleaşi pretutindeni, la Sfîntă Maria Orlea sau la Biserica domnească de la Argeş, sau cine ştie în ce alt locaş de închinare pierdut între munţi. Şi, totuşi, de fiecare dată altele, datorită amănuntelor şi coloritului prin care meşterul îşi spune sufletul. Mă va urmări şi voi auzi întotdeauna cîntecul frescelor de la Argeş, din ctitoria voievozilor dintîi. Sînt alcătuite din şapte părţi legate într-un întreg cumpănit, începînd cu cel ce aduce ramura de palmier, vestitoarea sfîrşitului. Cel ce a binevestit pentru viaţă nouă, vesteşte şi pentru adormire. Le iubim nu numai pentru că sînt primele, ci mai ales pentru preţul lor, cu atît mai mare cu cît se află în Cetatea de scaun. Pînă acum sînt nesmintite, dar cine ştie cum vor arăta peste ani. Chipurile sînt vii şi cele mai apropiate sînt înfăţişate în toate amănuntele. Mai în fugă, dar tot atît de grăitoare, cele de mai departe. Toate într-un colorit luminos şi bogat. Dar chipul Domnului Nicolae Alexandru, ctitorul, ce-ţi spune aproape totul despre ţara lui, despre bogăţia şi mărirea curţii sale, despre felul în care se purta Domnul şi, asemenea lui, curtenii, mai ales despre credinţa şi încredinţarea, aceeaşi ca şi astăzi, la o putere deasupra tuturor ţărilor acestei lumi.

Le ascult şi pe cele ale Zugravului Ioachim, cuprinzînd dintr-o dată întregul perete. Recunosc locul şi feţele, numai ei pot fi, deşi mă descumpănesc puţin : cei doi ucenici de la Emaus, în clipa în care, nedumeriţi, au rămas singuri, după ce apropiindu-se de satul în care se duceau, el se făcea că merge mai departe, iar ei l-au rugat stăruitor : *rămîi cu noi că este spre seară şi s-a plecat ziua.* Erau în casă, la masă şi se însera uşor, dar lumina nu era încă aprinsă. Cei doi sînt în picioare, ridicaţi în grabă, cînd s-au văzut singuri după frîngerea pîinii. Se priveau fără grai, înfăţişarea şi gesturile fiind toate o mare şi neînţeleasă întrebare. Iar undeva, în spatele lor, o umbră uriaşă, aidoma celei ce mă însoţeşte. Umbra ce mă urmăreşte, despre care nu am vorbit nimănui şi o păstrez în suflet ca pe un bun de mare preţ. Cum de a ghicit-o şi de ce mi-a luat-o ? Privesc din ce în ce mai

mirat. Îi înțeleg prezența acolo : *Și ochii lor erau ținuți ca să nu-l cunoască.* Dar umbra, abia întrezărită, era aceea pe care o simțeam ca o înfățișare de fiecare clipă, plutind mereu peste Cozia și peste munții din zare, dincolo de ei, chiar peste Severin, Amlaș și Făgăraș și încă mai departe pînă la Marea cea Mare. Mi-a vorbit și-mi vorbește, îmi mîngîie privirile, dîndu-mi o tărie, pe care altfel n-aș avea-o, și-o încredere în ce va să vină și a și venit. Să-l întreb oare? Nedumeririle și mirările mele nu sînt mai grăitoare decît orice întrebare rostită? Căci am părăsit chipurile celor doi, negreșit asemănîndu-se cu cel al meu de acum, apropiindu-mă de colțul în care se înalță umbra într-o mișcare de cuprindere. Învăluirea se face domol, cu verdele pădurii sau cețurile munților pierzîndu-se undeva în depărtare.

Mi-a citit gîndul și mi-a spus, încet, cum îi este obiceiul și cum de atîtea ori l-am auzit, că nu a făcut altceva decît să strămute pe pînză, în forme abia deslușite și-n culori ghicite mai mult, ceea ce stăruie peste pădurile văii Oltului, peste zidurile de piatră, peste cîmpiile țării, putîndu-se vedea, aievea, în înserările blînde sau totdeauna, cu anumiți ochi, de către cei apropiați. Cînd ziua se apleacă și se înserează, atunci se văd toate : *Și s-au deschis ochii lor și l-au cunoscut.* Oare tuturor celor apropiați li s-au deschis ochii și l-au cunoscut, așa cum îl cunosc și eu? Nu sînt singurul, nici numai cu zugravul ce mă privește cu ochii lui blînzi, ucenicii uitîndu-se la noi fără să înțeleagă nici vorbirea privirilor noastre, nici șoaptele ce s-au și pierdut, adăugîndu-se tuturor șoaptelor ce vor veni apoi, cine știe cînd, să bată încet la o poartă ce se va deschide ușor, înăuntru luînd iarăși ființă, din abur și fum, cele de-acum, preschimbate în amintire. Tăceam copleșiți de liniștea adîncă, mai adîncită parcă de clipocitul apei și fumul înserării din care penelul încercase să surprindă înfățișarea, dincolo de trecătorul chip. Fața lui și-a altora, umbra și umbrele, o lume întreagă, asemenea celei de-aici, dincolo de toate zbaterile noastre, de veghe, privindu-ne mereu cu ochi ce nu se închid. Ochi nevăzuți, priviri abia simțite, de-ți vine mereu să te întorci ca să vezi cine te urmărește, cine se ține după tine ca o umbră credincioasă.

Cine vorbește, pe cine aud, ce glas străin se amestecă în gîndurile și tăcerile noastre? Ce are să ne spună și despre ce? Nu sînt destule culorile și simțămîntul acestei prezențe? Cuvintele nu țin seama de noi și se aud doar ele, ca niște aripi de fluture, asemenea unor cireși în floare, scuturați de vîntul domol dinspre miazăzi:

— *Du-te, Doamne, tot în sus, către ceruri, la apus, peste culmea cea căruntă, peste cetina măruntă, ca o rază de lumină peste floarea din grădină. Și te du și mai departe, dar de noi nu te desparte; peste ape, peste văi, peste lunci și peste căi, pînă la marea cea mare, la întinsele hotare, umbră străjuind mereu, așchie de curcubeu.*

Cine s-a dus, cine se duce, cînd ne-am dus sau ne vom duce toți? Cine a rămas? Umbra stăruie și cuvintele o însoțesc. Umbra se înalță și cuvintele după ea. Umbra se-nvăluie cu toate umbrele nopții și cuvintele se-nvăluie cu toate șoaptele ei. Cu clipocitul dîndu-le mai departe, la vale, abia auzite, în freamătul pădurii, întărite ca un răsunet, în zborul păsărilor, fîlfîite ca niște aripi, în cîntecul codrului și-al văilor, în aburii și fumul plutind peste toate, văl împletit din sunetele acestea plecate în lume ca să binevestească, deschizînd ochii și ținînd cugetele treze. Înțelegerea vine mai încet decît o doresc. Veghea, de folos. Cei de dincolo și cei de dincoace. Călătoria, poarta, porțile. Cei ce au plecat, poruncind celor ce rămîn. Legătura, schimbul neîntrerupt, unirea celor două tărîmuri. Cei ce s-au mutat dintre noi, păstrați în chipurile de pe ziduri, într-o veghe fără sfîrșit, umbre ce se înalță din abur și fum. Și voi, moștenitorii tuturor.

M-a luat de mînă și m-a dus, am plutit parcă pînă acolo, în tinda bisericii, ce-i este locul de odihnă și veșnică aducere aminte. Voievozii erau acolo, pe peretele din dreapta, așa cum îi știusem, iar zugravul îi strămutase, în lipsa mea, din viață în culorile și formele frescei. Cu sfială și dragoste, dar și cu pătrundere. N-a uitat nici un amănunt, pentru ca cei ce vor veni să-i vadă și ei, așa cum au fost, cum sînt. Soarele după amiezii strecura o lumină odihnitoare prin ferestrele înguste ale navei. O candelă pîlpîia, palidă și neajutorată în razele lămpii mari

a cerului. Nu eram decît noi doi și cu cei ce odihneau sub lespezi. Fumul de tămîie, de la slujba dimineții, se mai simțea, ușor, ca o adiere înmiresmată. În mănunchiul razelor se vedea mai limpede, într-o mișcare măruntă și deasă, de pulbere. Era liniște deplină deși-mi părea, ca întotdeauna cînd intru într-un asemenea locaș, că aud sunet pierind în depărtare, cîntecele de laudă murmurate de frați.

Și-i priveam, potrivindu-mi distanța, închizînd ușor ochii, cum stau acolo pe perete, așteptînd să coboare și să stea cu noi de vorbă. L-am văzut și eu pe Măria Sa, de puține ori, ce-i drept, în hainele domnești, de mare sărbătoare, cu nimic mai prejos decît ale unui senior, stăpîn pe vreuna din cetățile de la asfințit. Sau a crailor vecini, fie despoții de la miazăzi, fie regii de la miazănoapte.

Voievozii sînt în picioare și-n toată strălucirea lor de viteji. Coroana Voievodului bătrîn, din aur bătut în pietre scumpe, dă pletelor sure, dar mai ales privirii agere și feței prelungi, cu barba potrivită, o lumină și o liniște, pe care de-atîtea ori le-am recunoscut în împrejurări din cele mai grele. Hainele scumpe, din stofă de brocart, adusă din Ypria, cu vulturii bizantini cu două capete încrucișate, brodați în fir. Tunica este strînsă de o cingătoare scumpă, încheiată cu o pafta de aur, dăltuită ușor în linii frînte și încovoiate în formă de arc, împletindu-se și despletindu-se. Din mijloc se desprinde abia trupul mlădiu al unei doamne înveșmîntată într-o rochie lungă, cu o mînă îndoită iar cu cealaltă ținîndu-și podoaba ce-i atîrnă pe piept, doamna fiecărui viteaz. Sabia scurtă a oșteanului, cu mînerul de ivoriu cioplit, atîrnă la brîu. Hlamida bogată din pluș verde, spălăcit, cu flori galbene din fir și cu abia simțite șerpuiri vișinii, urmîndu-se rînduit, este prinsă sus la umăr cu o agrafă din aur. Pantalonul lipit de trup, din postav verzui, cu încălțămintea, cum se poartă la noi, ascuțită, la vîrf, dar brodată cu perle și fir, după moda curții bizantine. Costumul oglindește și răsăritul și apusul, asfințitul fiind poate mai puternic, arătînd locul lor de întîlnire și poate și mai mult, o nouă viață din topirea celor două.

Este înfățișat în toată mărirea lui de Domn al Țării Românești, binecuvîntată de Dumnezeu și rîvnită de oameni, oferind celui ce l-a milostivit și l-a uns ctitoria sa și a țării, Biserica Mănăstirii Cozia. Alături, sprijinind și el țara și mănăstirea cu mîna stîngă, dreapta fiind dusă spre inimă, este Mihail cel cu care, încă din timpul vieții a împărțit domnia, în haină de sărbătoare vișinie, după felul cavalerilor frînci. Tunica brodată în fir, cu flori mari, rotunde, aurite, abia recunoscute, cu mantia pînă sub genunchi, lăsată pe umeri și prinsă în față cu un nasture. Cu aceeași sabie scurtă prinsă în cingătoarea de la brîu. Coroana de aur încrustat este cizelată după obiceiul de aici și de pretutindeni, în patru colțuri mari cu crini bătuți în nestemate. Biserica, sprijinită cu amîndouă mîinile de către Voievodul bătrîn, deasupra capului celui mai tînăr, ajunge cu acoperișul la umărul său, doar turnul și crucea atingînd înălțimea capului încoronat, cu plete încă negre. Cei doi parcă plutesc printre stelele unui cer senin, urcînd la cer prinosul lor cu bună mireazmă.

Așezarea și culorile într-o cumpănire la fel încercau să dea frescei ceva din viața și sufletul acestui mare Voievod. Pentru noi cei ce-l cunoaștem este îndeajuns să-i vedem chipul, ca să ne amintim sufletul. Cei ce vor vedea însă zidul cu icoana lui, vor putea oare să-i deslușească inima și sufletul, simțite de noi ca o umbră, însoțindu-ne în tot locul? Umbră pe care nu o putem ascunde niciodată, pentru că ea se desprinde din căutătură, din luminile feței, din vorbe și mișcări, din chemări și gînduri, din zîmbet și încruntare, din mers sau din felul cum ducem mîna la mînerul sabiei.

Priveam de-acum chipurile acelea ce-și primeau viața din umbre și lumini, dar mai ales din coloritul stins, cu alți ochi. Cu priviri ușoare umezite, dar mai pătrunzătoare. Gîndurile erau și ele altele, îndreptate spre cele ce-au fost, stăruind, mai ales, la cele ce vor să fie. În auz mai dăinuia psalmodierea domoală și rară, a vocii plăcute, intonînd cuvintele ce se îndepărtau și se apropiau ca într-un zbor de pasăre, culorile mai jucau în fața ochilor cu scînteierile pietrelor și luminile privirii, ca niște candele aprinse pentru totdeuna, umbra mai fermeca prin prezența ei, iar gîndurile neostenite încercau să în-

trezărească din cele ce s-au săvîrşit, cele necunoscute ale viitorului. Se risipeau ca să se adune din nou, într-o încercare ce-mi întrecea puterile. Eram nu numai ostenit, dar şi împovărat de atîtea urme vechi şi fapte noi, de răspunderi, mai ales de rosturile ascunse pe care încercam zadarnic să le desluşesc. Glasul unui oştean mi-a întrerupt şi bucuriile şi neliniştile : eram chemat la Pîrcălabul Cetăţii, unde ne aştepta masa. Am tresărit dar cînd oşteanul a adăugat că Doamnei, aşa cum a dorit, i s-au dus toate, la chilia ei, am înţeles că grijile mele au fost şi de astă dată, ca întotdeauna, în vederile lui Cumpănă care cunoştea rînduiala şi veghea să fie îndeplinită întocmai. Vraja s-a risipit şi afară coboram în ultimele raze ale soarelui la scăpătat. Am închis ochii, văzînd în întunericul de sub pleoape aceleaşi chipuri şi aceeaşi umbră.

Ne-am spălat mîinile şi faţa la fîntîna din curte, îndreptîndu-ne apoi către aripa dinspre Olt ; în cămările de jos, Boier Stan ne aştepta dornic de veşti noi. Nu înainte de a-mi spune că toate erau aşa cum le dorisem, chilia pregătită, iar a doua zi, cînd va fi gata Doamna, să putem pleca neîntîrziat la Târgovişte.

Masa era aşa cum se cuvenea în ajun de Sânziene. Prescură din grîu proaspăt din cîmpiile Dunării, măcinat la morile mănăstirii, ulei şi mîncare de hribe pentru îndestularea ostenitului trup. Doar Doamnei i se gătise şi puţin peşte. Întîlnirea noastră era însă pentru un altfel de ospăţ, pe care-l aşteptam. Pîrcălabul se frămînta pe scaun, se ridica pentru a se aşeza iarăşi şi nu îndrăznea, nici să mă întrebe, nici să-mi spună îndoielile şi nedumeririle lui. M-am ridicat şi, luîndu-l de braţ, am ieşit fără nici un cuvînt.

Se uita mirat la mine, iar eu îl priveam cu aceiaşi ochi plini de blîndeţe cu care am dezlegat atîtea întrebări şi-am înmuiat atîtea inimi.

— Te frămîntă Umbra, aşa cum ne frămîntă pe toţi, i-am spus încet şi el a tresărit.

— Nu îndrăznesc să-mi mărturisesc slăbiciunea nimănui, mi-a răspuns tot atît de încet şi parcă cu oarecare teamă.

— Slăbiciunea, dacă este slăbiciune, o avem aproape toți. Dar eu nu cred că este. Mai degrabă e un privilegiu, o cinste, și cei ce s-au învrednicit de ea ar trebui să fie mîndri. Dacă e nălucire, ar fi de mirare s-o vadă atîția ochi. Și chiar dacă este, are un tîlc al ei ce se cuvine să-l știm și să-l înțelegem.

— Nu sîntem numai noi doi?

— Nu. Sînt și alții și de-acum vor fi tot mai mulți.

— Mare minune...

— Zugravul a pus-o pe pînză iar ochii noștri o poartă și ei, ca o arătare de mare preț.

— Se cuvine oare unor oșteni ca noi?

— Vrei să spui că Zugravului i se pot năzări multe și i se iartă, dar noi, ca oșteni ce sîntem, nu putem fi amăgiți de asemenea semne...

— Viața ne este plină de semne. Le știm din pruncie și înțelesurile le-am deprins cu vremea. Semnul acesta le întrece pe toate.

— Așa-i. Numai că nu trebuie să fie pentru noi sminteală, ci bucurie.

Și-n timp ce vorbele noastre se urmau rar și încet, pașii ne-au purtat la cămara Cuviosului Filotes, fost Marele Logofăt Filos cîndva. Își găsise pacea bătrîneților sale între zidurile acestei cetăți și mănăstiri, cum erau asemenea și altele pe întinsul țării. Era un prea învățat și călătorit monah, blînd și bun și cu care nu numai eu am petrecut ceasuri plăcute, dar mai ales cărturarii noștri iubiți, Augustin de la Cârța și Ioan din Cremona. Adesea ne-am desfătat auzindu-i stihurile grecești iar el ascultîndu-le pe cele latinești.

Am bătut ușor și l-am așteptat să iasă. I-am sărutat mîna și, sprijinindu-l, e cel mai vîrstnic din toată chinovia, ne-am îndreptat încet pe poteca din stînga bisericii ce duce pe malul Oltului. Acolo se află o bancă și cîteva trunchiuri retezate în chip de scaune. Adesea am stat cu toții, pe ele încercînd să desprindem mersul vremii și cele ascunse ale viitorului.

În viața lui de lume fusese un vrednic oștean și mare dregător al Măriei Sale Voievodului Mircea. Era și un cărturar de seamă și mărturia lui, în acel ceas de cumpănă pentru noi, era mai prețioasă decît oricare alta. O

mărturie, nu la cererea noastră, mai mult o recunoaştere, fiind şi noi de faţă. Recunoaşterea semnului, nu atît pentru mine, care nu mai aveam nici o îndoială, cît pentru Pîrcălabul Stan, ce vedea o nepotrivire între oşteanul din el şi Umbra ce-i nelinişte sufletul.

Înserarea abia se aşternuse, deşi era destul de tîrziu. Ne aflam în acea zi a lunii în care soarele stă parcă pe loc, cînd noaptea şi-a pierdut puterea, iar ziua se mîndreşte cu lungimea ei. Dincolo de Olt era pădurea de brad de unde cobora, pare-se, o pîclă pe toată valea. Şi deodată, fără să-mi dau seama cum, de unde şi în ce chip, dincolo de apă, dar aproape de mal, Umbra s-a înălţat mare, uriaşă, ca un semn văzut al unei prezenţe nevăzute şi copleşitoare. Creştea înălţîndu-se. Se făcuse cît muntele, cuprinzînd întreaga vale, cu mănăstire cu tot, plutind parcă asemenea unui duh, alcătuit din ceţuri şi aburi. Am recunoscut veşmîntul de pe pînza cuviosului, fluturarea mantiei şi a pletelor descoperite. Şi înălţîndu-se, urmăream, cu mare cutremur în suflet, cum cuprinde sub aripa ei ocrotitoare acest colţ de pămînt, cum veghează această fîşie de ţară dintre Dunăre şi munţii înalţi şi dincolo de ei, pînă departe la noianul apelor mării şi încă mai departe spre părţile tătăreşti, moşie strînsă de el şi apărată de răii ce-o rîvneau.

Eram toţi trei cu ochii aţintiţi la ea, vrăjiţi de statornicia ei, înţelegîndu-i rostul, recunoscînd-o, mici în faţa ei, ca în faţa unei mari şi înfricoşate taine.

Am îngenunchiat cu toţii şi ne-am bătut fruntea de ţărînă.

În drum spre Severin

Cît sînt de aspre vremile și cum ni se risipesc gîndurile. Gîndurile ce nu vor să ne asculte, mergînd cu mult înaintea faptei. Împrăștiindu-se fără să țină seama că s-au născut înainte de vreme. S-ar putea spune, doar de către cei încrezători, că nu le-a venit încă ceasul împlinirii, dar gîndul trebuie să pornească mult mai înainte, să netezească drumurile, bătînd la porțile ferecate pînă vor fi deschise; să caute, mereu să caute, doar-doar vor găsi cele cuvenite; să ceară în dreapta și-n

stînga, poate, le va auzi cineva, îndurîndu-se să le primească şi să le dea cele după care ostenesc şi înseteazã. Nu ţin seama de timp : le socotesc în întîrziere, deşi noi le credem venite înainte de soroc. Lucrarea gîndului e înceată şi, cunoscîndu-i cugetul zăbava, începe mult mai devreme pentru a avea timp să se strecoare în suflete, să deschidă ochii şi să trezească minţile. Are dreptate Voievodul Mircea cînd spune că toate trebuie pregătite din timp. Pomul sădit astăzi nu va rodi mîine ci peste mulţi ani, după cum s-ar putea să rămînă sterp. Ceea ce sperăm că nu se va întîmpla.

Ne aflăm la Tismana, în drum spre Severin, unde Voievodul îl aşteaptă pe strălucitul rege Sigismund. Cărturarul din Fiore zîmbeşte, spunîndu-mi că de cînd se află aici în Ţara Românească, mai bine de jumătate din vreme a petrecut-o pe cal. Nu numai el, ci întreaga curte. Domnul Mircea este neobosit iar ultimii ani a stat mai mult pe Dunăre, în cetăţile de acolo. Nu au lipsit nici ceilalţi dregători decît atunci cînd a fost nevoie de prezenţa lor în altă parte. Această nouă şi aspră viaţă a curţii este cerută de zilele tulburi pe care le trăim. Nu-i uşor şi nici puţin lucru a pune stavilă cetelor turceşti ce tulbură hotarul de la miazăzi. Nu poate fi vorba, acum, cînd puterea turcească a fost zdruncinată în urma morţii lui Baiazid, de cuceriri sau lupte mari. Mohamed îşi apără Anatolia împotriva fratelui său Isa, dar şi împotriva celuilalt, Soliman, ce duce la Adrianopol o viaţă de desfătări, fără dorinţi deşarte şi cuceriri. Poate cu una singură : să-şi vadă cît mai curînd toţi fraţii în ştreang. Oştile lui, conduse de fiul său, Urcan, se războiesc cu Isfendijar, principele de Castemuni şi cu Emirul Caramaniei, ce-l adăposteşte pe celălalt frate Musa, rîvnind şi el domnia. Din împărăţia lui Baiazid nu a rămas decît amintirea, tulburîndu-i liniştea doar lui Mohamed ce o visează la fel ca înainte, în nopţile lui de veghe. Dar unele cete de akingii şi azapi, împrăştiate la Ankara, s-au întors în preajma Dunării, ducînd mai departe prădăciunile. Pentru stîrpirea lor, această viaţă aspră de oştean, întreruptă doar de cîte o întîmplare cum este aceasta a venirii craiului de peste munţi. Crai cu care Voievodul a încheiat, sînt zece ani de atunci, o înţelegere de prie-

tenie. Dar lucrurile lumii acesteia sînt încurcate și nestatornice. Sigismund e pus pe fapte mari. Din păcate nu-și poate împlini gîndurile, lipsindu-i mijloacele, după cum nu are nici statornicia de trebuință față de vecini. Cînd este dușmanul, cînd prietenul, adevărat, mai mult de nevoie, al lui Vladislav. Încît Voievodul s-a văzut silit să-și reînnoiască înțelegerea cu polonii, temîndu-se de schimbările neașteptate ale craiului. Iar acum, o nouă neliniște : după știrile primite de la Aga-ban se întăresc cetățile de la Orșova și Mehadia, în nemijlocita apropiere a Severinului. Domnul crede că se întăresc pentru turci, dar trebuie să țină seama și de îndoielile boierilor cu moșii în acea parte a țării. Știe că nu de mult a venit la Timișoara un comite tînăr și viteaz, florentinul Filippo Scolari, care zidește cetăți noi, întărindu-le pe cele vechi. Nu-i de mirare încrederea pe care i-a dat-o unui străin, după atîtea neplăceri pricinuite de marea nobilime. Va fi pentru noi o bucurie să-l întîlnim. Vom afla vești din Italia și poate și gîndurile craiului, limpezi cît o apă tulbure.

E o toamnă tîrzie și s-a făcut frig sub poala muntelui. Pădurea și-a lepădat veșmîntul și a început să fulguiască ușor. Dintre păsări numai ciorile schimbă un copac cu altul sau zboară în stoluri, neliniștite. Urșii s-au retras în peșteri pentru somnul de iarnă, iar lupii încă nu-s răzbiți de foame ca să cobare acolo unde-i așteaptă vînătorii domnești. Roadele au fost de mult strînse. Caii s-au potcovit, toate urmîndu-și rînduiala lor din veac pe care n-o poate nimeni sminti, nici întîlnirile dintre stăpîni, nici vrăjmășiile dintre frați. Iar răutățile, ca și desfătările acestei lumi, vin și trec, ca să se întoarcă iarăși, după un ceas necunoscut nouă. Și cum bucuriile sînt mai rare decît mîhnirile, ne străduim să le întîrziem pe primele, trecînd mai ușor peste celelalte. Fiecare clipă de răgaz este prețuită, iar oamenii, învățați și cu binele, dar mai ales cu răul, își duc mai departe viața, așa cum apele curg, nestingherite, la vale, sau copacii tineri ai pădurii își fac loc printre cei bătrîni, să prindă și ei o rază de soare. Mai este și cîte un răgaz, ca și acesta de acum, cînd armele tac, auzindu-se și alte glasuri. Deși, alt lucru de mirare, glasurile sînt ameste-

cate mereu, şi printre pregătiri şi lupte, celelalte, ale inimii, îşi păstrează locul lor, urmîndu-şi o viaţă cu destule dureri, dar şi cu multe bucurii. Căci şi seninul, ca şi înserarea, este prilej pentru un cîntec sau o poveste, pentru un gînd adînc sau o vorbă frumoasă.

Bătrînul Nicodim de la Prislop, simţindu-şi sfîrşitul aproape, s-a rugat de Domnul Mircea să-i îngăduie întoarcerea la Tismana. Augustin de la Cârţa i-a dus vestea cea bună şi cred că tot el a fost şi mijlocitorul pe lîngă Voievod. Despărţire scurtă pentru treburile domniei. Căile sînt neştiute şi întortocheate pentru un ochi ce nu le poate desluşi dedesubturile. Drumul la Prislop şi-n alte locuri. Un boier din Scorei, cerea întărirea, aşezarea hotarelor şi scutirile cuvenite noului aşezămînt pe care-l întemeiase. Zugravii aşteptau să plece la Strei, după dorinţa Cneaghinei Nistora. Boier Costea dorea şi el să i se întărească noile sate luate în stăpînire. Şi cîte altele, pe care numai Augustin de la Cârţa şi Logofătul Baldovin le cunosc. Apoi grabnică întoarcere pentru pregătirea acestei însemnate întîlniri.

Întîiul popas l-am făcut la Cozia. Curtea întreagă, în toată fala ei, s-a pus în mişcare : Voievodul Mircea şi moşteanul Mihail, Vlad, reîntors de curînd de la Bizanţ, Mitropolitul Teodor, toţi dregătorii şi marii boieri. Doamna şi Domniţa au pornit şi ele, rămînînd însă la Cozia de unde ne însoţesc Stareţul Sofronie şi Preacuviosul Filotei. Am urmat drumul de sub munte pînă la Tismana, unde am făcut al doilea popas. De la Tîrgu Jiu ne însoţeşte şi Jupan Bratea, judeţul Jiului. Slujitorii au desfăcut corturile pentru stăpînii lor, Voievodul şi feţele bisericeşti avînd chiliile pregătite. Stareţul Nicodim, împovărat de ani, ne-a ieşit înainte. Se vede că-i sînt zilele numărate. Era bucuros de venirea Domnului, dar şi de primirea hrisovului de la Despotul Ştefan Lazarevici al sîrbilor, care înnoia mănăstirii satele primite la întemeiere de la părintele său. Ele au fost date uitării şi cu totul pustiite, pentru că, glăsuieşte hrisovul, *după ridicarea în puterea celor de mai înainte despoţi, am fost asuprit cu multe greutăţi de către limbile străine mici şi mari, împreună cu mănăstirile şi călugării, am fost cu toţi cuprinşi de supărări, ca şi eu însumi, pînă cînd a*

binevoit bunul Dumnezeu să cerceteze pe oamenii lui, pe care i-a scos din strîmtoare la loc larg și de la neputință la putere și de la supărare la veselie și m-a adus și pe mine, după bunătatea lui, de la supunere la libertate și de la un scaun mai mic la cel mai înalt. Atunci și eu am dat libertate mănăstirilor și fiecăreia averea ei.

Cît de schimbătoare sînt vremile și cum se lasă oamenii stăpîniți de ele! Acest despot a fost prietenul lui Baiazid și luptase pe pămînt românesc împotriva Voievodului Mircea, la Șanțuri. Iar la Nicopole, numai datorită oștenilor săi, sosiți în timp ce lupta era nehotărîtă, au cîștigat turcii bătălia. După moartea sultanului s-a desfăcut de turci. Împăcarea cu Sigismund l-a ajutat să scape de sub stăpînirea lui Soliman. Căsătorindu-se cu Elena Guttiluso, sora Eugeniei Paleolog, soția Regentului Ioan, s-a apropiat și de Bizanț. Reîntors între creștini, prin mijlocirea lui Sigismund, s-a împăcat și cu Domnul Mircea, care, chiar dacă n-a uitat necazurile pricinuite, le-a iertat. Hrisovul se pare că este semnul împăcării.

Tismana este și ea o mănăstire-cetate, asemenea Coziei, dar mai mică și mai greu de pătruns pînă la ea. A fost zidită de alți voievozi pe locul unui schit de lemn, părăsit, datorită nestatorniciei hotarelor. Căci doar cele ale cugetului și inimii sînt la noi mai statornice, primindu-și întîietatea față de celelalte ce se arată atît de schimbătoare. Nu se mai miră nici Ioan din Cremona cînd le vede cu ochiul lui pătrunzător. Recunoaște și el bucuriile sufletului, împletite cu ale trupului, într-o desfășurare potrivită și, mai ales, fără a se face zarvă în jurul lor. Așa cum nu se face nici față de cei ce se retrag în singurătate, păstrînd o rînduială străveche, nici n-ai mai putea ști de la cine moștenită. Întocmire duhovnicească vie, cu toate că, adesea și timp îndelungat, legăturile cu Roma și Bizanțul au fost întrerupte. Spiritualitatea a rămas, dincolo de o jurisdicție sau alta și fără o anumită rînduială la vedere, fără o așezare bisericească, dar cu o ierarhie pe măsura ei. Nici un voievod nu s-a lăsat fără un ierarh, chiar dacă de rang mai mic, care să-l ungă, hirotonisind în același timp preoții de lipsă

credincioșilor numeroși. Și dacă abia de cîțiva ani mitropolitul țării este și *exarh al plaiurilor*, situația Voievodatului de peste munți este asemănătoare. Și după exemplul Voievodului țării și ceilalți voievozi și cneji sau județi s-au îngrijit și se îngrijesc să fie pe moșiile lor măcar un schit, în afara preoților rînduiți în așezările risipite în tot locul, nici una din ele fără biserică. Mici, fără falä dar cuviincioase, risipite pe toate văile, pe sub munte, pe dealuri și prin păduri, semne ale unei statornice și veșnice legături.

Frumusețea locului pe care s-a ridicat mănăstirea nu se poate cuprinde cu vorba, trebuie văzută. Munții Vâlcan îi străjuiesc spatele, dintr-o parte, cei ai Mehedințului din altă parte. Pereții împăduriți urcă în trepte pînă ce piscurile se pierd în zare. Valea Tismanei izvorăște de sub o culme stîncoasă și coboară repede să nu-i ia alte ape înainte. Schimnicul acela vechi, în căutare de apă vie, s-a oprit pe stînca Stârminei, de sub care izbucnește un șuvoi ce-și află limanul jos, între pereții de piatră. Dealurile se iau la întrecere cu văile : suișuri de cîntece înalte, ca niște laude de bucurie ; coborîșuri, voci adînci ce îngînă cîntecul, fără oprire și joasă susținere, sunet de pădure din care răsar în răstimpuri răsunetele unei voci sau ale mai multora ; izvoare ce-și risipesc albastrul, sărind peste stînci sau coborînd dintr-o dată în căderi, într-un nemaivăzut amestec de sunete și puzderie de stropi, strălucind în soare ca niște minuni ale firii ; împărăție a păstrăvilor, mrenelor, crăieților, cleanilor sau sulimanilor, mai ales a păstrăvilor, viețuind doar în apele ce se prăvălesc de pe înălțimi, căutîndu-și hrana printre stînci, ferindu-se de nămoluri și bălți adînci, frumoși, însemnați cu puncte roșii, cu gust bun, neîntrecut de alt pește, prețuiți și dați în dar vii sau afumați Domnului și boierilor ; nuceturi umbroase și bogate, livezi de castani, arătînd primăvara ca niște uriașe sfeșnice, cu mii de lumini înflorite ; stînci golașe, calde în soarele amiezii, îmbiind șopîrlele la odihnă sau neprimitoare în lunile umede și răcoroase ; poieni cu fînețuri grase, căutate de turme. Schimnicul a știut să-și aleagă locul acesta minunat, bogat și plăcut, deși, după cele aflate, înaintea lui și a schi-

tului de lemn, alți sihaștri străvechi, închinători ai lui Zalmoxis, Domnul băștinașilor din *Dacia Felix*, au viețuit în peșterile ce se află mai sus, către munte, de locul mănăstirii. Tăpșane între păduri dese și greu de pătruns, cu rîpe adînci și necercetate decît de pasul fiarelor, sînt cum nu se poate mai potrivite retragerii. De acolo, de sus, din apropierea albastrului senin, lumea ți se pare măruntă și neînsemnată, iar cortul cerului în nopțile luminoase își arată toată măreția lui nestricată. Alcătuirile stelelor, schimbările lunii, nopțile adînci, slujesc unei împărății căreia i se împotrivește alta, a seninătății solare, a limpezimilor și bucuriilor vieții, în strălucirile albe ale stăpînului lumii ce-și împrăștie razele sale peste toate făpturile.

Am privit locul și din vale și de sus. De jos îți pare o așezare ciudată atîrnată deasupra unui brîu albastru, Valea Tismanei, ce-și frînge undele în căderea de sub stîncă pe care s-au înălțat zidurile. Ziduri mici, abia văzute printre copacii deși, străjuind, lumînări verzi, niciodată stinse; făcîndu-te să te întrebi cum stau ca un cuib pe o ramură stingheră și subțire, și mai ales cum se poate ajunge acolo. Valea e adîncă, coastele înclinate și foarte greu de urcat. Nu-ți rămîne decît să urmezi firul apei pînă la locul unde acesta se deșiră de la înălțime, mărunțindu-se într-o fîlfîire de aripi umede, făcînd să răsune pădurea ce-i îngînă mereu cîntecul, iar de acolo să urci poteca strîmtă și cu multe și grele ocoluri, răzbătînd sus, pe locul unde a răsărit, minune de piatră, mănăstirea. Biserica mică e înconjurată de chiliile mărunte și zidurile înalte, toate părîndu-ți, de jos, față de nemărginirea muntelui, casele și palatele unor pitici. Abia săltat pe stînca Stârminei, vezi tot ce-ți era pe jumătate ascuns: turnul de pază, poarta strîmtă și joasă, să nu poată intra decît un cal fără călăreț, zidurile groase de piatră, chiliile mici, șoproanele meșteșugarilor și atelierele, dar mai ales bisericuța ca învelișul alb al acelor viețăți din neamul scoicilor ce-și poartă casa în spinare, asemănătoare cu niște cercuri ce descresc, răsucite, pînă în vîrf unde se află ultimul, și cel mai mic inel. Albul pietrei, abia cioplită, formînd nava care crește turnul ca vîrful unui brad tînăr cu primul rînd de crengi la pămînt. Lăcaș al bucuriei,

înălţat în bucuria muncii celor ce li s-a încredinţat locul de către Voievodul Radu. Ctitorie neîmplinită de el, *din pricina scurtării vieţii,* cum spune hrisovul de la Voievodul Dan, ce-i înnoieşte dania, clădind *deplin acest hram al Prea Sfintei Stăpîne, Născătoare de Dumnezeu şi Pururea Fecioară Maria,* întărindu-i *toate darurile şi veniturile,* la care adaugă şi pe ale sale. Iar *cele nedesăvîrşite,* chilii şi şopruri, s-au isprăvit abia în zilele domniei Voievodului Mircea. Acesta *întăreşte cele aduse de sfînt răposatul părintele domniei mele, Io Radul Voievod şi de sfînt răposatul fratele domniei mele, Io Dan Voievod,* adăugînd şi darurile domniei sale, nu puţine, poruncite în hrisovul dat la puţină vreme după urcarea pe tronul ţării.

Acolo, de sus, ţi se pare că eşti atîrnat între limpezimile văzduhului albastru, tulburat doar de cenuşiul smălţat cu verdele tufelor, al piscurilor ce îndrăznesc să urce ca nişte suliţi uriaşe. Pădurile de fag şi stejar coboară ca nişte trepte ale unei clădiri zidite din copaci bătrîni, cu brîie înguste de ape, cu adîncituri ce se deschid dintr-o dată între două spinări înverzite sau cu acei stropi verzi şi luminişurile unor poiene răzleţe, îmbiind să aduci coasa sau plugul să tai brazdele mănoase. Lîngă mănăstire, dincolo de locul unde apa intră sub pămînt ca să scalde, pe la mijloc, temelia stîncii, se află păstrăvăria. Apele văii din aceste locuri nu îngheaţă niciodată, oricît de frig ar fi, încît morile mănăstirii nu se opresc nicicînd. Peştii, mulţi, de felurite mărimi, forme şi culori, ca într-o împărăţie a lor, necălcată decît de om, stăpînul a toate, luîndu-şi vama, aşa cum a fost rînduit. Rînduielile statornice ale firii după care se călăuzesc toate.

I-a făcut şi Voievodul Mircea, bătrînului Nicodim o bucurie, chiar în ziua sosirii noastre la Tismana. Grămăticul Badea era lîngă Logofătul Baldovin cînd s-a poruncit hrisovul ce s-a şi scris îndată :

Eu, Io Mircea voievod şi domn autocrat a toată Ţara Ungrovlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi spre părţile tătăreşti şi herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului şi domnitor al Banatului Severinului şi de amîndouă părţile peste toată Podunavia, încă şi pînă la marea cea mare şi autocrat al Dârstorului, dă domnia mea această poruncă

a domniei mele, Părintelui și rugătorului domniei mele, popii Nicodim, ca nimeni să nu cuteze să se ispitească să vîneze pește în rîul Tismanei sau să pască orice fel de vită, începînd de la sat în sus, pînă la munți, ci numai monahii să fie liberi să vîneze sau să pască vitele mănăstirii. Și alte vite ale nimănui, să nu cuteze să umble să pască fără voia mănăstirii. Cine s-ar încumeta dintre boierii mari și mici să calce această poruncă a domniei mele, unul ca acela să fie blestemat de Preacurata Născătoare de Dumnezeu și de toți sfinții și părinții purtători de Dumnezeu și să aibe și blestemul lui Nicodim. Pe lîngă aceasta și de la domnia mea să primească mare rău și urgie, deci fiecare să se ferească după porunca și după voia domniei mele.

Și aceasta a fost în anul 6915 (1406), indictionul 15, mergînd domnia mea către Severin, să se întîlnească cu craiul, atunci am ajuns la mănăstire, în luna Noiembrie 23 zile, cu toți egumenii mănăstirești și cu toți boierii domniei mele. De asemenea și Jupan Brata să le fie hotarnic, pentru că a fost și acest județ al Jiului.

+ Io Mircea Voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

Înainte de a fi întărit cu pecetea cea mică ce se ia la drum, grămăticul a citit cu glas tare dania hotărîtă. Și i-au plăcut Domnului ultimele cuvinte, chiar dacă erau, oarecum, în afara orînduielii statornicite, și l-a lăudat pe grămătic.

Călătoria aceasta ne-a adus multe bucurii, mai ales lui Ioan din Cremona, sporindu-i înțelegerea și dragostea pentru țara noastră și toate cele ale ei. Întîia, pe care n-o mai sperase, a fost întîlnirea noastră după călătoria lungă ce-am făcut-o la Sinope și-n Caramania. A doua, întîlnirea cu Bătrînul Nicodim. Recunoscuse de prima dată în el lucrarea harului. Se aflau nu numai ca doi frați neînsemnați ce erau, ci mai ales ca doi slujitori ai aceluiași stăpîn din veac, fii ai luminii, lumină strălucind la fel și în răsărit ca la asfințit, văzută, poate cu ușoare schimbări, după înțelegerea și vederea lăuntrică a fiecărei părți. Nu lumina era alta, ci ochii lor deosebiți, după cum sufletele le sînt la fel, fiind nevoie doar de stăruință pentru a ajunge la o deplină înțelegere. Prima lor întîlnire s-a făcut, peste toate acestea, și a continuat, deși nu s-au vă-

zut, ca o lucrare a dragostei frățești ce și-o purtau. Împreună cu tot atît de vîrstnicul Filotei și cu noi și-a desfătat privirea pe Evanghelierul pe care Popa Nicodim l-a scris frumos și l-a înfrumusețat în anii petrecerii sale de la Prislop. Cuvintele știute sînt scrise pe foi de pergament, peste trei sute la număr. Scrisul este destul de grăbit, dar podoabele fiecărui început de capitol sînt deosebit de frumoase. Primele foi și literile de început sînt bogat împodobite, cu flori și frunze, mai ales cu păsări, zugrăvite cu gingășie, colorate și mărginite cu aur. Scoarțele sînt din lemn, ferecate în argint aurit, ciocănite tot la mănăstire, avînd Răstignirea Domnului pe prima din ele. Cuviosul îl lucrase după cartea dăruită cîndva de către Voievodul Vlaicu, atunci cînd venise pentru întîia dată în Țara Românească. Vederea acestei sfinte cărți și felul în care este scrisă ne-a amintit alte multe gînduri asupra cărora am stăruit de atîtea ori împreună.

Unele din ele s-au limpezit în acea călătorie cînd și eu, dar mai ales fostul Logofăt Filos, ca unul ce cunoaște toate amănuntele, chiar dacă de mulți ani petrecea în singurătatea Coziei, i-am deslușit rînduiala urmată de grămăticii și logofeții curții. Cancelaria nu este prea mare și-l însoțește pe domn în toate călătoriile lui. Așa încît nenumărate hrisoave se dau în alte orașe și cetăți decît Argeșul, unde se află curtea statornică. Nu sînt mai mult de cinci grămătici pe care-i conduce Jupîn Badea, un boiernaș de pe Jiu, cu minte ageră, care a învățat slavonește și latinește. Unul sau doi dintre ei se află întotdeauna în preajma Domnului, cu hîrtiile și pergamentele, călimările și penele ascuțite. Hrisoavele își au dichisul lor, îndătinat de pe vremea voievozilor dintîi.

După felul celor vechi sînt scrise și cele de acum, ușor schimbate și, poate, ceva mai neîngrijite. Încep cu o chemare, *invocatio,* simbolică și verbală, cuprinzînd și titlul domnului, urmată de numele celui ce primește. Partea doua este scrisul cu înștiințarea, *narratio,* arătînd dania despre care se vorbește pe larg și în amănunt, urmată de pedeapsa, *sanctio,* pentru neîndeplinirea hotărîrii. Ea este o amenințare și un blestem, pedeapsa lui Dumnezeu dar și a Domnului lăsîndu-se asupra celor ce vor cuteza să se împotrivească. Ultima parte, încheierea, cuprinde

mărturiile, data și pecetea. Unele hrisoave sînt mai lungi decît de obicei din pricina trimiterilor numeroase la Scriptură, mai ales la cea nouă, mai rar și la Psaltire. Cuvintele de început, cu chemarea și titlul Domnului, fiind de obicei aceleași, se scriu pe multe foi, din timp, ca să fie la îndemînă, întregindu-se doar cu dania și încheierea. Așa s-au învățat grămăticii să facă, pentru a putea fi cît mai repede întocmite. Grămăticul Badea avea nenumărate asemenea foi, cu titlul diferit însă, și nepotrivit stărilor de acum. Lucrul e obișnuit, datorită nestatorniciei vremilor și hotarelor. Din aceste titluri, se poate reface tot drumul, nu întotdeauna ușor, al domniei Voievodului Mircea. La început titlul era din cele mai simple :

+ Pentru că eu, cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul Io Mircea Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn a toată Ungrovlahia, la începutul domniei mele . .

Țara era mică, cu multe părți de margine ocupate de vecini. Apoi s-au adăugat acele ținuturi pe care Voievodul le-a redobîndit, fie pe cale pașnică, fie cu armele, titlul fiind pe măsura lor :

Domn a toată Ungrovlahia și părților Podunaviei și a celor de peste munți, ceea ce vrea să spună că țara lui Ivanco dintre Dunăre și Marea, cu cetatea Dârstorului, Podunavia însemnînd amîndouă malurile Dunării, a fost cucerită, iar Amlașul și Făgărașul de peste munți, pe care le stăpîniseră și alți voievozi au fost luate. Titlul nici nu le arată cu de-amănuntul, faptele fiind proaspete și cuvintele încă nestatornicite. Domnul abia cucerise de la turci acea întindere bogată dintre ape, cu care legăturile au fost neîncetate, iar părțile de peste munți le luase pentru că i se cuveneau, iar Sigismund, încercînd în acea vreme să cîștige bunăvoința nobililor, nu s-a amestecat în nici un fel. Și-apoi, *voievodului nostru de peste munți,* i se datorau aceste teritorii, nu numai pentru că le stăpîniseră și strămoșii săi, ci ca semn al prețuirii și prieteniei. Alte hrisoave stăruie însă arătînd mai deslușit titlul : *Țara Făgărașului, pînă la Olt.* Luînd aproape în același timp și Cetatea Severinului, chemarea trebuie să cuprindă toate acele noi ținuturi : *herțeg al Amlașului și Făgărașului și domnitor al Banatului Severinului,* titlul

arătînd că Sigismund se învoise să-i dăruiască Voievodului „țările" luate de el mai înainte.

La încheierea înțelegerii de la Brașov, în 1395, titlul este mai mic: doar țara de baștină, pînă la Dunăre, părțile de peste munți și Severinul, fără Podunavia, căci pierduse malul drept al Dunării în luptele cu Baiazid. După solia noastră la genovezi s-au adăugat și *părțile tătărești,* adică Cetatea Chiliei și împrejurimile, mai ales cele din fața ei, titlul fiind pe măsura acestor noi teritorii:

Io Mircea, mare voievod și domn, stăpînind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și părțile de către munți și către părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului.

După redobîndirea Dârstorului, hrisoavele cuprind titlul cel mai lung, arătînd întinderea mare a țării, așa cum a dorit-o Voievodul, adăugînd la cele moștenite acele pămînturi românești, și încă nu toate, stăpînite de alți voievozi din vechime. Iată titlul cel mare pe care-l poate purta, și-l și poartă dealtfel, cu mîndrie:

Io Mircea mare voievod și singur stăpînitor, domn a toată Țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dârstor.

Am citit rar, cu dragoste, cu evlavie chiar, rîndurile acestea ce sînt, alături de altele, o mărturie prețioasă pentru cei ce vor voi, cîndva, să urmărească și să lege istoria zbuciumată a acestei părți de lume. Iarăși un gînd mare trebuia dus acum, pînă la capăt, pentru a nu-l pierde în noianul de gînduri ce ne tulbură. Adesea Ioan din Cremona m-a întrebat dacă înseamnă cineva toate întîmplările, luptele, cuceririle, pierderile și recuceririle, ctitoriile, dar mai ales strîngerea aceasta a pămîntului strămoșesc prețuită îndeosebi de dregătorii cei mai apropiați. Sigur, moșia era mai întinsă, prilej de bucurie. Dar cărturarul dincolo de privilegii și posesiuni, vedea în această faptă însușirile deosebite ale Domnului: înțelepciunea, curajul, vitejia, fără de care ar fi risipit nu ar fi

adunat, aşa cum a făcut-o. L-am încredinţat că Logofătul Baldovin are grijă să fie însemnate toate. Poate le voi însemna sau numai le voi povesti şi eu copiilor mei. Iar Augustin de la Cârţa dacă nu le poate săpa, undeva, pe un munte de piatră, aşa cum ar dori, le va închide în multe inimi, acestea, la rîndul lor, dăruindu-le altora, ca o comoară de mare preţ. Alţii se arătau mai încrezători în cuvîntul nerostit al mărturiilor vii : pietrele de hotar, hrisoavele, ctitoriile, pomelnicele, cetăţile, mai tari, poate, decît altele. La ele am adăugat, în gîndul meu, cîntecele şi poveştile, cu viaţă mai lungă decît toate celelalte, pentru că sînt ale inimii.

Un gînd cheamă altul şi pe urmă altele, aşa cum se întîmplă adesea. Iar bucuria mea este şi mai mare atunci cînd reuşesc să înţeleg singur anumite amănunte, aşa cum mi s-a întîmplat în drumul nostru către Severin. Se poate cu uşurinţă observa din chemarea de început a hrisoavelor şi titulatura domnului că ele închid o întreagă înţelegere nu numai a rosturilor domniei, dar şi a legăturilor ce sînt între el şi celelalte puteri : cerul şi pămîntul, boierii şi curtea. Gîndul îmi este poate prea îndrăzneţ, cum crede Ioan din Cremona. Dar nu pot să nu fac anumite trimiteri la unele scrieri de la Fiore, pe care le-am cunoscut acolo şi se cunosc şi aici, sau la situaţii din alte părţi, asemănătoare acestora. Mă gîndesc în primul rînd la cele două vieţi ale noastre, cu cele două fericiri : prima, aici, pe pămînt, încredinţată voievodului ; legată de a doua, cea veşnică, încredinţată ierarhilor. L-am văzut în cîteva rînduri pe Augustin de la Cârţa încercînd să tălmăcească *Monarhia* Florentinului surghiunit ; Scriere condamnată şi arsă încă din 1325, după cîte mi-a şoptit Ioan din Cremona. Voievodul nu e străin de ea ; poate a aflat la Veneţia, poate prin cărturarul făgărăşan, poate cele de la noi au dus la gînduri asemănătoare. Greu să dezlegi asemenea taină. Şi de nici un folos.

Nu-mi pot da prea bine seama dacă gîndul este de acum sau ceva mai vechi, tulburîndu-i şi pe alţi voievozi. Pentru că într-un hrisov dat de Voievodul Vlaicu pare că lipseşte :

Ladislaus woyvoda transalpinus, banus de Zerinio et dux nove plantacionis terre Fogaras . . .

În alt hrisov gîndul este de față, deși abia amintit, semn că nu-și făcuse loc, cu putere, în suflete : *Pentru că eu, cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul voievod, Vladislav,* din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia, *am binevoit* ... La care milă, urmașul său Voievodul Dan adaugă : *La începutul domniei mele dăruită mie de Dumnezeu, am aflat* ... Abia în timpul Voievodului Mircea gîndul pare să se fi limpezit și se poate vedea în toată strălucirea lui. Nu se poate vorbi de o creștere treptată, pentru că chemarea de acum, folosită mereu, *din mila lui Dumnezeu* ... *la începutul domniei dăruite mie de Dumnezeu* ... *din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind* ... sau într-un hrisov latinesc : *Nos Joannes Mircsa, Dei gratia princeps et vayvoda totius regni Vallachie incipiendo ab alpibus usque ad confinia Tartariae, totiusque terrae Fogaras perpetuus dominus,* are înainte, chiar la începutul domniei, una întreagă care spune fără sminteală acest mare gînd :

Eu ... Ioan Mircea, mare voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei, după putere am binevoit să proslăvesc pe Dumnezeu, care m-a proslăvit pe mine și m-a ridicat cu slavă în scaunul părinților mei.

Voievodul este unsul lui Dumnezeu, stăpînirea i-a fost încredințată, a fost preamărit, ridicîndu-l cu slavă în scaunul domniei. Gînd întărit și de *sanctio* ce urmează : *Încă și după moartea domniei mele, pe cine va alege Dumnezeu să fie domn* ... sau : *nici un domn de după mine pe care îl va binevoi Dumnezeu* ... Cuvîntul *alege, ales,* revine cel mai des în hrisoave, vrînd parcă să facă loc unei îndrăzneli care nu-i de mirare, deși-i miră pe mulți.

Uneori trimiterea lipsește și-mi pare că alt gînd, mai îndrăzneț, al puterii și ascultării își face loc : *Io Mircea mare voievod și domn, stăpînind și domnind* ... Atît doar : puține și neîmpodobite cuvinte care înseamnă, cred, o cunoaștere deplină a ceea ce domnul este, arată și poate. Putere de sus, domn și stăpîn, încredințat de cer, ales, uns, stăpînind și domnind peste țară ; stăpîn și domn al tuturor și a toate, poruncind oamenilor, fie boieri, fie mici stăpînitori de pămînt, fie robi, cerînd tuturor ascultare și supunere. Nu aș vrea să greșesc dar parcă, din

neînțelegerea cu Patriarhia de la Constantinopol, văd alte gînduri, chiar dacă destul de ascunse încă. Domnul, ca un uns al lui Dumnezeu, este sau voiește să fie deasupra tuturor. De aceea își alege singur mitropolitul, dorindu-l dintre fiii neamului său, nu venit din altă parte, nu are însemnătate de unde, fiind sfințit în țară de către ceilalți ierarhi, fără să mai meargă la Constantinopol. Domnul nu se amestecă însă în cele ale credinței, lăsîndu-și ierarhii să aibă grijă de fericirea cerească a supușilor, cărora ei și numai el le veghează viața și le rînduiește fericirea, aici pe pămînt. Ceea ce ar putea însemna, în primul rînd, că puterea Domnului țării este primită direct de la Dumnezeu, nu de la patriarh. O putere fără mijlocitor, izvorînd din însuși Izvorul puterii, chiar dacă cele pieritoare se fac în vederea celor nepieritoare, iar cele lumești stau și se rînduiesc într-o lumină pe care fiul o primește de la părintele său, cum ar spune Florentinul, dacă i-am înțeles bine gîndurile. De unde și supunerea în cele ale sufletului. Pentru că Domnul, chiar uns fiind de Dumnezeu și încredințat cu puterea vremelnică în țara și peste supușii săi, pentru mîntuire trebuie să se adreseze celui ce are puterea de a lega și dezlega nu numai aici pe pămînt, dar și în cer. Astfel că este de trebuință-o conlucrare între cele două puteri, pe care Domnul Mircea a înțeles-o. Mitropolitul Teodor, ceilalți ierarhi ai țării și stareții mănăstirilor sînt alături de Domn, veghind la cele nepieritoare ale sufletului, așa cum Domnul îi susține în lucrarea lor de mîntuire, veghind la cele pămîntești și trecătoare, asupra cărora primii nu au nici o putere. Și nici nu ar putea fi altfel! Mănăstirile și scaunele arhierești sînt și viază din mila Măriei Sale, care le-a înălțat pe cheltuiala sa, dăruindu-le cu cele de trebuință, cu sate și pămînturi întinse, cu vii și livezi, mori și bălți pentru pește și cîte altele. Cît privește alcătuirea lor, dacă mitropolia urmează una nouă, după nevoile țării, mănăstirile își au regula lor nesmintită de nimeni, la Tismana ținîndu-se, cu voia Domnului, datina lui Nicodim, chiar în lipsa acestuia.

Domnul Mircea are cunoașterea limpede și deplină a acestor lucruri, înțelese, cel puțin de unii dintre ierarhii săi. Neîndoios le pricepe Augustin, deloc străin de toate aceste fapte. Cu deosebirea că gîndurile lui sînt mai în-

drăzneţe, uneori ciudate, iar părerile întotdeauna răspicate. Gînduri drepte, cuvinte limpezi. Păzeşte toate cele statornicite de canoane, deşi tot ceea ce face este pentru ţară şi Voievodul ei. Gîndurile lui sînt cele mai apropiate de cele ale Voievodului Mircea, se potrivesc, pentru că sînt ale aceluiaşi neam şi au aceeaşi vedere lăuntrică; poate, fiindcă amîndoi, ca şi alţii, urmează îndemnurile celor sau celui ce-şi face simţită înfăţişarea, ca o umbră abia întrezărită, fiind deasupra tuturor. E un glas ce trebuie ascultat, o prezenţă ce se cere urmată, un semn recunoscut şi un îndemn puternic, mai puternic decît toate îndemnurile noastre la un loc. Un glas ce cheamă, fără să-l auzim, asemenea unui răsunet, o şoaptă abia, dar mai puternică decît un vuiet, pentru că pătrunde adînc în suflete. Fiind întotdeauna de faţă este ca o mireasmă simţită doar, aripă de pasăre ce-ţi bate uşor la fereastră, potrivindu-şi loviturile cu bătăile inimilor noastre. Un îndemn izvorînd neştiut, de undeva din munte, purtîndu-te la un liman ce nu este al tău ci este al ţării şi neamului, apă ce-i înconjoară pe toţi, spălîndu-i în valurile spumoase ale unor căderi, întru viaţa unora şi pieirea altora. O putere ce strînge şi leagă. Luminează şi conduce. Veghează şi porunceşte. O putere peste puterile noastre, o stare deasupra noastră, dincolo de toate cele mărunte şi fără noimă. Înţelesurile pot fi ascunse, semnele necunoscute. Gîndul e treaz însă. Gînduri agere, asemănătoare, cuvinte rostite într-o singură limbă, pentru cei chemaţi. Acestora înţelesurile le sînt limpezi, semnele cunoscute şi grăitoare. Iar ele se urmează nestingherite, mutîndu-se an de an în alţii, în cei ce vin, avînd de păzit aceleaşi rînduieli străvechi şi aceeaşi flacără nestinsă. Gîndul merge, poate, prea departe, deşi nu mi se pare, acum, chiar atît de îndrăzneţ, cum îl socoteam, înainte. Altfel, cum s-ar putea dezlega legăturile ce există între cei de dincolo de munţi, din toată ţara aceea a marilor păduri, cu cei de pe ţărmul mării sau cu toţi ceilalţi ce sîntem risipiţi sub brîul de munţi pe văi şi între ape, adăpostiţi la umbra aceloraşi copaci? O legătură nu numai la vedere, pentru toată lumea, ci alta, mai adîncă, ce ne face pe toţi să privim într-un anumit fel lumea şi viaţa: lumea noastră şi a altora, lumea de aici şi de dincolo.

Viața cu toate ale ei, alcătuite după aceeași statornică deschidere, înlăuntru și-n afară, față de cele de sus și față de cele de jos, rînduială asemănătoare aceleia ce susține lumea. Ca un întreg cu toate părțile potrivite într-un anumit fel, așa cum o oștire în mers păstrează o anume ordine fiind în același timp o mîngîiere pentru ochi, avînd un înțeles și o întocmire a ei, așa cum are fiecare lucru. Înfățișare bună și frumoasă, adică toate cele trebuincioase pentru o desfășurare fără poticniri, ocolind toate, după o înțelepciune deprinsă în timp. Va dura mult sau puțin, va slăbi uneori, desfăcîndu-se ori, dimpotrivă, se vor întări, închegîndu-se? Vetrele sînt încinse în tot locul. Fumul puțin, arderea aproape întreagă. Ioan din Cremona se miră mai puțin decît la început. A cunoscut, peste munți, cîțiva cneji recunoscînd la ei aceleași semne ca și în Țara lui Bogdan, asemenea celor de aici din țara noastră. Și peste toți, cine? Unde-l va putea găsi, se întreabă, cine i-l va arăta, cum îl va recunoaște, ce va spune? Și tăria? Pămîntul i se pare că ne unește pe toți și-n el este speranța că nu se vor despărți niciodată. În nevoia apărării lui. Am crescut odată cu el, din el, ai lui. Pămîntul, pămîntul nostru al tuturor. Din el ieșim și-n el ne întoarcem. Pe care-l mîngîiem, pentru care ne jertfim. Oamenii pămîntului, oamenii pădurii, oamenii Voievodului...

Cei mulți nu se lasă rugați, ajunge un singur cuvînt și sînt gata. Cei ce întîrzie sînt puțini. Pentru ei e nevoie de un cuvînt mai tare, de o privire încruntată, uneori chiar de oarecare asprime. Nu de altă limbă ci de o altă mlădiere, potrivită fiecăruia, într-o cumpănire făcută de Voievod. Pentru că în ceea ce privește ascultarea și supunerea, deocamdată abia mijind, legăturile sînt mai puțin limpezi și gîndurile oprite încă să meargă prea departe. Stăpînirea este totuși primită de cei mai mulți: vremile o cer. Vremi tulburi și mari puteri în vecinătate, așteptînd să treacă peste noi, cărora fărîmițarea nu li se poate împotrivi. Poate deosebirile încep atunci cînd este vorba de mijloace, dar legarea se face înaintea dezlegării, strîngerea înaintea risipei. Voievodul întărește îndemnul, fiind semnul acestui întreg. De unde și credința și încredințarea. Credința nestrămutată, mai ales din partea

celor mai tineri și încredințarea față de un Domn și Stăpîn recunoscut, cu mintea luminată, cu brațul puternic și inima deschisă.

Sînt și speranțe. Așteptarea încrezătoare a plugarului cînd aruncă sămînța în brazdă, a călătorului cînd pornește la drum, a ostașului cînd își simte sabia ascuțită atîrnîndu-i la șold. Sigur și aceea a celor ce dezleagă stelele cerului și slovele cărților. Așteptare și pregătire. Domnul Mircea se gîndește și la acel mîine de care ne este mereu teamă. Își pregătește urmașii. Mihail, cel mai mare, firav și bălan, ar fi poate mai potrivit pentru învățătură. Vlad, deși mai tînăr, bine legat, este prietenul armelor. Îndrăzneala este a acestuia, visele ale celuilalt. Dacă vremile nu ar fi atît de tulburi și primejdiile atît de mari, ar fi un domnitor bun pentru supușii pașnici. Dar cum răutățile întrec bunătatea și vremea-i mai mult a furtună decît a cer senin, după o învățătură moștenită din bătrîni, încearcă și Voievodul să-l pregătească pentru domnie. Pregătire începută de mulți ani și parcă, acum, pe isprăvite, dacă o asemenea lucrare se poate încheia vreodată. Oricum, aproape încheiată, deoarece Voievodul se gîndește să împartă de pe acum domnia cu el, pentru ca toate cele ce le-a auzit și învățat să fie, încet, înfăptuite. O lucrare nu din cele mai ușoare și pentru care mulți au ostenit: grămătici și monahi, oșteni și călăreți, arcași și cîți alți meșteri. Căci un voievod, după cum l-am auzit pe Domnul Mircea spunîndu-i, trebuie să fie deasupra tuturor prin gîndurile și faptele sale, nu numai prin scaunul domnesc. Dumnezeu l-a așezat peste supuși pentru a-i cîrmui cu dreptate și îngăduință. Datoriile lui sînt și față de cel ce l-a ales, preamărindu-l pentru că l-a ridicat în slavă, dar și față de cei pentru care a fost ales, fiindu-le asemenea unui părinte. Se cade să umble în legea Domnului pentru ca toți să păzească aceeași lege. Iar dacă i s-a dat milă, trebuie și el să miluiască. Și pe sărmani nu numai pe cei mai mari, asemenea unui Făt-Frumos cuminte și înțelept. Și dacă-l vor vedea astfel, se va aduna oastea cîtă frunză și iarbă. Și-l vor iubi toți, căci nu se poate să nu-ți fie drag un stăpîn drept, îndurător și viteaz. Și-l vor asculta oamenii și fiarele codru-

lui, păsările cerului şi copacii pădurii. Căci toate-i sînt date să-i fie supuse, cunoscîndu-le rostul şi graiul. Vorbind blînd şi fără semeţie. Înţelegîndu-le şi fiindu-le sprijin la nevoie. Vezi bine că viaţa ne-o ducem în codru şi sîntem fraţi cu copacii şi vieţuitoarele pădurii.

După dreptate a fost ales, cu dreptate să judece, îndreptîndu-i pe cei rătăciţi şi iertîndu-i, aşa cum şi el se bucură de îndurare. Mintea să-i fie ageră ca să poată pătrunde toate lucrurile şi văzîndu-le alcătuirile să le cumpănească uşor şi cu dreptate. Cumpăna e în mîna lui, dar lucrarea ei este în cele ale inimii şi minţii. Cum omul a fost ales încă de cînd vieţuia în grădina aceea fermecată, stăpîn peste toată firea, peste cuvîntătoare şi necuvîntătoare, de care să se folosească la nevoie şi cu chibzuinţă, tot aşa Voievodul a fost ales dintre oameni ca cel mai vrednic şi mai luminat, cuvenindu-se să-şi cîrmuiască supuşii în acelaşi chip. Judecata este în cugetul lui, care se cade a fi drept, dar şi în inimă, cu bunătatea şi blîndeţea ei. Pentru că, oarecînd, cu ce judecată judecăm, cu aceea vom fi judecaţi. Iar înainte de rînduiala pe care trebuie s-o facă în ţară, să şi le rînduiască bine pe ale sale. Cumpăna este şi pentru el, ca pentru toate celelalte. O cumpănă a lucrurilor, alta a oamenilor, dar înainte de acestea, una lăuntrică. După întocmirea sufletului va fi şi aceea a trupului. După întocmirea minţii şi aceea a îndemnurilor. Judecata cere dreptate, iar dreptatea înţelegere şi îndurare. Înainte de judecată, înţelegerea şi cuprinderea. Înainte de dreptate cumpăna între cele bune şi rele, între rînduială şi tulburare, între milă şi iertare. Pentru a da fiecăruia ceea ce i se cuvine.

Domnul să fie vrednic de stăpînirea ce i se încredinţează. Iar vrednicia se şi cîştigă, nu se primeşte numai. Vrednicia cere înţelepciune, mama tuturor virtuţilor. Ea ne îndeamnă să ne cunoaştem mai întîi pe noi, ca să-i putem cunoaşte pe alţii. Să ocolim piedicile ce ne stau în cale, înfruntînd primejdiile şi gîndindu-ne la urmarea faptelor noastre. Privind şi aproape dar şi mai departe, mai ales mai departe. Să vedem în noi, în jurul nostru şi înainte, mai cu seamă înainte, pregătind calea de mîine în faptele de azi, trecutul şi cele de faţă fiind temelia

viitorului. Ca să fie un înaintemergător, așa cum se cuvine, să privească adînc și limpede, să cuprindă și să cearnă, să lege și să dezlege, să culeagă și să aleagă. Durînd alcătuirile de azi, să le vadă pe cele viitoare. Punîndu-și sufletul și inima în toate, jertfind dacă țara o cere, fiind asemenea unui părinte ce trăiește în copii săi.

Uitîndu-ne în noi și în jurul nostru vedem atîtea îndemnuri, atîtea chemări într-o parte și-n alta, atîtea alunecări. Sîntem aplecați către multe pofte și numai cumpătul le poate rîndui, punîndu-le sub ascultarea minții. Și Domnul trebuie să-și cunoască măsura ca s-o poată măsura pe a altora. Și cu ce măsură vom măsura, ni se va măsura și nouă. Dreapta măsură în toate dacă nu-i sădită în noi o putem învăța și deprinde în împrejurările fiecărei zile. La masă, folosind cum se cuvine mîncarea și băutura, față de supuși, stăpînindu-ne mînia și gîndul iute. Potrivindu-ne cuvintele, dar și gîndurile, faptele, îmbrăcămintea, păzindu-ne și trupul, așa cum ne păzim sufletul. Ca să poți birui pe alții, trebuie să te poți birui mai înainte pe tine. Și biruința cea mai mare aceasta este : să te păstrezi neîntinat, pînă cînd îți vine vremea să treci a doua poartă. Inima curată, gîndul limpede, suflet luminat, trup fără păcat. Veghere și priveghere. Sufletul e treaz dar trupul este slab. Ospețele multe să le mai rărești. Acolo oamenii ajung, din pricina băuturii, asemenea dobitoacelor fără grai. De la masă sub masă. Vorbele sînt cu măscări și vai aceluia ce nu știe să tacă atunci cînd mintea nu-i este acasă.

Nu te da leneviei și somnului. Lenea moaie puterea, somnul prea mult îngreunează gîndurile și tu trebuie să fii mereu treaz. Să știi ce se petrece în cel mai îndepărtat colț de țară, ce fac boierii și toți supușii. Cum e păzit hotarul și cetățile. Nu te lăsa ademenit de vorbe frumoase și mieroase. Nu cîntări nimic decît atunci cînd ești cu mintea limpede și departe de lăudăroși și clevetitori. Ascultă-i pe toți : cere sfatul celor ce ți-l pot da, cumpănește. Și-apoi, în singurătate, cînd te afli numai cu gîndurile tale scoate balanța. Nu făgădui nimic la ospețe, ca nu cumva, mai pe urmă să-ți pară rău. Fii Domn în orice loc și în orice împrejurare. Veghează-ți

cuvintele. Vorba e vorbă: ai spus-o, n-o poţi chema înapoi. De aceea gîndeşte-te de mai multe ori pînă a spune o dată. Iar cuvîntul rostit sfînt să fie.

Fii tare. Nimic nu-ţi poţi dobîndi dacă-ţi lipseşte tăria. Un Domn fără virtute e ca o teacă fără sabie. Cine să poarte luptele cu sine şi cu alţii? Căci nu poţi cere altora ceea ce nu-ţi ceri, mai înainte, ţie. Cui îi este frică de primejdie şi de moarte va rămîne pe cale, fiind de rîsul lumii. Fără îndrăzneală şi bărbăţie, fără curaj şi vitejie nu vei putea trece nici podul de aramă şi te vei întoarce ruşinat acasă. Cine va lupta cu Muma Pădurii şi cu zmeii, cine va tăia capul balaurului, cine-i va bate pe turci? Domnul îşi va lua mîna de pe umărul tău şi o va pune pe umărul altuia, mai vrednic, care va trece toate podurile şi se va împotrivi tuturor fiarelor.

Toate-şi au vremea lor. Pruncia cu mirările şi întrebările fără de număr. Cu poveştile şi joaca. Apoi visele tinereţii şi învăţul. E bine şi să visezi, numai să nu te laşi dus de vise cînd deschizi ochii. Iar învăţătura s-o preţuieşti ca pe-un mare dar. Cuvintele puse pe hîrtie au fost cîntărite de mii de ori: sînt gînduri frămîntate cu anii. Cine le leagă şi le dezleagă o face cu mare frică şi cutremur în suflet, ca şi cum ar săvîrşi o slujbă sfîntă. Iar puterea cuvîntului este mai mare chiar decît a sabiei. Căci sabia apără sau strică trupul, dar cuvîntul scris pierde sau înalţă sufletul. Pentru această mare putere cinsteşte pe cei ce slujesc cu gîndurile şi vorbele. Pe cei ce-ţi însemnă faptele, însemnînd şi cele bune şi cele rele pe care le săvîrşeşti. Tu vei pieri, dar cele scrise despre tine vor rămîne.

Cinsteşte-ţi dregătorii, ascultă-le sfatul şi-i pune în acelaşi loc la mese, ca să nu faci tulburare în sufletul lor. Înconjoară-te de oameni de credinţă şi nu te despărţi de ei, nici pe drum, nici în luptă. De oameni înţelepţi şi viteji, dar şi de cei învăţaţi. Căci învăţătura e cu priinţă şi înţelepciunii şi vitejiei. Răsplăteşte-i pe toţi după faptele lor, iar celor ce s-au mutat din viaţă porunceşte să li se facă toate după cuviinţă, fie sărmani, fie boieri. Pentru că la dreapta judecată ne ducem dezbrăcaţi de toate hainele, îmbrăcîndu-ne doar cu faptele ce le-am săvîrşit.

Păzeşte legea şi nu strica obiceiurile. Căci toate sînt moştenite din moşi strămoşi, iar cei ce le-au tocmit au făcut-o după multă chibzuinţă. Nu te grăbi să împrumuţi de la vecini înainte de-a strecura de nouă ori prin sită, ca să vezi ce-ţi rămîne. S-ar putea să nu te alegi cu nimic, ceea ce înseamnă că nu ni se potrivesc toate şi ale noastre pot fi mai bune decît ale altora. Mai bune şi mai frumoase : avem şi-un gînd adînc şi-o inimă fierbinte pe care alţii nu le au sau le au altfel.

Primeşte soliile cu cinstea cuvenită, orice fel de veste ţi-ar aduce. Şi nici un fir de păr să nu le fie clintit din cap nici unuia dintre soli. Ascultă-i şi nu-ţi arăta nici veselia, nici mîhnirea. Pofteşte-i la masă şi cinsteşte-i după rangul fiecăruia. Apoi, dacă aşteaptă răspuns, cumpăneşte bine cu sfetnicii şi dă-l, dar nu cu grabă şi semeţie. Iar de nu, slobod este să se întoarcă de unde au venit, însoţindu-i oamenii domniei pînă la hotar.

Nu asupri pe nimeni şi de nu poţi face bine, măcar rău să nu faci nimănui. Cinsteşte pe cei cu plete cărunte, ai milă de orfani şi nu batjocori femeia : dragostea cu sila nu se poate. Şi dacă-ţi este milă să rupi o floare pentru că se ofileşte şi piere, tot aşa îndură-te şi nu silui pe nimeni : ceva se ofileşte şi piere în inimă şi-n suflet şi nicicînd nu va mai înflori.

Citeşte *Cărţile regilor* care arată cum este ales şi uns cel vrednic şi-ţi spun toate despre tăria şi slăbiciunile domnilor. Despre datoriile păzite şi nepăzite, despre legea împlinită ori stricată şi despre pedepsele ce s-au abătut asupra lor. Nu-i uita nici pe voievozii dinaintea ta şi întăreşte-le ctitoriile şi darurile, ca şi cei după tine să facă la fel cu cele ale tale. Aminteşte-ţi mai ales de Marele Basarabă. El a pus temelia ţării şi a fost un Domn viteaz, ce nu şi-a plecat nimănui genunchiul. Moştenirea de la el am primit-o şi se cade s-o păstrăm neştirbită. Citeşte-n pomelnic şi numele celorlalţi. Nici unul nu a fost mai prejos decît el : Nicolae Alexandru, cel cu rînduiala bisericii, Vlaicu, apărătorul hotarelor şi părintele nostru Radu, care ne-a lăsat o oştire puternică. Vor fi fiind mulţi domni şi crai în lumea asta largă, dar aceştia-s ai noştri, mai apropiaţi de inima noastră, legaţi de

pămînt şi de ţară. Pe ei se cuvine să-i cinstim şi să-i urmăm. Amin.

Mi-am însemnat şi eu unele din vorbele rostite rar de către Voievod, cîntat şi domol de către fostul Logofăt Filos, ca unul ce a trăit mulţi ani lîngă Domn şi-i cunoaşte toate gîndurile. Ca mine le vor fi însemnînd şi alţii, să fie în viitor carte de învăţătură pentru coconii domneşti.

Călătoria

Toţi încercam un simţămînt de pierdere la despărţirea de Augustin de la Cârţa, care se pregătea de plecare. Fiecare cîştigase atîta de pe urma întîlnirii cu el, mai ales Ioan din Cremona şi cu mine. Pierderea era, dacă ne gîndeam bine, tot un cîştig. Nu neapărat al nostru, deşi dacă priveam mai adînc lucrurile şi al nostru. Era de bună seamă un cîştig pentru el, peste care ar trece dacă nu ar fi, mai ales, pentru alţii. Fiind un cîştig pentru Voievod şi pentru ţară, puteam spune că este al tuturor. La Severin, la întîlnirea cu Craiul, s-a întrecut pe sine, făcînd pe tîlmaciul cînd cei doi domni au avut ceasul lor de taină, peste întîlnirea sărbătorească de la început. Ceea ce l-a cucerit îndeosebi pe Sigismund

a fost planul lui Augustin pentru un Ordin al Dragonului, acel balaur de poveste cu aripi de vultur, gheare de leu și coadă de șarpe, cu menirea de a pregăti, prin cavalerii lui, o nouă cruciadă la care Craiul visează de mulți ani. Oameni hotărîți, să pătrundă repede, ca o pasăre în zbor, să se statornicească asemenea leului într-un ținut de unde să lovească, așa cum face balaurul cu coada sa, în păgînii slăbiți de luptele pentru domnie. Nu știu cînd se gîndise și cînd alcătuise această nouă și bună învățătură, dar dovedise încă o dată nu numai agerimea minții, ci mai ales o adîncă și pătrunzătoare cunoaștere a omului măcinat de vise, ros de ambiții, amăgindu-se cu planuri mari și de cele mai adesea greu sau cu neputință de dus la îndeplinire. Alesese și clipa cea mai potrivită, deoarece întîlnirea se făcuse tocmai în vederea unor lupte viitoare împotriva turcilor. Craiul voia să înceapă cît mai curînd o mare bătălie, la care Filippo Scolari, Despotul Ștefan și Voievodul Mircea, împreună cu el, să arate creștinătății că este nevoie doar de o oaste vitează și de o luptă a tuturor pentru ca păgînii să fie învinși. Domnul Mircea ascultase toate aceste planuri deși, după felul împlinirii celor trecute, nu punea prea mare temei pe ele. Va fi însă întotdeauna gata cu oastea sa. Iar planul lui Augustin i se păruse bun și, fără îndoială, știa dinainte de el. Cînd l-am auzit pe Sigismund lăudîndu-l, am înțeles că în curînd va ajunge la curtea lui, unde Voievodul avea nevoie de un om de credință.

De despărțit ne-am fi despărțit și fără această fericită întîmplare. Locul lui este dincolo și dacă a venit la Argeș a făcut-o mai ales pentru Cărturarul de la Fiore. Poate și din alte pricini. Întîrziase și pe lîngă cei doi fii ai Voievodului, mai ales pe lîngă Mihail. Și Voievodului îi plăcea să-l asculte vorbindu-i despre virtuți și răspundere, despre ascultare și poruncă, despre felul apărării strămoșilor noștri în aceleași păduri tot atît de greu de pătruns ca și astăzi, ale vechii Dacii, sau despre unele diplome și cronici latinești amintind de pămîntenii de care s-au împiedicat toți cei ce au trecut pe la noi, voind să ne cotropească. Poate și pentru felul lui neobișnuit de a privi toate lucrurile, și cele de sus și cele de jos,

atunci cînd la ospeţele noastre minţile cele mai ascuţite încercau să pătrundă şi să afle căile cele mai potrivite pentru dezlegarea atîtor gingaşe legături : cu craii vecini, cu Roma sau Bizanţul, cu boierii îndărătnici, cu tătarii sau Ţara Moldovei. Cu turcii, chiar, cînd nu se va putea altfel. Sau în altele şi altele, unele mai frumoase şi mai atrăgătoare, altele pe primul loc al unui urcuş văzut de fiecare în felul său. Poate mai limpede decît toţi, de el, ca unul ce-şi dăruise viaţa pentru a-l face pe al altora mai uşor.

De Crăciun, Părintele nostru Nicodim s-a mutat dintre noi. Poate fraţii nădăjduiseră să se petreacă mai aproape de primăvară, dar şi naşterea este întru viaţă, suferinţă şi întoarcere. S-a dus liniştit şi bucuros de lumina de care se apropiase şi care i se părea că nu se va stinge niciodată. Şi a plecat împăcat şi cu o altă vedere a acelor legături înţelese cîndva altfel decît Voievodul Mircea.

După vîntul şi frigul sec de la sfîrşitul anului vremea s-a mai muiat şi-au început zăpezile zile în şir fără să ostenească încît s-au închis toate drumurile. Cu greu mai răzbătea cîte un călăreţ pînă la curte şi trebuia să aşteptăm primăvara ca să aflăm veşti, să primim sau să trimitem scrisori. Ne-am petrecut lungile seri de iarnă, după cele ale fiecărei zile, schimbîndu-ne gîndurile pentru a înţelege cele tălmăcite de Augustin din *De vulgari eloquentia,* despre vorbirea populară, cu trimiteri la vorbirea noastră, asupra căreia stăruiam cu toţii, dar mai ales cei doi cărturari ; învăţătura ciudată a unui profet musulman care a pătruns şi la noi prin fugarii turci cărora Voievodul le îngăduise să trăiască în ţinutul dintre Dunăre şi Marea. Şi au mai stăruit ei doi cu Mitropolitul Teodor şi asupra învăţăturii nu mai puţin ciudate a Stareţului Bogomil. Era îngrijorat, dar nu avea de ce să se teamă, l-a încredinţat Augustin, pentru că faţă de credinţele nostre numeroase în legătură cu Nefîrtate nu vor aduce cine ştie ce lucruri noi. Iar în privinţa stăpînirii şi răzmeriţelor îndemnurile se potriveau unei anume alcătuiri lăuntrice. Urmările puteau fi mai însemnate acolo unde s-a născut învăţătura, mai ales dacă se va întîlni şi cu a Şeicului Bedreddin. Învăţături străine de noi,

apropiate de o credință populară cu multe rămășițe păgîne trecute în povești și-n cîntece într-un joc al închipuirii fără urmări morale. Ele se vor pierde tot atîta de ușor cum au venit, nefiind cine le adînci înțelesurile mai înalte. Că Dumnezeu a făcut cele bune iar Necuratul cele rele, că Dumnezeu a făcut sufletul iar Nefîrtate trupul, că primul a făcut carul și albina, iar ultimul scîrțîitul carului și musca nu schimba cu nimic învățătura. Ar fi fost greu de aflat alte păreri chiar de la păstorii turmei despre nașterea răului în lume, pentru că și ei se află alături de asemenea povești ce-și au farmecul lor peste credințele pe care le răspîndesc, fără primejdie pentru suflet. Cine putea, cu ușurință, măsura distanța dintre răul ca putere, alături de tăria binelui și răul ce s-a îngăduit în lume de către cel ce este bunătatea ? Mai degrabă trebuia să fie îngrijorat de neștiința păstorilor decît de acești lupi de poveste ce n-o să-i risipească atît de ușor turma. De aceea trebuiau întărite școlile de la Cozia și Snagov.

Primăvara a venit mai timpurie decît altă dată. Zăpezile s-au topit pe rînd, spălînd coastele și poienele și s-au dus la vale. Apoi vîntul lui Prier a zbicit ogoarele și drumurile. Au început să sosească călăreți din toate părțile și din toate cetățile, cu vești mai bune decît altă dată. Era pace și bucurie. Negustorii și-au început drumurile lungi și cu cîștiguri mari, la care au visat peste iarnă. Plugurile au fost scoase în țarini. Oile au dat de colțul ierbii. Somnul adînc al iernii se încheiase, începînd pretutindeni veghea și o nouă viață. Augustin era pregătit de drum și Ioan din Cremona se mira că nu pleacă. S-a dumirit doar cînd Boier Prâslea i-a poftit la curtea Marelui Comis Stanciul, care dorea să-i vadă înaintea călătoriei sale. Îi simțiseră lipsa la Severin dar el a rămas cu Doamnele la Cozia. La întoarcere nu l-au mai întîlnit : plecase la moșia lui de pe Argeș.

I-am așteptat împreună cu Boier Prâslea, în fața casei, gata de drum. Am călătorit în trap domol, Hulpe înainte, noi la mijloc, doi cîte doi, iar Cumpănă făcea încheierea după felul urmat oriunde și pe orice drum. Călătoream tăcuți, parcă nici nu eram împreună. Numai gîndurile se simțeau arzînd sub țeasta fiecăruia. Mi-ar

fi plăcut să le aflu pe ale însoţitorilor mei şi pe unele le-am şi aflat. Priveam crîngurile în floare, dealurile cu pădurea înmugurită sau ici-colo cu frunza abia mijită. O ploaie măruntă spălase ultimele zăpezi, luncile înverziseră, drumul era uşor. Deasupra soarele, nu cu destulă tărie, făcea să se ridice de prin văi şi de peste păduri un abur străveziu purtat de vînt pînă departe, ca un văl subţire pierdut în văzduh. Mă gîndeam la anii petrecuţi împreună şi cred că eram singurul cu gîndul la trecut. Augustin sigur îl avea trimis înainte, ca o săgeată atingînd zilele de mîine, cînd va trebui să fie la Cârţa, iar de acolo mai departe, la Buda şi la Praga, unde-l poftise Regele Sigismund. Se afla, poate chiar acolo, încercînd de pe acum să găsească căile cele mai potrivite pentru toate cîte le urmărea. I se cerea o cuprindere mai largă şi mai ales o pătrundere mai adîncă. Dar el era încrezător ca întotdeauna, nu în agerimea şi priceperea sa, ci în ţelul urmărit, învăţîndu-l acesta ce să facă în împrejurările noi şi necunoscute. Poate nu chiar atît de noi şi necunoscute pe cît le vedeam. Cunoştea obiceiurile curţii, era învăţat, plăcut la vorbă şi iscusit în a da fiecăruia cinstea ce i se cuvenea şi uneori ceva mai mult. Cunoscînd toate limbile ce se vorbeau la curte, folosindu-se mai ales de latina cancelariei, se va rîndui cu uşurinţă după oameni şi după vreme.

Nici Boier Prâslea nu avea obiceiul să privească în trecut. Călătoria la Bizanţ o încheiase cu bine şi uneori povestea de viaţa de acolo care nu i-a plăcut, fiindu-i mereu dor de ţară. Mai ales în serile lungi ale iernii îl mîncase urîtul, inima lui bătînd departe, pe Argeş în sus şi nu pe ţărmul Helespontului. Privea şi el înainte. Poate viitorul primea în ochii şi gîndurile lui şi alte lumini pe care le-am fi voit şi noi tot atît de puternice precum le dorea el. Deşi dacă ar fi dezlegat şi el lucrările curţii ar fi văzut că se micşorau mereu pînă se vor stinge deplin. Se vor stinge şi în sufletul lui ori vor fi acoperite doar de spuză ca într-o vatră cu focul nestins? Era mai tăcut decît la alte întîlniri. Poate cîştigase mai multă înţelepciune de pe urma călătoriei sale lungi, cu toate că Augustin se îndoia. Iar din poveştile acestuia ar fi trebuit să înţeleagă că flacăra aceea poate arde liniştit,

potolit, luminîndu-i calea şi dînd vieţii sale un înţeles mai adînc decît o arşiţă pustiitoare, mistuind totul şi lăsîndu-i doar cenuşa şi chinul. Numai că pentru a fi aşa trebuia să facă o altă aşezare în inima lui.

Nu mai ştiu cînd Ioan din Cremona mi s-a alăturat. A venit el ori numai umbra lui îmi aminteşte cuvintele pe care le-am schimbat sau ar fi trebuit să le schimbăm împreună? Aducînd cu ele puţină lumină convoiului nostru tăcut. Călăream parcă alături, în timp ce Augustin şi Boier Prâslea au rămas în urmă. Priveliştea se schimbase, deşi o recunoaştem: bătusem de multe ori împreună drumul la curtea Boierului Stanciul. Cărturarii erau aşteptaţi întotdeauna cu dragoste, ca nişte prieteni scumpi ce ne erau. Poate vorbea Bătrînul, poate noi. Poate toţi sau nici unul. Auzeam şi glasul Siminei şi scîncetul copilului. Era acolo multă bucurie şi multă lumină, chiar dacă uneori cîte o umbră se lăsa peste feţele lor.

— Tare-aş vrea, îmi auzeam vocea, să avem puţin răgaz şi să petrecem mai multe zile împreună, aşa cum le doresc de multă vreme. Curînd voi pleca la Chilia şi de-acolo mai departe. Cine ştie cînd ne vom revedea. Şi rămîn atîtea de făcut şi de înţeles.

— Sîntem amîndoi mereu pe drumuri, chiar dacă nu pe acelaşi drum, deşi al unuia nu se deosebeşte prea mult de al celuilalt, mi-a răspuns blînd, fiind pentru aceeaşi slujbă. Cu cît ne-am văzut mai rar, cu atît bucuria a fost mai mare. Gîndeşte-te că s-ar fi putut întîmpla, după întîlnirea noastră de la Fiore, să nu ne mai vedem niciodată.

— Aşa-i şi mi-ar fi părut rău.

— Căile cărturarului sînt altele decît ale oşteanului.

— Uneori se pot urma şi împreună, mai ales de cînd cărturarii trebuie să fie şi oşteni, cum spune Augustin.

— Are dreptate, aşa cum are aproape întotdeauna.

— Îmi pare rău că pleacă.

— Tuturor ne pare rău. Mie în primul rînd. Aş fi voit să ducem la bun sfîrşit măcar catechismul pe care l-am început. Şi cîte altele.

— Mi se pare că lucrarea voastră e prea timpurie, ca o primăvară venită înainte de vreme.

— Crezi că peste pomii în floare va cădea bruma sau va veni înghețul?

— Poate, nu sînt sigur.

— Nu sîntem siguri de nimic, dar dintre atîtea flori dacă rămîne una, ca să dea rod, sînt mulțumit.

— Numai să dea.

— Și-apoi noi ne urmăm lucrarea noastră, dincolo de celelalte. Putem schimba, dacă este nevoie, pana cu sabia. Vremile sînt tulburi, însă viața nu poate fi oprită. Se cade s-o trăim ca și cum ar fi limpezi. Poate focul pe care încercăm să-l aprindem se va stinge curînd; poate va rămîne un jeratic sub spuză. Adesea Cumpănă, în drumurile noastre, îngînă un cîntec și știu că-l va cînta și-n drum spre bătălie. Viața inimii își are socotelile ei neschimbate. Să nu ținem seama de ele?

— Dreptatea e de partea celor învățați, numai că eu mă gîndeam la altceva, și-mi pare că pentru asemenea lucrare nu sîntem încă pregătiți.

— Știu, dar noi tocmai această pregătire o încercăm. Cele ale sufletului merg mult mai încet decît altele.

Cei doi din urmă se apropiaseră, intrînd în rînd cu noi. Drumul se lărgise dintr-o dată, dînd într-o luncă întinsă unde era satul. Deasupra, pe o coastă se afla curtea Boierului Stanciul, care ne aștepta. Arăta ca și Popa Nicodim în drumul nostru spre Severin, dar era încă în picioare. Am petrecut după-amiaza și seara aceea liniștită în pridvorul larg al casei. Bătrînul și Augustin erau înăuntru cu vorbele lor. Boier Prâslea poruncea slujitorilor cele trebuincioase pentru a doua zi, ferindu-se de ochii Bătrînului, care-l mustrau pentru întîrzierile lui. Trecuse doar, și încă demult, primul prag și nici nu se gîndea la cel de-al doilea. Avea calul bun și armele pregătite. Brațul îi era puternic. Îi lipsea doar dreapta cumpănă sau era vinovată, în primul rînd, lipsa de așezare?

Noi doi eram împreună cu Simina. Într-un leagăn de lemn încrustat Șerban cel mic, copilul nostru, cel din urmă, dormea. În timp ce bătrînul se pregătea să plece, el venise ca să-i ia locul. Porțile se închid și se deschid fără încetare. Se trece și se petrece pe sub ele. Drumu-

rile leagă cele două tărîmuri și pe ele sînt totdeauna călători, unii care vin, alții care se duc.

Ioan din Cremona privea stîlpii încrustați ai pridvorului, unul din cele mai frumoase și mai primitoare din cîte a întîlnit. La un colț al casei, bradul Siminei. Și-a amintit că și copilul trebuie să aibă pomul său. La celălalt colț se vedea un măr proaspăt sădit. Bradul viu părea el însuși un stîlp cu crengile lungi, jos la pămînt, descrescînd apoi mereu pînă la vîrful gata să susțină, dacă nu cerul, măcar o streașină. Poate unul din acei brazi de nuntă atîrnați de prispa casei ani în rînd, pînă se uscau și erau schimbați cu alții, să-i fi dat meșterului gîndul stîlpului care va fi fost, la început, asemenea unui brad mărunt, mai lat jos, ca să se poată propti pe pămînt sau pe talpă, mai svelt sus unde urma să susțină, împreună cu alții, asemănători, acoperișul prispei sau al privariului. Același brad, cu aceleași virtuți, ca și ale celui din pădure, păstrate și-n lemnul cioplit. Apoi, cu timpul, partea de jos s-a subțiat și ea, luînd diferite forme, pînă la cele pe care le vedea, bradul înlocuindu-se cu un lemn mai tare, păstrînd însă amintirea și semnul. Semn care ori de cîte ori se află în fața privirilor este asemenea unui cuvînt ce-ți spune tot sau ca o prezență vie ce-ți amintește toate cele după cuviință. Poate și ca o poveste de demult ce te ia ca și-o apă mare, ducîndu-te-n trecut. Într-un timp îndepărtat ce-și prelungește bătăile clopotului pînă în clipa de față. Poate din ce în ce mai slab, răsunet ce se pierde încet.

Picioarele arcuite ale leagănului erau și ele încrustate pe margini cu cetină de brad, ca niște cununi deschise susținînd noua viață. Urmărea desenul dăltuit cu pricepere, în timp ce o asculta pe Simina povestindu-i ce i s-a ursit lui Șerban la naștere. Pentru că ursitoarele nu puteau nicicînd lipsi. Au fost așteptate a treia zi seara, după ce copilul a fost scăldat și înfășat. Li s-a pus masă mare, iar ferestrele și ușile au fost lăsate deschise ca să poată intra. Ursitoarele au venit tiptil, să nu le simtă nimeni, așa ca vîntul de la miazăzi. Poate și mama copilului să fi văzut cele trei zîne îmbrăcate în alb, apropiindu-se de masa cu pîine și sare, miere și vin, și cu trei bănuți de aur, ca să stea, să se așeze și să-i ur-

sească de bine. Singură moaşa se pare că le-a auzit menindu-i frumuseţe, înţelepciune şi vitejie, ca unui Făt-Frumos ce era. Ar fi voit şi el să audă cuvintele acelea fermecate. Erau însă cu mare primejdie şi nimeni nu ar îndrăzni să le rostească, pentru a nu rămîne mut. Ele sunau ca un cîntec încă neauzit de ureche omenească, perechi de sunete ciudate, cu înţelesuri tainice, dezlegate doar de cei pricepuţi, care puteau citi şi steaua copilului. Nu cunoştea semnele, nu auzise cîntecul, nu văzuse steaua. Zadarnic ar fi voit să fie altfel decît îi era scris. Dar i-a adus un chip făcut de Zugravul Ioachim, o bucată de hîrtie şi o pană, ca să aibă dragoste de învăţătură. De arcuri, săgeţi, săbii şi suliţi era plină casa şi nu trebuia decît să întindă mîna ca să dea de ele.

Ştia că va rămîne iarăşi pentru o vreme singură, dar acum avea bucuriile mamei. Va veni mai des pe la Argeş sau ne va aştepta pe noi, dacă nu vom pleca cine ştie unde cu curtea. Nu ştia că nu voi rămîne la Chilia ci voi pleca peste mare, la Castemuni, în slujba domniei. Şi nici altele ce i-ar mîhni inima, cunoscîndu-le.

Boier Stanciul ne-a chemat pentru a-şi încheia drumul. Fiecare îşi pregătea călătoria cea mare din timp. Este o trecere obişnuită, deşi cu totul neobişnuită. Nu pune nici prea multe întrebări, nici nu îngăduie tocmeală. Pentru acest somn mai adînc şi plecare mai lungă se fac anumite pregătiri, aşa cum s-au moştenit de la părinţi. Şi se fac din timp, aproape fiecare simţind cînd se apropie ceasul, toţi ceilalţi aşteptîndu-l ca pe ceva ce trebuie să vină, aşa cum vine noaptea după trecerea zilei sau cum pleacă cineva departe, pe un drum neştiut şi fără întoarcere, deşi dacă judeci mai adînc, ştiut de toţi şi cu o întoarcere, iarăşi, aşteptată, aşa cum primăvara se aşteaptă trezirea întregii păduri după somnul adînc, şi parcă fără sfîrşit al iernii.

Toate aveau un sfîrşit al lor, după cum tuturor le bate un ceas potrivit, aşa cum ni se sfîrşise şi drumul într-un ceas bun anunţat de orologiul firii noastre. De la Poienii Boierului Stanciul am călărit cale de două ceasuri pînă am ajuns într-un sat de munte, cum sînt atîtea risipite pe sub coaste. Satului îi spunea Cumpăna şi unul cu acelaşi nume era şi dincolo, în părţile ungu-

rene. Mai multe familii trecuseră muntele încă în vremea Voievodului Basarabă şi-şi aleseseră vatră nouă, în ţara acestuia. În vechea vatră au rămas alţii iar legătura dintre cele două aşezări se făcea fără întrerupere.

Am tras la o casă de vînătoare ridicată de mult de Boier Stanciul, sub pădure. Satul se întindea pe o vale destul de largă, iar pădurea sta gata să cadă peste el. Dincolo de vale, pe o coastă domoală cu pomi şi copaci bătrîni, se afla biserica înconjurată de morminte. Morţii şi vii sînt întotdeauna împreună, încît trecerea dintr-o parte în alta se face aşa cum te-ai muta dintr-un sat în altul, peste munte sau peste vale. Locaşul tocmai se repara pe cheltuiala bătrînului, ai cărui strămoşi îşi aflau cu toţii odihna acolo, unde va fi dus şi el să-şi înceapă călătoria cea mare.

Satul nu se deosebeşte cu nimic de altele. Undeva, destul de departe, îşi avea runcurile sau curăturile pentru semănat şi păşunile pentru vite. Nu într-un singur loc ci în mai multe, despărţite între ele de păduri. Copacii au fost mutaţi în unelte şi case, în tălpoaie şi grinzi, în stîlpi sau în te miri ce altceva. Înainte de a fi tăiaţi au fost cojiţi, ca să se usuce, aşa cum se obişnuieşte şi-n alte părţi, iar rădăcinile scoase şi arse. Apoi plugul şi-a început el lucrarea, ajutat de sapă şi seceră. Holdele nu sînt întinse, atît cît să le ajungă sufletelor din sat. Aveau însă vite şi oi multe, pădurea şi apa cu toate ale lor. Şi nu erau chiar puţine. Din partea lor nu se cerea decît vrednicia care nu lipsea, nici la ei, nici în alte locuri. Nu aveau popă, doar un diac fără ştiinţă de carte, care învăţase Utrenia pe dinafară. Tot la două duminici, şi uneori la sărbători, venea unul bătrîn din Poienii Boierului sau altul de la Brădetul. Bătrînul cunoştea bine tipicul şi avea bună ţinere de minte. Doar fiul său cel mic se afla la Cozia, să înveţe puţină carte pe lîngă deprinderea slujbei. Cînd va isprăvi se va întoarce şi bătrînul în Cumpăna lui, în locul său rămînînd cel cu ştiinţă de carte, cum se cuvenea să fie în satul în care Boier Stanciul îşi avea curtea.

Venisem să vedem cum merge lucrarea. Locaşul era bătrîn, de la strămutarea celor dintîi, şi acum trebuia schimbat întregul acoperiş, stîlpii pridvorului şi scara

tocită de atîția pași. Alături se afla și o troiță, fără podoabe, lucrată însă cu grijă, dintr-un stejar bătrîn căruia la venire i-au retezat coroana și l-au cojit. I-au cerut iertare după datină, ca să nu se supere pădurea, dar el urca pe o altă treaptă, preschimbîndu-se în cruce. În timp ce pregăteau vatra satului au trăit în colibe, iar pînă să poată înălța locașul meșterii au cioplit troița. La început nu a fost decît un stîlp fără căciulă, care arăta locul cimitirului și al bisericii ce era doar în gîndul lor. Nenumărați stîlpi mai mici au fost însemnați cu anume crestături la hotarele satului, în poiene și-n locurile unde urmau să se facă ogoarele. Împodobirea lor s-a urmat mai tîrziu, cînd așezarea a fost gata.

Stejarul cel mare, părintele tuturor celorlalți, a fost de la început dăltuit. Din trunchiul acela gros, așa cum stătea în picioare cu rădăcinile înfipte în pămînt s-au cioplit trei stîlpi, uniți ca la doi coți de la pajiște printr-un braț ce nu întrecea pe cei de margine, ca să închipuie semnul. Mai sus ca la trei coți de acest braț era un altul mai lat și care întrecea cei doi stîlpi mărginași. Închipuia și el crucea peste o roată mare ce cuprindea tot lemnul și nu avea spițe. Era cercul Soarelui peste care se așezase altă domnie. Deasupra de la linia cercului unde era închipuită bolta, porneau două apărători, nu prea late, sprijinindu-se de capetele dinafara stîlpilor, dînd tulpinei o înfățișare neîntîlnită. Mai sus, ca și cum ar fi fost susținută de grinzi, se lucrase acoperișul în patru ape, forma șindrilei fiind săpată cu dalta. Obiceiul era vechi și meșterii lucrau totul din secure și daltă, măsurînd cu ochiul și palma. Nu însemnau nimic, deoarece-i aveau chipul în inima și-n sîngele lor. În față stîlpii erau ușor încrustați în cercuri și cruci cu brazi așezați doi cîte doi. Pe laturi erau semnele fiecărei familii care a pus temelia satului.

Au adunat apoi lemnele și au pregătit toate cele trebuincioase pentru înălțarea locașului. Lucrarea a ținut mult, fără grabă, urmîndu-se anumite învățături. De la aceasta nimeni nu se îndepărtează. Lemnul trebuie tăiat în anumite zile și-ntr-un anumit fel. Pentru că nimic nu se face la voia întîmplării. Toate își au rosturile cunoscute și ținute. Nu era o întîmplare că se înlocuia acope-

rișul în Păresimi. Au fost alese aceste zile, și încă după prima sărbătoare a primăverii, pentru ca oamenii să se apropie curați de lemnele pregătite din vreme. Există unele sfaturi care nu figurează în nici o pravilă scrisă sau într-o învățătură alcătuită de cineva și dată spre împlinire cuiva, așa cum se petrec lucrurile în atîtea alte locuri. Sînt obiceiuri ce se păstrează din neam în neam, o datină pe care viața și viața inimii au statornicit-o sau doar a fost întrezărită de anumite cugete limpezi, fiind apoi primită de către toți. Altfel nu se poate înțelege statornicia ei și mai ales întinderea. Ele se află pe toate văile, în toate așezările și-n toate țările stăpînite de cei zece frați din vechime, urmașii lor stăpînindu-le mereu.

Este în firea lucrurilor ca apropierea de cele luminate să se facă după o învățătură și-n anumite împrejurări. Fiecare vîrstă cere o asemenea pregătire, chiar dacă nu se vede întotdeauna. Nu poți trece de la copilărie la tinerețe decît după ce într-un fel sau altul dovedești că ești vrednic. Trecerea peste un prag sau altul nu este nici ea lăsată la voia întîmplării. Nu ești socotit printre vitejii Măriei Sale dacă nu ai trecut anumite probe care pe lîngă curaj și vitejie arată și o anumită înțelegere lăuntrică. O inimă bună hotărîtoare pentru reușită. Cu atît mai mult atunci cînd ciopleşti o troiță, înalți un locaș, lucrezi o tîmplă sau un chip.

Copacii sînt însemnați din timp, mai ales în Săptămîna luminată. Se taie trunchiurile sau se cojesc, păstrîndu-se așa multă vreme, uneori ani, pînă se adună toate. Se lucrează chiar în pădure, unde se și lasă pînă le sosește ziua. Meșterii o aleg iarăși după anumite socoteli numai de ei cunoscute, începînd lucrarea după ce zile la rînd se pregătesc, păstrîndu-se curați, ca și lucrarea lor să fie curată. În acest fel nici un duh rău nu se va putea apropia de ea și de ei, slujitori ai luminii. Ei știu că se află într-o slujbă aleasă, cum știu și cei ce sînt în slujba domniei că cele împlinite au anumite rosturi dincolo de ei și nevredniciile lor. De aceea lucrarea lor se face cu anumită măsură, fără vorbă multă, cu gîndul la rînduială. Nereușitele, dacă sînt, și sînt foarte rare, se pun pe seama nepregătirii lor, nu a nepriceperii ori

a unor socoteli greşite. Pentru că toţi sînt iscusiţi şi lucrul merge fără greş, fiind urmarea unui obicei străvechi, repetat mereu pînă la o cunoaştere deplină. Iar dacă totuşi undeva este o sminteală, aceasta-i pricinuită numai de lipsa de reţinere şi pregătire. Învăţătura trebuie dusă fără şovăire, iar cine n-o face nu-i vrednic să intre în slujba cea aleasă. Nu întîmplător spălatul e cu apă neîncepută, iar drumul la pădure se face în zori, ca să nu întîlneşti pe nimeni şi soarele să-şi înceapă luminatul, dăruindu-le lor primele raze, celor ce-i slujesc. Nici unul din cei doi cărturari nu judecau cu asprime amestecul de credinţe, rămăşiţele unor datini străvechi şi sărbători dispărute, din care nu a mai rămas decît amintirea. Aşa cum ne-a spus Sihastrul din munte, la noi inimile erau pregătite să primească noua învăţătură, voind să spună, poate, că strămoşii dinspre mamă ai celor zece fraţi se închinau de sute de ani Soarelui, deschizînd calea către lumină. Iar vechile credinţe, privind viaţa şi moartea, roadele pămîntului, jertfele, vînătoarea, cinstirea pomilor şi a copacilor, adînc înrădăcinate, nu stricau cu nimic temeiurile ei.

Dincolo de înţelesurile adînci şi ascunse, părîndu-mi-se uneori că le-am pătruns, alteori, dimpotrivă, că sînt încă departe de mine, străduindu-mă totuşi să le aflu şi pentru înţelegerea mea şi pentru a voastră, sînt anumite datini pe care le-am însemnat ca să mă gîndesc apoi la rosturile lor. Le-am văzut la toţi cei ce pornesc spre anumite împliniri, dincolo de starea lor şi de locul pe care se află. Semn că izbînda este legată de ele.

Cînd se merge la vînătoare sau se face altă lucrare : semănatul ori uciderea porcului de Crăciun. Nimic nu se începe înainte de timpul de pregătire. E vorba de o părăsire de bunăvoie a unor bucurii pentru cîteva zile, ca astfel să-şi atingă ţelul. Nu poţi păşi pe ogor, cu seminţele în mînă dacă nu eşti curat. Altfel sămînţa nu va rodi. Poate este nevoie ca alături de puterile ei să fie şi alte puteri, ale celui ce îndeplineşte slujba, ca să le întărească ; poate slujba fiind una deosebită, cere pentru izbîndire o inimă bună şi curată. Şi care se poate primi numai în acest fel.

Uciderea porcului de Crăciun iarăşi este un obicei vechi. Este nevoie de el pentru întregul an, de aceea trebuie păstrat cît mai bine, în stare de curăţenie, aşa cum se face şi cu orice vînat străpuns pentru îndestularea omului. Dacă cel ce-l taie este întinat, carnea lui, în orice fel ar fi ţinută, va face viermi. Numai apropiindu-te de el neîntinat, tăierea se face fără sminteală şi se va păstra peste an curat. Între neprihănirea lucrului şi curăţenia celui ce-l face este o legătură strînsă şi ascunsă, ca între semănător şi rodnicia seminţei. Holda celui prihănit va fi plină de neghină, buruiana dracului, pe cînd a celuilalt, va creşte frumos şi curat, cum a fost şi inima celui, ce a semănat-o. Iar povaţa este trecută din tată în fiu şi, dacă ai norocul, poţi asculta uneori, aşa cum m-am învrednicit acolo în Cumpăna şi-aş vrea să auziţi şi voi, pe cîte un părinte care-şi sfătuieşte fiul cum şi în ce fel să se pregătească pentru orice clipă însemnată a vieţii şi lucrările legate de ea. Aşa cum mă silesc şi eu s-o fac cu voi.

Sfaturi pentru intrarea în pădure şi jertfirea copacilor. Pentru că tăiatul unui copac este o jertfă pe care n-o poţi face oricum.

Sfaturi pentru vînătoare, pentru oierit, pentru semănat, pentru cules, pentru rînduielile porţilor.

Sfaturi pentru plecarea la luptă.

Reuşita este legată de împlinirea lor din toată inima şi fără nici o sminteală. De fiecare sfat despre felul în care trebuie făcut lucrul este legată o învăţătură, potrivindu-se pentru el. Pregătire ce-ţi dă şi tăria trebuincioasă. Nu poţi merge la luptă fără o astfel de pregătire; bătălia cere anumite puteri cît mai întărite şi ele nu se primesc decît aşa. Nu poţi trece pe sub poartă, nu poţi străbate calea sau păşi peste punţi, nu poţi urca în munte. Fiecare din aceste fapte, ale minţii şi inimii, căci nimic nu se face fără o chibzuială şi o adîncire în cuget, fără un îndemn ce vine dinăuntru, ca să fie pilduitoare şi să atingă împlinirea, cer aceste tării ce sînt ascunse în noi, de unde trebuie doar să le trezim, să le scoatem.

Rodul va fi bogat pentru că puterea seminţei a fost întărită de puterea semănătorului obţinută printr-o anumită deprindere. Sau de puterea din sîngele vînatului din

fiecare primăvară. Hrana va fi curată pentru că primeşte ceva din virtuţile celui ce o pregăteşte. Vei fi biruitor în luptă pentru că pleci ales şi luminat, ca pentru îndeplinirea unei jertfe. Eşti şi acolo într-o slujbă aşa cum te afli în aceeaşi slujbă cînd ridici un locaş, cioplești un semn de hotar sau porneşti la vînătoare. Dincolo de aceste credinţe străvechi, lăsînd urme în toate lucrările omului, de aici şi din alte părţi, este vorba şi de o desăvîrşire în cele ale inimii. Peste datină s-a aşezat şi legea, căreia îi spunem obiceiul pămîntului, o lege privind cele ale sufletului, nu numai felul de a te purta între ceilalţi. Un viteaz, ca şi orice voinic, rîvneşte să intre într-o anumită rînduială, să urmeze îndemnurile, fiind într-un anumit fel ales şi însemnat prin însăşi lucrarea făcută, dacă nu-i cine s-o vadă şi s-o recunoască. Şi chiar dacă încercările se fac în văzul tuturor, pregătirea este tăinuită, aşa cum ascunse sînt toate singurătăţile şi renunţările. Ele sînt ale inimii care bate fără să ştie nimeni de ea, decît cel ce trebuie şi te îndrumă.

Mai era şi o altă pricină pentru care lucrarea se făcea în acele zile. Trebuia să fie gata de Sărbătoarea primăverii şi după cum se făceau toate erau încredinţaţi că va fi isprăvită înainte. Troiţei i s-a făcut un acoperiş nou, cel vechi fiind ros şi crăpat. Locaşului rămăsese să i se bată doar şindrila. I se făcuse un pod nou, cu o boltă în locul tavanului drept, căpriorii erau aşezaţi, draniţa pregătită, cuiele de tisă făcute. Stîlpii pentru pridvor au fost lucraţi în iarnă, din lemn de păr, pregătit cu mult timp înainte. L-am cunoscut bine şi pe lemnarul care-i tăiase şi-i cioplise, fiind în fruntea întregii lucrări. Era un bărbat înalt, trecut de cincizeci de ani, plăcut la înfăţişare, cu privire limpede. Un adevărat *magister lignorum,* căreia i se spune în unele locuri bărdaş, pentru că lucrează cu barda, în altele cioplitor, tîmplar, de la tîmpla pe care o face, sau dulgher.

Stîlpii au fost rînd pe rînd înlocuiţi şi am putut vedea deosebirea dintre cei vechi, netezi, puşi să susţină doar acoperişul, şi cei de acum, încrustaţi, puterea fiindu-le întregită şi de frumuseţe. Erau ca nişte tulpini drepte, mutate din pădure aici, pentru a susţine acelaşi cer de dincolo, păstrîndu-şi virtuţile, deşi nu mai arătau

ca acolo. Albi și frumoși. Liniile din daltă sau crestăturile le dădeau o înfățișare zveltă pe care nu o puteau avea decît aici în noul lor loc, chiar dacă aveau aceeași menire. Se schimbaseră și scîndurile împrejmuitoare ale pălimarului, lucrate și ele altfel decît înainte, cu tăieturi rotunjindu-le capetele și lăsînd între el puțin loc. Treptele erau mai largi și mai dese.

Am fost să-i văd și casa. Pentru că bătrînii, după ce au pus semnele și au curățit locurile, și-au ridicat case cu prispă, așa cum le cunoaștem. Nu erau prea mari, dar încăpătoare, mai ales că alături de fiecare se mai află alte clădiri pentru vite și unelte. Casa lemnarului era însă mai nouă și deosebirea dintre ea și cele vechi arăta unele schimbări, nu prea mari, mai mult întărirea celor vechi, de folos nemijlocit, prin cele de acum, împodobite și mai îngrijit lucrate. Era mai mare și mai înaltă, iar în față avea un mic privariu. Un strămoș al său, al cărui nume era crestat pe o grindă, făcuse locașul vechi, iar copilul său cel mic îl însoțea la toate lucrările, ca să-i prindă din timp tainele.

Am văzut și stîlpii de la răscruce sau cei de la hotar. Unii au rămas ca pe timpul bătrînilor, cioplíți ușor și încrustați pe margine, avînd deasupra o căciulă ca să-i ferească de ploaie. Alții erau scobiți și dăltuiți, terminîndu-se în vîrf cu trei semne de grosimea stîlpului, cel din mijloc mai înalt decît celelalte. Alții sfîrșeau prin două, ușor înclinate în afară, sprijinind rotundul Soarelui. La unele două mici cornițe, schimbate apoi în alte semne, peste lumina primă statornicindu-se aceea care a rămas. Fiecare stîlp își are rostul lui : fie arată hotarul, fie se află la o răscruce, fie undeva unde locul amintește o întîmplare de demult. Într-o poiană, unde la o întîlnire cu un zimbru unul din voinicii satului a pierit, a fost așezată o troiță și s-a făcut și o fîntînă cu cumpănă. Fîntînile sînt numeroase și poate că și numele satului vine de la ele. Sau poate și din pricină că oamenii așezării au o fire cumpănită, spre deosebire de vecinii lor mai iuți și mai grăbiți în toate.

În jurul bisericii e cimitirul. În poiana aceea în care a fost înălțată au rămas mulți copaci, dintre care abia se vede. Din loc în loc se află și cîte un pom, mai mult nuci

și pruni, deși prin grădini sînt toți ceilalți: cireși, peri, meri. Cimitirul e împrejmuit cu un gard de tufe dese și înalte. La intrare e una din acele porți cu stîlpi și acoperiș cum se află la orice casă, doar că aici este mai mare și mai înfrumusețată.

Totul e viu în împărăția celor ce au plecat. Pentru că lemnul, fie că este cu rădăcinile în pămînt, fie strămutat sub formă de grinzi și stîlpi, e un material viu, nu se pierde. Cel mult se preschimbă în altceva. Pădurea arată viața cu toate primenirile și schimbările ei, De la rădăcină se înalță din vreme tulpini tinere ca să înlocuiască trunchiurile bătrîne care cad, întorcîndu-se acolo de unde au ieșit, dînd viață celor ce urmează la rînd. Frunzele cad și în fiecare an îngrașă pămîntul, împreună cu altele multe ce-și schimbă doar înfățișarea și locul. Rămînînd însă acolo, trecînd doar în altceva. Așa cum pădurea rămîne vie, orice formă ar primi, chiar forma unui toiag care, prin cine știe ce întîmplare poate să se facă iar ce a fost. Lemnul păstrează în el putința unei întoarceri la starea lui dintîi și de totdeauna. Și povestea aceea frumoasă ce este și la noi și-n alte părți ale lumii, a păcătosului ce a sădit cîrja pustnicului, udînd-o cu lacrimi pînă a înfrunzit, semnul ispășirii și al iertării, are un tîlc adînc la care m-am oprit adesea și nu numai eu. Atîția dintre copaci se strămută în altă parte, tăind doar o creangă, o mlădiță și adîncind-o în pămînt unde prinde rădăcini. Virtuțile lemnului rămîn deci și după tăiere și stîlpii puși la căpătîiul celor plecați nu fac decît să amintească acest lucru, întărind credința în această trecere și prefacere într-o stare ce se poate cîndva schimba în alta, așa cum se schimbă și pădurea.

Toamna codrul se pregătește pentru moarte, moarte însoțită cîndva de o spaimă a neîntoarcerii, deși mai tîrziu omul și-a dat seama că este mai mult o odihnă, un somn, așa cum este înțeleasă și plecarea pe celălalt tărîm, drept o trecere, ceea ce amintește și întoarcerea, așa cum pădurile și grădinile se deșteaptă primăvara, reînvie, se întorc la viața pe care nici nu au întrerupt-o, ducînd-o mai departe într-un fel ascuns. Cum se întîmplă și cu grăuntele de grîu care nu aduce roadă dacă nu piere.

Primăvara e una din marile sărbători, dacă nu cea mai mare. Sărbătoarea întoarcerii la viață. Sărbătoarea luminii ce a biruit întunericul, a vieții ce s-a ridicat deasupra morții. Nu înseamnă că nașterea sau jertfa nu sînt prețuite. Pentru că dacă nu ar fi fost nașterea, nu era cu putință nici jertfa, nici plecarea, nici întoarcerea. Nașterea e începutul, chiar dacă toate par fără început și fără sfîrșit. Ne aflăm în mijlocul firii și trecem din ea lăsînd-o în urmă neîmpuținată și nestricată. Totuși pentru noi este unul: e trecerea pe sub întîia poartă, venirea în lume, fără nici o făgăduință și fără a trece peste rînd. Una din nașteri, pentru că adevărata noastră naștere e aceea a cunoașterii. Nu sîntem noi decît atunci cînd începem să înțelegem și să cunoaștem. Această naștere a priceperii e mult mai tîrzie și de mai mare însemnătate, chiar dacă povestea ne spune despre Făt-Frumos că avea încă din copilărie tăria și înțelepciunea unui om mare. Poate pentru a ne aminti că această naștere de-a doua, atunci cînd se face, schimbă totul, schimbîndu-ne și pe noi.

Viața îngăduie atîtea deschideri încît bogăția ei este amețitoare. Dacă e să ne gîndim doar la trecerea noastră prin ea, la înfrățire, la cele ce rămîn sau ne însoțesc, după felul în care știm să durăm și să ne durăm în noi înșine și-n afară de vreme, locașul acela ce nu are loc, poate unul învăluit în ceață sau pierdut într-o lumină văzută doar cu ochii minții, și-ar fi deajuns. Viața cunoaște bucurii și întristări, lumini și umbre, zîmbete și lacrimi, seninătate și durere. Peste toate însă — și atîrnă de noi să fie mai slabe sau mai tari — simțămîntul trecerii e cel ce le topește parcă pentru a-și face doar el loc, atunci cînd bănuim, nu departe de noi, bătaia aripii acelei păsări ce se apropie ca să ne poarte sufletul în împărăția ei. Dar pentru că trecerea e înscrisă și ea în desfășurarea firii, simțămîntul trece și el, cum se risipesc toate, pentru a se aduna cîndva din nou. Iar dacă uneori Făt-Frumos moare pentru a învia, trezindu-se dintr-un somn adînc și greu, este tocmai pentru a ne arăta putința de înnoire, prelungindu-și într-un anumit fel ființa și ființarea. Ființă ce poate continua un timp fără ființare, pentru că se mută în alt loc, primind o altă stare, pînă

în clipa întoarcerii cînd ființa se va regăsi întru aceeași ființare pierdută. Dacă ceea ce este înscris în ea și-a făcut loc în viață, calea întoarcerii este cu putință, pentru că ea s-a întors în călătoria ei cea mare la același sîn ca putere adormită, ce se va trezi cîndva, așa cum în fiecare primăvară copacii și florile, pomii și buruienile se deșteaptă la viață.

Jertfa, fără de care nu-i cu putință împăcarea, își are un rost adînc. E un preț ce leagă cele de dinainte de cele ce au urmat, în așa fel încît oriunde ne-am opri, celelalte sînt și ele prezente, fie doar numai ca amintire. Și dacă stăruim asupra uneia, înseamnă că stăruim asupra tuturor. E o parte dintr-un întreg pe care-l avem mereu în fața ochilor cugetului, chiar dacă am fi înclinați uneori să ne oprim mai mult asupra uneia din cele trei fețe. Iar dacă privim mereu înainte este pentru speranța într-o lumină ce răsare după întuneric, așa după cum după întunericul și somnul iernii este speranța zorilor și razelor de primăvară. A unei noi vieți urmînd celei vechi, ducînd-o mai departe și-ntr-un anumit fel îmbogățind-o. E o nouă zodie sub care toate se desfășoară într-o întoarcere ce se repetă an de an, deschizînd calea către o statornicie, aducînd în gîndul nostru îndrăzneț vremea de dincolo de vreme. O veșnică întoarcere, făcută din toate cele ce pleacă, semnul celor ce vin. Cele ce sînt se află și-n cele ce nu sînt, după cum cele din urmă le cuprind și pe cele dintîi.

Că este vorba doar de o călătorie, o spun toate obiceiurile, mai ales prezența bradului, martor al nașterii și al nunții. Nu putea lipsi la această din urmă nuntă, fiecare poartă presupunînd trecerea și schimbarea. Nunta este și ea aceeași trecere dintr-o stare în alta, de la o vîrstă la alta, așa cum va fi și trecerea din urmă, dintr-un loc în altul, dintr-un tărîm în celălalt, într-o mare împlinire. Aceiași stîlpi ce sprijină cerul susțin și această viață și trecerea dintr-o parte în alta. Sînt ca o punte dintre cele două maluri despărțite de o apă. O despărțire doar pentru un anumit timp, după care ne vom întîlni cu toții acolo, pe celălalt mal, în așteptarea unui ceas al întoarcerii tuturor.

Am văzut multe asemenea semne de trecere şi acestea din Cumpăna erau doar mai îngrijite decît altele. Odată cu înnoirea locaşului fiecare familie s-a simţit datoare să vină şi să înlocuiască stîlpii măcinaţi de ploi şi de vînt, căzuţi sau aplecaţi într-o parte. Unii poate că s-au aplecat de tot, întorcîndu-se în ţărîna din care au ieşit. Şi aici, aşezarea fiind destul de veche, mai ales în acele locuri unde a fost pus semnul, iar aşezările sînt departe şi nu-i cine să-l schimbe la vreme. Stîlpii noi nu se deosebesc de cei vechi, doar că sînt lucraţi cu mai multă grijă, nu de vreun meşter, ocupîndu-se doar de ei, ci de fiecare, căci atîta pricepere are orice om al pădurii, ce s-a născut cu barda în mînă şi n-o părăseşte pînă la sfîrşit. Adesea este însemnată pe stîlp sau este pusă în mormînt.

Stîlpul arată locul unde odihneşte cel ce a plecat. Este lucrat în fel şi chip, dar crucea nu-i lipseşte, nici semnul familiei ce se pune şi la stîlpii de hotar, pe grinzile casei şi pe toate bunurile. Uneori au anumite adaosuri ciudate, amintind credinţele străvechi în cinstea Soarelui, Lunii şi Stelelor, adică aceeaşi statornică îndreptare spre lumină. Spre lumina fără de care viaţa nu ar fi cu putinţă. Două semne mi s-au părut cele mai frumoase din cîte am văzut, pentru că toate te fac să te opreşti şi la fiecare vei găsi ceva ce este numai al lui, încît deşi par că sînt la fel, sînt atît de deosebite. Un stîlp asemenea celui de pe medalionul nostru cu îngemănarea arătînd legătura veşnică dintre cele două suflete. Lucrat dintr-un singur trunchi de stejar, despicat abia între braţele lungi şi cele de deasupra. Îngemănarea se face prin braţele de mijloc şi sus, deasupra celor două braţe, printr-o legătură ce trece dincolo de fiecare braţ şi unde se scrie numele celor doi. La mijlocul fiecăruia roata soarelui cu şase spiţe : între întuneric şi lumină cei doi se înfrăţesc ca nişte fii ai luminii. Pe braţul de sus al fiecăruia, bradul, bradul vieţii, bradul de la cele trei porţi, semnul acestei treceri, în leagăn, la vatră şi-n groapă, tot un leagăn şi o vatră, tot naştere şi nuntă. Pe margini, prin linii drepte, nu prea adînci, erau tăiate aceleaşi mici cruci împodobite cu frunze de brad şi cu linii şerpuitoare, abia însemnate, ca şi cum toate trebuie să se piardă

într-o ceață ce desparte cele două lumi, unind însă două suflete.

Celălalt pe care l-am văzut și aici și-n alte părți, aproape la fel, este fie un stîlp golaș, fără încrustături, sfîrșind în trei brațe egale, deasupra celui mai mic, de la mijloc, fiind o pasăre de lemn, fie unul împodobit cu multe crestături, foarte înalt, cu aceeași pasăre gata să-și ia zborul, cu picioarele lungi, ce par și mai lungi din pricina înălțimii stîlpului. Aceasta-i pasărea măiastră, pasărea fără somn, pasărea de suflet. Este semnul plecării, poate și al întoarcerii. Pentru că pasărea purtătoare de suflet, dacă-l duce, îl poate și aduce. Poate e numai zborul, semnul trecerii prin văzduh, unde-l așteaptă vămile, tot atîtea locuri de popas și de trecere, poate și de încercare, ca și celelalte de dinainte. Mai ales la ultima sufletul trebuie să-și răscumpere trecerea, de aceea se pune în mîna celui ce se duce un bănuț de aramă ca să aibă cu ce plăti vama.

Pentru această trecere pregătirile se fac din timp, așa cum le-a făcut și Boier Stanciul. Pentru că și el a fost crescut în aceleași credințe și, deși a fost unul din marii dregători ai Măriei Sale, cu știință de carte, viteaz și umblat prin lume, și-a întocmit toate ca orice pămîntean de rînd. N-a lăsat cu limbă de moarte ci și-a însemnat din vreme pe hîrtie, cu mîna lui, partea sufletului, o pădure mare, bătrînă, de la Cumpăna, dintre cele două pîraie, întinsă la miazănoapte pînă la stejarul cu iască, iar la miazăzi pînă la cărarea ce dă în drumul mare, livada cu casă și prisaca, mai jos de aluniș și o ulcică cu ducați de aur ca să se înalțe, acolo, în Poiana Cerbului, un schit, pînă atunci pomenirile făcîndu-se la Brădetul, unde se afla pomelnicul celorlalți, părinții și moșii, care și ei lăsaseră, fiecare, partea lor de suflet. A poruncit să se facă fîntîni noi în locul celor prea vechi și măcinate de vreme, dar și altele, săpate acum, pentru sufletele însetate, să-și stîmpere arșița în zborul lor. Și troițe și pomi sădiți pe lîngă fiecare și lavițe, să fie drumeților loc de odihnă. Fîntîni de toate felurile și stîlpi noi, ca să nu rătăcească cei ce îi vor vedea.

Stîlpii cei vechi ai Ursenilor, din jurul locașului de pe coastă, erau încă în picioare : au fost lucrați din lemn

tare. Erau acolo trei rînduri de oameni : primii, cei ce au trecut muntele, moşul care a pierit la Perişani şi bătrînul ce s-a stins înainte de vreme. Toţi cu soaţele şi copiii. Lemnarul a făcut două pomelnice noi. Tot el va face tîmpla şi scaunele cele mari, tronurile, şi împreună cu alţii locaşul cel nou cînd îi va veni vremea. La unele din vechile morminte se mai afla în picioare suliţa de brad ; alături de ţăruş şi de stîlpul cu cruce troiţa rămînînd la locul săvîrşirii, lîngă fîntînă, fiecare din acestea fiind un semn pentru aceeaşi călătorie pe care Boier Stanciul se pregătea s-o facă.

N-o făcuse în pripă, ci aşa cum toate se urmează la noi, ca şi vremea, într-o curgere fără grabă. Ziua de mîine nefiind sigură, rînduiala se ţine chiar dacă cel plecat este în război şi nu se mai ştie nimic de sufletul lui. Pentru odihna lui se împlinesc totuşi toate, ca şi cum ar fi de faţă. Se încearcă mai înainte să-l găsească pentru a fi pus în groapă, măcar acolo, departe de casa lui. Este poate şi o teamă de cei fără odihnă, care pot tulbura liniştea şi viaţa celorlalţi.

Satul este o vatră puternică ce-şi uneşte copiii prin aceste credinţe, multe la număr, însoţind viaţa fiecăruia şi a tuturora, în clipele ei cele mai de seamă. La toate trecerile şi întrecerile, la toate popasurile şi lucrările. Legături nevăzute, dar statornice şi tari, dîndu-le şi puterea de a birui toate, dar şi împotrivirea la cei ce vor să le strice. Iar cei ce nu ţin seama de ele sînt scoşi din vatră şi trebuie să-şi ducă viaţa, singuratici, pe coclauri, ca nişte străini şi nişte furi. Sînt primite din moşi-strămoşi, neclintite, fără putinţă de schimbare. Poate sînt urmarea unor încercări făcute mereu şi a unei cunoaşteri ascunse, cu o îmbogăţire fără oprire, datorită faptelor noi şi oamenilor ce se primenesc, asemenea pădurii.

Domnia pădurii nu-i de mirare pentru fraţii ei, oamenii. Nu se depărtează de ea, nu se pot lipsi nici măcar de frunza din care cîntă pe drum sau la popasuri, mai ales în înserările blînde cînd soarele piere şi începe stăpînirea nopţii. Cînd este clipa de taină, adăugînd ceva din inima lor la cele moştenite. Un cîntec sau o poveste ce cresc şi ele, fără zarvă, ca toate celelalte.

Nu sînt în aceste așezări și locuri numai bucurie și pace. Sînt și multe dureri și vrajbă, ca între oameni. Neînțelegerile se judecă de către bătrînii satului, sub bradul de judecată, la umbra căruia se adună. Sau sub stejarul de la hotar. Durerile sînt primite ca ceva peste care nu poți trece, fiind socotite, asemenea bucuriilor, frînturile alcătuind viața trăită de toți pentru că ne-a fost dată. Nu neapărat o nepăsare, ci mai degrabă o înțelepciune ce izvorăște din primenirea fără sfîrșit a tuturor; ca și o roată ce se învîrte neîncetat, purtînd mereu pe obezile ei alt pămînt și nisip, deși același. Toate au un rost al lor, fiecare cunoscîndu-și rostul lui, al celorlalți și a celor întru care viețuiesc.

Viața inimii încearcă și ea această cumpănire și dacă mîhnirea și zbuciumul nu sînt întotdeauna alungate de bucurie și împliniri, între ele este totuși o împăcare adusă de cîntec sau poveste. O pace pe care tare-aș fi bucuros dacă și voi, cei ce-mi veți lua locul, veți ști s-o aduceți nu numai în voi, dar și în alții, așa cum am făcut noi, urmîndu-i Boierului Stanciul.

Am ascultat multe cîntece și povești, gînduri înțelepte și vorbe de duh, strigături, descîntece și bocete, colinzi, ce arată o mare bogăție a inimii. Cît timp vatra este tare și legăturile strînse, ele-și urmează viața. Cînd se vor rupe se vor destrăma și prețurile acestea adunate cu trudă din neam în neam sau poate se vor schimba în altele. O altă vatră cu alte prețuri. Ori tot cele vechi, primind o altă înfățișare, după noi întîmplări și alți oameni. Alții, deși aceiași.

Erau toate în bună rînduială. Lucrarea se isprăvise și locașul arăta de-acum altfel. Și semnele și poarta. Și stîlpii.

Boier Stanciul, a poruncit să fie dus la casa de sub pădure. Se apropia primăvara cu Sărbătoarea Învierii.

Și-a luat rămas bun de la toți, ca de la niște prieteni buni, pe care trebuie, cu toată părerea de rău, să-i părăsești.

A mai spus o dată ce trebuie să se facă pentru sufletul său. Apoi a plecat tocmai cînd clopotele își înălțau chemarea.

Să-i fie țărîna ușoară.

Zările

Gîndurile lui Ioan din Cremona și vorbele și faptele lui în această împrejurare plină de spaimă și neputință le-am aflat de la el, deși nu trebuia să mi le dezvăluie în întregime. Le bănuisem, le pricepeam, le-aș fi trăit și eu, aflîndu-mă în locul lui. Vremea se grăbește și noi, nu avem încotro, trebuie să ne supunem acestei grabe. Se afla în mare cumpănă, cum nu a mai fost niciodată în viață. Și cîți alții asemenea lui, poate. Pentru că zadarnic înțelegea lucrurile, pătrunzînd și rostul lor, jertfa rămîne jertfă, chiar dacă se putea crede că, pînă în cele din urmă, a fost primită cu bucurie și de cel jertfit. Era mai tulburat ca oricînd, nu o stare sufletească de cîteva clipe sau ceasuri sau zile, o tulburare fără sfîr-

şit şi parcă, pe măsură ce nisipul își lăsa firele, mai adîncă și mai puternică.

Încerca s-o alunge, nu reuşea. Îşi abătea gîndurile la alte întîmplări, se întorcea însoţindu-l ca o umbră tot atît de credincioasă ca aceea ce nu ne părăseşte pe noi niciodată. Şi cred că nici pe el. Cu atît mai apăsătoare cu cît bănuia că acesta va fi sfîrşitul. La care se adăugau atîtea alte pricini ce-i făceau inima grea şi sufletul pustiu.

Bănuia, dar de la ceea ce se poate întîmpla pînă la împlinire este o cale lungă. Pot apoi interveni atîtea lucruri neprevăzute şi amănunte necunoscute. Nu avea nici o putere, nici nu se putea amesteca în lucruri ce priveau ţara şi curtea domnească, chiar dacă era chemat anume să vegheze la viaţa sufletească a unor fiinţe ce-şi urmau drumul dincolo de prezenţa lui sau a altuia. Această cale deosebită de a altora, pe care se cuvenea s-o cunoască şi s-o susţină.

Doamna Mara nu i s-a plîns niciodată, deşi o vedea adesea cernită. O tristeţe ale cărei cauze le bănuia mai mult. A încercat s-o risipească fără a întreba nimic despre ea. Dacă dînsa nu găsea de cuviinţă să-i împărtăşească nemulţumirile şi durerile, nici el nu putea intra cu sila în sufletul ei. Acum însă nu s-a mai retras în sine ori nu a avut puterea să-şi ascundă amărăciunea. Sau poate a fost nevoie de această gravă tulburare, picătură ce a făcut să se reverse cupa prea plină.

Nici nu ştia de unde să înceapă, la cine din cei amestecaţi în aceste întîmplări să se oprească. La nedumerirea şi durerea cui, neţinînd seama de el, ci doar de cei loviţi de-a dreptul. Deşi nu putea spune că nu era şi el în aceeaşi cumpănă, dacă se cerceta privind şi în jur cu mai multă stăruinţă. Se afla la Cetatea Giurgiului cînd a venit omul nostru de la Dârstor, aducînd veşti bune pentru ţară. Convoiul s-a pus îndată în mişcare şi calea cea mai scurtă, şi poate şi cea mai fără primejdii, era aceea a apei. Mai făcuse călătoria, dar fluviul acesta minunat te atrage mereu ca un prieten iubit de care nu te poţi, cu uşurinţă, despărţi.

Erau cîteva vase nu prea mari. Unul, înainte, deschidea calea. Al doilea cu Voievodul şi vitejii lui. Al-

tele, apoi, cu oștenii de pază și cu tot ceea ce se cuvine a însoți pe Domnul țării.

Călătoria a fost scurtă, nici două zile.

Voievodul era îngîndurat și nimeni nu-i tulbura gîndurile.

Ioan din Cremona privea adesea pînza albastră peste care lunecau fără zgomot în acel început de toamnă a anului 1409, gîndindu-se cum vremea și viața se duc asemenea apelor, încercînd să se oprească la ceea ce rămîne, la ceea ce a făcut să stăruie peste timp și dincolo de bietele noastre zile.

Cîte nu s-au întîmplat în ultima vreme! Abia a avut răgazul să se gîndească la ele. Și i-au adus atîta tulburare și neliniște. Poate și limpezirea zărilor, așa cum nădăjduiește Voievodul, chiar dacă pentru scurt timp. Pentru că a fost destulă întunecimea de pînă acum. Se cuvine să ne bucurăm de lumina ce am aprins-o în noi și să-i întreținem flacăra. Acesta-i gîndul cel mare al Voievodului și trebuie să fii orb ca să nu vezi calea pe care o deschide. Canonicul de Peč s-ar fi grăbit, aflîndu-l, să sperie curia și toate cancelariile învecinate, pentru că el nu a înțeles nimic din zbuciumul acestei țări și din bogăția acestor suflete. Și ca el atîția alții. Nici Sigismund nu credea că va pricepe, deși Augustin de la Cârța se va strădui să-l înduplece. Ar fi fost bine să avem măcar înțelegerea dacă nu și sprijinul și ajutorul său, pentru ca Voievodul să-și poată duce, nestingherit, la îndeplinire planurile. Poate Iagello, fiind atît de departe, va fi mai îngăduitor, deoarece nu-i de-a dreptul amestecat în aceste încîlcite ițe și căi întortocheate. Neîndoios vor pricepe venețienii și se vor bucura: înseamnă că vor avea și ei liniște, iar negutătoriile vor merge înainte, spre slava lui Mamon și a fiilor săi. Dar ceea ce-l îngrijora mai mult era că nici cei de la Roma nu se vor putea smulge dintr-o obișnuință și o prea ușoară deprindere a gîndului de pînă acum. Și dacă și această legătură era pierdută, atunci a pierdut totul și toate speranțele ce s-au pus în el și toate nădejdile aprinse se arătau zadarnice.

Cine să mai urmărească cu luare aminte desfășurarea întîmplărilor? Să le pună apoi alături de celelalte.

Nu cu grabă, nici cu supărare. Să deschidă harta şi să privească locul în care se afla. Toate sînt limpezi, încît se întreba de ce atîtea vorbe pentru asemenea lucruri. Nu cerea nici măcar bunăvoinţă. Nu voia să cheme în sprijinul nostru nici prietenia, nici inima. Cerea doar minţi treze şi judecăţi sănătoase. Linia aceea albastră era bătrîna Dunăre, iar unde-şi afla sfîrşitul în Marea cea Mare se afla Cetatea Chiliei. Poate-şi găsea şi pacea, deşi se îndoia. Nu făcea altceva decît să sporească valurile şi să se zbuciume în bătaia vîntului, aşa cum se zbuciumau toţi. În dreapta Dunării sînt păgînii, ameninţare nemijlocită, neîntreruptă şi neîntîrziată a Ţării Româneşti. Va veni la rînd regatul lui Sigismund şi Ţara Moldovei. Bizanţul, deşi nu s-a prăbuşit încă, trebuie scos din socoteală, pentru că-şi ducea zilele de azi pe mîine şi numai despărţirea de-o clipă a osmanilor în mai multe tabere, îi întîrzia pieirea. Se putea urmări desfăşurarea puterii fiecăruia. Soliman se afla în Rumelia. Mohamed era dincolo în Anatolia. Unul din ei va cîştiga şi atunci va începe o nouă vreme de jafuri şi cuceriri. Emiratele ridicate de Timur după Bătălia de la Ankara sînt prea mici şi nu vor putea sta împotrivă. Puterea noii împărăţii va fi mare. Erau ocupate Macedonia şi Grecia şi toate ţaratele şi principatele acelea mărunte din Balcani. Doar Ştefan Lazarevici a reuşit, nu se ştie pentru cît timp, să se desprindă de turci. Întinderea acestei stăpîniri nu se potriveşte cu a Ţării Româneşti şi a Ungariei. Dar face oare cineva sforţarea să se pună în locul celor de aici? A celor de pe Dunăre, de la Cetatea Giurgiului? Deocamdată în aşteptare. Privesc în zare către miazăzi, de unde azapii şi akingiii trec mereu Dunărea. Pot privi liniştit pentru că dincolo, în Voievodatul Transilvaniei şi-n Ungaria, puterea e atît de împărţită încît visul de a stăpîni aceste ţinuturi, pînă la Dunăre, şi, dacă se poate, şi mai departe, nu poate fi împlinit. Sigismund a înţeles măcar atît că este şi întru folosul său ca Domnul Mircea să stăpînească o ţară puternică şi liberă. Rămîne puterea turcească. Cum s-ar putea face să fii şi de aici înainte de sine stătător, să nu plăteşti haraciul şi să nu-ţi calce turcii ţara? Dacă te supui, chiar păstrîndu-ţi tronul şi avînd oarecare libertate, înseamnă să treci sub asculta-

rea turcească și să-l însoțești pe padișah în toate încercările lui de cucerire, cu oștenii țării. Iar cucerirea se va îndrepta spre Bizanț și apoi spre Buda. Dacă te împotrivești o poți face acum, cît cei doi frați se luptă pentru domnie. Cînd va fi doar unul, ce vei face ca să te poți strecura, să rămîi? Cît i te vei putea împotrivi, dacă te-ai hotărît să fii liber cu orice preț? Țara Românească poate avea, oricînd, o oștire de zece mii de viteji. Sînt luptători încercați, la care s-ar putea adăuga și alții, oastea cea mare, dar care nu are nici pregătirea, nici armele celor dintîi. Și turcii? Un puhoi nesecat. Cei zece mii se vor împotrivi o dată, de două ori. Și apoi?

Și-a pus și el aceste întrebări de multe ori, cumpănind puterea fiecărei părți. Ca să înțeleagă gîndul îndrăzneț al Voievodului Mircea, oricît de ciudat i s-a părut și în afara obișnuitelor încercări de pînă acum de a zăgăzui cuceririle otomane. Nu era vorba de o alianță ci de o întreagă schimbare în a înțelege și făptui. O încercare ce s-ar putea nici să nu reușească, deși toți apropiații lui cred că va izbîndi. Dar care trebuie făcută. Orice stăpîn înțelept, ce-și iubește pămîntul și supușii, ar face la fel. Chiar cu jertfele cerute, fără îndoială. Dar se știe, și nu numai aici, că nimic trainic nu se poate face fără jertfă. Nu se pot obține împlinirile dorite și cuceririle visate decît jertfind atîtea, uneori chiar viața.

Nu uita că eram singuri, dureros de singuri, deznădăjduit de singuri. Privea lucrurile așa cum erau, cîntărindu-le fără înfrumusețare și speranțe deșarte. Trecînd peste foloasele atîtora care nu erau în stare să vadă dincolo de ele. Singuri, pentru că o țară mică nu voia să se plece. Singuri, pentru că înaintea tăriilor lăuntrice s-au pus puterea și aurul. Bizanțul vrea puterea și aurul avute cîndva și risipite. Roma visează puterea și aurul, neavînd, deocamdată, nici una, nici alta. Totuși fiecare din aceste două cetăți poate pune în mișcare alte puteri dornice de aceleași cuceriri și visuri. Primii îi vor chema pe turci, în nădejdea prelungirii unei vieți aproape apusă, pe acei turci ce le vor lua și ceea ce le-a mai rămas din putere și avuție. Prea Fericitul Părinte îi va face să vadă, poate, pe regii și principii Europei, pe Sigismund în pri-

mul rînd, că e nevoie de o nouă cruciadă. Dar chiar dacă se va porni, visînd aceleași bogății și stăpîniri ușoare, sfîrșitul va fi cel cunoscut. Veneția are și putere și aur, dar nu se va clinti, ca să nu le piardă, socotelile ei fiind înaintea credinței, cum sînt pentru toți ceilalți, uitînd că cine ține prea mult la viața lui nu va avea parte de ea.

Vor fi chemați și unii și alții. Li se va striga să treacă peste toate învrăjbirile și să se unească. A sosit ceasul ce nu trebuia lăsat să se irosească fără rost. Vine vremea și acuma este să nu ne amăgim, uitîndu-ne cu nepăsare la nisipul ce se scurge zadarnic. Ne vom primi plata. Înfrîngerea turcilor este cu putință, așa cum s-a văzut la Șanțuri și de alte ori, cînd iarăși Țara Românească a fost singură. De ce nu se trezesc oare măcar vecinii, privind ce-i așteaptă, dacă nu vor fi alături de ea, dacă n-o sprijinesc. Somnul e adînc și greu, dar le spunea tuturor să se scoale. Era vreme de veghe, la marginea lumii, unde trebuie să fii pururea treaz. Tristețea îl apăsa, gîndindu-se că vorbea în pustiu. Chiar dacă era auzit de cineva, acela se va face că nu pricepe. Spera totuși, deși înțelegerea, dacă altă dată ar fi fost mult, acum era prea puțin și nu ajungea. Trebuiau ajutoare, nu vorbe de care era plină Dunărea, abia apucînd să le verse în mare, să le risipească valurile. Fapte. Era vremea să fie toți alături de noi, luptînd împreună, pierind ori viețuind împreună. Îi aștepta, deși cei de aici erau învățați să-i știe plecați în lume. Oriunde în altă parte, numai aici nu. Și-atunci, oare, nu trebuie să găsească și cei de aici o cale? Una, numai a lor. O încercare deznădăjduită, ce le va aduce, poate, liniștea? Măcar pentru un timp. Liniștea din care au gustat puțin și este dulce, după atîta amară tulburare și nepace prin cîte au trecut.

Se gîndea fără încetare la planul frămîntat de Voievod mult timp singur, în cugetul său, pînă a prins viață. A aruncat, în răstimpuri, cîte o vorbă, mai mult ca o piatră de încercare. Dar nimeni nu și-a închipuit că gîndurile lui merg atît de departe și sînt atît de îndrăznețe. Nu voia să amăgească pe nimeni, nici pe el însuși, dar vedea că a cumpănit bine lucrurile și speranțele nu vor fi înșelate. Odată cu căderea lui Baiazid, Timur a luat în

prinsoare un al treilea fiu, Musa, care la moartea părintelui său, după doi ani de la înfrîngere, a fost dat în grija Emirului de Caramania. Şi Musa are acelaşi drept la tronul lui Baiazid ca şi fraţii săi. Poate visează şi el, poate nici nu se gîndeşte, sau dacă o face, trebuie ajutat. Soliman se teme de el şi a trimis soli Emirului Mohamed, fiul lui Ala ad Din, rugîndu-l să-l ţină bine sub cheie pe Musa, dacă vrea să-i fie prieten. Dar prieteniile sînt schimbătoare şi emirii din Anatolia ar dori mai degrabă un sultan pe placul lor, aşa cum doreşte şi Voievodul Mircea unul pe care să-l ajute şi să şi-l apropie. Musa ar putea pune el mîna pe putere sau ar întreţine încă un timp luptele pentru tron. Ţara ar avea răgaz şi puterea păgînilor ar slăbi. Pentru că ştim, timpul nu este alături de noi, ci de partea Islamului. Încercarea este cu primejdie şi întîia este lipsa de înţelegere a vecinilor, deşi gîndul Voievodului merge mai departe, fiind gata de noi jertfe. De aceea am fost trimis la Sinope de unde, prin mijlocirea Emirului Isfendijar, pe care-l cunoşteam din prima călătorie, puteam ajunge la Caramania ca să-l întîlnesc pe Musa. Aşa cum l-am şi întîlnit.

După săvîrşirea Boierului Stanciul ne-am întors cu toţii la Argeş. Nu-i timp să-ţi plîngi morţii. Nu ai nici de ce. Dacă a plecat atît de liniştit şi împăcat înseamnă că şi cei ce rămîn trebuie să fie măcar asemenea lui, mai ales dacă i se fac cele de cuviinţă. Şi care i s-au făcut. Apoi, el a scăpat de toate grijile. Nu mai ştie de turci şi de tătari, căci, sperăm, măcar acolo se vor linişti şi aceştia. Boier Prâslea a plecat în Ţara Oltului, poate şi mai departe, pînă la Tolmay, de unde se va putea duce să-l întîlnească pe Augustin de la Cârţa. Iar acesta ar putea să-i risipească îndoielile şi neliniştile lui Sigismund. Ale acestui nestatornic şi bănuitor Sigismund, care nu-i stăpîn deplin nici măcar la el în ţară şi vrea să fie şi domnul altora. Sau, poate că mă înşel, este un crai inimos şi visător. Atît de visător încît crede că dacă a întemeiat, anul ce a trecut, acel Ordin al Dragonului menit să pregătească pentru o nouă cruciadă cavalerii, iar Vlad, fiul Voievodului a primit învestitura, a şi isprăvit cu păgînii. Dar vise şi inimi avem şi noi, să mai dăm şi altora. Ne trebuie oameni cu braţe puternice şi arme, ajutoare

să păstrăm cetățile de pe Dunăre, să-l sprijinim pe Musa să urce pe tronul părintelui său. Iar craiul nu are decît ceea ce binevoiesc prea cinstiții săi nobili să-i dea. Și aceștia i-ar lua și ceea ce are, necum să-l ajute să-și păstreze puterea.

Călătoria mea s-a făcut fără grabă. Nimeni în afară de Logofătul Baldovin n-a știut încotro mă îndreptam. Eram trimis doar la Cetatea Chiliei să văd întăririle făcute de Pîrcălabul Stănilă. Simina și copiii au rămas pe Valea Buzăului, socotind că vor fi acolo mai feriți de primejdii. Plec întotdeauna liniștit : am cine să-mi ducă neamul și numele mai departe. Și plin de speranțe ca unul ce cunosc slăbiciunile păgînilor, primind de la ei o vicleană învățătură folosită în atîtea rînduri împotriva lor.

La Argeș s-au pregătit scrisorile și solii. Către Sfîntul Părinte în primul rînd. Era pregătit un sol pentru Veneția, iar de-acolo, mai departe, pentru Roma. Nu un sol oarecare : Boier Dragomir era al doilea Logofăt al țării. Alți soli pentru Vladislav și Ștefan Lazarevici. Iar Vlad, fiul Domnului, se îndrepta spre Bizanț. Împăratul Manuel s-a supărat pe Soliman și chema acum el, creștinii, să-i alunge pe păgîni. Dacă nu se va răzgîndi peste noapte și solia va fi zadarnică.

Curtea a ajuns apoi în Cetatea Dârstorului. Eram așteptat cu nerăbdare mai ales de Ioan din Cremona, deși cunoștea unele amănunte privindu-mi călătoria, de la Logofătul Baldovin cu care a povestit aproape tot timpul. Nu am stat la Chilia decît timpul pregătirii corăbiei pentru Sinope. Vîntul era bun și vremea liniștită. Și marea e prielnică atunci cînd pleci cu gînduri de pace. Principele de Castemuni, Isfendijar, m-a primit cu mare cinste. N-a mai fost nevoie să mă duc în Caramania, deoarece Musa, la îndemnul lui Ali-pașa, venise el la curtea din Castemuni și a fost prea bucuros de prietenia arătată de Voievodul Mircea. Slujitorul meu Cumpănă s-a întors îndată ca să aducă vestea. Iar noi ne-am îndreptat spre Cetatea Dârstorului. Vînturile ne-au ocrotit și-am sosit cu bine pe țărmul mării unde ne aștepta Pîrcălabul Dan ca să ne conducă la cetate cu toate onorurile. Spătarul Vasea pregătise toate și convoiul era întîmpinat de primele cete cale de o jumătate de zi de cetate.

Am sosit ca la ceasul al noulea. Străjile au dat de veste din corn.

Priveam zidurile cetății, turnurile, străjile, mîndru de rînduiala lor. Deasupra, în turn, l-am recunoscut pe Ioan din Cremona după haina lui albă. Ne privea cum înaintam încet. În inima lui, de-acum una cu a noastră, se zbăteau aceleași simțăminte încercate de toți în acel ceas însemnat pentru noi.

Se vedeau în depărtare călăreții la pas. Oștenii din față, pe două rînduri, îndată ce s-au apropiat de poarta cetății s-au despărțit, lăsîndu-i pe oaspeți să treacă printre ei. Alături — Musa și Dan, în veșminte ușoare de călătorie, pe cai albi ; în spatele lor — Șeicul Bedreddin și cu mine ; apoi alți curteni, ostași și slujitori, cum se cuvine unui convoi împărătesc.

Străjile au sunat iarăși din corn : puntea s-a lăsat și poarta s-a deschis. Slujitorii s-au grăbit să prindă frîiele și am descălecat, apropiindu-ne încet de Voievodul Mircea ce ne aștepta în haine de luptă, ca un Domn și Stăpîn al acelor ținuturi și al Marii Cetăți. Musa și Șeihul s-au închinat adînc, în timp ce noi, slujitorii Măriei Sale, am pus genunchiul la pămînt.

Lui Ioan din Cremona, și nu numai lui, acest Musa i s-a părut un bărbat plăcut. Nu părea chiar atît de sălbatic pe cît și l-au închipuit. Înfățișarea lui nu este deosebită de a noastră, iar privirea îi este deschisă și potolită. Doar veșmintele îl deosebesc, dar nici ele prea mult. Pare un cavaler venit dintr-o țară necunoscută, poate cu alte obiceiuri și porți de trecut sau poduri, dar desăvîrșit în purtări și mai ales în mînuirea armelor, ținute la vedere. Era doar fiul Oliverei, sora Despotului Ștefan, dată soție, mai demult, de țarul Lazăr lui Baiazid. Principele Musa este pe jumătate sîrb, dacă cineva mai poate ști ce sînge au fiii sultanilor, zămisliți cu femei aduse din toate părțile lumii. Dar prin credință, obiceiuri și mai ales prin acea privire asupra vieții și morții nu se deosebea de părintele și frații săi. Poate mijloacele să fie altele, așa cum sperau toți.

Șeihul Bedreddin este o adevărată comoară : un om învățat și cu gînduri atît de îndrăznețe încît Cărturarul și-a dat seama, ca și altă dată despre Voievodul Mircea,

că nu este al veacului său, născîndu-se înainte de vreme. A văzut înțeleptul din el și omul de suflet, încît s-a bucurat de prezența și prietenia lui. Învățătura lui era cu adevărat nouă și neașteptată. Nouă și neașteptată pentru că vine de la un cărturar, fiu al Cadiului de Simavna, visînd o răscoală a gloatelor; cu totul neașteptată pentru că trece dincolo de hotarele gîndului islamic și creștin, legănîndu-se cu năluca unei înfrățiri primită de toți cu inima împăcată. Îi părea rău că nu se afla și Augustin cu el. Ce bucurie i-ar fi făcut aceste deschideri de cărări noi, lui, cel obișnuit să privească mereu înainte. Numai că i se părea și lui, de atîtea ori înclinat să părăsească trecutul și clipa de față pentru un înnoitor mîine, că asemenea spirite priveau cu mult mai înainte decît îngăduia vremea lor și a noastră. Orice lucrare își are mersul ei ce nu se poate schimba cu ușurință. Visul nu era pentru un veac viitor, ceea ce nici nu ar fi fost o vină prea mare, ci cine știe pentru cîte veacuri, cînd toate cele crude de astăzi se vor fi copt. Dar pentru asemenea oameni, alcătuiți într-un anumit fel, este o bucurie să se legene într-un vis pe care fierbințeala lor îl și văd împlinit. Ca și cum ai putea culege primăvara roadele pomului, fără să mai aștepți celelalte luni ale anului. Judecata nu voia să fie prea aspră. Fără gînduri îndrăznețe calea ar fi cu mult prea înceată, dar și prea netedă.

Nu stătuse nici Musa pe loc. Sfetnicul lui de taină era Șeihul prea învățat, care avea numeroase legături în toată Rumelia, pregătind ridicarea mulțimilor. Dar cel mai de seamă sfetnic, în ale războiului, rămînea tot fostul Mare Vizir al lui Baiazid, Ali-pașa, avînd susținători și-n ținuturile stăpînite de Soliman și-n cele ale fratelui său Mahomed. Saragea-pașa din Iamboli, de pe Valea Tundgei, era gata să-l sprijine cu oastea sa, ca și alte pașale de pe lîngă Dunăre, nemulțumite de viața prea ușoară ce se ducea la curtea lui Soliman, nevrednic urmaș al marilor și vitejilor sultani ce-au cucerit întreg Balcanul. Fugarii turci ce primiseră adăpost pe malul mării în ținuturile stăpînite oarecînd de către Despotul Dobrotici, alcătuiseră o oaste, socotindu-l pe Musa de pe acum sultanul lor. Și Voievodul Mircea se purta cu el ca și cu un viitor sultan. Pentru dregători era doar nepotul Despotu-

lui Ștefan, Domnul încercînd să pregătească astfel curtea pentru înțelegerea încheiată între ei.

O înțelegere ciudată în ochii multora, care, dacă ar cunoaște anumite amănunte, fără îndoială s-ar împotrivi. Puterea nu poate fi decît a mai marilor pămîntului, și aici și-n alte părți, iar stăpînii chiar dacă adesea se dezbină, cînd e vorba de foloasele lor și apărarea privilegiilor, repede se împacă. Era o priveliște cu totul deosebită și neobișnuită, chiar în Cetatea Dârstorului — departe de Cetatea de scaun — stăpînită de un Domn creștin, cu întreaga lui curte, în fruntea căreia se afla Mitropolitul țării, Teodor, să se vadă sosind în fiecare zi soli turci și pașale, trimișii lui Ștefan, despotul sîrbilor, ai lui Uglieșa și Vuc, alți stăpînitori macedoneni, călăreți tătari, chiar soli de la Bizanț și Veneția, pentru același scop: o nouă așezare în împărăția turcească, mai bună și mai pașnică. Sau să auzi un principe păgîn, fie el și nepotul Despotului, spunîndu-i Voievodului Mircea, „părintele meu", ceea ce era semnul că solul i-a făcut încă la Sinope, în numele Domnului, anumite făgăduieli ce urmau de-acum să fie împlinite. Și nu erau greu de ghicit, chiar dacă vor fi primite cu oarecare sfială, poate cu împotrivire din partea unora.

Planul Voievodului este unul din cele mai simple, ca și orice plan mare. Trebuia mai întîi mijlocită o întîlnire cu Despotul Ștefan. A și fost hotărîtă în Cetatea Giurgiului, pentru primăvară. Era nevoie nu numai de ajutorul său, dar și de cuvîntul lui pe lîngă Sigismund, atît de bănuitor cînd era vorba de o înțelegere cu turcii, făcută de alții nu de el. Pînă atunci vor fi trimiși soli la toate pașalele apropiate, ca să se știe cine sînt prieteni și cine dușmani. Pîrcălabul Dan cu oastea pregătită îl va însoți pe Musa spre Adrianopol și împreună cu oștirile sîrbe și macedonene vor încerca înlăturarea lui Soliman. Și pentru ca noul Sultan să fie și mai apropiat Țării Românești, Domnul Mircea s-a legat ca îndată ce acesta va fi ridicat în scaunul părintelui său Baiazid, să-i dea soție pe Domnița Bălașa.

Asemenea prietenii și legături de rudenie miră adesea pe unii sau supără pe alții. Ele sînt, și nu numai în această parte a lumii, un lucru obișnuit. Poate că îndoiala

şi neliniştea să izvorască din nesocotirea învăţăturii creştine. Însoţirea dintre creştini şi păgîni era privită întotdeauna cu îngrijorare. Dar Vladislav Iagello a fost pînă nu de mult un prinţ litvan păgîn şi credinţa lui creştină de astăzi e abia o pojghiţă sub ea svîcnind un suflet ce nu s-a desprins cu totul de cele vechi. Împăratul Manuel i-a dat lui Soliman, cu binecuvîntarea Patriarhului, pe nepoata sa, fiica lui Teodor Paleolog, despotul Moreei. Ceea ce înseamnă că în clipele hotărîtoare nu va fi de partea creştinilor, ci de partea rudeniei sale, sultanul. Emirul Orhan, primul dintre principii turci chemaţi de creştini în Rumelia ca să-i ajute în luptele pentru tron, a avut soţie pe Teodora, fiica împăratului Ioan Cantacuzenul; Sultanul Murad pe fiica ţarului Ioan Alexandru din Târnova, Kera Tamara ţariţa, soră cu Şişman şi Stracimir, iar Olivera, mama acestui Musa, a fost aleasa lui Baiazid. E dureros să vezi cum o domniţă creştină e trimisă în haremul unui sultan, dar legăturile şi foloasele politice trec înaintea celor religioase. Vor fi oare turcii îmblînziţi în felul acesta, se întrebau mulţi. Nu credea nimeni acest lucru, dar se nădăjduia acel răgaz de care toţi împăraţii şi domnii creştini aveau nevoie. Ciocnirea dintre inimă şi minte este puternică şi inima e de obicei înfrîntă. Ca şi în cazul de faţă, cu atît mai dureros cu cît inima Domniţei părea că bate pentru altcineva, trebuind s-o jertfească pentru ţara care este întotdeauna deasupra.

Cînd am ajuns împreună la Argeş ca să pregătim sufleteşte această plecare, din încredinţarea Voievodului, vestea sosise demult. E adevărat, erau două veşti ce nu se potriveau, dar cine putea opri gîndurile şi cine să stăvilească închipuirile? Se zvonea, în locurile de popas, că Domniţa Bălaşa se va duce la Bizanţ, la curtea împăratului, însoţindu-se acolo cu un Voievod. Ascultam povestindu-se despre acea cetate ca despre o minune, iar despre acel tînăr moştenitor ca despre un Făt-Frumos. Numai la Argeş sosise la curte, nu se ştia cum şi prin cine, vestea cea adevărată. Ne însoţise şi pe noi pe drum, ca un corb croncănindu-ne mereu la tîmplă. Zadarnic încerca Ioan din Cremona să-şi adune gîndurile risipite, ca să găsească cuvintele cele mai potrivite de care avea

nevoie. Ca şi cum nişte biete vorbe ar fi putut da la o parte sau măcar micşora amărăciunea, preţul prea mare ce trebuia plătit ca o răscumpărare pentru măreţia domnească. Nu oricine este soţie sau fiică de Voievod, dar şi jertfele cerute sînt pe măsura înălţării lor.

Era aşteptat. Doamna Mara nu şi-a mai putut stăpîni durerea. Durerile de-acum şi durerile ei mai vechi. A fost, fără îndoială, o copilă neştiuitoare cînd l-a întîlnit pe Voievodul Mircea, însoţindu-l în Ţara Românească. Dar a venit ca Doamna ţării, la curtea unui Voievod viteaz şi puternic. Se puteau însă judeca întîmplările de atunci prin gîndurile de acum? Credea că nu, chiar dacă i-ar fi fost greu să se despartă de înţelepciunea sau numai de învăţămintele cîştigate în anii, nu puţini, ce au trecut. Au atîrnat în cumpănă sfaturile Palatinului Ladislau şi mai ales ale doamnei sale Elisabeta? Poate şi ele. Să nu le uităm nici pe ale părinţilor, ale mamei îndeosebi, dar înainte de toate să ne aducem aminte de turnirul acela cînd l-a văzut pentru prima dată pe Voievodul Mircea. De unde ştia toate amănuntele? Le auzise în călătoriile lui; le povestesc cei ce le-au trăit sau le-au aflat. Şi dacă ar fi rămas la Tolmay ce viaţă ar fi aşteptat-o? S-ar fi însoţit cu un nobil din acele părţi. Ar fi avut o viaţă mai liniştită? Trebuia să se îndoiască, amintindu-şi de cele întîmplate Reginei Elisabeta şi fiicelor ei, de răscoale şi lupta pentru tron. Ar fi ajuns, poate, la curtea unuia din cei doi regi ce-au împărţit moştenirea lui Ludovic. Crede că viaţa crailor şi voievozilor, ca şi a oricărui nobil din cele două regate, este mai uşoară decît aici? Fără primejdii şi mai ales fără acele alunecări ale bărbaţilor plecaţi de acasă? Sigismund este veşnic în neînţelegere cu nobilii, cu cumnatul său Vladislav şi cu cîţi încă; acesta din urmă cu puternicii ţării, cavalerii teutoni, tătarii, iar acum cu alte neamuri ce coboară de către Baltica. Primejdiile vin fără încetare din toate părţile şi veghea trebuie să fie fără oprire, aşa ca şi-n Ţara Românească, cînd la Severin sau Giurgiu, cînd la Dârstor ori Chilia. O viaţă aspră, fără prea multe bucurii. Căsătoriile Domnilor se fac, ca şi-n toată lumea, după socotelile curţii. Şi nici nu ar putea fi altfel. Ei au o altă rînduială decît ceilalţi oameni. Femeile sînt nişte preţuri

ce se dau pentru a încheia o înțelegere cu un dușman sau a întări o prietenie. Ele nici nu sînt întrebate, obișnuința luînd locul dragostei. Maria a fost făgăduită încă de la naștere lui Sigismund, iar Hedwiga lui Wilhelm de Austria. Au trebuit să primească și să se obișnuiască cu niște soți necunoscuți ce le-au luat în urma înțelegerii dintre părinți. Iar căsătoria celei din urmă a fost și mai ciudată. Deși logodită cu Wilhelm, nobilii poloni au silit-o să-l ia de bărbat pe păgînul principe litvan, Iagello, botezat abia în 1385. S-a putut împotrivi? A fost fericită sau nefericită, pînă la moartea ei timpurie, cine ar putea ști? Dar Regina Poloniei era ea și acest lucru a tras în balanță mai mult decît celelalte. Iar după moartea acestor regine le-au luat locul două din nobilele aparținînd familiilor Cilly, familii puternice și bogate, cu care doar este înrudită. Viața lor este oare altfel decît a dînsei? Le-a putut întreba sau, dacă s-a sfiit, a auzit ce se povestește despre fiecare dintre ele. Să nu ne oprim la povești? Ba să le ascultăm, căci ascund adesea un tîlc ce ne poate fi de mare folos.

Poate e și o adevărată dragoste, dar ea este de cele mai multe ori lăturalnică, după cîte și-a putut da seama. Fiecare domn, sau cei mai numeroși dintre ei, are cîte o țiitoare, ori mai multe, de care se apropie fără ceremonialul curții. Poate este un îndemn lăuntric, poate doar un prilej de a ieși dintr-o viață plină de opreliști ori numai împlinirea unor nevoi. Aceasta era și situația Doamnei Mara și de aici suferința ei ascunsă. Nu știa dacă ar putea fi și altfel, dar dacă Domnul își are socotelile lui politice, Doamna și le are pe ale ei, încercînd să le apere mai ales în clipele de apropiere, cînd se primesc făgăduielile, se fac legămintele sau se dezleagă atîtea din cele întocmite în timpul zilei. Acest joc duce cu timpul la o neînțelegere mocnită. Nici unul nu-și arată dorințele, nici nu-și mărturisește gîndurile, fiecare încercînd prin cuvinte și apropiere să dobîndească ceea ce vrea de la celălalt. Prefăcătoria, viclenia sau numai o veghe fără sfîrșit, pentru a ști ce face și ce urmărește celălalt, sînt la fel și-n Țara Românească și la toate curțile din lume.

Se amestecă apoi şi socotelile boierilor, care nu sînt nici ele puţine. Fiecare din ei încearcă să tragă anumite foloase, să vină la curte sau să-şi întărească starea. Dar mai ales moştenirea tronului este aceea ce îngrijorează pe toţi. Domnul este ales de boieri, cînd nu se alege singur. Dar chiar dacă o face, fără sprijinul acestora nu poate rămîne în scaun. Iar ca să te poţi ridica trebuie să fii doar os domnesc, fiu, frate, nepot de domn. Doamna îşi apără drepturile fiilor ei, pentru că se poate întîmpla să mai fie şi alţi moşteni din legături lăturalnice. Alt joc, alte încercări de a dobîndi, dacă este cu putinţă, încă din timpul vieţii lămurirea moştenirii tronului. Voievodul Mihail a fost chemat la domnie încă de anul trecut, alături de Marele Voievod Mircea, avînd cetate de scaun la Târgovişte. Dar cine putea şti cîţi alţii rîvneau scaunul, făcînd tulburare printre boieri.

Voievozii şi craii nu stau întotdeauna la curte. Pleacă la vînătoare sau la război, se pregătesc de luptă în cetăţile de la hotare, lipsind uneori timp îndelungat de lîngă Doamnă. Iar în acele ţinuturi aproape fiecare are cîte o ibovnică, de obicei o femeie frumoasă, văduvă sau soţie de oştean plecat departe de ţară, chiar o femeie din popor, în casa căreia bărbatul găseşte linişte şi bucurie. De care se poate apropia fără să fie mereu atent ce va răspunde la întrebările meşteşugit puse, ascunzînd cine ştie ce socoteli tăinuite. Slăbiciuni omeneşti ce se cădeau a fi mustrate şi dezlegate, mai ales înainte de luptă cînd se cuvine să te duci împăcat şi curat, dacă vrei să izbîndeşti.

Se ştia de o vădană de viţă boierească, din familia Boierului Aldea, cu întinse moşii în jurul Cetăţii Giurgiului, şi poate despre ea aflase şi Doamna Mara. Nu s-a plîns înainte, poate şi pentru că moştenitorul recunoscut de ţară era Voievodul Mihail, dar cînd a aflat că Domniţa Bălaşa va fi soţia lui Musa, toate durerile ei înăbuşite s-au revărsat. Voievodul nu i-a împărtăşit gîndurile şi poate că a făcut o greşeală că n-a întrebat-o măcar, chiar dacă apoi ar fi făcut cum credea de cuviinţă. Dar se pare că, deşi cuvîntul Doamnei era ascultat în întrebările mărunte ale curţii, atunci cînd e vorba

de înțelegeri cu vecinii sau de foloasele țării doar Domnul și boierii hotărăsc. Poate a visat pentru Domniță o altă viață, lîngă un principe sau nobil creștin și cunoscut. Dar iarăși știe că, peste dorințele și visele ei, trebuie să se supună voinței Domnului. Își dădea doar seama de ceea ce urmărește. Știe că este o jertfă pentru țară, o jertfă dureroasă pentru toți. Pentru ea, ca mamă, poate mai dureroasă, fiind întîiul care o vedea în toată goliciunea ei, încercînd s-o facă mai puțin pustiitoare, dacă o mîngîiere a sufletului era cu putință în asemenea împrejurări. Și mai ales dacă cele ale inimii unei femei ar putea fi vreodată cumpănite de cele ale minții.

Domnița Bălașa cînd i-a deschis și l-a poftit la Doamna Mara i s-a părut doar mai tristă decît altă dată, dar fără zbuciumul la care se aștepta. S-a retras într-un colț cînd Doamna i-a mărturisit toate nemulțumirile ei. Asculta și ea cu ochii plecați și poate gîndul îi era în altă parte, așa cum se obișnuise să fie adesea cînd vorbea cu ea. Încă nu-și dădea seama ce însemna să fie în haremul unui sultan cu o domnie îndoielnică, pentru că fără îndoială era pregătită pentru o căsătorie după socotelile curții. Chiar dacă ar fi dorit una pe placul ei, nimeni, nici Doamna Mara nu ar fi ținut seama de ea. Știa doar de căsătoria Elisabetei cu Palatinul Ladislau, de Ana cu Stracimir, și mai de vreme încă de căsătoria Teodorei cu Țarul Alexandru de la Târnova. Povestea nefericitei Teodora, fiica lui Basarabă, Marele Voievod, nu putea să nu-i fie cunoscută. A fost căsătorită cu Țarul Alexandru pentru ca țara să aibă pace la hotarele de la miazăzi, mai ales că avea de înfruntat în acea vreme dușmanii de la miazănoapte. Nu a avut copii, deși l-a socotit pe Stracimir, cel ce a domnit la Vidin, drept copilul ei, cu toate că era rodul altei legături. Poate pentru că era stearpă soțul ei a trimis-o la mănăstire. Sau poate s-a despărțit de ea din pricina unei evreice, tînără și frumoasă, de curînd botezată, tot cu numele Teodora, și pe care a luat-o apoi de soție. Numele a rămas, numai înfățișarea s-a schimbat. Iar prima și adevărata Teodora a luat numele de Teofana, petrecîndu-și zilele ce i-au rămas în post și rugăciune pentru mîntuirea sufletului său

și apărarea lui Stracimir, țarul Vidinului, căsătorit cu nepoata ei, țarina Ana. În pomelnicul de la Cozia era trecut doar numele ei de mireasă a lui Cristos, nu cel pămîntesc, și singur, fără numele soțului ce o părăsise. De aceea și spun monahii că mînia lui Dumnezeu s-a abătut asupra țării lor, care este acum sub stăpînire turcească.

Nici însoțirea cu un Domn creștin nu era lipsită de primejdii sau nefericire. Poate Domnița Bălașa visase un Făt-Frumos, nu un principe turc, văzîndu-se o Cosînzeană nu una din multele femei ale haremului, chiar dacă ar fi fost ea cadîna aleasă, așa cum se întîmplase cu Olivera cea plăcută lui Baiazid și-i va fi de aici înainte mamă. Povestea Tamarei era și ea cunoscută. Trăise la curtea Sultanului Murad, apărîndu-și neamul și păstrîndu-și credința, așa cum se cade să facă o Doamnă creștină oriunde ar ajunge, așa cum se va cuveni să facă și ea, după îndemnul pomelnicului ce scrie despre Tamara :

A fost dată marelui Amurat, pentru neamul cel bulgăresc și ea șezînd acolo a păzit credința pravoslavnică, a trăit ca o bine cinstitoare și a mîntuit neamul ei, sfîrșindu-se cu pace.

Cuvintele erau frumoase, i-au plăcut și le-a însemnat. I le-a spus și Domniței. Le-a ascultat fără a rosti un cuvînt. Se putea gîndi ea oare că și soarta ei era să-și mîntuiască neamul, trăind departe de țară, alături de un principe păgîn, păstrîndu-și credința și limba ? Trebuia însă să știe că acesta era gîndul cel mare al Voievodului Mircea. Tot ceea ce face nu face pentru sine și liniștea lui. Voia mîntuirea țării și neamului. Și n-o vedea, în acele vremi, altfel decît printr-o legătură strînsă cu Musa, care odată ajuns sultan cu ajutorul său, va păstra hotarul împărăției sale la Dunăre. Apoi Doamna Mara știa că Musa este fiul Oliverei, nepotul Despotului Ștefan, fiind de dorit să-l vadă numai astfel, așa cum îl cunoștea și curtea. Căci trebuie întotdeauna să punem cele bune înaintea celor rele, îndulcind băutura ca să ni se pară mai puțin amară. Adesea cu prețul nefericirii noastre se cîștigă pacea și liniștea unei țări întregi.

Curțile de la Argeș erau pustii în acele zile de toamnă tîrzie. Doar noi vorbeam parcă, spunînd povești, legînd

și dezlegînd gîndurile și rînduiala, a noastră și a altora, ale unor lumi deosebite ce urmau totuși să se întîlnească. Pentru că odată rostogolirea începută ce se mai putea face s-o oprești sau să ieși din ea ? Toate și-au pierdut puterea, cum spune Ioan din Cremona, ieșindu-și din rosturi și nimic nu ne ascultă : nici cuvintele rostite cu greutate, nici înțelesurile mereu ascunse, nici mișcările fără mlădiere și căldură, nici gîndurile obosite, luminînd mai slab decît un opaiț cu uleiul pe sfîrșite. Trebuia totuși printr-o sforțare să ne aflăm în rînd, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, fiind tot atît de tari ca mai înainte. Cuvintele, chiar dacă și-au pierdut frumusețea și puterea de înduplecare, trebuie spuse ca o mîngîiere vie și fierbinte, descoperind vălurile pentru ca lumina, oricît de slabă, să crească asemenea unui licăr de speranță. Ca într-o poveste pe care tare-aș fi voit nu s-o trăiesc ci s-o ascult din gura altuia, întîmplată în altă parte a lumii. Atîtea doar din cele petrecute nouă s-au putut desfășura și-n alte părți, mai ales în țările vecine unde stările sînt aproape aceleași, după cum ați putut vedea din toate spusele mele. Cîte domnițe n-au fost jertfite, așa cum noi toți ne jertfim în slujba în care ne aflăm. Poate alte Simine vor fi fost răpite, pierind ori rămînînd în viață ca să-și împlinească rostul, datorită vitejiei și înțelepciunii. Vor fi fiind și-n Țara Moldovei și-n Voievodatul Transilvaniei bărbați chibzuiți și drepți, tineri îndrăzneți și viteji, cărturari și pustnici. Iar poveștile lor vor fi, poate, mai frumoase și mai atrăgătoare. Sigur mai este undeva un pîrcălab sau cine știe ce alți dregători, asemenea mie, ce-și învață copiii, scriind pentru ei, să poată urmări și întîmplările, dar mai ales cele ale inimii. Nu ne-am luat la întrecere cu nici unul. Am ascultat ce-i drept și am învățat multe. Acum toate mi se par ale mele, pentru că se potrivesc sufletului meu. Așa cum cuvintele ce le rostea în acele clipe Ioan din Cremona aveau rostul să mîngîie o inimă ce sîngera, pregătind-o pentru o călătorie fără întoarcere.

— Nimeni nu mă mai ia în seamă, am auzit-o pe Domniță, spunîndu-i. Sînt ca un lucru ce nu este de nici

un folos aici: i s-a dat altă menire. Toţi se gîndesc la ceea ce mă aşteaptă şi-ar răsufla uşuraţi văzîndu-mă plecată. S-ar linişti, chiar dacă m-ar plînge.

O priveam în timp ce ne vorbea şi-mi părea că aud un glas neştiut, glăsuind într-o limbă necunoscută căreia nu aveam putinţă să-i răspund. Mai descumpănit de aceste cuvinte simple, rostite încet şi fără zbatere, ca şi cum ar fi fost vorba despre altcineva, era Cărturarul de la Fiore. Parcă nu i le-a spus, nici lui, nici mie, nici altcuiva, nimănui. Inima sau gîndul căutau o altă inimă şi un alt gînd, nu un răspuns care şi aşa nu putea schimba nimic. Deşi înţelegeam rostul acelei jertfe, cum îi puteam spune oare că datoria ei era să ardă în întregime şi fără împotrivire. Să se lase altarului pregătit de bună voie.

Nu ştiu cît timp a durat tăcerea. Tot ea a întrerupt-o:

— Sînt gata să plec, deşi-mi este teamă de toate cele ce mă aşteaptă. Aş merge însă mai liniştită dacă nu aş fi singură. Chiar dacă nu-i nimeni să mă apere. Cine ar voi nu poate, cine poate nu vrea.

Ioan din Cremona îi răspunse ca şi cum ar fi vorbit de undeva de foarte departe, nerecunoscîndu-i glasul:

— Sînt tulburat de cele auzite, încît nici nu ştiu ce să-ţi răspund. Sacrificiul ţi-l cere Domnul şi Ţara.

— Ştiu, de-acum ştiu nu numai cine şi ce mi se cere, dar şi care-i datoria mea de fiică supusă. Se va spune poate cîndva: „a fost odată ca niciodată, a fost o fiică de Voievod, i se spunea Domniţa Bălaşa... De dragul tatălui său a plecat departe de ţară, la curtea unui Domn străin. De dragul lui şi de dragul ţării întregi... Şi acolo, dar pînă să ajungă acolo, prin cîte n-a trecut şi cîte poduri nu i-au arătat primejdiile drumului fără de sfîrşit..." Mi se pare că nu am de trecut decît o punte uşoară, podurile cele grele şi cu fiare le-au trecut alţii, viteji şi puternici, pentru a mă duce, nu pentru a mă aduce. Făt-Frumos a găsit-o pe fata împăratului şi a luat-o, dar nu pentru el ci pentru altul. Pentru Jumătate-de-om-călare-pe-jumătate-de-iepure-şchiop.

— Dar iazma plesni de necaz...

— În poveste, poate... Am rămas de-acum să ne amăgim doar cu poveştile...

— Poate şi să ne mîngîiem cu ele.

— Dacă ele sînt singura mîngîiere, s-o ascultăm pe cea mai fermecată dintre ele, pe care mi-aţi pregătit-o să mă însoţească.

Era liniştită, deşi tristă, ca cineva ce ştie că-l pîndeşte o primejdie, dar fiind deocamdată departe, necunoscînd-o încă, încearcă mai degrabă un simţămînt al necunoscutului decît al suferinţei.

Izvorul

ărturarul de la Fiore se sfia să facă rînduială în sufletul lui, deşi avea prilejul, acolo la Argeş, singur şi în aşteptare. A suspinat atîta după un răgaz, să-şi poată împărţi şi ceasurile şi gîndurile, în care să se adune, încercînd o oarecare socoteală şi a cuvintelor şi a însemnărilor sale. Şi să se bucure de ele ca de nişte odoare de mare preţ. Sfiala rămînea însă pentru că nu i se păreau clipele mohorîte potrivite pentru asemenea bucurii. Nici nu se cuvenea ca, fără voie chiar, cugetul să limpezească alte gînduri, iar inima să bată pentru cine ştie ce frumuseţi şi nu pentru cumpăna grea în care se afla. Dar aşa este păcătosul om, se obişnuieşte cu

toate, chiar şi cu durerea. Iar cînd un lucru se amînă i se pare că nici nu-i va veni vreodată rîndul să se întîmple.

N-ar fi îndrăznit, în primele săptămîni de la sosirea noastră la Argeş, să facă altceva decît cereau pregătirea şi aşteptările. Nici n-ar fi putut, copleşit cum era de atîtea întrebări cărora nu le găsea răspuns sau le afla unul fără să-l mulţumească. Aştepta veştile cu grijă să nu-i scape nimic, încercînd să aleagă din ele ceea ce ar fi putut schimba hotărîrile de dinainte ori măcar întîrzia împlinirea lor. Dar veştile treceau cum veneau şi nici un trimis n-a dat semnalul de plecare, deşi erau aproape gata de drum. Călătoria fiind lungă şi cu primejdii trebuia pregătită din vreme. Nu ştia cine-i va însoţi, ce drum se va urma, dar mai ales nu ştia cînd se va începe.

Aşteptarea este apăsătoare, deşi, dacă se uita bine în jurul său, vedea cum fiecare îşi duce viaţa aşa cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Sau poate furat de îndemnurile sale iuţi, mai grăbite decît ale altora, greşea, asemenea întîmplări fiind socotite la noi în firea lucrurilor, mirarea stingîndu-se odată cu clipa dintîi, cînd se află. Apoi, făcînd parte din cele ale noastre, bune şi rele cum sînt, neputîndu-ne feri de ele ne întoarcem la făgaşul obişnuit, aşteptînd în linişte sorocul, aşa cum se primesc toate: şi viaţa, şi necazurile, şi bucuriile, şi trecerea cea mare. La mijloc este ursita fiecăruia şi dacă atîţia din fraţii săi învăţaţi şi luminaţi erau împotriva acestor credinţe deşarte, ele sînt puternice şi viaţa celor mulţi se duce potrivindu-se cu ele. Nu ar fi putut spune că nu-l încîntau, auzindu-le în poveşti. Dar văzîndu-le cum schimbă felul de a gîndi, de a fi şi de a făptui, atunci îl îngrijorau şi pe el. Căci şi gîndul său, ca şi al celorlalţi, mergea mai departe în încercarea lui de a deosebi cele bune de cele rele, adevărul de înşelătoarea părere, lumina de întuneric. Ştia că între schimbare şi statornicie, alegerea noastră se îndreaptă întotdeauna către ultima. Chiar şi cele schimbătoare ale firii produc o tulburare şi o frică în inimi. Pentru întoarcerea la cele ce-au fost şi sînt bune, sînt chemate atîtea puteri ce sînt ascunse, fie aici, fie dincolo, fie puterile zilei, fie cele ale nopţii. Cînd Fratele nostru, Soarele, asfinţeşte, teama

de întuneric este atît de mare încît este rugat să-şi reverse lumina, să nu se ascundă, ca şi cum ar fi un zeu ce ascultă şi împlineşte, iar dacă vreodată se întîmplă să fie acoperit în timpul zilei de către lună, atunci o spaimă cuprinde toate făpturile.

Vestea a fost asemenea unei întunecimi ce s-a lăsat peste bucurii şi vise, peste dorinţi şi aşteptări. Iar dacă şi-n asemenea împrejurări, din care parcă nu este şi nu vezi nici o scăpare, putea nădăjdui să fie una, nu ar fi fost decît urmarea unei puteri de dincolo de noi. Puteri ce se cheamă mereu, ca să împlinească cele neîmplinite şi să aducă cele depărtate. Şi era încredinţat că asemenea chemări străvechi şi de puţini înţelese, dar de mulţi cerute, se făceau şi-n această împrejurare, chiar fără ştirea Doamnei sau a Domniţei.

Despre plecare nu mai vorbeşte nimeni, toţi aşteptînd, ceva mai liniştiţi, semnul acela ce nu mai venea. Domnul este departe la Cetatea Giurgiului, poate şi mai departe în Ţara ce a fost cîndva a lui Dobrotici. Iar oastea lui Dan îl însoţeşte pe Principele Musa către Adrianopol, unde-l va întîlni pe fratele său Soliman şi se vor alege toate. Nu ştia încă ce s-a întîmplat şi cum merg bătăliile, dar aştepta mereu ştirile să le însenineze sau să le întunece şi mai mult sufletele. Dacă judeca dincolo de simţirile sale, atunci i se părea întocmirea bună, dar cînd se întorcea la sine şi-l apăsau cele ale bietei inimi, i se păreau toate prea greu de purtat şi chiar împotriva firii. Şi rămînea mereu cînd aproape, cînd departe de unul din acele gînduri, fără să le poată cumpăni, în aceeaşi tulburare fără sfîrşit. Deşi, poate, ar fi trebuit să se liniştească, asemenea tuturor, Domniţei fiindu-i aşa scrise toate, fără putinţă să iasă din ele. Şi care, nu se ştia, aveau un rost mai adînc decît judecăţile pripite şi fără temei.

În acea aşteptare ce nu se mai isprăvea s-a întors Boier Prâslea de la Buda, aducîndu-i o lungă scrisoare de la Augustin de la Cârţa. Nu a stat decît o zi, grăbindu-se la Giurgiu cu alte cărţi şi alte amănunte. Nu ştia dacă aflase vestea. Nu arăta, deşi se îndoia să nu fi ajuns şi acolo, ca o pasăre ce zboară pretutindeni, de pe un gard pe altul, dintr-un pom în altul.

Gîndurile lui Augustin erau întotdeauna întăritoare, deşi, parcă peste rînduri plutea o tristeţe sau i se părea doar lui. Strălucitul Rege Sigismund încerca să ajungă Împărat al Sfîntului Imperiu roman şi Rege al Boemiei. Nu-i ajungeau grijile de pînă acum, dorea altele şi mai mari. Din partea lui nu ne puteam aştepta la nici un ajutor şi se pare, nici din partea altora, îngrijoraţi de învăţătura lui Hus şi pregătind adunarea unui conciliu. Doar Filippo Scolari era gata de luptă, în caz că hotarele împărăţiei ar fi călcate de turci. Îndoielile Craiului, privind prietenia cu Musa erau risipite. Era totuşi bine să ne apropiem din nou de Vladislav al Poloniei, într-o cumpănire a puterilor, foarte folositoare nouă. Veşti pe care doar Voievodul le putea cîntări cum se cuvine.

Apoi cuvintele lui arătau alte lumini şi frumuseţi, scumpe inimii sale, înflorite cîndva sub ochii lor, iar acum aproape cu roadele în pîrgă, aşa cum le dorise. Încheiase învăţătura aşa cum au gîndit-o şi lucrat-o pînă la un loc împreună. O deprindere uşoară, fără amănunte de prisos, bună pentru oricine şi mai ales înţeleasă de către toţi, pentru că este în limba cea de obşte. Îi mai dădea o veste ce a răscolit în el unele vechi gînduri şi aprige încontrări de la ospeţele lor sufleteşti ţinute, fie la Cozia, fie în chiliile de la Biserica domnească. Undeva, spre miazănoapte, în Ţara pădurilor negre, leagăn de mare preţ, cîteva suflete alese se hărniciseră să schimbe haina străină a învăţăturilor, într-una potrivită şi pe înţelesul tuturor. Era cea mai bună veste pentru împrejurările grele în care se afla şi aceasta i-au odihnit gîndurile, potolindu-i mîhnirile. Îi părea rău că prin ea nu le putea alunga şi pe ale altora, sau măcar să le slăbească. Încerca să aducă în fiecare zi o întărire izvorîtă din adîncul inimii amăgindu-se că, poate, alină, chiar dacă nu vindecă apăsarea şi tristeţile.

Îşi aminti apoi dezbaterile din lungile seri de iarnă, cu învăţaţii de la Argeş, cînd le-a mărturisit nu numai mirarea, dar şi îngrijorarea că suferă un veşmînt de împrumut pentru gîndurile lor, care cer şi au o haină cu nimic mai prejos în frumuseţe şi potrivire decît a altora. Mai ales aici a stăruit, arătîndu-le comorile pe care le adunase în călătoriile sale. Între *locutio naturalis, sive*

vulgaris, vorbirea naturală sau a poporului și *locutio artificialis*, vorbirea nefirească și silită, nepotrivită celor ce nu o înțelegeau, înclina către limba poporului, așa cum la începuturi, în veacurile dintîi, s-a folosit în întregul imperiu *vulgare latinum*, limba celor mulți. Și-l auzea și pe Augustin spunîndu-le aceleași gînduri adîncite împreună :

— La noi limba curge într-o singură apă, nu ca la alții, unde, creasta de acoperiș sau spinările munților fac apele să se îndrepte în mai multe direcții. Noi ne înțelegem într-un singur fel, vorbind o singură limbă ce se trage din același izvor, nu ca alte popoare la care limba s-a despicat în mai multe graiuri, înțelegîndu-se greu cei de la cîmpie cu cei de la munte, cei de la miazăzi cu cei de la miazănoapte, deși mărturisesc același neam. La noi nu are rost să căutăm o apă ce curge mai frumos și mai puternic decît celelalte. Este una singură, nu mai multe. Nu-i nevoie, dintre atîtea izvoare să alegi unul ce pare a fi cel mai potrivit, așa cum susține Florentinul surghiunit în cartea sa, *Despre vorbirea populară*, că trebuie să se facă în Italia. Chiar dacă și aici, la noi, între graiurile ținuturilor sau ale țărilor, mai mari sau mai mici, sînt anumite deosebiri, ele sînt atît de mărunte încît nu merită osteneala de a le înlătura. Vor slăbi de la sine și vor pieri cu vremea.

Am citit împreună din cartea poetului acele părți din care și învățații de la Argeș să ne înțeleagă gîndul ce se născuse, auzind, fiecare pe de o parte cîntările din strană, hrisoavele și limba scrisorilor de la curte, iar pe de alta cîntecele și poveștile cu înțelesuri pentru toată seminția. Și dacă exista această bogăție ce este a sufletului, însemna că straiul ce îmbracă gîndurile, adînci și frumoase, făcînd cu putință trecerea lor de la unul la altul, ar fi putut tot atît de bine și de frumos să acopere și celelalte, ale inimii și cugetului ce izvorau din scripturi. Le-a arătat nedumerirea nu numai în legătură cu acest veșmînt nepotrivit, dar și privind apropierea limbii lor de obște cu latina populară, pe care totuși n-o foloseau deși le era la îndemînă. A înțeles amănuntele ce i s-au dat. Dinspre miazănoapte veneau cuceritorii cu o credință și o curte ce folosea această limbă plăcută și

urechilor lor, dar refuzată de teama de a nu fi supuşi şi prin ea, aşa cum le-a fost teamă şi de cealaltă limbă, de la Bizanţ, prin care o împărăţie pe moarte, încercase veacuri de-a rîndul să supună popoare şi să încalce hotare. În bisericile ţaratelor vecine multă vreme a sunat alt cuvînt decît cel înţeles şi dorit de popor. De aceea au ales pentru credinţa lor şi cele ale sufletului un veşmînt umil, al vecinilor de dincolo de Dunăre, în aceeaşi suferinţă ca şi ei, ameninţaţi mereu de unii şi de alţii ce voiau să-i stăpînească şi prin arme, şi prin credinţă şi prin limbă. Ludovic ajunsese doar pînă la Vidin în timpul Voievodului Vlaicu, ce are pe banii lui cuvîntul dorit de el. Pînă şi unele hrisoave se scriu şi acum astfel, cînd e nevoie, de către grămăticul de latinie. Domnul are chiar o pecete în această limbă pentru asemenea scrisori. Iar odinioară bizantinii ajunseseră dincoace de Dunăre şi-n Ţara lui Dobrotici, înrudit cu împăratul, după ce făcuseră prăpăd în împărăţia bulgărească.

Aceste două ape, poate frumoase şi potrivite altora, erau ale unor străini puternici ce doreau doar pămîntul şi avuţiile lui. Prin cealaltă, primită de mai marii pămîntului şi de voievozi, nerîvnită nici de unii, nici de alţii, s-au strecurat printre atîtea schimbări nedorite, rămînînd ceea ce erau. N-au înţeles-o nici ungurii, nici grecii, dar au lăsat-o ca pe o limbă folosită mai ales în cele ale slujbei. Ştiau că nu e înţeleasă de către cei mulţi şi gîndul lor avea un preţ la care se opreau şi ei, cu sfială, ca faţă de un lucru nou şi îndrăzneţ. Nu era încă potrivită vremea, dar lucrarea o dată începută se va desfăşura încet pînă la biruinţa ei deplină.

Nici el, nici Augustin nu puteau crede că mai înainte de aceste prefaceri nu s-a folosit latina populară şi apoi, născută de-a dreptul din ea, limba mlădioasă şi dulce vorbită de toţi. Mai ales că două cuvinte, strîns legate de bogăţia şi zestrea sufletului sînt venite de acolo. Şi *scris* şi *carte*, voind să ne arate meşteşugul de a scrie şi plăcerea de a citi, poartă gîndurile departe la cei de la care s-au moştenit şi vorbele şi învăţătura. Iar dacă aceştia au pierit şi am rămas noi, aveam datoria să le păstrăm, dacă nu le puteam îmbogăţi, aşa cum se cere şi se cuvine. Nu să fie pierdute sau îngropate. Nici ameste-

cate cu împrumuturi dinafară, chiar dacă oarecînd au fost de folos, aducînd unele prețuri, făcînd să înflorească altele, nu numai mai scumpe, dar și mai potrivite. Și apoi legătura dintre inimă și suflet, dintre cele ale cugetelor o face această apă. Și dacă legea a fost strîns legată de o haină primită de la miazăzi, cînd Voievodul Mircea reușise să se desprindă și de unii și de alții, se cuvenea să se încerce și schimbarea aceasta mare, îndrăzneață, la care unii se gîndesc de mult, iar alții au și bătut primii stîlpi.

Cu cît e vorbită mai de mulți, cu atît limba e mai puternică, asemenea unei ape, crescînd mereu din toate izvoarele mărginașe ce altfel s-ar pierde. Poetul spunea în cartea lui despre limba populară că la Turnul Vavilonului, al Tulburării, cum îl numește el, s-au împărțit limbile. Întîia limbă, limba darului, a fost vorbită de oamenii dintîi. În ea s-au scris și învățătura veche, apoi s-a stins de la o vreme. Așa cum au pierit și altele mai tîrziu. Au rămas însă vii multe limbi, unele mai de preț decît altele; aceea care se vorbește în Bizanț și limba Romei. S-au cuprins în ele de către oameni dăruiți, cărturari și poeți atîtea rare frumuseți, încît nici nu ai cuvinte să vorbești despre ele. Poate alături de acestea să mai fie și altele. În Orient și încă mai departe, se află atîtea vetre străvechi de cultură: Egipetul, Arabia, India sau Țara chitailor. Și s-ar putea să mai fie și altele.

Limbile acestea sînt bogate și-au strîns prin cuvintele lor cele mai de seamă prețuri ale lumii, toată avuția ascunsă a sufletului omenesc, dar nu sînt ale noastre. Noi avem o alta, a celor mulți, aici una, în alte părți mai multe. De aceea Dante plînge risipirea aceasta care a făcut să se destrame și neamul omenesc în atîtea seminții ce nu se mai înțeleg unele cu altele. El dorește să aleagă una, și a ales, cea mai frumoasă din celelalte, cea mai potrivită, pe măsura sufletului italian și a Italiei, văzută și de el, asemenea lui Gioachino.

Aici în Țara Românească este aceeași limbă ca-n Țara lui Bogdan sau în toate ținuturile de dincolo de munți, Transilvania, Maramureș, Crișana și Banatul. Era legat de toate, atît de legat pentru frumusețea și bogăția sufletului lor.

O singură limbă care este a obştei şi-n care s-au cuprins atîtea nestemate. Păstorii în singurătăţile munţilor sau ale bălţii, pe plaiuri sau pe drumurile plecărilor şi ale întoarcerii, au găsit cuvintele aceleiaşi limbi, ca şi pescarii pe întinsul apelor ori cărăuşii pe căile lungi, de-aici şi din alte ţări, să cuprindă tot ceea ce se limpezeşte sau se tulbură în vatra lăuntrică.

Gîndurile, ca frunzele codrului ori stelele de pe cer, simţămintele ca florile cîmpului şi nisipul mării, bucuriile ca fructele coapte ale livezii şi pîrga holdelor.

O limbă bogată, pe măsura agerimii minţii şi visteriei inimii.

O limbă limpede ce-şi are alcătuirile lăuntrice moştenite din latineşte. În ea gîndurile se cumpănesc şi plinătatea pieptului îşi primeşte veşmîntul cuvenit. În ea s-ar potrivi şi hrisoavele curţii, dar mai ales sună atît de plăcut la cîntările din strană, după cîte şi-au putut da cu toţii seama din tălmăcirile frumoase şi măsurate ale lui Augustin. Şi din altele din care voia să ne arate nu numai farmecul şi asemănarea, dar şi putinţa de strămutare dintr-o parte în alta. Ştia că în 7 ianuarie, în Dacia, după vechile sinaxare se amintea Cărturarul Niceta Remesianul, care a predicat învăţătura în această parte a lumii. Şi căutînd ştiri despre viaţa lui a aflat stihurile închinate acestuia de către Paulin de Nola, proconsulul, în *Ad Nicetam redeuntem in Daciam,* ceea ce în limba noastră ar suna astfel : *Lui Niceta la întoarcerea lui în Dacia.*

Iamne abis, et nos properans relinquis
Quos tamen sola regione linquis,
Semper adnexa sine fine tecum
Mente futuros.

Aşa începe stihuirea lui Paulin de Nola, iar Augustin de la Cârţa a încercat o tălmăcire îngrijită şi curată :

Pleci de-acum, şi grăbind ne părăseşti. Dar aceia ale căror ţinuturi le laşi doar, pururea cu gîndul vor fi la tine.

Şi mai departe, acele stihuri în care se regăsesc strămoşii :

Te patrem dicit plaga tota Boreae,
Ad tuos fatus Scytha mitigatur,

Et sui discors fera te magistro
Pectora ponit.
Et Getae currunt et uterque Dacus
Qui collit terrae medio, vel ille
Divitis multo bove pilleatus
Accola ripae.

Ceea ce s-ar tălmăci aşa :

Tu eşti părintele întregului ţinut de miazănoapte. La cuvîntul tău Scitul se potoleşte şi chiar cel nesupus, la învăţătura ta îşi pune pieptul în faţa primejdiei. Geţii aleargă şi amîndouă neamurile dacilor : cel ce locuieşte în ţinutul de mijloc, precum şi cel bogat, acoperit cu păr de bou, care locuieşte la ţărm.

Ochii lui Augustin străluceau în timp ce rostea stihurile, furat de frumuseţea, dar şi de adevărul lor. Temelia latină a limbii era uşor de văzut, mai uşor încă în *Rugăciunea domnească* unde apropierile sînt atît de mari încît cuvintele latineşti se pot înţelege cu uşurinţă de oricine. Se pot pune alături ca să se vadă cît sînt de apropiate. Şi nu sunau oare auzului mai plăcut decît cele ce sînt atît de departe de noi pentru că nu erau ale noastre ? De gîndurile care cer şi ele să fie cuprinse într-o limbă pricepută de toţi ? Noi nu ne înţelegem prin gînduri, nici prin îndemnurile puternice ale firii. Nouă ne-a fost dată limba, cuvintele rostite desluşit, cu ele să gîndim şi să ne înţelegem, căci numai limba cuprinde toate ale noastre, asemenea unei ape.

Fiecare cuvînt are istoria lui, trăită de moşii şi strămoşii noştri, ţinută în suflet de noi, lăsînd-o moştenire celor ce vin. Cine urmăreşte nu numai povestea fiecăruia, dar şi credinţele legate de unele din ele, care se pierd undeva într-un veac îndepărtat, cînd abia ne plămădeam ca o fiinţă vie şi dornică de viaţă, poate cunoaşte nu numai limba, dar şi inima noastră. O viaţă bogată în întîmplări şi fapte, dar tot atît de plină de cele ale cugetului. Pentru că atîtea gînduri mari, dacă stai să le dezlegi, se ascund dincolo de cuvintele mici şi fără însemnătate la prima vedere. Pentru noi însă de cel mai mare preţ, pentru că ne vorbesc de începuturile unei vieţi cu care oricine s-ar mîndri. Cuvinte numai ale noastre,

aceleaşi în toate ţările unde sîntem risipiţi, ca o holdă bogată şi verde ce-şi dă rodul. Ca o apă alcătuită din mulţimea stropilor de rouă.

Iubesc această apă în care se scaldă toată suflarea cea de obşte. O simt cum înconjoară gîndurile, pătrunzîndu-le mai încet, mai iute, după agerimea fiecăruia, cuprinzîndu-le cu frînghii de mătase, cu funii de tei ori de cînepă, ca să fie înţelese şi de alţii.

O aud şi o simt cum bate asemenea apelor din piept, apropiindu-ne mereu, înfrăţindu-ne. Aşa cum cele ale cugetului poartă preţurile de aici dincolo, dintr-un suflet în altul, dintr-o inimă în alta, foc dintr-o vatră în alta, apă dintr-o albie în alta, apă cu undele bogate şi limpezi, într-un joc al umbrelor şi luminii, aşa cum se joacă-n pădure raza de soare cu verdele ce dă în negru al puzderiei de frunze.

O singură apă, trecînd dincolo de orice opelişti, din lemn, pămînt ori din piatră.

Un singur cuget şi o singură inimă.

O vatră pentru toţi.

O aud cum curge şi simt bucuria revărsării peste pădurile poveştilor, peste munţii gîndurilor şi livezile inimii cu flori albe, multe şi fără număr şi fructele în pîrg.

Muguri şi frunze, flori şi roade.

Cuvinte, cuvinte-mpletite, cîntece şi zvon, hore.

Îi stau în cale stîncile, codrii, dealurile, oprind-o ori încercînd să-i facă altă albie. Dar ea îşi sapă singură matca, cu puterile ei întărite mereu dintr-un izvor nevăzut, dar nesecat.

O lenevesc cîmpiile gata-gata să-i piardă undele în mlaştini şi în iezături.

Cît sînt de frumoase văile împădurite şi cum o îmbie să rămînă peste luncile întinse, dormind printre trestii şi papură.

Adesea-şi schimbă limpezimea, ducînd la vale mîl străin, nisipul ce-i tulbură oglinzile. Dar trece peste toate, biruitoare, printre munţi, ocolind dealurile şi zăgazurile, măcinînd piatra, făcîndu-şi locul ce i se cuvine şi pornind iarăşi.

Îşi limpezeşte undele, lacrimi purtînd dor şi alean.

Se scutură, ieşind din smîrcuri şi curge mai departe, ducînd mereu şi încă mai departe, zvonul, cîntecele pline şi tinereţea poveştilor bătrîne.

În fiecare clipocit un cîntec, în fiece strop un gînd şi un cuvînt.

Cu fiecare undă o vorbă înţeleaptă, un descîntec, o strigătură ascuţită ca o lance, o blîndă îngînare de colindă sau cine ştie ce altă cîntare să potolească arşiţă şi-amar.

Cîntarea porţilor şi-a punţilor;
cîntecul bradului;
cîntarea leagănului şi-a miresei;
cîntecul pruncului şi-al mirelui;
cîntarea bărbăţiei şi a trecerii.

Cîntarea porţii către celălalt tărîm.

Cîntarea tinereţii fără moarte şi a vieţii fără bătrîneţe.

Isprăvile lui Făt-frumos şi ale atîtor alţi voinici asemenea lui.

Ce a fost străin lasă pe maluri şi la fund, trecînd curată mai departe, urmîndu-şi drumul dincolo de toate, pentru toţi şi tuturor cîntîndu-le durerea, bucuria, împlinirea. Căci murmură şi-atunci cînd se adună nori, se ţes tristeţile, se lasă întunericul şi cînd ne-nvăluie noaptea mîhnirii.

Iubesc această apă ce mă ia din loc şi parcă mă tot duce, arătîndu-mi tainele şi semnele şi-atîtea înţelesuri mai adînci decît cea mai adîncă mare.

Plutesc sau merg alături, ca să văd cum îşi adună, harnică, izvoarele şi alte ape de pe alte văi.

O simt cum se preschimbă-n abur, înălţîndu-se-n văzduh, pierind în zări, sub vălul ce îmbracă cerul. De unde-şi lasă peste noi, şi-n noi, preaplinul, pentru toţi, în cîntecul ei fără de sfîrşit.

Aud cum cascadează primul cîntec ce le cuprinde-n el pe toate celelalte.

Iubesc această apă ce mi-a adus atîta bucurie, făcîndu-mă să înţeleg adîncimile gîndului, umbrele şi luminile patimilor, vederea lăuntrică, zestrea sufletului, comorile poveştilor şi roua cîntecelor.

Toate sînt ale mele, cum sînt şi ale tuturor. Le învăţăm ca să le cunoaştem tainele şi mai ales se cuvine să le ducem mai departe, sporindu-le frumuseţea şi preţurile.

S-a făcut tăcere, fiecare auzind doar în el însuşi cum gîndurile şi cuvintele se rînduiesc în apa limbii.

Era o avuţie ce trebuia adunată asemenea pămîntului ţării, apărată şi îngrijită aşa cum se îngrijeşte un ogor, o livadă, o vie sau o vale, dacă vrei să seceri, să culegi fructele, să te-ndulceşti cu struguri sau să prinzi peşte.

Avea dreptate Augustin de la Cârţa şi nimeni nu i s-a pus împotrivă. Nu pentru că Voievodul Mircea era alături de el, ci pentru că în gîndurile tuturor ca şi-n vorbele lor se vînturau aceleaşi preţuri, cunoscute din pruncie, chiar dacă nu ar fi ştiut să vorbească atît de iscusit despre ele.

Şi-n timp ce Ioan din Cremona îşi amintea de această întîlnire în care Augustin şi-a făcut înţelese gîndurile ce erau şi ale lui, doar de atîtea ori stăruiseră împreună asupra lor, nu ştia cum şi prin ce întîmplare ascunsă a început să audă unele stihuri dintr-o lungă poveste, *Soarele şi luna,* ce l-a uimit cu întîmplările ei ciudate, cu vederile prin nimic mai prejos decît cele danteşti ale *Divinei comedii.* Şi se gîndea, îndrăznind să privească şi dincolo de ziua de astăzi, în viitor, dacă erau ale obştei, o avuţie cunoscută de toţi, ce clădire măreaţă se va putea înălţa pe această temelie. O temelie trainică, încît se şi mira cum şi unde au răsărit şi s-au deschis asemenea unor flori nepieritoare. Nu ştia de unde era nici povestea, nici cum s-a zămislit, nici după ce legendă şi mai veche, venită de la miazăzi sau miazănoapte, de la răsărit ori de la asfinţit. O legătură ce nu se poate încheia, care se întîlneşte şi-n alte părţi ale ţării, în alte cîntece, poate nu de frumuseţea acestuia, dar tot frumoase şi vrăjite. Poate unde în vremile de cumpănă, cînd atîtea neamuri ce-au venit aici, robind oamenii, fraţii şi surorile au trebuit să se despartă, vînduţi ca robi. Apoi, răscumpăraţi sau fugari, întîlnindu-se peste ani şi neştiind că sînt fraţi, s-au putut îndrăgi, aşa cum a făcut Iorgovan cu Ana şi fratele nostru, Soarele, cu sora noastră, Luna.

Ar putea avea și alte înțelesuri ascunse, venite cine știe de unde, sau doar ale acelor suflete ce-și află mîngîierea în aceste cîntece, nu numai în învățătură. Poate să fie o încercare, îndrăzneață, izvorînd dintr-o minte pătrunzătoare, dar și dintr-o inimă caldă, de-a înțelege mersul celor doi aștri, urmarea lor fără sfîrșit, ca într-o fugă, ultimul neputîndu-se apropia de primul, rămînînd mereu la aceeași distanță. Poate să fie vorba și de dragostea aceea pustiitoare, despre care s-a vorbit la Chilia, ce nu ține seama de nici o opreliște, sfîrșind în moarte. Se putea opri cineva la un singur înțeles cînd avea o mie închise în țesătura ei scumpă?

Din aceste stihuri se vedea curgerea cuvintelor încît asemănarea făcută de poet cu apa i se părea cea mai potrivită și una din cele mai pline de înțeles. Felul cum sînt văzute cele de sus și cele de jos te cucerește, vorbindu-ți în același timp de înfrățirea celor sufletești cu lumea întreagă și mai ales cu pădurea, atît de adîncă încît nimic nu are înțeles fără ea. Și-ntr-o parte și-n alta. Căci sus se aud cîntecele line, iar făcliile sînt veșnic aprinse, întru lumină și bucurie. Fiindcă bucuria e o lumină a inimii. Printre ramuri păsările cîntă întru altă bucurie, ca într-un crîng ce este numai al lor, copiii cărora li s-au făcut toate după credință înainte de a apuca pe drumul lor fără sfîrșit. Drum presărat cu flori și cu stele, drumul luminii. Jos, în cealaltă împărăție, nu stăruie nici măcar amintirea cîntărilor line de dincolo. Doar lacrimile. Acolo stăpînește întunericul, mîhnire a inimii, smoala și focul, vaiete nu cîntece. Copacii ofiliți, dați cu catran, arși parcă de brumă, iar păsările de pe ramuri tînguindu-se pentru părăsirea și pustiirea lor, fiind în afara fericirii și a luminii.

Ceea ce pentru el era mai grăitor, cînd urmărea bogăția limbii noastre și frumusețile închise în cuvintele ei, era cuprinderea acestor mari trepte, de la cele mai de jos la cele mai de sus, în care-și află locul toate împlinirile și neîmplinirile omului, rosturile, pregătirea, speranțele și darurile. Cele de-aici și-apoi drumul, cele de pe pămînt, cu bucuriile, atîtea cîte sînt și cu durerile, semnele cerului asemenea celor ale pădurii. Ca să nu rătăcim. Toate într-o rînduială anume și-ntr-o cumpănire de

mirare. Ceea ce-l făcea să creadă că sufletul nostru — și simțea tot mai mult că este și al lui, — dacă zămislea asemenea prețuri cum erau cele cunoscute, însemna că are puteri mari în adîncimile lui nepătrunse, așteptînd doar timpul potrivit ca să-și desfacă tăriile.

Și nu greșea.

Cuvintele lui se auzeau ca o mărturisire de credință. Gîndurile și vorbele lui care sînt și ale noastre. Rădăcinile sînt adînc înfipte în pămînt, iar tulpina a crescut frumos în soare, pînă aproape de bolta albastră. Printre frunzele verzi ale tinereții ei s-a deschis, ici-colo, cîte o floare. Cîte se vor mai deschide încă, în viitor, în anii ce vor spori inelele trunchiului! Și ce roade aurite va da atunci! Chiar dacă timpul acesta este departe de noi și are multe furtuni de trecut. Pentru că ne aflăm la o răspîntie de vînturi și ploi și arșițe. Împărăția ne este așezată la o răscruce de drumuri. Aici vin veștile, sosesc și poveștile din toate părțile lumii. Se întîlnește răsăritul cu asfințitul. La noi se înfrățesc cele de dincolo de Dunăre, și de mai departe, de pe țărmul mărilor calde și ceea ce este dincolo de Carpați, pînă hăt departe, către apele cele mari și reci de la miazănoapte.

Ce îndemnuri vor fi ascultate? Ce zbor și ce glasuri, ce zări și ce văzduhuri? Le avem pe ale noastre înfipte adînc în glie, stîrnind răsunetul în păduri. Cele ce vin dinafară le cuprindem dacă ni se potrivesc ori le înlăturăm ca pe niște buruieni de care nu ai trebuință. Primindu-le vor crește apoi împreună cu noi, luînd o altă față și noi tării. În văzduhul nostru zboară păsări măiestre. Ne cunosc, se apropie, atingîndu-ne cu aripa. Și dacă se aud multe glasuri, iar urechea se silește să le surprindă, e pentru a alege din ele sunetele tulburătoare și care aduc un cîștig, nu o pierdere. Deasupra tuturor însă e glasul și graiul nostru. Oricît ar fi de atrăgătoare altele, nu ele ne cuprind, chiar dacă pot face cunoscute altora cele ale noastre. Pentru noi și împărăția noastră lăuntrică ajung cele rostite de toți, într-o țesătură urzită de fiecare, cunoscîndu-i alcătuirile. Ne împlinim rosturile, cumpănindu-ne după inima și

cugetul ce ne-au fost date. Lăsîndu-i și pe alții în bună pace.

Și iarăși *Soarele și luna* cu stihurile ei multe, cu gîndurile adînci și pline de înțelesuri îl urmărea, îngînîndu-i cugetul ce voia să le găsească dezlegarea. Le auzea ca un bocet sau ca un descîntec? Țîșneau din preaplinul unei inimi în suferință? Le spunea cineva în acea clipă ori le-a spus cîndva demult și doar ecoul îl tulbura, la fel ca o chemare de corn în mijlocul unei păduri în care te-ai rătăcit? Sau era o voce ce venea din apropiere, atît de aproape încît ți se părea propria voce deslușită abia. Era glasul Domniței Bălașa ori i se părea doar? I le spunea ei cineva și ea le rostea a doua oară să nu le uite ori să le audă și alții? Le învățase cîndva cine știe de la cine pentru că i-au plăcut atunci și i se potriveau acum? Întrebări multe, ce rămîneau fără răspuns, deși trebuia să le potolească cu unul, oricare ar fi fost el.

Se ridică de la masa lui, ducîndu-se pe urmele glasului către fereastră. În pridvor Domnița Bălașa era singură, vorbindu-și sieși. Poate o întoarcere la sine, poate o fugă de cele ce se petreceau și mai ales se vor întîmpla în viitorul apropiat, atît de apropiat încît părea că a și sosit. Nu, nu era singură. Într-un colț, ca o stană de piatră, slujitoarea sa de credință, ce o va însoți în călătoria fără întoarcere. Era cu ochii închiși, cu fața trasă, numai buzele i se mișcau, fără să audă ce rostește. Chema puteri nevăzute, încerca o vrajă? Poate ea spusese stihurile pe care nu le mai auzea, încercînd să-i deslușească Domniței că nuntirea ar putea să nu aibă loc, așa cum Soarele nu și-a putut alege miresa dorită sau nu a avut parte de ea. Iar în tăcerea aceea ce a urmat și se prelungea, cine știe, încerca să afle unde este viitorul mire, văzîndu-l în oglindă. Sau pe cel drag, ce se găsea departe, aducîndu-l grabnic, s-o apere.

Alături, pe masă, oglinda, lîngă un vas plin cu apă, strălucind amîndouă ca niște priviri ciudate ale unor ochi necunoscuți. Priviri ce văd departe în zare și dincolo de ea, ochi în care se puteau citi și oglindi chipuri ce nu erau de față, deși ai fi voit să fie. O perie și o

gresie se mişcau parcă alături, pe aceeaşi masă mică cu trei picioare. O perie deasă ca o pădure de nepătruns; o gresie tare ca o stîncă de cremene. Un strop de apă ca un ochi de mare pierdut undeva între munţi. Şi, rezemată într-un colţ, o mătură ce-şi avea poate rostul ei, necunoscut de el. Le privea cu mirare. În ochii lui nu erau decît nişte lucruri folositoare, bănuind doar că primeau în clipele acelea alte rosturi, într-o încercare de-a lega şi dezlega, de-a duce şi aduce. Oprelişti, rătăcire, dezlănţuirea stihiilor, toate puteau fi chemate, grăbite la murmurul acela neîntrerupt de cuvinte, la chemarea aceèa plină de spaimă.

Nu-şi putea da seama ce anume se petrece, înserarea se lăsa încet, iar cuvintele păreau că vin de undeva de departe, deşi erau doar la un pas de el. Erau rostite încet, nu ca o rugăciune, ci ca un descîntec pentru o boală fără leac. Nu erau murmurate fără putinţă de desluşire ca de pe nişte buze mute ce se mişcau uşor, erau cuvintele Domniţei, limpezi, urmîndu-se la fel, ca şi cum vorbele s-ar fi desprins de gîndurile ei, mai ales de simţămintele ei, plutind în aer, înălţîndu-se în văzduh, trimise undeva ca nişte soli să-i mijlocească pacea.

— Cui să-i cer să facă podul de aramă? Cine va păşi pe el cu îndrăzneală, venind să mă ia? Va înălţa scara şi se va duce peste nori şi peste vămi, *la cele prea înalte şi prea luminate... Unde şi inima mea va luci ca şi o stea...* Sau pe altă punte-ngustă, *peste ape, peste văi, peste nebătute căi,* va veni să mă răpească. Să mă ducă undeva departe, tot mai departe, unde n-o să mă mai vadă nimeni din cei ai mei şi n-o să aud nici graiul, nici cîntecele. Poate bocetele ca un tremur de frunză la venirea toamnei... Departe de ţară, dincolo de-mpărăţia Zagorei, *la ţărmul de mare, dincolo de zare...* Şi va coborî poate să vadă întunericul şi pomii cătrăniţi şi jalea ce-i aşteaptă pe păgîni...

Şi păgînul e ca Soarele ce-o rîvnea pe Ileana Sâmziana cu toate împotrivirile ei... împotrivirile mele... cererile ei şi ale mele... gîndurile ei şi gîndurile mele... *Şi nu-i cine să mă apere, potcoave să scapere... Să mă ia în şaua lui, să nu fiu a nimănui...*

Nu era un joc aşa cum i s-a părut la început. Erau cuvinte spuse cuiva. Cineva, auzindu-le, răspundea poate, răspuns doar de ea ştiut, venind cu întîrziere. Uneori se oprea, ca şi cum ar fi ascultat şoapta numai de ea auzită, ca să urmeze din nou şi iarăşi să se oprescă, tăceri şi cuvinte, ca şi spiţele unei scări de el necunoscută. Poate-i spunea toate acestea slujitoarei. Ea avea trebuinţă de glasul ei, de chipul şi prezenţa ei. Fără ele lucrarea nu se putea face sau nu avea sorţi de izbîndă. Poate erau doar gîndurile ei cele mai ascunse ce se revărsau ca să scape de ele, răsuflînd uşurată, gîndurile ce-o frămîntau, povară grea pe care n-o mai putea duce.

Şi iarăşi tăcerea frîntă :

— Va veni, nu va veni, nimeni nu va şti... Va veni pe cal năzdrăvan, cu arcul şi săgeţile fermecate, cu suliţa vrăjită... Va sosi, bătînd la poartă, s-o dărîme... Am să mă reped să-i deschid... Va descăleca şi se vor bate în faţa mea, luptă dreaptă... Şi-l voi alege pe cel mai tare, după obicei... Şi dacă cel mai tare nu va fi el, deşi el trebuie să fie întotdeauna iute şi puternic. . Nu-l voi alege pe cel mai tare, chiar dacă voi trece peste datină... Îl voi ajuta cu un strop de apă, cu un strop de rouă, cu o lacrimă, să-i potolesc arşiţa, pe cel ce-mi este drag, pe cel ce va veni să mă scape. Numai cel ce m-a îndrăgit îşi va pune viaţa pentru mine... Viaţa lui, viaţa mea, viaţa noastră... Cel drag este şi cel tare şi viteaz... Pe el îl vor ajuta toate, şi pădurea şi apa şi făpturile... Şi ne vom întoarce în împărăţia noastră, lăsînd în urmă celălalt tărîm... Şi dacă ne vom întoarce ce va spune Voievodul? Cum se va uita împăratul la noi? I-am călcat poruncile şi ne va pedepsi, alungîndu-ne... Ne vom duce în lume şi ni se vor pierde urmele... Iar împăratului făcîndu-i-se dor de noi va trimite pe Voievodul cel tînăr să ne caute, aducîndu-ne acasă...

I-aş putea pricinui părintelui meu o astfel de supărare? El ştie ce face şi dacă m-a dăruit Sultanului înseamnă că trebuie să fiu a lui... Cînd se va urca în scaunul părintelui său Baiazid... Acum e undeva pe malul mării, între fugarii turci sau în munţi la unchiul său Despotul Ştefan... Încă nu a ajuns pe tron şi are

doi frați puternici. Dacă nu va scăpa de Soliman, poate-l va răpune Mahomed... Și nu mă voi duce... nu voi ajunge la el... nu pentru că nu aș fi voit... Voi fi o fiică ascultătoare, care a pornit către curțile lui Musa, dar el nu mai este... Cine va fi cu el, cine împotriva lui? Ai mei toți sînt cu el, așteptînd de la noua lui împărăție liniștea și pacea... Și dacă...

— Ostenise sau asculta, iarăși, răspunsul care-l aștepta? Slujitoarea făcu un pas către ea murmurînd:

— Se apropie pe calul înspumat... În curînd va sosi... Sosește...

Poate Domnița nici n-o auzise, poate auzind-o aștepta să sosească, poate gîndurile erau mai puternice urmîndu-și drumul lor, ca într-o vedenie de care nu te poți despărți.

— Am să fiu alături de el pe podul de aramă pe care mi-l va face peste mare... Și cînd vom ajunge la mijlocul lui... îi voi spune că nu se cuvine să fie mireasa la stînga... După legea noastră locul ei e la dreapta mirelui... Și-atunci îmi va lăsa brațul... Voi închide ochii să nu văd hăurile ce mă vor înghiți... Cine se va milostivi să mă facă pasăre, *lie ciocîrlie, pasăre măiastră cu ciocu-n fereastră... Ca să-mi bată veste,* ce *n-a fost, nici este... Ce va fi o dată, în veac... niciodată...*

Cuvintele erau tot mai repezi, abia le puteai înțelege și parcă erau rostite de amîndouă:

— *Soare, soare, domn prea mare... Îți sînt soră, surioară, ca o pasăre ce zboară... Zbor pe drumul tău rotund, de tine să mă ascund... Lună sînt, dusă de vînt... în zarea cea luminată, ciocîrlie fermecată... Printre stele ce lucesc, în veac să nu te-ntîlnesc... Luna-n lacrimi cînd lucește, Soarele greu asfințește... Soare, soare cînd răsare, Luna se cufundă-n mare...*

Apoi se făcu tăcere deplină. Erau amîndouă cu ochii închiși ca să vadă ceea ce nu poate vedea oricine, ceea ce li se arăta doar lor. Să vadă călărețul așteptat, care trebuia să sosească. Era și el tot atît de încordat și de la o vreme, așa cum auzeau ele, auzea și el copitele unui cal în galop.

Nu era furtună, nici grindină. Era un asfințit liniștit, o noapte senină, plină de stele, deși fără lună, o noapte ușoară, lăsîndu-se pașnic peste toate. Nici o adiere de vînt, numai șoaptele nopții se auzeau încet, să nu sperie pe nimeni. Pace peste lume și peste suflete, așa cum ar fi voit să fie peste toate inimile cunoscute lui, știind cît se zbuciumă. Peste sufletul său tot atît de neliniștit ca și al altora din apropiere sau de departe.

Cele două se apropiară de treptele pridvorului să asculte. Copitele se auzeau mai domol, lovind pietrele drumului. Apoi bătăile în poartă. Una, două trei... Poarta scîrții greu și apoi se deschise. Intrase cineva ce cunoștea curtea și rostise cuvintele de trecere, după glăsuirile ce se auzeau. Un călăreț aducînd veste, purtînd la piept, pentru curte, vestea cea mare.

Cele două coborîră repede și le mistui întunericul.

Se întoarse la masă și la sine. Nu era grăbit s-o afle. Domnița și slujitoarea se aflau aproape de poartă, deși el le vedea ca și cum nu s-ar fi mișcat din pridvor. Ochii lui erau închiși și privirile lăuntrice continuau să vadă ceea ce era și a fost, ceea ce va fi și este. Căci toate se urmau fără greș după cele scrise în ele. Cînd credeai că se făptuiește ceva, întîmplarea s-a și dus între umbrele trecutului, de unde apoi o poți chema ori de cîte ori voiești, iar cele ce le aștepți să vină, adesea cu înfrigurare, se și petreceau. Vremea era în întîrziere și încerca acum să facă într-un ceas cît zăbovise într-un an.

În liniștea nopții nu desluși nici un glas. Nu aștepta pe nimeni. Iar cei ce zoreau să afle veștile ar fi fost mai bine pentru ei să nu le știe. Și cele bune, ca și cele rele, își aveau sorocul lor. Iar cumpăna era deasupra tuturor și peste dorinți, așteptări sau împotriviri, cele ce trebuiau împlinite își cereau lucrarea lor, ca o poruncă căreia trebuia să i se supună toți.

Desfăcu încet scrisoarea lui Augustin ca s-o mai citească o dată.

Cărarea pierdută

E primăvară și-au pornit la drum.

Se încheiase mai bine de un an de cînd am venit să aduc vestea ce sosise înaintea mea, ca o pasăre neagră, purtătoare de nenoroc. Și să-i spun Fratelui Ioan din Cremona să aducă mîngîiere unor suflete ce i-au fost date în grijă și pentru care nu aveam cuvinte de alinare. Apoi m-am întors, iar ei au tot așteptat semnul de plecare, fiind pregătiți din vreme. Semn ce s-a amînat mereu, pentru că Principele Musa, cu tot ajutorul primit și din partea noastră și al sîrbilor, cu toate pașalele ce-l susțin, n-a reușit să-și înlăture fratele din scaun. Pornise plin de încredere la cucerirea împărăției, mai ales că la oastea lui s-au mai adăugat mulți creștini din

țările robite, sperînd în libertatea făgăduită. A voit să-i iasă în cale, Urcan, fiul sultanului Soliman, dar căpeteniile din Zagora l-au prins înainte de a-l întîlni pe Musa. Acesta a făcut un popas la Saragea-pașa din Iamboli. După aceea, fără să-i stea nimeni împotrivă, a pornit ca eliberator către Adrianopol, de unde s-a vestit lumii întregi că împărăția turcului are un nou sultan, pe Musa Celebi. Dar Soliman, aflat dincolo de Bosfor, căruia știrile negre i-au tulburat desfătările și petrecerea, a pornit să-l întîmpine cu oaste mare. Cele două oști s-au întîlnit în iunie 1410, sub zidurile Bizanțului, la Cosmedion, pe Cornul de aur. Cei din Anatolia se dovediseră mai iuți și mai îndîrjiți, risipind oastea de strînsătură a lui Musa. Împreună cu Dan l-am ocrotit în fuga lui pînă la Adrianopol, unde s-a dat o nouă bătălie, iar Despotul Ștefan, împreună cu chesarul Uglieșa au răzbit, călări, pînă la Galata. Împăratul Bizanțului le-a dat, ca unor creștini ce erau, o corabie care i-a dus peste apele mării pînă la Chilia, de unde au ajuns la noi, la Argeș. Era a patra întîlnire cu Voievodul Mircea; prima dată la Rovine, fiindu-i dușman, în tabăra lui Baiazid, a doua oară la Nicopole, tot alături de turci, apoi la Cetatea Giurgiului cînd s-au legat să-l ajute pe Musa, și acum, învins și fugar.

Nici la Adrianopol noul sultan n-a fost mai norocos: fratele său Soliman a cucerit orașul, iar Musa s-a retras către Dârstor. Sultanul s-a mulțumit cu fuga lui și s-a lăsat iarăși desfătărilor la curțile în care-și petrecuse tinerețea, uitînd și de Urcan și de Mahomed și de Musa. Uitînd și de ghiauri, în acea vară prea fierbinte ca să mai pornească la luptă. Musa, cu alte ajutoare primite din partea Voievodului Mircea, neclintit în hotărîrea lui, și-a petrecut toamna și iarna în Serbia, la unchiul său Ștefan, și-n munții Balcani, printre oștenii ce-l sprijineau, întreținînd legături cu toți cei ce erau nemulțumiți de domnia lui Soliman. În primăvara acestui an luptele au început din nou și au fost mai scurte. Pașalele erau pregătite dinainte și au trecut de partea lui Musa. A pătruns în Adrianopol, risipind oștile fratelui său. Acesta, în fuga lui la rudele sale împărătești din Bizanț, a fost prins de către călăreți și ucis.

Boier Prâslea a sosit de la Cetatea Dârstorului fără grabă, întorcîndu-se la curte încet, ca şi cum nu ar fi voit să ajungă niciodată, aducînd tocmai el semnul aşteptat. Se potrivise astfel, nefiind decît tîrziu, prea tîrziu... Şi fiind toate pregătite au încălecat caii şi au pornit. Aveau cale lungă de mers, după voia Domniţei, care dorise să-l vadă pe fratele Măriei Sale înainte de plecarea printre străini, de unde nu mai era întoarcere, şi pe Simina, de acolo coborînd către Dârstor, de unde...

Boier Prâslea urma rînduiala dintotdeauna a convoaielor domneşti. Şi din cele aflate de la Ioan din Cremona, nu-i adresase nici un cuvînt de cînd venise, nici măcar nu-l privise, dar nu numai pe el. Nu avea cuvinte şi ochi pentru nimeni. Alesese călăreţii cei mai buni, iar Hulpe, slujitorul său de credinţă, era înainte ca să vadă din vreme drumul. După primii călăreţi se afla carîta Domniţei, cele două căruţe cu zestre şi apoi alţi călăreţi. Boier Prâslea era cînd înainte, cînd în dreapta carîtei, cînd îndărăt, călărind într-o înfrigurare ce nu mira pe nimeni. Abia, spre chindie, s-a apropiat de el întrebîndu-l unde să facă popasul. Acesta l-a rugat să aibă grijă de toate, ca unul ce cunoştea mai bine decît oricine drumurile şi pădurile. A zîmbit strîmb, ca şi cum şi-ar fi muşcat buzele, poruncind slujitorilor popasul la Poiana Zimbrilor.

Călăreau alături, la pas. Erau învăluiţi de gînduri. Poate şi Boier Prâslea cu aceleaşi gînduri ca şi ale lui, grele, neprietenoase, apăsătoare. Şi cu aceeaşi nelinişte şi risipire, de parcă tot ceea ce a adunat şi păstrat cu grijă în tainiţi, prin cine ştie ce întîmplare sau printr-un prăpăd necunoscut, s-a fărîmiţat, fiind luate de apă şi vînt. O pierdere pe care n-o putea înţelege, iar starea sufletească a rătăcirii şi pierderii era tot atît de apăsătoare ca şi o noapte umedă într-o pădure străină ce nu vrea să te primească.

Pădurea îi înconjura din toate părţile şi avea înfăţişarea înşelătoare a primăverii. În locurile umbroase zăpada nu se topise încă, dar în poieni dăduse colţul ierbii. Ici-colo cîte-un pom sau o tufă de mărăcini înfloriseră. Unii arbori crăpaseră mugurii, alţii abia desfăcuseră vîrful frunzii cu verdele crud. Cei mai leneşi stă-

teau posomorîţi şi negri, cu coaja dată cu smoală, nelăsîndu-se ademeniţi de razele soarelui din văzduh. La rădăcină era încă gheaţă sau, dacă se topise de curînd, pămîntul le arăta că mai pot lenevi o vreme. Cînd soarele pătrundea printre crengi îi simţeau blîndeţea, dar cînd se ascundea printre nori sau ocoleau ei un bot de deal, atunci se lăsa o răcoare aspră, amintind că iarna nu se îndepărtase prea mult.

Convoiul înainta încet, la pas, pe drumul moale. Nu se auzeau nici copitele cailor, nici roţile bine unse, nici îndemnurile ca să se recunoască de departe carele cu boi. Abia se simţeau răsuflările adînci şi repetate, pierind şi ele îndată şi lăsînd loc tăcerii ce-i cuprinsese asemeni unei ape din care nu mai puteau ieşi. Se înserase parcă, deşi nu era timpul, un întuneric încă nedesluşit, mai mult un abur, ieşind din trunchiurile încălzite şi din pămîntul reavăn. Soarele asfinţise sau norii erau mai deşi, aşa cum îi place uneori lui aprilie să căptuşească văzduhul şi să-l întunece. Poate intraseră în altă pădure, într-o pădure mai deasă, cu copacii opăriţi de brumă şi ascunşi de soare, negri, unşi cu catran, ca cei de la poarta iadului. Erau într-o pădure sălbatică, pustie, moartă, fără păsări şi fiare, ocolită de vînt, ploaie şi soare. Zăpezile nu erau spălate, drumurile nu se zbiciseră.

Mergeau înainte pe o cale ce nu se mai sfîrşea, pe nişte cărări mai largi, semănînd cu un drum ce se strîmta tot mai mult, de abia puteau înainta, ademeniţi parcă de aburii albicioşi din faţă, urmăriţi de alţii, întunecaţi, din spate şi de pe lături, ca şi cum o apă rea îi urmărea să-i cuprindă, învăluindu-i în undele ei negre. O pădure încremenită acolo aşa de la începutul lumii sau împietrită de cine ştie ce vrajă. Ce nu se mai termina, nici nu-şi schimba înfăţişarea. Împărăţie ofilită a unui împărat hain. Nu avea poieni, fîntîni, locuri de adăpost, nici măcar o colibă din acelea multe ce se află în toate pădurile pentru cei ce rătăcesc sau îi apucă noaptea în codru.

Copacii erau tot mai deşi, drumul se îngusta din ce în ce mai mult, gata să nu mai poată trece. Apoi se deschidea ca o amăgire. Şi porneau mai departe prin tăcerea aceea, apă neagră ce se aduna mereu în jurul lor, încît abia desluşeau copacii din jur. Caii îşi continuau

pașii neliniștiți parcă, dar simțindu-se oricum fără grijă, cu stăpînii alături. Înotau prin întunericul des, răsuflînd greu ca și cum pe lîngă ei ar fi trebuit să poarte în spinare și tăcerea și noaptea, și împărăția pădurii, fără sfîrșit și fără viață. Așteptau poiana înghițită de beznă. Poiana Zimbrului pe care și slujitorii și călăreții o cunoșteau și unde se afla sălașul lor de noapte, ferit, ascuns sub poala pădurii, cu paturi de cetină și vetrele gata să primească iasca aprinsă sub surcele pregătite, după legea codrului : cei ce pleacă, lasă la loc, nesmintite, toate cele folosite, pentru cei ce vor veni după ei. Poiana de vis a lor și a cailor, abia tîrîndu-și picioarele, plină cu iarbă și fîn, cu un foc mare, să se încălzească și să se usuce, lîngă izvorul din care să-și astîmpere, oameni și dobitoace, arșița tot atît de neprietenoasă ca pădurea cu tăcerea grea și neliniștitoare, ca noaptea vicleană cu vălurile ei înșelătoare și cu duhurile ei ce-i așteptau să-i învăluie și să-i piardă.

De la o vreme se limpezise parcă cerul și o zare de lumină, sporită de apele copacilor ca niște luciri din altă lume, le arăta aceeași cale, fără început și fără sfîrșit. Și abia mai mergeau, cu ultimele lor puteri. A coborît de pe cal și a văzut cu ochii pe jumătate închiși că toți ceilalți erau cu frîiele în mîini, privind cărarea moale, căutînd urmele ce nu se puteau vedea, tîrîndu-și aproape, caii cu copitele pline de noroiul clisos, înspumați și privind cu teamă în dreapta și în stînga, ciulind urechile, doar-doar vor auzi un zgomot, cît de mic, care să vestească apropierea unei așezări și sfîrșitul drumului fără capăt.

Nimeni nu scotea nici o vorbă, ca și cum o vrajă ar fi luat graiul tuturor. Abia se mișcau, abia răsuflau, nici gîndurile nu reușeau să dezlege drumul necunoscut, pădurea neștiută, noaptea, cea din urmă, cerul înșelător ce-și legăna opaițele, aproape stinse, unele mai înalte, altele joase, de credeai că sînt undeva în zare, așteptîndu-i. Tăceau poate și pentru că pe unde treceau era totul pîrjolit, ca și cum cu puțină vreme înainte și-ar fi încheiat jocul Vîntoasele. Sau doar își schimbaseră locul, cum obișnuiesc Șoimanele să facă, în așteptarea celor ce se încumetă să le calce împărăția. Și parcă prin-

tre tulpinile subţiri şi înalte, ajungînd pînă la cer, fluturau veşmintele lor ceţoase, gata să se apropie şi să-i prindă în hora lor. Hora rătăcirii şi a pierzaniei.

Nu mai ştiau cît au mers aşa, simţindu-şi picioarele grele ca şi cum nu ar fi fost ale lor, gata să rămînă acolo împietriţi ca şi copacii negri cu crengile nemişcate, braţe întinse, pentru a prinde orice, pentru a-i cuprinde pe cei nepoftiţi, atunci cînd se va da porunca. Intraseră într-o împărăţie necunoscută, călcaseră hotare neîngăduite, străbătînd tărîmul cine ştie cărei stăpîniri ce nu-i primea şi nici nu ar fi voit să-i piardă, doar să-i înştiinţeze ce-i aşteaptă pe drumul acela fără întoarcere. Păreau pierduţi pe căile strîmte de pădure ce duc oriunde şi nu ajung nicăieri, printre apele unei nopţi grele, frămîntînd pămîntul, abia trăgîndu-şi sufletul. Nu se opreau nici din mers, deşi dacă nu găseau poiana popasului dorit ar fi trebuit să stea pe loc, acolo pe cale, să aprindă un foc, nu să urmeze drumul ce nu se mai isprăvea, printr-o pădure înşelătoare, într-o noapte ce le întuneca şi mintea, nu numai calea. Fratele Ioan privea toate cu mirare. Ar fi voit să-i spună Boierului Prâslea ceea ce gîndea, dar parcă nu mai vedea pe nimeni lîngă el. Era singur sau se îndepărtase de ei, ori era la locul lui, dar nu-i mai putea vedea pe cei din jur din pricina oboselii sau a întunericului. Ar fi voit să strige, să le dea de veste că e acolo, dar nu putea scoate nici un cuvînt, ca şi cum uitase să vorbească sau vorbele nu mai ascultau porunca gîndului, nu voiau să-l cuprindă, făcîndu-l cunoscut celorlalţi, care, poate, încercau şi ei să facă acelaşi lucru fără să reuşească.

În toiul nopţii sau către dimineaţă, poate după multe zile şi multe nopţi ori numai după o noapte nesfîrşită, căci i se părea că începuse călătoria de o veşnicie, undeva în depărtare începuseră să se limpezească zările, pădurea se sfîrşi dintr-o dată şi drumul acela al pierzării a dat în drumul mare. Drumul cunoscut şi bătut de atîtea ori. Convoiul era aşa cum porniseră, numai că nimeni nu era pe cal. Noaptea începuse să se destrame, ca şi cum îi cîntaseră cocoşii sfîrşitul. Recunoştea caii şi oamenii, deşi erau toţi mînjiţi cu noroi sau păliţi de un foc

fără flacără. Boier Prâslea era alături, înaintea carîtei domneşti. Caii abia o tîrau, cu slujitorii ţinînd frîiele, fără să-i îndemne, ca şi cum nu ştiau unde sînt şi ce fac.

Hulpe s-a apropiat de ei.

Gîndurile începuseră să se limpezească. Ieşiseră din împărăţia vrăjită şi-l auzi şoptindu-i stăpînului său că se aflau acolo de unde porniseră. Boier Prâslea s-a încruntat, poruncindu-i să tragă într-o parte şi să nu intre în Cetatea de scaun. Erau acolo, la marginea oraşului, o livadă cu casă unde se puteau adăposti. Locurile erau de-acum cunoscute şi prietenoase. Au părăsit drumul cetăţii unde s-ar fi făcut prea mare tulburare dacă s-ar fi dus, păşind pe calea livezii. La cîteva sute de paşi era adăpostul ce-i îmbia la odihnă.

Au plecat a doua zi, dis de dimineaţă, după ce caii s-au întremat iar ei s-au odihnit, aşa cum se poate odihni un drumeţ căruia i-a ieşit cineva înainte cu gol şi ştie că n-o să-i meargă din plin tot drumul. Poate numai Cărturarul îşi mai amintea de cele întîmplate sau doar încă nu reuşise să le uite, pentru că toţi ceilalţi au început calea, ca şi cum ar fi făcut primul popas al drumului lor de dinainte, ce trebuia doar dus mai departe în aşteptarea altor popasuri, aşa cum se cuvine atunci cînd porneşti pe o cale mai lungă şi pe care se pot întîmpla multe. Întîrzieri, popasuri prelungite sau cine ştie ce alte bucurii sau necazuri ce sînt ale drumului, iar omul trebuie să li se supună. Mai ales pe drumul lor ce nu era unul cu toate altele, ci un alai de nuntă. Sau ar fi trebuit să fie. Convoiul era însă tăcut, de parcă ar fi dus mireasa s-o cunune cu carpena şi nu cu Împăratul Verde, de la miazăzi.

Calea s-a urmat fără sminteală. Au intrat în pădure prin locul cunoscut şi către seară au ajuns în Poiana Zimbrului, unde, cîndva, în tinereţe, Măria Sa vînase sălbăticiunea aceea cu gheb şi cu coarnele gata oricînd să te ia în ele. Nu pierise nici un om la acea vînătoare domnească, dar poienii i-a rămas numele spre pomenire şi-n locul unde fiara a fost străpunsă, căzînd în genunchi şi apoi lăsîndu-se într-o parte, fără suflare, aşa cum se povestea, s-a ridicat o troiţă, o casă de vînătoare încăpătoare şi o fîntînă cu cumpănă. Pe furca cumpenei meş-

terul cioplise un cap de zimbru, ca şi pe cei doi stîlpi de la poarta casei. În spatele grădinii cu prisacă se afla casa pădurarului domnesc, care, fiind înştiinţat de sosirea lor, pregătise cele de cuviinţă. Încăperile erau calde, în vatră ardea focul. Domniţa şi cele două slujitoare ce-o însoţeau au coborît, intrînd în cămara lor unde li s-a dus cina.

Cărturarul din Fiore ar fi vrut, a doua zi, înainte de plecare, să se întoarcă puţin pe drum, să vadă din ce loc şi cum anume s-au învîrtit toată noaptea sau toate nopţile şi zilele prin acea pădure acum de nerecunoscut. Căci în jurul lor pădurea era de mult înverzită, florile scuturate şi pe pădureţii de pe margine se vedeau poamele mici îndreptate către soare. Nu mai era nici un copac desfrunzit, se treziseră toţi din somnul de peste iarnă şi-şi ţesuseră, harnici, veşminte noi. O pădure de sfîrşit de primăvară, grea de verdele ei întunecat. Părea primitoare, ca şi cum pajiştile şi rămurişul ar fi chemat înadins să intre în ea. Tulpinile erau curate, coaja netedă şi plăcută la vedere. Codrul era viu, nu ofilit ca şi celălalt. Auzeau păsările dîndu-şi bună dimineaţa şi în depărtări mugetul sălbăticiunilor ce-şi încheiaseră veghea de noapte şi se trăgeau în culcuşuri. Poate i se povestise cîndva de o asemenea pădure ce nu putea fi primprejur, iar convoiul înainta pe drumul lui de la care nu se îndepărtase niciodată, nici măcar pentru un ceas.

Cunoştea drumul, tot pe sub poala muntelui, un drum bătrîn, ducîndu-te, dacă nu ieşi din el, negreşit acolo unde doreşti. În zare piscurile înzăpezite şi pădurea de brad ca un abur verzui, pierind către albastrul văzduhului senin. Numai apele văilor erau tulburi în albiile aproape pline. Mergeau tot la pas, dar nu aveau ochi pentru cele din jur. Altădată toate-i furau privirile, gîndindu-se la cele ce au fost şi vor mai veni. La tainele muntelui şi la prietenia sau duşmănia pădurii, la înfrăţirea sau vrajba stihiilor şi la cele cu totul neaşteptate ale drumului. Căci orice călătorie aduce în fiecare zi, pe lîngă priveliştea mereu nouă, oameni noi, gînduri şi veşti. Pădurea se schimba şi atunci, după cum urcau sau coborau, după cum se apropiau ori se depărtau de apele pe lîngă sau peste care trebuiau să treacă. Oameni noi, unde şi unde cîte un slujitor domnesc sau o turmă de

oi urcînd, încet, spre munte. Erau fără veşti, doar cu gîndurile lor, de parcă le pierise şi graiul. Călăreţii mai şuşoteau între ei. Boier Prâslea era mohorît ca un copac desfrunzit, iar pe cărturar îl chinuiau o mie de gînduri şi de întrebări. Ele veneau de-a valma şi nu izbutea să facă ordine în ele. Le primea, izvorînd mereu, dintr-o fîntînă nesecată pe care n-o putea astupa. Nici nu ştia cum trece o zi şi vine alta. Zile senine, întunecate ca Boier Prâslea, amestecate, zile scurte şi nopţi lungi.

Tocmai încheiaseră o asemenea noapte în casa unui judeţ plecat cu oastea la Giurgiu şi drumul a intrat, iarăşi, în codru. Un codru pe care-l simţeau cum răsuflă, scoţînd aburi din ramurile dese şi umede, la bătaia înceată a vîntului. Undeva în depărtare auzeau un stol de ciori, croncănind a furtună. Soarele însă strălucea nepăsător pe cerul senin. Dar după popasul de la amiază a început să se întunece. În adîncimile bungetului s-a auzit, fără veste, un bubuit. O pleaznă de vînt a făcut să vuiască tot codrul. În munte începuse vijelia. Norii îşi scuturau ciuturile, să spele zăpezile ce-au mai rămas uitate, prin locuri neînsorite. Era o ploaie caldă, la început mai rară, apoi îndesindu-se, pînă cînd, potolindu-se şi vîntul, începu să cearnă mărunt şi des, cu temei. Boier Prâslea a dat porunci repezi şi convoiul a cotit la stînga pe un drum de pădure şi-n trap mărunt au ajuns într-un luminiş unde se afla una din acele colibe fără nume, risipite prin păduri, ce sînt o binefacere pe asemenea vreme. Domniţa şi cele două slujitoare au coborît, făcînd foc în vatră. Călăreţii s-au lăsat într-o parte şi-au întins corturile sub care au intrat. Caii, nelegaţi, se îngrămădiseră sub nişte tufe dese de alun de la marginea prelucii, obişnuiţi cu asemenea ploi primăvăratice, repezi şi trecătoare.

Numai că de data aceasta se înşelau, aşa cum s-au înşelat toţi. A plouat, neîntrerupt, pînă seara, cînd a stat pentru un ceas doar. S-au întocmit străjile şi s-a aprins focul. Au dormit pe cetinile peste care, s-a pus puţin fîn din căpiţa neîncepută de la margine. Nu s-au cuibărit bine şi ploaia a început din nou, la fel de măruntă şi deasă, dintr-o sită neîmpuţinată şi nesecată. Auzeau clipocitul neîncetat. N-a ţinut însă prea mult sau erau ei

între somn şi trezie. Simţeau pe sub pînza cortului vîntul rece dinspre răsărit-miazănoapte. S-au strîns şi mai mult în blana de călătorie şi au adormit.

Dimineaţa, în jurul lor, un strat, cît o palmă, de zăpadă. Era răcoare mai mult decît frig. Vîntul mai şuiera, scuturînd ramurile, dar nu avea tărie. Ştiau că nu va ţine, nici el, nici aşternutul acela alb. Totuşi trebuiau să se grăbească să ajungă la prima aşezare din cale pe valea Prahovei. Au încălecat. Norii se învăluiră pe cer şi toată ziua stătură în cumpănă, să ningă sau să plouă. Au ajuns cu bine la Târgul cel Nou, căruia i se spune Târgşor, poate pentru a-l deosebi de Târgul cel Mare, Târgoviştea. Începu ploaia şi zăpada se topi într-o clipită. Judele le-a ieşit în întîmpinare şi le-a deschis îndată porţile caselor domneşti. Au descălecat şi-au ajutat-o pe Domniţă să se aşeze în cămara ei. Călăreţii au dus caii în grajduri şi căruţele sub şopru. Boier Prâslea socotea să stea acolo pînă se vor opri puhoaiele, dar trebuiau să rămînă şi pînă se vor zbici şi îndrepta drumurile. Privea cum plouă cu bulbuci şi se gîndea, nu fără oarecare îngrijorare, ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi rămas în prelucă. I-ar fi luat apele.

Ploaia a ţinut zile şi nopţi în şir, umflînd apele, gata să dea peste maluri. Apoi revărsarea, care este înfricoşătoare, pentru că nu poţi face nimic împotriva ei. Focul îl poţi stinge, dar cu apa nu te poţi pune dacă nu ai iezit-o din timp. De la o vreme, ca şi cum ar fi ostenit de atîtea udătură, şi-a închis izvoarele, lăsînd vîntul să bată, un vînt subţire şi rece. Nu avea însă tăria din iarnă, dar sufla cu destulă putere. A ieşit împreună cu Boier Prâslea să cerceteze drumurile. Nu se mai cunoşteau din întinderea lucie a apei. Pădurea plutea parcă pe o mare iar Prahova curgea tulbure şi mînioasă. Era în primejdie chiar noua aşezare a Voievodului, dacă nu s-ar fi potolit stihiile. Dar, fie norii erau de-acum sterpi, fie voiau să-i înşele, pluteau doar răzleţi pe apele cerului. Vîntul risipi, într-o vreme, şi ultimele zdrenţe de pe cer şi începu să vînture apele. Văzduhul s-a înseninat şi de pretutindeni urcau către soarele cald aburii unor nesfîrşite jertfe, învăluind şi pădurile şi livezile. Domniţa îşi aşezase masa la fereastră şi lucra la epitrahilul pentru

Snagov, fiind încredinţată că nu va încheia călătoria pînă nu-l va sfîrşi. Şi avea încă mult de lucru, dacă nu cumva spera s-o ajute şi Simina. Primise şi el, nu mult după sosirea lui la Argeş, de la Doamna Mara, o asemenea comoară. Era o zugrăveală cu acul, într-o cumpănire de culori şi de linii, cum rar i-a fost dat să vază. Al său era neîmpodobit, după ritul roman, dar ce-l pe care-l dăruiseră Coziei şi acela la care lucra Domniţa erau încărcate cu chipuri, după obiceiul bizantin. Jos în colţul din dreapta recunoscu chipul ei, ca o sfîntă mironosiţă, ducîndu-se la mormînt.

Cred, după cîte-mi aduc aminte, că i-a prins începutul verii acolo. Ploile încetaseră de mult, dar pămîntul era ca un burete plin de apă, pădurile dese ţinîndu-l sub cerul lor de frunze. O bogăţie de culori şi de umbre se amestecau şi se schimbau ca după o primăvară timpurie ce-a avut parte de ploi îmbelşugate dar şi de soare. Se culcau şi se sculau în cîntec de păsări, de parcă acolo, în pădurile acelea, ar fi fost raiul lor. Căci ramurile erau încărcate de ele, aşa cum erau pruncii de la poarta celor de sus, a fericiţilor. Apoi îndată după Sânziene, au pornit la drum.

Pădurea era răcoroasă şi adesea trecea printr-un rînd de copaci ce-şi împleteau deasupra ramurile şi nu lăsau aproape nici o rază de soare să pătrundă la ei. Mergeau aşezaţi în rînd şi călăreţii aveau armele pregătite, ca şi cum i-ar fi aşteptat cine ştie ce primejdii. Dar, împotriva stihiilor erau neputincioase şi săgeţile şi suliţele. Iar alte primejdii nu ştia să-i mai aştepte şi nici nu le credea cu putinţă. Lotrii erau demult stîrpiţi iar oşteni străini, răsleţi prin păduri, de cînd alte oşti nu mai călcaseră hotarele nu puteau fi. Nici chiar zmeii de pe celălalt tărîm nu credea să-şi părăsească frumuseţile împărăţiei lor subpămîntene ca să le iasă în întîmpinare. Dar aşa se cuvine oşteanului să fie oricînd gata de luptă. Şi se afundau mereu în codru, de parcă nu aveau să iasă niciodată din el.

Era un codru bătrîn de fag amestecat cu brad, căci uneori primul urcă iar al doilea coboară din munte. În el o linişte ce aduce odată cu ea şi urîtul. Singur, copleşit de liniştile ce se adîncesc, îţi este teamă, chiar dacă ai

arcul sau sulița la îndemînă. Te simți mic în fața stihiilor și stîlpilor înalți, susținînd boltirea ce-ți închide de multe ori zarea. Tăcerea este copleșitoare, de parcă toate cele din jur ar sta neclintite, așteptîndu-te să vadă ce faci, sau așteptînd veșnicia. Dar ei erau mai mulți și cu toate acestea simțeau aceeași înfiorare și aceleași tulburătoare neliniști, pe care ți le dau așezările firii și gîndul trecerii sau al întoarcerii.

Se aflau într-o vale împădurită, destul de strîmtă în partea lor și trebuiau să treacă o apă, poate Teleajenul sau alta ce se varsă în el. Nu era cine știe ce, dar cînd ultima căruță a trecut vadul s-a mișcat o piatră, împiedicînd roata din spate să se învîrtă. Caii s-au opintit, căruța s-a ridicat într-o parte, a trecut peste stîncă și cînd să iasă la malul pietros osia s-a rupt. Nu erau prea îngrijorați, pentru că asemenea lucruri se întîmplă destul de des pe drumurile desfundate ale țării, iar schimbarea ei se putea face pe loc de un meșter priceput și călăreții convoaielor știau să meșterească orice. Era și timpul amezii, cu popasul obișnuit. Pe malul unde ajunseseră se afla destul lărgămînt și după legea codrului s-au aprins focurile între pietre, frigîndu-se slănină. Unii, mai pricepuți, au prins pește, convoaiele domnești îndestulîndu-se cu tot ce se află pe cale : vînat, pește, fructele pădurii. Apoi meșterii au schimbat osia ruptă. Se afla pe mal uitîndu-se cînd la ei, cînd la apa ce venea repede, spumoasă, lovindu-se de pietre și murmurîndu-și cîntecul ca o litanie fără sfîrșit. Zările se limpeziseră și vedea pînă departe cele două creste între care se găseau și undeva, dincolo de ele, un masiv stîncos, deasupra căruia se învîrteau vulturii. Din vremen-n vreme cîte unul se lăsa ca o piatră, dispărînd în prăpăstii sau în apele verzi ale mării de brad. Boier Prâslea, nu departe de el, bea apă din căușul mîinilor, după obiceiul pădurii. Apoi a făcut semn slujitorului său care i-a adus lancea, a încălecat și s-a mistuit în pădure. Hulpe l-a urmat în grabă.

Nu-și putea da seama ce se petrece în sufletul lui și nici nu încercase, ca altă dată Augustin de la Cârța, să-l facă să înțeleagă că fără o bună cumpănă în toate viața noastră nu avea nici o noimă. Cunoștea cumpăna,

ştia măsura, iar peste toate cele ce năvăleau din adîncurile ființei sale, ca nişte puteri ce voiau să-l supună, era slujba domniei de la care nu se putea depărta. Oricîtă nebunie se află în fiecare din noi, trebuie s-o stăpînim, iar dacă nu-i găsim leacul în luptă sau alte îndeletniciri îndrăznețe, să ne lăsăm în seama doftorilor, să ne pună în boloboacele lor cu apă rece ori să bem fiertură de odolean îndulcită cu miere.

Apoi, din nou, privirea lui s-a îndreptat către zări şi către valea în care se aflau. Era una din acele zile blînde ce aducea prin pacea ei întreaga pace a sufletului, bucurînd privirile şi inima. O zi bună şi frumoasă, de parcă toate din ea ar fi trebuit să fie tot aşa. N-a apucat să-şi ducă gîndul pînă la capăt şi a auzit cornul lui Hulpe, sunînd a primejdie. Au fost toți, într-o clipă, pe cai. Dînd porunci scurte, cine să rămînă de pază, ceilalți s-au afundat în pădure.

Cornul suna neîncetat. Se apropia, era lîngă ei. Au intrat în poiana în care se afla Boier Prâslea cu slujitorul său. Calul îşi aplecase botul deasupra stăpînului culcat pe un pat de cetini. Nu-şi putea da seama ce se întîmplase, deşi-i treceau prin minte tot felul de bănuieli, pentru că din față se apropia de ei un mistreț uriaş, poate acela ce-l rănise pe Boier Prâslea, poate altul, iar în jurul lui nenumărați mistreți mînați parcă de la spate de o putere nevăzută. Călăreții s-au aşezat unul lîngă altul, ca un zid, şi au tras un rînd de săgeți. Apoi de la mijloc, doi cîte doi, cu sulițele lungi, dînd pinteni cailor, au străpuns primele sălbăticiuni, întorcîndu-se, pe marginea poienii, la locul de pornire, lăsînd loc altora, iar ei pregătind săgețile. Locul era larg şi vînătoarea se putea desfăşura în voie.

Descălecase lîngă Boier Prâslea avînd sabia şi lancea la îndemînă. Calul fornăia, dar nu se îndepărta. Hulpe i-a arătat rana pe care o legase, s-a urcat pe cal şi cotind la dreapta se făcu nevăzut. Voia să ajungă în spatele turmei.

Călăreții îşi urmau rîndul lor, ca nişte oşteni ce erau, învățați să se apere de duşmani mai pricepuți şi mai bine înarmați. Dar fiarele aveau şi ele colți lungi

și rîturi puternice și veneau parcă înadins pornite împotriva lor ori mînate de o vrajă. Mistrețul cel fioros îi îndemna parcă, așa cum nu i-a fost dat niciodată să afle nici în povești, ceilalți se mișcau iute, dar aveau de trecut oprelișteа săgeților și a sulițelor necruțătoare. Și cum unul scăpase cu cîteva săgeți înfipte-n spinare, s-a îndepărtat un pas de Boier Prâslea și, sprijinindu-și spatele de un fag gros, i-a pus vîrful lancei între piciorul din față și ureche, opintindu-se. Apoi a auzit cornul lui Hulpe în spatele turmei.

O clipă sălbăticiunile au rămas descumpănite, dar mistrețul cel bătrîn, care-l căuta pe Boier Prâslea, s-a întors spre el. Hulpe a slobozit prima săgeată. Fiara o grohăit rănită de moarte, a scurmat pămîntul cu rîtul și s-a îndreptat spre arcaș să-l piardă. Dar acesta întorsese calul așteptîndu-l într-un loc potrivit. Ceilalți, cîți au scăpat, fără căpetenie, s-au risipit printre copaci.

Undeva departe se auzi din nou cornul biruinței iar în poiană se lăsă tăcerea. Călăreții, întorcîndu-se, au descălecat, așezîndu-se în genunchi lîngă stăpînul lor și descoperindu-se. Trecuseră și peste această vamă plătită greu și de ei și de vămuitorii codrului.

Hulpe s-a întors îndată, însoțit de doi vînători domnești ce-i auziseră cornul. I-au lăsat stăpînul în grijă, iar ceilalți au pus îndată convoiul în mișcare ca să iasă din acea vale blestemată la drumul mare, de la care să nu se mai depărteze. Popasurile le-au fost scurte și acolo, lîngă margine de drum, iar nopțile intrau să le petreacă în satele de pe văi. În jurul lor pădurea își urma nestingherită viața, cu tainele și chemările ei, neascultate însă. Nici n-au intrat în ea decît odată cu drumul, lăsînd la o parte poienile și cărările ei înșelătoare. Așa au ajuns, fără nici o sminteală, la curțile Boierului Staicul, unde puteau face un popas mai lung, după dorința Domniței Bălașa. Dar ea nu a voit să stea, și cum nici stăpînul nu era acasă ci în munte, acolo unde faurii pregăteau armele, Negrilă i-a dus încă în aceeași zi pe Valea Buzăului la curțile noastre. Simina îi aștepta mirîndu-se că întîrziaseră atîta, avînd toate pregătite pentru o ședere mai lungă.

Cînd să intre, la poartă, un bătrîn orb aştepta liniştit pe laviţă. Auzindu-i s-a ridicat, apoi s-a aşezat în genunchi. Simina le-a spus că venise de cîteva zile întrebînd de Domniţă. Era de pe Argeş, unde-şi avea şi casa. A fost la Rovine în tinereţile sale. Acolo, un turc l-a pălit peste ochi, pierzîndu-i vederea. A scăpat cu viaţă după multă bolire şi s-a întors acasă la nevastă şi copii. Cînta frumos şi era chemat pe la nunţi şi petreceri, încît i se dusese vestea. Iar de cînd i se aşezaseră copiii iar nevasta-i pierise, rătăcea prin ţară să bucure oamenii la ospeţe şi nunţi cu cîntecele lui. Auzise că Domniţa Bălaşa va trece către Bizanţ, să se mărite departe de ţară, cu împăratul de acolo, pe care nici nu-l cunoştea. Şi voia să-i cînte şi ei povestea *Soarelui şi a Lunii*, dar mai ales o altă cîntare pe care o făcuse ori o auzise, sau, auzind-o cîndva, demult, o uitase şi întocmise alta, ori gîndurile lui s-au amestecat cu celelalte, vechi, şi din vorbele altora şi ale sale a înflorit un cîntec nou. Cînta şi din fluier, din frunză, dar mai mult îi plăcea să-şi zică cîntecele acelea lungi, ca nişte poveşti de demult, care, pentru a se ţine mai uşor minte, erau potrivite în stihuri. Stihuri frumoase, ca nişte izvoare limpezi, stropi în soare sau pînză înspumată zdrenţuită de stînci, asemenea unor ape adînci şi tulburi, după cum erau întîmplările în căutarea veşmintelor care să îmbrace gîndurile şi bătăile inimii. O ţesătură potrivită şi scumpă.

Şi într-o seară, după cină, l-au chemat în pridvorul casei şi l-au poftit să le cînte. Unele din ele le cunoşteau, de altele auziseră la popasuri, de la Augustin de la Cârţa ce le şi însemna încercînd, cu prietenii, să le afle nu numai preţul dar şi înţelesurile ascunse. A fost însă prea bucuros şi prea mirat să asculte cîntecul Meşterului Manea, cu zidirea Bisericii domneşti de la Argeş, pe vremea Voievodului Basarabă, zis şi Negru-Vodă, pentru faţa lui oacheşă.

Ca să nu se surpe zidurile locaşului pe care-l începuse, Manea, un *magister lapidum*, ce învăţase meşteşugul, asemenea Zugravului Ioachim de la Cozia, cutreierînd ţările lumii, a trebuit să-şi zidească soţia. Ştia de acest obicei străvechi, pentru că şi în alte părţi se zideşte umbra sau se aduc alte jertfe, de animale, chiar

în acel timp. Iar, mai înainte, se îngropa în zid un copil sau o femeie ori cine știe cine trecea pe acolo. Dar cîntecul acesta este plin de tîlcuri adînci. Meșterul își jertfește dragostea lui pentru o altă dragoste, mai puternică decît întîia. Pentru o împlinire deasupra celei pămîntești. E vorba de înălțarea unei case sfînte, dar putea fi altceva, un pod sau o cetate. Nu ne putem îndoi că dintre toate cea mai de preț este întîia, dar gîndul cîntărețului merge către împlinirea meșterului, care pare a fi la mijloc și în jurul căruia se învîrt toate celelalte. Prețul este sacrificarea soției sale tinere. O iubește mult, dar n-o poate scăpa, cu toate că bunul Dumnezeu îi ascultă ruga, aducîndu-i în cale, pentru a o opri să vină, ploaia, vîntul, furtuna, fiarele.

Dar dacă stai să-i afli rosturile și mai adînci, poți vedea că nici nu se putea altfel. Împlinirea în mănăstire, în lucrarea sa, este deasupra oricărei alte împliniri. Dragostea pentru ceea ce dura să înfrunte veacurile și să minuneze oamenii, era mai puternică decît dragostea pentru femeie. Frumusețea bisericii întrece frumusețea oricărui chip. Dacă nu cumva aceasta din urmă nu era chiar o piedică pentru cea dintîi. Meșterii, atinși de lumină și loviți de har, nu sînt ca toți oamenii. Viața lor e ciudată și plină de taine. Nu știu dacă vor fi judecați doar prin lucrările ce le-au săvîrșit și desăvîrșit, iertîndu-li-se slăbiciunile. Ei sînt ca un vas prea plin, care ori se strică ori dă pe dinafară. Măsura cu care li se va măsura trebuie să fie însă asemănătoare cu ceea ce li s-a dat, li se cere și au împlinit. Dîndu-li-se mult, este de la sine înțeles să li se ceară tot pe-atît. Iar în frămîntarea ce însoțește împlinirea este destulă durere să le răscumpere toate păcatele. Ei sînt într-o slujbă aleasă, inima fiindu-le mistuită de o dragoste fără asemănare între toate cele ce-i sînt dragi omului. Poate neînțeleasă, chiar, trecînd deasupra lumii și a lui însuși, pentru că este de dincolo de lume. Și apoi, dacă amintirea femeii a rămas, de mirarea lumii, desfătarea unora și lacrimile altora, e pentru că meșterul a îngropat-o în zidul mănăstirii sale. Altfel nu s-ar fi știut niciodată că a fost, cîndva, în Țara Românească o Ană, soția unui iscusit meșter, care a pus-o la temelia visului său durat în piatră. Un vis

mare, un vis îndrăzneț. Pentru el a trăit, i-a dat totul, pînă și viața Anei și a lui însuși. Căci înainte de a pieri și el, cum spune povestea, ca să nu mai zidească altă mănăstire, mai frumoasă, el își jertfește sufletul, talantul ce-l avea, arzîndu-l în sufletul și inima lui, pustiindu-le. O jertfă dureroasă, ca orice jertfă, dar cerută, fără putere de împotrivire, de un îndreptar al acestei lucrări dincolo de orice socoteală măruntă. Jertfă cu bună mireasmă, ardere de tot.

Femeile au lăcrimat, așa cum se cuvine la auzirea acestei prea frumoase cîntări, iar Cărturarul a stat mai mult timp, în noapte, gîndindu-se asupra ei să-i desprindă înțelesurile ascunse. Meșterul era pe schelă, furat de visul său, poate cuprins de îndoieli, frămîntat de neliniști și neodihnă. Pentru că toate măsurătorile și socotelile lui erau bune. Le cercetase o dată, de două ori, de trei, de nenumărate ori. Întotdeauna numerele erau aceleași, liniile, cercurile, figurile. Îi lipsea totuși ceva și, poate, multe nopți s-a chinuit să afle. A găsit el răspunsul sau doar în urma visului, a celuilalt vis din somnul lui fără odihnă, cînd a aflat dezlegarea? Ce o fi înțeles el, ceilalți, ce a înțeles cîntărețul și ce înțelegeau ascultătorii?

Abia acum a priceput de ce Augustin de la Cârța, deși i-a amintit de el, n-a îndreptat nici măcar o săgeată către înțelesurile lui tainice, la care fiecare se cuvine să ajungă singur, prin puterile lui. Aici, în Țara Românească, și-n toate celelalte țări-surori, totul s-a făcut prin jertfă. Țara însăși s-a întemeiat prin sacrificiu și continuă să jertfească mereu, ca să existe. Văile, poienile și pădurile sînt pline de osemintele celor ce au căzut. Pe ele stă țara și neamul acesta ce știe că nu poate ființa fără această neîntreruptă ardere de tot, pe care o aduce mereu, din tot sufletul și cu toată inima. Iar Domnul Mircea i s-a supus și el. Căci ce făcuse oare altceva de cînd era în scaunul țării decît să se jertfească fără oprire? Își lăsase nu numai umbra dar și inima să-i fie zidite la temelia cetăților de apărare. Poate inima bătea acolo, sub zidurile de la Cozia, împreună cu apele Oltului, poate cugetul îi era treaz pe malul Dunării, în Cetatea Giurgiului. Sau o parte din fiecare, o umbră, o

bătaie de inimă, un gînd, se află în fiecare din cetățile durate în piatră. În fiecare semn pus în munți, către miazănoapte, sau pe apele Dunării, de la Turnu pînă la Dârstor și de acolo pînă la Marea. Gînduri aprinse ca niște făclii, lîngă cele ale cerului, umbrele împletindu-se cu cele ale pădurii, peste toate Umbra cea mare, așa cum se văzuse la Cozia, cum se vede mereu, dincolo de zidurile fiecărui turn de veghe.

Bătrînul plecase fără să primească nimic. Venise el cu darul său de nuntă, acest dar ciudat și plin de înțeles. Îl vedea însă alături de el și se uita la fața lui fără vedere, dar cu una lăuntrică mai puternică decît toate celelalte priviri la un loc. Ochi ce nu puteau vedea ceea ce dezlegau ai lui, necunoscuți de ceilalți. Era o mărturie vie a acestei jertfe fără oprire. Nu-și putea da seama în ce măsură știa acest lucru, dar chiar dacă numai l-ar fi bănuit și ar fi fost deajuns. Cunoașterea nu-i întotdeauna deplină, mai mult o ghicitură, deși la el și la alții asemenea lui, putea fi față la față. Căci doar asemenea ochi și asemenea inimă pătrund pînă acolo unde ard temeiurile. El, care cunoștea rosturile făpturilor și avea scara prețurilor, izvorînd din harul său, nu se putea să nu cunoască și prețul jertfei, așa cum îl știa pe acela plătit de meșter, după ce atinsese și el înțelegerea ce nu-i este refuzată omului, deși se ajunge atît de greu la ea. Acel meșter cu care semăna, erau frați buni, zidirea cuvintelor fiind de tot atît de mare preț ca aceea a pietrelor. El vedea cu alți ochi lucrurile. În sufletul lui încăpeau toate. Știa să și le apropie, să le cuprindă, iar acestea, desfăcîndu-se, îi șopteau fiecare, taina. Arătîndu-i comoara și legăturile, vedea dincolo de ele bucurînd privirile, bucuria cunoașterii netrecătorului din ele. De aceea trebuia nu numai să vadă și să înțeleagă jertfa Meșterului Manea, dar s-o și cuprindă, scăldînd-o într-o lumină nepieritoare, așa cum se și cuvenea. O scăldase el sau alții, ori în viitor i se vor adăuga noi frumuseți, avea mai puțină însemnătate față de înțelesurile adînci închise de cîntec. Pentru că gîndul acela mare și îndrăzneț, numai unul în stare să-l înalțe și el, îl putea înțelege și strămuta în cuvinte. În acea apă de preț ce se adîncește în albii, frîngînd în ea toate culorile curcubeului, într-o

joacă neîntreruptă. Aceeaşi cu a zugravului sau ţesătoriei ce adună firele, împletindu-le într-o minune de pînză.

Poate, la început, n-a fost decît căutarea. Şi căutarea şi locul, ca şi pregătirile în cele ale sufletului, îşi au rostul lor. Fără de ele nu se poate înălţa nimic trainic. Apoi alt meşter al cuvintelor sau acelaşi, care înţelege mai adînc decît alţii, făcîndu-le tuturor cu putinţă înţelegerea, a dus mai departe gîndul dintîi. Gîndurile s-au împletit, în aşteptarea altora.

S-a început lucrarea.

Fie nu s-au curăţat locurile, zidurile vechi puteau fi bîntuite de duhuri, fie cele trecătoare atîrnau mai greu în cumpănă faţă de zidurile ce urmau să adăpostească nepieritorul, fie miezul ascuns al facerii cere desfacerea de toate, fie...

Cine-ar putea să le ştie pe toate, pe care nici meşterul nu le-a ştiut. Căci visul a trebuit să-i aducă dezlegarea. Era poate o taină şi o putere mai presus de el.

Pînă aici era o poveste frumoasă, ca atîtea altele, ascultate de el la popasuri sau ospeţe, dar nu tulburătoare. Apoi urmează, nu limpezirea, ce nici nu ştia dacă a venit vreodată, ci fierberea. Acum îşi fac loc neliniştile, îl prind şi-l cuprind aşteptările chinuitoare, se deschide calea, calea cui? se înalţă încercarea, încercarea cui? A tuturor, fără îndoială, dar a unuia mai cu osebire. Iau parte şi stihiile, nu se cuvenea să fie lăsate pe dinafară. Tăriile noastre şi tăriile de dincolo de noi, într-o ultimă sforţare. Poate pentru credinţa ei, Ana ar fi trebuit să fie iertată. Ajunge credinţa şi dragostea ei mare ca să dea tărie zidurilor. Dar poate că trebuia pus, acolo, la temelie, altarul, care-i inima noastră, pe el să ardă credinţa şi dragostea. După cum Domniţa Bălaşa pentru aceeaşi dragoste de ţară şi pentru dăruirea ei ar trebui, poate, să fie scutită de jertfă. Pe drumul acela chinuitor şi fără sfîrşit inima ei ardea clipă de clipă, fără oprire, era mai mult decît o jertfă într-un zid. Era o văpaie nevăzută, aprinsă într-o vatră ce-o păstra neştiută de nimeni, înălţînd-o mereu, pe drumurile ţării şi dincolo, pe calea fără întoarcere. O jertfă să înalţe odată cu ea liniştea şi pacea într-un templu pentru care trudeau atîţia,

la temelia căruia meşterul cel mare îşi pusese umbra lui de preţ, iar acum inima Domniţei.

Cîte gînduri, cîte risipiri, cît freamăt în sufletul ei! Ea era Ana ţării întregi, nu a unui meşter, şi împlinirea se făcea pentru locaşul acela uriaş, sprijinit de păduri şi codri, durat pe ape şi-n munţi, cu turlele atingînd cerul. Pentru trăinicia lui era mereu nevoie de altare. Iar deasupra lor de bunăvoie aceleaşi inimi ce s-au sfinţit. Acum însă, inima ei cuprinsă de teamă, strămutîndu-se cîndva în cîntece, plină de cîntece, trecută în poveste. Povestea ei şi a celeilalte Ane, una singură. Povestea dintîi şi din urmă, povestea...

Văzuse vraja. Ştia că stihiile dezlănţuite, bănuind la a cui cerere, s-au împotrivit, dar peste ele era o putere mai mare, aceea a împlinirii meşterului şi-a împlinirii ei. Căci povestea se cuvenea, poate, să le vadă pe amîndouă şi să le cuprindă între aceleaşi ziduri la temelia cărora se aflau două iubiri, două inimi, două gînduri, o singură vatră, un singur altar în toate.

Povestea se putea opri aici. Era destul. Împlinirea atinsă. Căutare, frumuseţe, nelinişte, vis, jertfă, împlinire. Din treaptă-n treaptă pînă la ultima. Dar meşterului dintîi, sau altuia care a urmat după el, i s-a părut că alături de soarta Anei trebuie s-o urmărească şi pe aceea a Meşterului Manea. Nu pentru că se cerea acum să plătească pentru jertfa sa. Doar a fost binecuvîntată şi de cer, de vreme ce stihiile n-au oprit-o de la împlinire. Împlinirea sufletului, a acelor puteri nedesluşite ce se frămîntă în inima marilor fauri, dar şi împlinirile firii în trecerea aceea mare, tot atît de mare ca întîia, cînd spiritul şi locaşul său s-au strămutat în ziduri. Două suflete. Al lui şi al Anei. Un singur trup însă ce-l chema şi pe celălalt. Pentru ca întregul de aici să se prelungească şi-n moarte.

Zidirea Anei la temelia locaşului a fost împlinirea ei, căci menirea dragostei tocmai asta este, să ardă tot pentru cel iubit. Aşa cum şi el arsese pentru înălţarea bisericii. Nu se ştia dacă gîndul acela mărunt al semeţiei a avut şi el însemnătatea lui, dar poate mai puţină decît o puteau socoti oamenii. Pentru că dincolo de el era împlinirea şi întîlnirea ce trebuiau atinse, folosindu-se de

mijlocirea acestei mîndrii ce-şi are, poate, înţelesul şi îndreptăţirea ei. Un înţeles mărunt şi o mijlocire de puţin preţ.

Împlinirea a fost, întîlnirea urma să se petreacă. Trebuia să se facă în acelaşi chip, aşa cum povestea şi spune, ca şi ea la rîndul ei să fie deplină. Căci de-acum cele două trebuie să se împletească, fiind una. Şi întîmplarea cu rosturile ei adînci şi povestea cu cuprinderile ei largi. Aşa cum gîndurile meşterului au trecut în piatră, înţelesurile ascunse ale acestei treceri s-au mutat în cîntecul ce-şi are şi el înţelesurile lui tainice şi de mare preţ. Două vetre, două arderi şi dincolo de ele, cîntecul, ce le va duce peste tot în lume ca pe o minune a firii.

Pe locul unde a căzut Manea a ţîşnit un izvor şi s-a făcut o fîntînă, aşa cum este obiceiul. Acum fie că apa este din lacrimile lor, arătînd, poate, părerea de rău că împlinirea s-a făcut în moarte, nu în viaţă, deşi, dacă stai să judeci, se făcuse şi în viaţă, fie e apă lină, nu putea lipsi, ca să ne arate însemnătatea izvorului şi pentru ei şi pentru ceilalţi.

Se uitase mult la bătrînul care tăcuse, deşi el îi auzea mereu graiul şi-l aude şi-acum, şi încă multă vreme de aici înainte. Cum noi toţi l-am auzit şi-l auzim mereu. Cîte trebuia să vadă în inima şi cugetul lui, ce izvoare trebuia să murmure acolo, dacă-şi stîmpărase arşiţa şi o stîmpăra şi pe a altora! Şi ce tărie trebuia să aibă el, şi ca el atîţia, să primească jertfa ce li se cerea fără încetare. Pentru că fiecare ştia că şi ei puteau fi jerfa cerută, fiind şi pregătiţi s-o primească, aşa cum o primise şi Domniţa. Pentru că vedea din privirile ei nevinovate şi luminoase ce se răsfrîngeau peste obrazul alb, din zvîcnirile repezi, dar liniştite ale inimii, din cuvintele şoptite prietenei sale, nu numai împăcarea, dar şi împlinirea de bunăvoie a acelei sfinte jertfe. Şi măcar dacă pe această temelie vie s-ar înălţa pentru totdeauna trupul neştirbit al ţării şi sufletul neamului.

Iar voi, fiii mei, fiţi cu luare aminte la tot ceea ce v-am spus şi v-am însemnat, ca să le cunoaşteţi şi să le urmaţi, aşa cum, auzite şi de noi de la cei dinaintea noastră, ne-am silit să le împlinim, după aceeaşi învă-

ţătură moştenită din vechime. Cum au fost pentru noi să fie şi pentru voi cei ce ne urmaţi, iar pe voi, mai tîrziu, alţii vă vor schimba, într-o primenire statornică. Învăţăturile sînt bune, noi sîntem cei răi, că nu le înţelegem, nu le adîncim şi nu vedem în ele lamura, scînteind asemenea unei lame de oţel. Le veţi auzi şi de la alţii, deşi am voit să fiu eu cel dintîi care să vi le spun. Le veţi spune şi voi, poate mai bine decît mine, la cele vechi adăugînd cele nouă, nu mai de preţ decît primele, dar pentru voi de mai mare însemnătate. Şi-apoi peste ani şi ani, alţii le vor povesti, adăugînd unele, lăsînd pe dinafară altele. Înţelesurile vor fi aceleaşi, schimbîndu-se doar veşmîntul. Înţelesurile pe care să le păstraţi în inima voastră, unde să rodească, pentru alte inimi.

Aşa să fie.

Matie 1964—decembrie 1965
Rescris în 1977.

NOTĂ

Romanul respectă cadrul general istoric, aşa cum rezultă din marile sinteze privind istoria românilor, semnate de Nicolae Iorga, C. C. Giurescu şi Dinu Giurescu, dar mai ales din lucrarea lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn,* Casa Şcoalelor, 1944. S-au consultat documentele epocii publicate mai întîi de P. P. Panaitescu şi apoi de către un colectiv sub egida Academiei noastre. De asemenea, pentru atmosfera epocii şi spiritualitatea ei, sugestiile filosofiei culturii (Lucian Blaga, Mircea Eliade, Constantin Noica), filosofiei istorei (Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Lucian Blaga), ale etnografiei (Romulus Vulcănescu) şi folclorului (Tudor Pamfile, G. Dem Teodorescu, Sabin Drăgoi) sînt de nepreţuit. În ceea ce priveşte civilizaţia lemnului, arhitectura, costumele şi podoabele de epocă s-au folosit mai ales, cercetările lui Grigore Ionescu, Pavel Chihaia, Vasile Drăguţ, Corina Nicolescu, Maria Ana Mu-

sicescu, Marin Matei Popescu, Radu Teodoru, Răzvan Theodorescu, Virgil Vătășianu.

Au fost cercetate și alte lucrări, privind istoria bisericii, a comerțului, relațiile dintre Țările românești și Voievodatul Transilvaniei, mărturii ale călătorilor străini, cronici și documente privind relațiile cu vecinii etc., bibliografia fiind impresionantă. Despre tot acest material, interesant și variat, în contextul unor mutații ale romanului istoric, autorul a pregătit o lucrare pe care speră s-o poată publica în curînd.

Urmarea capitolelor

Lector : ION ANGHEL
Tehnoredactor : IOAN I. IANCU

Bun de tipar : 3.12.1979. Apărut 1980.
Coli tipar : 23.

Întreprinderea poligrafică „Banat"
Timișoara, Calea Aradului nr. 1
Comanda nr. 202

Lei 16